

N° 988.

211. 5

21. 4.

N^o ~~988~~ 944.

quose

28

1872-73

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

ՅՈՒ. ՆԵՆՈՒ ԲՐԵՍԵՎՈՒ
ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԷՔ

D. JOHANNIS OZNIENSIS

Opera

1605

949-ԱԿ

2(081)

ՄԵՆՈՒՆ

7-81

Յ Ո Վ, Հ Ե Ն Ն Ո Ւ

Ի Մ Ե Ս Ե Ս Ի Ր Ի

Ա Ի Չ Ն Ե Ց Ի Ո Յ

Մ Ե Տ Ե Ն Ե Գ Ի Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ի

Թ Ա Ր Գ Մ Ա Ն Ե Ա Լ Ի Ի Լ Ա Տ Ի Ն Բ Ա Ր Բ Ա Ո

Ե Ր Կ Ա Ս Ի Ր Ո Ւ Թ Ե Ա Մ Բ

Տ Ե. Հ. Մ Կ Ր Տ Չ Ի Վ Ա Ր Դ Ա Պ Ե Տ Ի Ա Ի Գ Ե Ր Ե Ա Ն

Ա Թ Ո Ւ Ա Կ Ա Լ Ի Ո Ւ Ի Տ Ի Մ Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն Ց

№ 988

922

Ի Վ Ե Ն Ե Տ Ի Կ

Ի Տ Պ Ա Ր Ա Ն Ի Ս Ր Բ Ո Յ Ն Վ Ա Ջ Ա Ր Ո Ւ

Յ Ա Մ Ի 1834 Ռ Մ Չ Դ

28

111

0 0 0 0 0 0 0 0 0 0

1 0 0 0 0 0 0 0 0 0

0 0 0 0 0 0

0 0 0 0 0 0 0 0 0 0

0 0 0 0 0 0 0 0 0 0

0 0 0 0 0 0 0 0 0 0

0 0 0 0 0 0 0 0 0 0

0 0 0 0 0 0 0 0 0 0

2 2 2 2

75-1042

0 0 0 0 0 0 0 0 0 0

0 0 0 0 0 0 0 0 0 0

0 0 0 0 0 0 0 0 0 0

2004

DOMINI

JOHANNIS PHILOSOPHI

OZNIENSIS

ARMENTIORUM CATHOLICI

OPERA

PER

R. P. Johannem Bapt. Aucher

VIC. GEN. AC DOCT. CONGREG. MECHIT.

EX ARMENIO LATINE REDDITA

VENETIIS

Typis P.P. Mechitaristarum

IN INSULA S. LAZARI

—
MDCCCXXXIV.

ВОИНИ

ТОЛКОВНИКЪ СЛОВА

ОЗНАЧЕНІЯ

СЛОВЕСНАГО

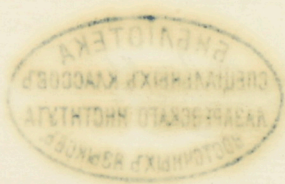
ОПЕЧА

ИЗД.

И. П. Соловьевъ

ВЪ МОСКВѢ

ВЪ ТИПОГРАФИИ

ВЪ МОСКВѢ

И. П. Соловьевъ

ВЪ ТИПОГРАФИИ

ИЗД.

PRAEFATIO INTERPRETIS

JOHANNIS Philosophi Ozniensis Armeniorum Catholicici¹ Opera Latinis sacrae eruditionis amatoribus exhibiturus, muneris omnino mei esse arbitror, ut de Auctore ejusque Operibus pauca praemittam. Ortum duxit Johannes noster ex piis nobilibusque parentibus ann. circiter 668. in Tascir, quae majoris Armeniae est provincia, in oppido *Ozun*, unde *Ozniensis* cognomentum accepit. Sacris profanisque disciplinis fuit imbutus ab illustri praeclaroque viro Theodoro Chertenio (h. e. cilicium intus induente), quem in scriptis suis ipse laudibus effert; adeoque philosophicarum rerum scientiâ pollebat, ut unus inter omnes Armeniorum Catholicos *Philosophi* nuncupationem promeruerit. Ad Patriarchalem Armeniae cathedram anno 718. eVectus, illico haereticos omnes

¹ *Catholicus* tamquam proprio nomine nuncupatur penes Armenios summus totius Armeniae Patriarcha; teste eruditissimo Guil. Tyrio, qui lib. 15. de bello sacro, cap. 18. scribit: «*Maximus Armeniorum Pontifex,*

» immo omnium Episcoporum
» Cappadociae, Mediae, et Persi-
» dis, et utriusque Armeniae prin-
» ceps *Catholicus* dicitur. » Eo-
dem sensu *Patriarcha Generalis*
aliquando a Latinis vocitatur.

in regionibus sibi commissis diversantes verbo et calamo profligare coepit; ut gregem suum in sanâ orthodoxâque doctrinâ confirmaret. Virtutibus sanctâque vitâ adeo effulsit, ut vivens non suis tantum, sed et Infidelibus ipsis admirationi esset, Ejus sane doctrinam illibatam collaudant fulgidissima illa totius Armeniae luminaria Gregorius Vegajasèr seu Martyrophilus, Nerses Clajensis, Gregorius Dghâ, ac Nerses Lambronensis, quorum testimonia longum esset hoc loci referre.

Ex iis autem, quae scripsit, nobis ea dumtaxat, quae in hoc volumine edituri sumus, supersunt: Oratio scilicet Synodalis, Sermo contra Paulicianos, Oratio contra Phantasticos, et Commentaria quaedam in Horas Canonicas una cum memoriâ Libri Canonum. Haec proculdubio habent auctorem Johannem Philosophum: in cunctis siquidem Mss. *Johannis Philosophi*, aut *Johannis Ozniensis Armeniorum Catholici*, aut *Johannis Philosophi Ozniensis* nuncupationem praeseferebant. Sunt praeterea duo quoque Sermones; alter elucidans ritum Consecrationis Ecclesiae, Panegyricus alter de Ecclesiâ nuncupatus; qui etsi in Mss. titulo careant, ob stylum tamen plenissimamque consonantiam cum caeteris ejus scriptis omnino sunt eidem Johanni nostro adscribendi. De hisce omnibus Ozniensis operibus singillatim aliquid vel breviter nos dicere oportet.

Orationem Synodalem habuit Johannes anno 719. in nationali Episcoporum conventu, quem in urbe Tvin, ubi Catholicus tunc temporis degebat, ipse-

met ad Ecclesiae disciplinam instaurandam congregavit. Istud in eâ praecipue notandum est, quod unus inter cunctos Armeniacae Ecclesiae Patres de extremae unctionis Sacramento sermonem expresse habet; invictissimum sane contra heterodoxos argumentum, qui hac de causâ dumtaxat, ut nobis videtur, nunquam eximia Ozniensis opera typis demandarunt. Contra quosdam praeterea, orthodoxos quidem, at nostrorum rituum inscientes Theologos in hac Oratione loquitur Johannes etiam de Unctione cum oleo Catechumenorum in Baptismo adhibendâ. Canones tandem in eâ Synodo prolati, illico post Orationem subduntur. Codicem vero unicum, quem penes nos habemus, ab invidâ aut infideli manu fuisse mutilatam ex eo patet, quod pagina ibi deest ubi additionem in Trisagio *qui crucifixus est pro nobis* defendit Auctor, validis proculdubio in medium adductis rationum momentis, ut ex praemisso argumentorum indice, nec non ex relativis Can. 19. et 20. colligere est. Duo super triginta sunt hujus Concilii Canones, quorum ultimus viam quodammodo parat ad subsequentem contra Paulicianos Sermonem.

In hoc Sermone praeterquam quod execrabiles haereticos Paulicianos jugulat Philosophus noster, novam quoque Occidentalibus praebet de haereticis notitiam: longe enim hi distant ab iis, quos ex historiâ novimus, Paulicianis. Praecipua namque istorum dogmata haec erant: Solem adorare; ex Unigeniti cujusdam pueruli sanguine farinae triticeae

commisto sacrum quemdam cibum, veluti Eucharistiae umbram, conficere; Sectae suae caput eum eligere, super cujus brachia expiraverit puer ille unigenitus, eis circulo insistentibus, hinc inde projectus; et alia hujuscemodi plurima, quae animus horret meminisse. Sermonem hunc atque praecedentem Orationem Synodalem anno transacto publici juris fecimus; ut Eminentissimo ac Reverendissimo Domino Jacobo Cardinali Monico Venetiarum Patriarchae sacram Purpuram solemniter suscipienti exiguum quoddam devotionis nostrae pignus exhiberemus.

Tertium porro Philosophi Ozniensis opus est invictissima quaedam contra Phantasticos Oratio, in qua universos de Verbi divini Incarnatione haeretice loquentes prosternere conatur, contra eosdem dimicans undequaque. Dogma praesertim de duabus in Christo naturis validissimis argumentis defendit; adeo ut ad cognoscendam orthodoxam Auctoris fidem satis sit hanc Orationem vel leviter percurrere. Eam anno 1816. latine redditam typis mandavimus notis ubique adjectis, ut doctrinam hujusce Patris cum sanctorum Graecae ac Latinae Ecclesiae Patrum doctrinam ad amussim convenire ostenderemus. Verum adnotationes illas in hac editione vix necessarias arbitrati sumus.

Hisce expositis, istud non est praetermittendum de Codice, qui tria recensita Ozniensis opuscula continet; quod ejus dimidium, Oratio scilicet Synodalis ac Sermo adversus Paulicianos, penes nos in

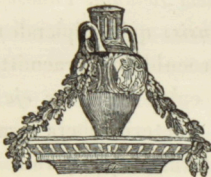
Bibliothecâ nostrâ asservatur ; reliquum autem, Oratio nempe contra Phantasticos, Parisiis extat in Regali Bibliothecâ. Unum dumtaxat Codicem aliquando fuisse ex duabus hisce partibus constantem , ex nostrâ nempe et Parisiensi , ne in dubium quidem revocari potest. Idem namque est in utrâque bombycinae chartae color subobscurus ; ipsissimus est linearum cujuscumque paginae numerus : eadem omnino est characterum forma ab unâ eâdemque manu prolatorum ; si figuram utriusque conferas , eandem et quoad foliorum longitudinem , et quoad latitudinem invenies ; quid amplius ? noster Codex initium esse libri palam ostendit ; Parisiensis incipit : Նորին Յովհաննու իմաստասիրի կաթողիկոսի հայոց Լ. Ճնեցւոյ : h. e. *Ejusdem Johannis Philosophi, Armeniorum Catholici, Ozniensis*; qui incipiendi modus ala quaedam opuscula proculdubio praemittenda fuisse demonstrat , haud enim diceretur *ejusdem* , nisi alia quaedam ipsius Auctoris opera praecessissent. Parisiensi Codice iterum atque iterum fideliter exscripto Bibliothecam nostram ultimis hisce temporibus exornavimus.

Aliud Ozniensis opus est Commentarium in Horas Canonicas hoc ordine dispositum. Prius loquitur de officio Matutino , ac de Oratione , quae ad solis ortum fit ; procedit deinde sermonem instituens de Tertiâ, Sextâ, et Nonâ: de die Dominicâ, quae *Prima-Sabbati* nuncupatur, postea disserit.

Praeterea fragmenta quaedam ex aliis sacrorum Armeniacae Ecclesiae rituum interpretibus ; quippe

quae Johannis nostri nomen praeseferunt, huc illuc reperta addidimus, ne quid ex indubiis Ozniensis operibus publicâ luce privaretur. Pro coronide tandem duos superius commemoratos de Ecclesiâ sermones amatoribus Sacrae eruditionis exhibitos volumus.

Verum ad recensita opera interpretanda gradum faciamus.

ՅՈՎԱՆՆՈՒ ՓՐՍՍՏՈՒՐԻ

ՕՉՆԵՅԻՈՅ

ԱՏԵՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

JOHANNIS PHILOSOPHI

OZNIENSIS

ORATIO SYNODALIS

ՅԼԵԿ ԳՐՈՅՍ

Լ. Պարտաւորութիւնս իւր ըստ ատանդնուամբն էնեցադին ուստանաւորութիւնէ մեանգամայն եւ անգորութեանն . եւ յաղագիս ան ատանաւորութեանն , եւ ատանորայարգիս ուղիւն շնորհաց շոգորայն սորա . եւ ընդ այր ուրոտի ճեռնն պարտասարեաց անգամայն անպիտի պատարտութիւն անտանոր 'ի յարտեւսարտութեանն : Այս լիւն պիտորդ հասանեալ ապա այնորիտի որալ պիտին 'ի կարգի քահանայութեանն եւ ատանդնորութեանն : Այս լիւն սրայիս քահանայաց հարազատն պանապանս գործեաց , գեղեցիկ պարտահամայն պարտահանութեանն . յատանդնուամբն ատանդնութեանն մեծութիւնն , եւ յերկրորդ դասն պարտայն ատարտութիւնն : Օգնի որոյ յորդորտանն բան ատանաւորութեանն . եւ լիւն անոր ճեռնարկէն հանարէր պահանգութիւնն ան շարժարանայն , եւ շարտապետութեանն արարչագործ արեւոյնն :

Բ. Մեծատարտութիւնն պիտանէ , որի այլաչեւապէս եւ ոչ մեղ օրինակաւ կարարէն պահանսն եւ պիտոնս եւ պիտարգիս պարտասանս :

Գ. Թէ պիտանն արտանանանն եւ պանապանն լուսատարտութեանն քարէղէն եւ ոչ քարէղէն պարտ է հասարատել . եւ մի հանատանէն , եւ պատանդնայն արարելալ այնպիսի ինչ յօրինակ ատանու . որ մանատանոր ոչ կամօք , այլ նորընծայ քահանայի պարտաշտութիւնն պայն բերէր :

Դ. Այնն իւրոյն սրբոյ լիւն յերիս բաժանի , եւ պանապանաբար կարարի նոցա ատանմանս գործատանութիւնն :

Ե. Թէ պայտսիկն որ մարտինն նախ յերտնայութեանն կարգ պարտ է ածել , եւ ապա մարտել :

Չ. Այստ հանարէրք բապտիստանամբ 'ի վերայ քահանայայն , որ 'ի պարտութեանն իւրեանց պիտաս , եւ ըն-

ARGUMENTA *.

- I. **D**escriptio amoris ejus erga literas, ejusque in Deum charitatis, atque divinae in eum providentiae. Item, per quem Deus tantâ sobrietate ei praeparaverit amoris erga literas alimentum. Item, quomodo per illas postea propensionem habuerit, ut se ad Sacerdotii ac Praelaturae ordinem daret. Item, quo pacto temporis vicissitudo varios operata fuerit et pulcherrimos magnique momenti eventus, virtutis antea magnitudinem, ac deinde honoris abundantiam. Posthaec, hortatoria ad hanc virtutem verba; et exinde fieri posse, ut dominicarum passionum imitatio, atque creatricis providentiae doctrina assequatur.
- II. Conquestio de iis, qui diversimode, non autem uno eodemque modo, disciplinas et ritus statasque ministraciones peragunt.
- III. Dominicum Altare et illuminationis Fontem de lapide, non autem de ligno, condere oportet: non esse disceptandum, nec aliquod a priscis peractum sumere decet ad exemplum, quod involuntarie potius agebatur, inchoatique illius temporis opportunitas poscebat.
- IV. De sacro Oleo, quod trifariam distinguitur, atque diversimode uniuscujusque ministratio perficitur.
- V. Qui baptizandi sunt, prius ad catechismos vocentur, posteaque baptismo abluantur.
- VI. Jussum comminationibus prolatum in Sacerdotes, qui ob suam socordiam sponsum spon-

* Hoc pacto, hocque ordine uniuscuiusque capitis in Codice praemissa reperiuntur totius Orationis synodalis argumenta.

հարան ոչ քանին յեկեղեցիս, և ոչ ինքեանս պահէն, այլ յիւրաքանչիւր դրոսնս և ընդ Յեռն աշխարհականաց զայս առնեն :

Լ. Յաղագիս երկրորդականաց՝ Լե յայտնապէս և մի գաղտաբար զուգեացին :

Բ. Թէ յայտնառնէն օր արժան է հարարել զՋրոյն օրհնոռնէ, յէլ արհանելով՝ ՚ի նա սաղմոսէ, և աւետարանն ընկերանու. և յառնօրեայն նորին սփնդրեան աւետարանն և զաւետեացն և զՏէրբարոռնէն հասասարապէս ընկերանու :

Թ. Թէ պարս է ՚ի սբ քառասներորդս պահոյն պարարագ ճարտանցանէ շաբաթու և իիւրակէի : Յորոճ և զխորհորդ միաշաբաթուան յայտնէ գովասանական բանիս :

Ժ. Թէ արժան է իիւրակէի առար յայգապաշարսն առնել :

ԺԼ. Թէ զէնչ խորհորդ ունիցի շաբաթ օր և որպիսի հարգաւ պարս է պարառել զնա :

ԺԲ. Խորհրմաբանոռնէ առ այնոսիչ, որ արգելան յօրհնելոյ զխաչս և յօծանելոյ իւղոճն՝ որ կոչի մարոճն :

ԺԳ. Ելե զԱռբ ամբար յԱրդի մայն սասցեալ է և ոչ ևս ՚ի Տայր և ՚ի Տոգի. յաղագիս որոյ և զԱյսեցարն զհեթ բերել արժան է զէնի մոյ մոյ ստառնէան : Յորոճ և Լե ընդէր յառաւօտինս և յերեկոյնս պաշտամանս ՚ի վերջն անցոացանէն զԱռբ ամբար. Իսկ յորոճ առար պարարագ ճարչի, ՚ի սկզբանն նուագեն :

ԺԴ. Թէ զէնչ խորհորդ ունիցի առաւօտին պաշտամանն սաղմոսն և աղօթ և հարգաբրոռնէան նոցին :

ԺԵ. Թէ զէնչ խորհորդ և յերեկոյնս պաշտամանն գրանիցի ՚ի սաղմոսս և ՚ի կոչորդս և յաղօթս և ՚ի նոցին հարգաբրոռնէս :

ԺԶ. Յաղագիս բովանդակոռնէ սասցելոյ ճատիցս սասցեալ բանս ինչ սակառոս :

samque ad Ecclesiam minime perducunt, neque ipsimet coroná praecingunt; sed in cujusvis domo, et per saecularium manus peragunt.

- VII. *De bigamis: ut palam, minime vero in abscondito, matrimonio jungantur.*
- VIII. *In die Epiphaniae facienda est aquae benedictio, oleum in eam infundendo, psallendo, atque Evangelium legendo; in octavá autem indiscriminatim Evangelia Nativitatis, Annuntiationis et Baptismi legenda.*
- IX. *In sacrá jejuniorum Quadragesimá Missa celebranda est in Sabbatis et Dominicis diebus. Ibidem et primae Sabbati mysterium laudationis verbis explanatur.*
- X. *Decet, Dominico die nocturnum Officium agere.*
- XI. *Quid sit mysterium Sabbati, et quo ordine oporteat eum colere.*
- XII. *Reprehensio in eos, qui Crucem benedicere, easque oleo, quod Myron vocatur, linire ventant.*
- XIII. *Sanctus Deus ad Filium solummodo cantatur, non autem ad Patrem quoque et ad Spiritum; ideoque effatum illud: Qui crucifixus es, decet post quemlibet versiculum addere. Ibidem etiam, quare in matutinis vespertinisque Officiis Sanctus Deus prope finem transferatur; quum autem per diem Missa celebratur, sub initio concinnetur.*
- XIV. *Quodnam praeseferant mysterium matutina Officia, et Psalmi, et orationes, eorumque dispositio.*
- XV. *Quod mysterium etiam in vespertino Officio reperiat, in Psalmis, et in Antiphonis, et in orationibus, et in eorum dispositione.*
- XVI. *Quaedam verba pro epilogo earum, quae dicta fuere, breviter prolata.*

ԺԿ. Արհարարութի բանից, զոր ասանէ ընդ ծողովեալ հա-
ճօրէն Էպիսկոպոստանս աշխարհիս Տայոց, յա-
զափս թէ զասացելոց ճառիցդ բանս օգտութի ընդ
հանոնական գլխովք համառօտել:

ԺԸ. Այն ինչն հանոնչն, զոր միաբանաբար կարգեցին,
մանգամայն էրեսոան և էրչոս գլուխս:

- XVII. *Seruonis repetitio, quam habet ad omnes congregatos Episcopos nostrae Armeniorum regionis, ut per Canonum capita perstringantur habiti sermonis verba.*
- XVIII. *Ipsimet Canones, quos unanimiter statuerunt (Episcopi), triginta duobus capitibus comprehensi.*

ՅՈՎ ԸՆԴՄԻ ՓԻՂՈՍՈՓԱՅԻ

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

ՅԱՌԱՋԻՆ ԿԵՆՏԱՂԵ ԻՒՐ ԵՒ Ի ԳԱԼՆ ՅԱԹՈՒ
 ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
 ԵՒ ՀԱՍՏԱՏԵԼԻՐԱԶՄԱՊԱՏԻԿ ԵՒ ԶԱՆԱԶԱՆ ԿԱՐԳՍ
 ԵՒ ԿՐՕՆՍ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

Ա. **Ն**ԱՄԲԵՐՈՂԱՅՆ նախատիպ մեծն Յովը ա-
 սէր երբեմն յիւրում բանսն, նեղեալ 'ի
 փորձանացն արկածից, «Ո՛վ առնէր զիս ըստ աւուրցն
 առաջնոց», միանգամայն 'ի բաց եղեալ զբաջողչուի
 զընչաւէտուի և զբազմորդուի: Օնոյնս և ես հան-
 դերձ հառաչմամբ բարբառիմ 'ի դիպուածոց աստի
 վտանգեալ. ո՞վ զիս անցելոցն առաջի դնէր ամանա-
 կաց, վերստին զմանկական տիոցն զգեցուցանելով
 զհասակ: Յորում ճոխացեալն էի հայրենատուր հո-
 դեկան ընչիցն առատութիւն. և զարդարեալ հրճուէի
 եօթնամասնեայ հոգւոյն պատմուճանաւ, և շնոր-
 հացն պսակաւ փառաւորեալ գլխոյ իմոյ. և զա-
 ռաջնորդականին իմոյ կախեալ զպարանոցէ զոսկե-
 տեսակ քայռամանեկին զգեղեցկուի: Եւ ամենևին
 զամենայնն ընդ իս բերէի զհարսնական յօրինուա-
 ծոյն զգեստ, պատշաճ լինելով յերկնայնոյն պար-
 փակիլ փեսայի առաքաստ: Քանզի արդարև զար-
 դարի պատկերս առաքինութեն երանգովք ըստ նա-
 խատպին կերպարանեալ, որպէս ճշմարտութեանն
 և ինձ թուի:

DOMINI

JOANNIS PHILOSOPHI

ARMENIORUM CATHOLICI

PRIMA EJUS VITA

EJUS AD PATRIARCHALEM CATHEDRAM ADVENTUS

PLURIUM VARIORUMQUE

ECCLESIAE RITUUM AC DISCIPLINARUM INSTAURATIO

i. **P**ATIENTUM prototypus magnus Job dicebat aliquando verbis suis, afflictus a calamitatum tentationibus: ¹ *Quis me faciet juxta dies pristinos?* quippe qui sanitatem, opulentiam, filiorumque copiam unâ simul amiserat. Eadem et ego ingemiscens profero praesentibus percussus eventibus. Quis me transactis repraesentabit temporibus? iterum juvenili me vestiens aetate; in qua spiritualis opulentiae copiâ a Patre largitâ dotatus eram, ac septiformis Spiritûs stolâ ornatus exultabam, gratiae diademate gloriose coronatus, atque regalis aurei monilis pulchritudinem ex collo pendentem in me habens; ita ut omnem omnino sponsalis ornamenti vestem mecum ferrem, jure promerens in caelestis sponsi thalamum recipi. Siquidem profecto virtutum coloribus ornatur imago juxta prototypum efformata; quemadmodum veritati mihi-que videtur.

¹ Job. 29. 2.

Յայնժամ բոլորովին ես ինքն էի լուսատեսիլ՝ յաճայնոյ Թափանցանց լինելոյ նշուզից . զոր իբրև մաքուր հայելեաւ առ իս զփրկչականն ձգելով դիմի զնմանուէի, հանգոյն արեգական՝ ի խորս ուրեք ընդ յստակու թի ջուրցն առաքելով զիւր ճառագայթան : Եւ նախ նորին ստէպ ստէպ հոգւոյն ուղիսից վտակօք ուռգանէր զարգաւանդ երկիր մտաց իմոց . և որպէս ՚ի ծաղկահոտ գինի՝ սպունդ ինչ Թացեալ, այնպէս լցեալ ուռճանայր ՚ի նմանէ բանական իմ ոգի . մինչ զի կարել ասել ինձ զյայն ժամու պատահիցն իբրև զայլմէ պատմելով, « Մանուկ էի մտավարժ, և ոգւոյ բարւոյ դիպեցայ », : Բանզի և վարժապետ վեհագոյն ունէի յայ պարգևեալ ինձ, հայր միանգամայն և հրահանգող հոգեկան վարժուէց՝ զինն (Սեդոօրոս, ըստ մերու մտն՝ աճաշնորհ՝ պատշաճեալ լէզուի . որ ոչ զառ յինքենէն և եթ բաւականանայր շտեմարանել յիմու մտ ոգւով զբարին, այլ ՚ի յորովից զպայծառագոյնան ծաղկաբաղ առնելով զշնորհաց, լիացուցանել զագահու թէն իւրոյ ինև ջանայր զուսումնասիրութի . և գրեթէ յաղգմանէ հոգւոյն՝ զլինելոցս նախատեսեալ, զառ ՚ի յոքունցն հաւաքեալ պատրաստէր լինել բազմաց պիտոյից նիւթ, ծածկաբար զնոյն առ իս բարբառելով . « Աեր մանր զմատեանդ զայդ » պատգամատարդ հրաւիրեալ լինել իսրայելեանն աղին :

Եւ եթէ երբեք ուրեք խորհի արդեւք զհրամանացն խորտակել զլուծ, և խզել զաշխատութեն սամեաէս, այլում ումեք ակն դնելով կենցաղական տարփանաց, աստուածայինն շնորհ անդրէն ձգեալ բերէր զիս կապանօք սիրոյ իւրոյ, սաստելով յահանջս խորհրդոցն իմոց, « Օ ի կայ քո և ճանապարհին եղիպտացւոց, ըմպել զջուրն Վեհոնի », : Յաղագս որոյ ապա հաւանեալ իմ այսոքիւք՝ իբրու թէ ձայնիւ կոչողին զիս նոյ, զյանձնառականն ընդ առաջ տանելով բան, « Մհաւասիկ եմ ես, առաքեա՛ զիս », : Օ որ օրինակ ձի որ նորավարժ ոչ կարացեալ յինքենէ զվերելակն իւր ՚ի բաց ոստուցանել, զկամայ սանձիցն բռնադատութի դժոխականուէն իւրոյ եդեալ՝ դուր ծիցէ քաջ հլու թէ ասպարէզ :

Tunc ego ipse totus luminosus eram divino pervasus splendore; unde veluti per speculum nitidum ad me trahebam Salvatoris vultus similitudinem, qui solis instar in profundius spatium radios suos per aquarum puritatem mittebat. Atque primum rivulis torrentis ejusdem Spiritus saepe saepius irrigabatur fertilis mentis meae terra; et sicut in floriolens vinum spongia quaelibet intincta, ita sane rationalis anima mea ab eo repleta germinabat: adeo ut dicere queam de felici illo meo statu, veluti de alio enarrans: *Puer eram ingeniosus, sortitus sum animam bonam.*¹ Habebam enim et magistrum excellentem a Deo mihi donatum, patrem simul et doctorem spiritualium disciplinarum, meum Theodorum, qui juxta nostram linguam *a Deo donatus* interpretatur. Qui nequaquam satis esse arbitrans, ut sui ipsius bonum dumtaxat in animam meam insereret, ex multis immo clariores colligens gratias, florum instar, aviditatis suae amorem erga literarum studium per me explorare nitebatur. Atque fere per Spiritus inspirationem futura prospiciens, collecta illa ex plurimis praeparabat, ut materia pluribus necessaria fieret; tacite divinum illud ad me loquens: *Comede minutatim volumen istud*², nuntius tu constitutus pro gente Israël.

Quod si umquam forte cogitassem maudatorum jugum confringere ac laboris lorum dirumpere, oculum alienis saecularibus desideriis figens, ipsa divina gratia a retro trabens me ferebat amoris sui ligamine, instrepens in aures consilii mei: *Quid tibi vis in via Aegypti, ut bibas aquam Gihonis?*³ Quapropter ego demum, ceu per Dei me vocantis vocem, fui demum persuasus, acceptationis proferens verbum: *Ecce ego, mitte me*⁴; quemadmodum equuleus equitem a se dejicere non potens, quam nollet, fraeni vim invitus aversioni suae superimponens, longum iter percurrit obtemperans.

1 Sap. 8. 19.

2 Ezech. 3. 1.

3 Jerem. 2. 28.

4 Isai. 6. 8.

Եւ յայսպիսիք յիսկզբանն առ իս նյ նա խախնամունէն մեծուի: Արով իւրիք աւասիկ էս այժմիկ հարկանեմ զանձն իմ և նուաստանամ, հարցափորձեալ 'ի նոնէ՝ թէ զիւրդ անհանճարեղազունի հասակին տուեալ զգործոցն խոհականութի, իսկ զգեղապարէն ուսեալ ներշնչանակացն, և մակացականօքն փարթամացելոյ, զյուրովս անդուստ 'ի բաց յուղարկեցաք զգործնական իմաստութիւն. մինչ զի ըղձալի լինել ինձ այսօր, որպէս յառաջն ասացի, հանդերձ կատարելութիւն և պատուոյս բարձրութիւն ալ հանդիպել մատաղազունի և անթարչամ 'ի մեղաց եղելոյ հասակին, եթէ պարտ է ըստ առաքելական բանին զպիտանի և զընտրեալ անօթ ընու պատուական գանձու՝ վրկայք լինելով յարմարութե միմեանց հանգիտաբար և ազգակցապէս:

Եւ զի մի թուեցայց այսգունիւ բերեալ ցանկութի զՊեղիայ զթետաղացոց գողոզին ախտանալ, որ զգառամացեալն իւր Սիդիայ առաջի առնէր առ 'ի յօշել զմարմինն՝ որպէս թէ 'ի մեռելութենէ առ մանկուի զծերութիւն փոփոխել յուսալով, դարձցուք և զկարելոյն բուռն հարցուք՝ 'ի բաց զնելով զանհրնարիցն մտածուի: Օ ի կարելի է բանական կենդանոյս՝ ամենեցուն յամենայն ժամ լինել զինչ և կամեսցի. թէպէտ և ոչ համանգամայն 'ի միօջէ և 'ի նմին ժամու ներգործելով զներհականսն. որ մանաւանդ ըստ զօրութե երկոքին 'ի նմին դտանին 'ի մարդն:

Եւ պարտ է այնմիկ՝ որ զխոստացեալն իբրև զըմբռնեալս յուսովն ողջունել գիտէ, յարատեւողացն և դժուարաշարժիցն հոգ տանելով ձգել ձեռն: Արք միանգամ բնաւորեցան կամ ոչ հեռանալ 'ի մարդոյն, կամ թէ հեռացեալ՝ վաղվաղակի վերստին դառնալով յարահիւսել. և այս են առաքելութիւք, որք առ հասարակ հոգոյ և մարմնոյ զփառացն 'ի գլուխ յօրինեալ կապէ զպսակ: Վանզի այլք 'ի տրաւ մաղրութեանցն ժամանակաւ տրամակայեալ, լու

1 Iisdem fere verbis usus est Serm. III. §. 19. in Gen. cujus de Agar loquens Philo Judaeus opera ex graeco originali ar-

Tot et tanta in principio erga me divinae providentiae magnitudo: unde ecce ego nunc meipsum redarguo et humilior, Deo me sciscitante, cur nam in insipientiori aetate magis prudentiae operibus incumbens atque pulcherrimas studiorum choreas ducere ¹ edoctus scientiisque locupletatus majorem practicae sapientiae partem abjecissem; adeo ut optarem hodie, quemadmodum jam dixi, unâ cum perfectione istâ et dignitatis hujus fastigio ad eam tenellam haud pro peccatis arescentem aetatem reverti; quum, juxta apostolicum verbum oporteat, vas utile et electum pretioso thesauro implere, ut sibi invicem similitudine affinitateque sint testes.

Ne tamen videar hocce ductus desiderio, Pelei Thessalorum tyranni vitio laborare, qui decrepitum suum corpus Medae proponebat dilaceraturum, se-nectutem suam sperans de morte ad juventum transmutandam fore; convertamur, et ad ea, quae fieri possunt, manum admoveamus, sepositâ eorum, quae fieri nequeunt, cogitatione. Cunctis namque ratione praeditis animalibus licet semper quicquid velint facere; etsi non unâ, eâdemque horâ in se habere possint ea, quae sunt actu contraria, utraque tamen virtualiter in eodem homine reperiuntur.

Ille autem, qui per spem novit, promissa, veluti accepta, complecti, debet diligenter aggredi res permanentes atque immotas, quae soleant ab homine aut minime recedere, aut si recesserint, cito rursus conversae firmiter copulentur. Hae sunt virtutes, quae spiritum pariter et corpus coronâ gloriae praecingunt. Caeterae namque affectiones aliquandiu commorantes invicem dissolvuntur; virtus autem in nobis semper vult commorari. Hac enim de causâ

Ծանե՛ն զմիմեանս . իսկ առաքինութիւն Տանապա-
 զորդ 'ի մեզ խնդրէ բնականալ : Ա՛յն զի յայտ իսկ
 և գոյացուցին զմերս Տաստատեաց բնութիւն , զի
 բարեգործք և անժասէրք եղիցուք . և ինքնիշխանու-
 թե՛ն կառօք՝ իբր 'ի տեսարանի ումեք 'ի սոսա նա-
 Տատակել Տանդիսասցուք . կնքելով որպէս թագաւ-
 որական մատանեաւ անժայինն երկիւղիւ զսիրտս մեր
 և զձեռս , ընդ որս յարմարեալ պատկանի խորհուրդ
 և գործ : Օ՛ ի նոքումք իրօք , որովք առ մահն սո-
 զոսկեալ անկաք , առ կեանսն դառնալ վերստին գի-
 տիցեմք : Օ՛ կնի որոյ ապա ճշմարիտ և քաջ հովուա
 պետին Տնարել Տանգիտատիպ առ նմանութիւն , զառ
 'ի նմանէ 'ի վայր մնացեալսն 'ի մերումս ընդ մարմ-
 նի զվշտամբերութի . մինչ զի կարողք լինիցիմք հա-
 մարձակապէս որոց իշխիցեմքն հրամայել . « Ամանողք
 ինձ եղիցիք , որպէս և ես Վ՛սի » : Տանդոյն նմա ա-
 ռաջի երթալ ընդ պատուիրանապահուէն շաւիղս .
 և զսուղելոյն ձայն միշտ 'ի լսելիսն հնչեցուցանել
 զաւետարանական քարոզութե՛ն վարդապետութի ,
 զառողջ և զանվնաս բանիցն ճարակեցուցանել դա-
 լարիս , և առ մնուցիչ հոգեկան պատգամացն մնու-
 ցանելով ջուրս , մակաղել՝ որ արտաքոյ ապականա-
 ցուիս այսորիկ է՛ 'ի հրաւիրեցելումն զմեզ վայրի .
 անխրամատելի երեքկին շրջապատել զնոսա պարբս-
 պաւ եռանձնական հաւատոյն խոստովանութի : Այլ
 ընդ գազանացն կռուել յարձակմունս , զի մի քայ-
 քայեալ ցրուիցին մերձ 'ի դժոխս՝ գեղեցկապէս մի
 աւորեալ Վ՛սի անդամքն . այլ ամենեքին միոյ գաւթի
 միոյ քնական գաւազանին յարդարեսցին լինել հօտ :

Բ. Վ՛ԱՆՁԻ տեսանեմ 'ի յուրվագոյն և 'ի ծանր
 իրս անկարգութի բազմացեալ , ոչ միայն 'ի ժողովրդ
 դականս , այլ առաւել յուխտի մանկունս , և յա-
 ռաջնորդս եկեղեցեաց : Արք մին լեզու՝ 'ի ձեռն միոյ
 քարոզի 'ի մի ելաք ճշմարտութեան ճանապարհ . և
 արդ բազմահետք և բաշմաշաւիղք եղաք , յանչափա-
 բար և զանազան և այլաձևսն առնելոյ՝ թէ զվարս և

vel ipse Creator nostram condidit naturam, ut benefactores essemus atque amatores Dei, et per liberi arbitrii vehiculum, tamquam in theatro quodam, dimicantes conspiciamur, cor nostrum ac manus, quibus cogitationes et opera ad amussim aptantur, veluti regio annulo, divino timore obsignantur, ut iisdem rebus, per quas dilapsi in mortem cecidimus, ad vitam iterum redire valeamus. Hisce positis, studeamus deinceps vero bonoque pastorum Principi accurate assimilari, *adimplendo ea, quae desunt passionum ejus in corpore nostro*¹; ita ut eis, quibus praesumus, fidenter praecipere possimus: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi*². Imitatores illius praeceamus per viam observationis mandatorum; et vocis sibilum, evangelicae nimirum praedicationis doctrinam, semper in eorum aures ingeramus; eosque salubrium innoxiorumque verborum herbis pascamus, et secus nutrientes spiritualium oraculorum aquas refocillando ibidem alamus, ubi extra illud, quod corruptibile est, invitati sumus; triplici quoque indissolubili muro eos circumdemus, trium videlicet, juxta fidem, Personarum confessione; et contra ferarum incursiones collectemur, ne Christi membra pulcherrime conjuncta dispergantur divulsa prope ad inferos, sed omnia unus efficiantur unius ovilis, uniusque dominici baculi grex.

II. MULTIPLICIA namque video in plurimis gravisque momenti rebus vitia, non in saecularibus dumtaxat, verum in Cleri pueris, potius, et in Ecclesiae raectoribus. Qui unâ linguâ per unum praedicatorem³ unam aggressi sumus viam; nunc tamen multa premimus vestigia, multosque tramites praeter modum; atque diversimode, et aliis aliisque formis tum mo-

3 Per unum videlicet S. Gregorium Illuminatorem.

Եթէ զփառաբանութիւնսն որ առ ւած . մինչ գրեթէ զնոյն կրել զվնասս ըստ Հնոյ պատմութեանն՝ պառտերազմել մեզ այր ընդ եղբօր , և այր ընդ ընկերի , քաղաք ընդ քաղաքի և օրէնք ընդ օրէնս : Արկրահան զբօսանօքն և վաճառացն տուրևառութեամբք խօսակիցք և հաշուակիցք իրերաց լինելով , և առ խաղաղութեանն ւծ ժողովեալք՝ զխաղաղութիւնն խնդրել խուճապիմք և խռովիմք : Այլ իբրև այլազգիք և այլալեզուք՝ տանիմք և բերեմք զմիմեանս , լինելով առ նմա խուժ , և այլք այլոց դուժ :

Գ. Անո՞ր որովք և զայս եհաս տեսանել . զի ՚ի տեղիս տեղիս զսեղանս և զաւազանս ոչ առնեն ըստ հրամանի և աւանդութե երանելեացն մերոց հարանց՝ քարեղէն և անշարժաբար զերկոսիսն հիմնացուցանելով . այլ զսեղանն փայտեղէն և շարժուն առնելով , իսկ զաւազանն ըստ պիտոյիցն՝ ըստ ժամուն և ըստ տեղեացն , որ ինչ անօթով և ՚ի ձեռն գայցէ , կատարեն զկարգն : Արելով տարացոյց իւրեանցն սխալանաց տղայապէս և անփորձաբար , եթէ առ հարկի ՚ի սկզբանն յուժեքէ երազազրաւելի ինչ ցուցեալ եղև գործ : Արպէս Վճի սովորական սեղանան ՚ի վերնատանն կատարել զխորհուրդ մարմնոյ և արեան իւրոյ , և Վիլիպպոս զնեքքինին յոր և իցէ ջուր մկրտեաց . նոյնպէս և վասն այլ առաքելոցն՝ ցուցանէ , ասեն , պատմութիւն՝ եթէ այլաձևապէս միմեանց , և որպէս զիարդ և ժամն խնդրէր՝ ընդ երկոսեանն անցանէին խորհուրդս : Այլ սուրբն մեր Առսաւորիչ փայտեղէն ընդ ինքեան շրջեցուցանէր , ասեն , սեղան . և ՚ի գետս և ՚ի վտակս , յոր և հասանէր , մկրտութի կատարէր : Առ որս ՚ի դէպ է ասել . եթէ ամենայնք ՚ի Վճե եղեալքն , սկզբ , յօրինակ մեզ բերելի է , ապա հարկ է և երեսնամեայ մկրտել . և թլփատել ութօրեայ , և երեքօրեայ

res, tum erga Deum doxologias perficimus: ita ut eandem fere experiamur noxam, quae in veteri historia commemoratur, pugnare videlicet inter nos virum cum fratre, et hominem cum proximo, urbem adversus urbem, et legem adversus legem¹. In terrenis conversationibus, atque in negotiationum commerciis colloquimur, et pacta ad invicem firmamus; verum coram pacis Deo congregati ad pacem postulandam perturbamur et confundimur: et quasi alienigenae, alienaeque linguae homines, detrahimus invicem et sejungimur, non secus ac si iste fuerit illis barbarus, atque illi caeteris barbari.

III. INTEREA et istud nobis videre obtigit, quod quibusdam in locis Altaria, et Baptisteria non extruuntur juxta beatorum Patrum nostrorum praeceptum traditionemque, ambo lapidea et immobilia condendo; sed ligneum ac mobile altare quidam erigunt, et consuetum perficiunt lavacri ritum pro necessitate, ac pro tempore, et loco, per quodlibet vas prae manibus in promptu occurrens, suorum excusationem errorum pueriliter quidem, et imperite adferentes, si quidpiam priscis temporibus festinanter ab aliquo (*viro*) monstratum fuerit opus: a Christo, exempli gratia, qui ad communem mensam in caenaculo corporis et sanguinis sui Sacramentum confecit; et a Philippo, qui, ut ut accidit, Eunuchum in quavis aqua baptizavit. Similiter, ajunt, de aliis quoque Apostolis demonstrat historia, quod diversimode ab invicem, et quomodocumque tempus posebat utrumque conficiebant Sacramentum. Sanctus quoque Illuminator noster ligneum, inquit, secum ferebat altare; atque in fluviis rivulisque ubicumque advenisset, baptismum peragebat. Quibus dicendum est: O vos, si universa a Christo acta nobis ad exemplum adducenda essent, ergo oporteret, et triginta annorum unumquem-

¹ Id est unius provinciae proximam seu legem adversus alterius provinciae legem. Sicut in Gr.

sic et in Arm. νόμος, νομός, ορθή, & γωνία. legem atque provinciam significat.

յառնել, և քառասնօրեայ յերկինս համբառնալ. զի ըստ այսմ օրինակի զայսոսիկ հաճոյ թուեցաւ ներգործել Վրսի: Եւ զինի ընթրեացն յերեկո-րին ժամու հաղորդել խորհրդոյն, զի արն ուրանօր զհինն աւարտեալ կնքեաց, անդանօր և իւրումն հիմն ձգեաց նորոյ ուխտի: Եւ այժմ բազում ժամս 'ի միջի կատարեմք ընդ մարմնաւորականն և ընդ հոգևորական սեղանն, և ութօրեայ մկրտիմք: Իսկ վասն թլփատուէ 'ի Պաղոսէ ընկալաք հրամանս. « Եթէ թլփատիք, ասէ, Վրս ինչ ձեզ ոչ օգնէ »: Իսկ նախ քան զկատարածն յարութի տալ մարդկային բնու-թէս՝ Հիմենոս և Փիղետոս այսմիկ սկիզբն արարին ամբարշտուէ բանից: Եւ ոչ ընդ դրունս երկնից կարողութի է ումք անցանել աստտին կենօք 'ի մարդկանէ, « Ուր կարապետն մեր Յս յառաջեալ եմուտ »:

Վարձեալ առաքեալքն զյուլով ժամանակս 'ի տա-ճարին զառ 'ի Վրիստոսէ նոցուն կատարէին աւանդեալ խորհուրդս. եթէ զաղօթից, եթէ զհաղորդութան: Իսկ այժմ կանոնական սահմանաւ զմեզ պարսպեալ զգուշացուցին նոցին աւանդապահք և ժառանգորդք, ոչ երթալ 'ի ժողովարանս և 'ի մատրունս Հրէից կամ հեթանոսաց: Եւ առաքեալքն ընդ Հրեայս յիւրեանց ժամանակն զսրբոյ պատեքին տօնախմբեցին զօր. իսկ 'ի մէնջ եթէ որ յանդգնեսցի ընդ Հրեայս տօնել, և կամ յառաջ քան զգարնա-նային հասարակաւորութին, և նախ քան զմիաշա-բաթին օր լուծանել զպահսն, ընդ նշովիւք 'ի հարկէ անկեալ գտանին:

Եւ ուրեմն զայն՝ նորագիւտ և դեռահաւակ ժա-մանակն ստիպէր առնել այնպէս. իսկ այս՝ խորհրդոյ և անձային տեսչուէն. զի մեծուի առաջի անկեալ իրաց՝ զփոքումքն զանց առնել և անտեսել վարդապե-տէ: Վասնզի անփոյթ առնել ծանունցն՝ համանգա-մայնցն է 'ի բաց բարձումն. իսկ թեթեւադունիցն՝ անժամանակ առ ձեռն պատրաստ կազմութե. զի որպէս 'ի խաւարի՝ և աղօտաճաճանչն է պատուեալ

que baptizari, et octiduum circumcidi, et tertiâ die resurgere, et quadragesimâ die in caelum conscendere: hoc namque modo haec Christo peragere placuit. Item quoque post coenam horâ vespertinâ Mysterio communicari; quoniam Dominus ubi vetus illud perficiens obsignavit, ibi per suum quoque novi testamenti fundamenta jecit. Nunc autem multas horas interponimus corpoream inter spiritualemque mensam, et octidui baptizamur. De circumcissione sane mandatum accepimus a Paulo: *Si circumcidamini, inquit, Christus vobis nihil proderit*¹. Ante finem vero² fieri humanae naturae resurrectionem, Hymenus, et Philetus fuerunt hujusmodi verborum impietatis auctores. Nemini porro ex hominibus est potestas in hac vitâ per caelorum portas transire, *ubi praecursor noster Jesus antecedens introivit*³.

Item Apostoli per multum temporis in ipso templo mysteria sibi a Christo tradita peragebant, sive orationum, sive communionis; nunc autem nobis eorundem traditionum observatoribus et haeredibus per canonicas constitutiones praeceperunt ne Judaeorum aut Gentium synagogas vel templa adiremus. Ipsi quoque Apostoli suis temporibus unâ cum Judaeis festum sanctae Paschae diem celebrarunt: si quis tamen nostrum auderet cum Judaeis celebrare, vel ante vernale aequinoctium, atque ante primae Sabbati diem solvere jejunium, anathematis poena fit continuo obnoxius.

Illud porro novum adhuc et nuper inchoatum tempus ita peragere cogebat; istud autem est consilii divinaeque oeconomiae opus. Siquidem earum, quae praesto sunt, rerum magnitudo exiguas quaslibet praetermittere ac dissimulare docet. Graviora enim negligere, est universa abrogare; ad leviora autem componenda omne tempus in promptu est. Nam quemadmodum inter tenebras vel ipsum exiguum lumen

² Id est ante mundi consummationem.

³ Hebr. 6. 2.

լոյս, ըստ նմին օրինակի լոյս եղէլոյ՝ և դուզնաբեայ խաւարն վատթարանայ: Յաղագս որոյ ապա հարկ է հաւանութիւն և հաւատովք հետեւել զկնի բոլոր քրիստոսականացս, և սեղան և աւազան քարեղէն անշարժաբար յամենայն եկեղեցիս արձանացուցանել:

Իսկ եթէ ասիցէ որ ՚ի հարցասիրաց և ՚ի լսասիրաց, կ'ը աղագաւ քարեղէն և ոչ փայտեղէն հրամայեցաւ կանգնել մեզ սեղան: Ախ զի և պատշաճագոյն իսկ առ յարմարութիւն խորհրդոյս՝ զնիւթս զայս տեսանեմ եղեալ, որպէս թէ զանյողողգ և զանշարժահիմն փրկութիւն մերոյ իրողութիւն՝ կարծրագոյն և դժոխաշարժելի գործարանաւ տնօրինել: Արկրորդ զի և յառաջագուշակ եղեալ Ասայեայ ՚ի վերայ ամ հեթանոսաց, զոր առ եգիպտացիան պատգամաւորեալ խօսի. « Յաւուր յայնմիկ եղիցի, ասէ, սեղան տն արձան կանգնեալ յերկրին եգիպտացուց, և եղիցին ՚ի նշան յաւիտենից », Արանգի և արդարեւ իսկ սովաւ զյաւիտենական կենացն առ մեզ երաշխաւորեալ տեսանեմ բարութիւն: Որպէս և տնն ասէր. « Սինչև արբից զդա, ասէ, ընդ ձեզ նոր յարբայուեհ հօր իմոյ », Արրորդ թերեւս արդեւք ՚ի հանդերձեալ յաւիտենիկ ՚ի Արտէ զնոյն շնամարտապէս, որպէս և այժմ ՚ի սեղանոյ աստի օրինակաբար, վայելիցեմք: Արանգի և նոյն ինքն Արտ վէմ՝ անուանեցաւ. « Սինն՝ զոր անարգեցին, ասէ, շինողքն՝ նա եղև գլուխ անկեան », և դարձեալ, « ՚ի լեռնէ վէմ առանց ձեռին հատեալ », գուշակէր զնա Ղանիել. և Ասայի ասէ. « Ահա աղբիկ ես զնեմ ՚ի հիմունս Սիոնի վէմ բազմապատիկ, զընտիր՝ զգլուխ անկեանն. և որ հաւատասցէ ՚ի նա, մի՛ ամաչեսցէ »,:

Դ. ԱՅՅՅ տեսցուք և զայս ևս ՚ի կարգիս. զոր մանաւանդ թէ և յառաջագոյն իսկ արժան էր յիշել իբրև զմեծագործ և զբազմերախտ ՚ի Արտէ պարգևեալ մեզ աւանդ: Օ իւզոյն սքոյ ասեմ, որով զհո-

1 Subintelligitur respondimus.

2 Isai. 19. 19.

3 Per Eucharistiae nimirum altare.

4 Matth. 26. 29.

in pretio habetur; eodem pacto exigua quoque obscuritas est adveniēti lumini molesta. Oportet itaque cum consensu et fide universos sequi Christianos, atque Altare et Baptisterium lapideum immobiliter in omnibus Ecclesiis erigere.

Quod si curiosus quisquam interrogandi audientique cupidus dixerit: » Cur nam lapideum, non autem ligneum praecipitur nobis erigere Altare? » Primum, quia magis adhuc convenientem materiam ad Sacramenti commodum video hanc esse; ut scilicet fixum atque immobile salutis nostrae negotium per durissimum et ad movendum difficile instrumentum dispensaretur. Secundo, quia prophetizans de universis Gentibus Isaias haec Ægyptiis annuntiat: *In die illa erit, inquit, altare Domini columna erecta in terrâ Ægyptiorum, et erit in signum aeternum* ². Per istud namque ³ reapse largitâ fide, nobis aeternae vitae bona pollicita fuisse video, quemadmodum vel ipse Dominus dicebat: *Donec bibam illud vobiscum novum in regno Patris mei* ⁴. Tertio fortassis, quia in futuro saeculo Christo veraciter, sicut et nunc symbolice isto altari ⁵, fruemur. Siquidem et ipse Christus lapis nuncupatus est: *Lapis, inquit, quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli.* ⁶ Item, *per lapidem abscissum de monte sine manibus* ⁷ Daniel de eo vaticinabatur. Isaias autem dicit: *Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem pretiosum, electum, caput anguli: et qui crediderit in eum, non erubescet* ⁸.

IV. VERUM illud quoque per ordinem videamus, quod antea potius erat commemorandum, utpote magnificentum multorumque beneficiorum aerarium nobis a Christo elargitum; sanctum, inquam, Oleum ⁹, per

5 Isto nempe altari, quod est lapideum.

6 Psal. 117.

7 Dan. 2. 34.

8 Isai. 28. 16.

9 Chrisma videlicet.

գինսն՝ ի մեզ ձգեմք՝ ի Վհն միանալովն, Վանդի յոյժ
 օտարաբար նովաւ և այլապէս ՚ի միմեանց վարիմք .
 զոր և տեսաք իսկ առ մերով ժամանակաւ: Վահա
 նայից ձէթ ընդունել յԱրուսաղէմէ բերեալ, խաչի
 ձէթ զնա անուանելով, և զնոյն նովին ամանօք առ
 մի ըստ միօրէ մկրտեալսն իւրաքանչիւր ումեք վերբս
 տին օրհնել . զոր դանդաղիմ՝ ասել, որպէս թէ բա
 զումանգամ օրհնուիքն, յորովագոյնս ՚ի ներքս յիւզն
 կոչել զչնորհն . և կամ թէ ՚ի գալստենէ նորոյ շնոր
 հին զհնացեալն ՚ի բաց մերժել յամանոյ անտի: Աւ
 դարձեալ նովին ձիթով օծանէին զմկրտեալսն և
 զերախայսն, այլ և զհիւանդս և զեկեղեցի և զսե
 ղանս և զխաչս: Ար թէպէտ և Հոգին մի է, և առ
 հաւատչեայ Հոգւոյն իւզն նոյն է, սակայն բազմազ
 գի մերում ըստ փրկուէն, բազմօրինակ և խորհուրդ
 փրկութեն հրաշագործի . ըստ նմին և տեղիքն որո
 շին ՚ի միմեանց՝ որովք փրկեալն լինիմք, և անուանք
 տեղեացն: Վպա և աղօթքն և գործառնութիւնն ոչ
 ամ՝ զմիոյ մատուցանէ մեզ փրկութեան պարգև, և
 ոչ մին զամենեցուն . և ոչ նմանապէս միմեանց օգ
 տամատոյց մեզ լինելով, այլ երախայսլութեն օծումն
 զհրաւիրականն ունի դրոշմ . և աւազանին օծումն՝
 զըստ հոգւոյն մեզ յարմարէ վերստին ծնունդ . իսկ
 որ զկնի մկրտութեն է օծումն՝ զորդեգրութեն ան ՚ի
 մեզ կոչէ շնորհ: Վարձեալ՝ սեղանն կերակրէ զմեզ,
 և ոչ ծնանի . աւազանն ծնանի, այլ ոչ կերակրէ .
 խաչն մարտնչի ընդ մեր առ թնամիսն, և ոչ ծնա
 նի, և ոչ կերակրէ . ՚ի հիւանդութեն՝ զառողջուէն
 ունիմք կարօտութի, ոչ ևս և զայլոցն: Սոցա ապա
 քէն և աղօթքն և քարոզութիւն և օծումնքն՝ բաժա
 նաբար ըստ իւրաքանչիւրոցն վայելէ լինել խորհր
 դոյ: Աւ պատճառ ոչ ունիմ ասել, զանփոյթն առ
 նելոյ զառաջնոցն այսպիսի խառնափնդոր և եղծա
 գործ սովորութեց, եթէ ժամանակի կարճութի,
 եթէ հիւանդութեց ՚ի վերայ անկումն, եթէ ան

1 Ea scilicet unctio, quae una
 simul cum interrogationibus la
 vacrum praecedentibus fit.

2 Isto unctionis nomine intel

ligit Auctor hoc loci eam caere
 moniam, qua sanctum oleum in
 aquam baptismi funditur.

3 Sanctum scilicet Chrismatis

quod Christo copulati Spiritum sanctum ad nos trahimus. Nimis enim discorditer diversoque ab invicem modo utimur. Videmus quippe nostris temporibus, Sacerdotes oleum excipere ab Jerusalem deportatum, illud *Crucis Oleum* nominare, idemque iisdem vasibus pro unoquoque baptizato iterum benedicere: et, quod referre nollem, quasi multiplicibus benedictionibus plures super ipsum Oleum advocentur gratiae, aut ex novae gratiae adventu antiquata ab ipso vase depellatur. Eodem Oleo praeterea ungebant baptizatos, et catechumenos, et infirmos, et Ecclesiam, et altaria, et cruces. Verum etsi Spiritus unus sit, idemque sit Oleum Spiritûs arrhabo: attamen juxta multigenam nostram liberationem multiplex etiam salutis nostrae mysterium mirabiliter peragitur: unde et loca quibus salvamur, et locorum nomina a se invicem secernuntur: deinde oratio quoque et operatio non omne unius exhibet nobis salutis donum, neque omnibus unum, nec aequali ratione nobis proficiunt. Nam catechismi unctio ¹ invitativum praesefert signaculum; lavacri autem unctio spiritualis nos regeneratione adoptat ²: quae autem post baptismum est, unctio ³ in nos adoptionis Dei gratiam advocat. Praeterea altare nos alit, haud vero gignit: lavacrum gignit, non alit: crux dimicat pro nobis adversus hostes, non gignit, neque alit; in infirmitate vero sanitatis indigemus, non amplius alterius rei. Horum equidem et oratio, et praeconium, atque unctiones disjunctim pro unoquoque Sacramento esse debent. Praepositorum autem negligentiae rationem quoad hujuscemodi recentiores depravatasque consuetudines nescio afferre: utrum fuerit temporis angustia, an morborum instantia, aut quiescentiae defectus ob tyrannorum vexationes. Haec illis, et Deo sunt relinquenda ⁴. Nobis porro, ceu filiis a-

seu Confirmationis sacramentum.

⁴ Id est, quatenus fuerit horum consuetudinum causa, iisdem,

qui illas introduxerunt, Deoque investigandum reliquimus.

պարապու թի յաշխարհակալացն հարստահարու թի . զայս 'ի նոսա և յսծ թող լի է : Իսկ մեզ իբրև հայրասիրաց ոմանց որդւոց՝ զառ 'ի նոցանէ անտես մնացեալն , ձեռն տալովն նոյ , տեսանել արժան է , և 'ի բարեկարգութի և 'ի բարեզարգութի ածել :

Ե . Օ՛ր տեսանեմք առ այսօրիւք և զայս ևս , զի ոմանք զառ 'ի մկրտուին գալ հանդերձելոցն՝ զհրաժարելոյն 'ի սատանայէ՝ նոցա հարցմամբ 'ի վերայ ոչ բերեն զերդմունս , և ոչ զսրբոյ Արրորդուէն խոստովանութի , և ոչ յերեխայուէն նախկին մատուցանեն ձեռնադրուք յօծումն . այլ միայն առ մկրտութիւն աւազանին վաղվաղեալ՝ 'ի ներքս արկանեն : Կամնս իմն առնելով այնոցիկ՝ որոց թագաւորեցուցանել զոք կամեցեալ , նախ քան զմարմնոյն ծածկել մերկութի՝ զպսակն 'ի գլուխ կապել յառաջեալք , 'ի միասին ընթանալով փառացն և անարգուէն : Եւ կամ թէ որում ծնանել առաջի կայցէ , զծնունդն առաջի դիցէ յղանալոյն և երկնելոյն . զորս 'ի դէպ է անսին խոստովանել զնո ծնունդս , և կամ վիժածս , և ոչ ծնունդս : Բանզի պարտ է՝ նախ 'ի բաց կալ 'ի ծառայեցուցանող տեռնէ , և յապտամբ ծառայէ անտի . զի « Տիրեսցէ , որպէս Սողոմոն ասէ , ծառայն իմաստուն՝ տերանց անմտաց » : Եւ այնորիկ ապա հաւատալ սրտիւ , և խոստովանել բերանով , յորմէ կեալն հասցէ , զհայր և զԱրդի և զսբ հօգի : Եւ յերեխայուէն կարգի առ դուրս մկրտարանին պատշաճեսցի լինել նմա՝ որ մկրտիցին : Եւ ապա զինի այսորիկ զհօգեօրն ծնանել ծնունդ յաւազանին . և զեօթնեակսն՝ ըստ եօթնեկացն որ 'ի մեզ հոգեկան շարժմունք , զգենուլ զհօգւոյն շնորհս , զոր Ասայիասն թուէ : Օ կնի որոց ապա և զորդեգրութեն նոյ անուն ժառանգել՝ յետ ելանելոյ 'ի ջրոյ անտի : Որպէս և 'ի վերայ փրկչին յօրինակ մեզ՝ հայր յերկնից աղաղակէր , թէ « Եւ է որդի իմ սիրելի » : Օ կնի ամենեցուն , այս ինքն յղութեն և ծննդեանն և ժա-

1 Haec antiqua universalis nodali suâ lege instaurare voluit Ecclesiae consuetudo, quam Sy- penes suos quoque iste Patriar-

more patres prosequentibus, oportet, quae ab iis despecta fuere, Deo manum porrigente, investigare, eaque ad bonum ordinem bonumque ornatum reducere.

v. Et istud quoque praeterea cernimus: quod ab iis, qui baptizandi sunt, non exigunt quidam interrogationis modo de abrenuntiando diabolo iuramentum, neque sanctissimae Trinitatis professionem, neque antea per manuum impositionem peragunt catechismi unctionem¹; sed tantummodo ad fontis baptismum illos cito admittunt: simili fere pacto agentes ac illi, qui regem quempiam constituere volentes, antequam corporis operiant nuditatem, coronam capiti ejus imponere satagunt, concurrentibus unâ simul gloriâ, et opprobrio; aut etiam si quis nasendus sit nativitatem praemitti voluerit conceptui, partûsque doloribus; quos partus immaturos fateri necesse est, aut abortivos, non autem natos. Oportet enim, antea a captivante domino atque a rebeli servo recedere, ut *servus sapiens*, quemadmodum Salomon ait, ² *dominetur dominis insipientibus*; ac postea corde credere atque ore confiteri (ex quo salus adveniet) Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Istud in catechismi ordine ad Baptisterii portam super eum, qui baptizandus est, peragatur. Deinde vero spirituali nasci (*oportet*) generatione in lavacro, et septem, secundum septem, qui sunt in nobis, spirituales motus, indui Spiritûs gratiis ab Isaia recensitis. Continuo tandem ex aquâ egressum, adoptionis nomen in filium Dei adipisci ad haereditatem; quemadmodum et super Salvatorem ad nostri exemplum Pater de caelo clamabat: *Hic est Filius meus dilectus* ³. Post haec universa; post conceptionem videlicet, generationem, et haereditatem; deinde et

cha, iterum hisce diebus ex incuria et ignorantia desuevit.

² Prov. 17. 2. et Eccl. 10. 28.

³ Matth. 3. 7.

ուանգաւորութեն, ապա և զկենացն՝ որ յերկնիցն
իջեալն է՝ ճաշակել կերակուր, զմարմին և զարիւն
կենագործողին Վ՛նի :

Ըստ այսմ օրինակի երանելոյն Աիւր-
ղի Արուսաղէմի եպիսկոպոսի զերախայիցն կանոն
պայծառացուցեալ է, և ըստ իւրաքանչիւր հաւա-
տոցն բանից ընթերցուածս յանձային գրոց հանգոյն
միմեանց զուգեալ և եզեալ է. զոր 'ի սուրբ քառաս-
ներորդս պահոցն առանձնաբար 'ի վերայ նոցա կա-
տարելով՝ արտաքոյ ժողովրդանոցին, յետոյ ապա ար-
ժանի լինելին ընդունել զլուսաւորութի՝ սբջ աւագանին
'ի մեծի առուր ճրագալուցի զատկին : Ար թէպէտ
և այն խափանեցաւ. վասն զի յայնմ ժամանակի առ-
կատարելահասակս ոմանս կատարիւր երախայութեն
կարգ. որք յիմաստ և 'ի բան հասեալք՝ կարող էին
անձամբք իւրեանց լսել, և հաւատօք հրաժարել և
խոստովանել : Իսկ այժմ 'ի տղայութե հասակի այ-
սորիկ միանգամայն 'ի միասին 'ի վերայ եկեալ գտա-
նին, 'ի ձեռն այնոցիկ՝ որք զմանկունսն 'ի մկրտութի
մերձեցուցանիցեն : Սակայն նոյն խորհուրդ նմանա-
պէս առ նոսա և առ մեզ մատակարարի. զանազա-
նութի հասակացն՝ և ժամանակացն այլաձեւապէս
'ի վերայ բերել հրամայէ զկարգ և զգիր առուրցն և
կանոնաց՝ ըստ երկայնութե և կարճութե : Ըստ ոչ
եթէ հոգին սուրբ փոփոխեալ գտանի յիւրմէն խոր-
հրոյ, կամ առաւելեալ և նուազեալ : Ալ այս մինչե-
ջայս վայր այսպէս և այսքան :

2. ԻԱՅՅ առ սորօք և զայս ևս տեսանելք յու-
մանս անկարգութի սովորութի՝ հիմնացեալ. զի զնո-
սա, որք յամուսնութի անդր գայցեն, ոչ տանելով ըստ
օրինաց հաւատացելոց յեկեղեցիս 'ի մէջ ժողովրդոց,
հաղորդս առնելով նամ կարգաց և կրօնից քրիստոնէ-
ութե, և անդ յարժանաւոր տեղիսն զնոսա պա-
կեսցեն : Ըստ առանց ժամու և աղօթից, և առանց
օրհնելոյ և հաղորդութե, արտաքոյ միան՝ ուր կամք
իցեն : Ալ քահանայն ընդ ձեռն ուրուք անդր եր-

1 Catechismos nimirum.

2 Subintelligitur Satanae.

vitae cibum de caelo descensum, corpus nimirum et sanguinem vivificantis Christi (*oportet*) gustare.

Similiter eodemque pacto beatus Cyrillus Jerosolymitanus Episcopus catechumenorum canonem illustravit, et juxta singula fidei verba lectiones ex divinis Scripturis item unâ simul conjunxit apposuitque; quibus in sanctâ jejuniorum Quadragesimâ singillatim super illos extra Ecclesiam expletis, postea demum efficiebantur digni suscipere sancti lavacri illuminationem in magno Paschaliolum luminum die. Quod sane obsolevit; quoniam eo tempore catechismi ordo peragebatur super nonnullos aetate provectoros, qui intelligentiam rationemque attingentes, satis erant sibi ipsis ad illos ¹ audiendos, atque per fidem abrenunciandum ², professionemque emittendam ³. Nunc autem in juvenili aetate haec unâ simul summatim peraguntur ab iis, qui infantes ad baptismum adferunt; nihilominus idem sacramentum est, quod tum penes illos tum penes nos administratur. Ætatum temporumque varietas diversimode juxta longitudinem aut breviter peragere jubet ordinem, assignationemque dierum, et canonum; haud tamen Spiritus sanctus comperitur immutatus in suo mysterio, vel auctus, vel imminutus. De his autem huc usque, ita, et hoc modo.

VI. PRÆTER haec istud quoque apud nonnullos vidimus malum opus a consuetudine roboratum. Ad matrimonium accessuri non adducuntur juxta Christianorum legem in Ecclesias, ut universorum rituum religiosarumque Christifidelium disciplinarum participes effecti, ibidem in locis decentibus coronentur; sed sine missâ, et sine oratione, et absque benedictione, communionemque foris manent, ubicumque voluerint. Sacerdos autem per cujusvis illuc pergentis

³ Id est Sanctissimae Trinitatis professionem emittere.

Թողաց հրամայէ տանել զպսակն . Թչնամանելով միանգամայն զպսակն և զպսակեալսն : Եւ որ ծանրագոյնն է քան զայսոսիկ , անարգանս ածելով 'ի վերայ խորհրդոյ իրինս . Օ ի սուրբ առաքեալն ասէ , Թէ " Խորհուրդս այս մեծ է , զոր և ասեմ 'ի Վս և յեկեղեցիս : Եւնա յիւրմէ կամակորուէ փոքրկացուցանել ջանայ զպատուական ամուսնուէն մեծախորհրդուԹի , զինքն 'ի սպասաւորուէն այ արձակեալ 'ի բաց տանի 'ի լծոյ . զի որ զժողովրդեանն այ 'ի վայր Թողու զծառայուի , այ ոչ ծառայէ : Եւ այս յորդուոց անտի Հեղեայ յայտ է , որք անպարաս լինելով 'ի մարմնամուլուԹէն յղիուԹէ , հանապազափակ զգուրս խորանին այ ընդդէմ եկելոց անդր ուխտաւորացն պահէին . և միանգամայն անկեալք տարագրեցան 'ի կամաց հրամանատուին և յիւրեանցն պատուոյ : Բստ նմին օրինակի և սոքա զհեղգուԹէն մեծարելով զախտ , ոչ տան Թոյլ ամուսնացելոցն զհանդերձեալ կենացն օրինակել յանձինս զխորհուրդ . այլ որպէս որք յամօթալիսն ըմբռնեալ իցեն գործըս , այնպէս ըստգիւտ և գաղտագողի զյաղԹուէն առնուցուն 'ի գլուխ զպսակ , Թագընկէցք առաւել քան Թէ Թագառուք լինելով : Օ հոգին սուրբ արտմեցուցանեն , որ սիրէ միշտ բացափայլուԹք 'ի վերայ մեր զպարգևականն իւր ծագել ձիրս . իսկ զխանտացողն բարեվայելականաց մերոց իրաց ինդացուցանելով զսատանայ , մանաւանդ Թէ և եղագ ներքսանկուԹէ նմա՝ յանչորհակալուս բազմերախտուԹէն այ՝ ներհորդեսցի . զի անձանաչո զբբարեացն անձինք՝ հակառակացն ամ՝ իրօք բանայցեն յինքեանս տեղի : Եւ որ 'ի ժողովի բազմամարդուԹք զուրախականսն ոչ փափաքէ գտանել , տրտմականացն՝ ծածկաբար ընդ էսն անցանելով՝ անբաղայապէս հանդիպեսցի :

Է . ԲԱՅՅ գեր զասացեալս վատթարագոյն ևս այս է մեղադրանաց փաստաւոր , յաղագս անձայնոյն վերջանալով հրամանի՝ առ իւրն երագոտնագոյնս ըն Թասցի ցանկուԹիս . զԹագաւորեցուցանելն ռամկաց

1 Matrimonii Sacramentum penes Graecos per cuiusdam coronae Armeniacos non secus ac penae impositionem administratur ,

manum deferri jubet coronam ¹, contemnens tum coronam tum coronatos, quodque hisce gravius est, Sacramentum ipsum ignominiam afficiens. Et sane sanctus Apostolus dicit: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo, et in Ecclesia* ²: ille vero arrogantiam sua parvipendere conatur magnum nobilis connubii mysterium, seque ipsum a Dei ministratio-
ne depositum jugo subjicit; qui enim populi Dei servitium abjicit, Deo non servit. Idque ex Heli filiis liquet, qui otio indulgentes ob carnum saturitatem, semper oclusas servabant divini tabernaculi portas contra Nazaraeos ³ ibidem advenientes; atque uno tempore eorruentes, a praecipientis voluntate et a suis honoribus exciderunt. Juxta hoc exemplum isti quoque pigritiae vitium obsequentes, matrimonio junctos futurae vitae mysterium praeserere non sinunt; sed illorum instar, qui in probrosis operibus deprehenduntur, victoriae coronam ignominiose et clandestine super caput accipiunt, quum sint diadematis contemptores, potiusquam acceptores. Spiritum sanctum, qui semper super nos gratuita dona sua luculenter amat effundere, contristant; diabolum vero nostris decore affluentibus bonis invidentem laeticant; imo viam quoque ei pandunt ad ingrediendum in animos erga largissima Dei beneficia ingratos. Qui enim minime norunt animae bona, contrariis quibuslibet in seipsis locum aperiunt: quique in multitudinis aggregatione reperire laetitiam non cupiunt, occulte per facta decurrentes, tristitia quaelibet proculdubio experientur.

VII. RECENSITIS malis pejus adhuc est istud omnium dignum exprobratione: quum aliquis a divino recedens mandato praeceptis in voluptates suas ruere velit, coronae impositionem tradens saecularium mani-

ideoque *Corona* nuncupatur.

³ Ad verb. voto obstrictos.

² Ephes. 5. 32.

Հաւատարմով ձեռաց, և զմարմնապարար սեղանոյն զիւրն տարածեցէ բազուկս : Օրինչ զսոսա անուանեցից . հովիւս հօտավատնիչս, եթէ գազանս կեղեքիչս խաշանց . զկուսանացն իբրև զերկրորդականացն առնելով տխուրս և անկատարելագործ հարսանիս, իսկ զերկեակսն ՚ի պոռնկութի և ոչ յամուսնութի ածելով առ զուգաւորուին : Ախիկին թոյղ տալով պղծութեանն յառաջել և յափշտակել զօրինաւորն զայն անկողինս, և ապա զգիշերայինն իբրև զտուրն ջենային ՚ի լոյս բերել համարձակուի առեալ . օրէնս գրացն զպապանծէն օրէնս դնելով, բանսարկուին լինել կամակատար . զի յառաջ քան ընդ բարին խընդալ մարդկան, զուարճասցի չարաւն որոգայթադէիր թշնամին : Առ որս ոչ են մեզ յերկարագոյնս տողել բանս . ուր մարգարէն Ազեկիէլ զգարովականսն և զսպառնայինսն կարգաւ առ սոսա՝ զոր առ հովիւսն Խորայելի յայ պատգամաւորեալ բարբառի . « Բզկաթնն ուտեն, ասէ, և զասրն զգենուն . և զխաշինան իմ՝ ոչ արածեցին . և ցրուեցան խաշինքն իմ՝ արդ ես խնդրեցից, ասէ, զխաշինս իմ՝ ՚ի ձեռաց հովուացն Խորայելի » : Ալ զժողիսադատելի յոյժ է պահանջիլ համարս այնմիկ՝ որում ամենայնքն յայտնիք են և անմոռանալիք, յորում ոչ կարեն օգնել կաշառացն ակնառութիք, և յանօգուտս բազմախօսիցն հասցէ պերճաբանութի :

Ը . ԲԱՅՑ տեսանեմք առ այտոքիւք և զայն ևս, եթէ ոմանք և վայելչագունից սովորուեց ջանան խափանումն ՚ի վերայ բերել . և զսնծայայտնուեն և զծնունդեան նորին զօր, զոր ՚ի վեցն յունուարի ՚ի միասին տօնել սովոր է աշխարհս մեր, այժմ՝ զծննդեանն սիւրեն ոմանք կատարել զտօն . իսկ յայտնուեն խորհրդ-

1 Hisce verbis arguere conatur Auctor quorundam Sacerdotum improbitatem, qui ventri suo indulgentes Sacramenti istius administrationem saecularibus quibusvis hominibus relinquebant; quod et superius exprobraverat

Philosophus noster; atque ipsi ad nuptiarum mensam recumbentes cibis usque ad ingluviem potibusque implebantur.

2 Ezech. cap. 34.

3 De hisce solemnitatibus, quae olim penes Graecos quoque

bus ipsemet super mensam corpus saginantem brachia sua extendit ¹. Quid istos nuncupabo? pastoresne gregis dissipatores, an belluas ovium dilaniatrices? Qui virginum tamquam viduarum nuptias tristes imperfectasque reddentes, bigamos reapse vel ex ipsâ fornicatione, non antem ex matrimonio ad conjunctionem adducentes, antea sinunt pollutionem praecedere, ac legitimum thorum rapi, atque deinde nocturnum ceu diurnum in lucem edere; adeo arrogantiam usi, ut legislatoribus silentium imponentes diabolo morem gerant; et antequam de bono gaudeant homines, in malo delectatur hostis laqueorum parator. Ad quos non est nostri prolixa verba contexere, quum eis propheta Ezechiel per seriem, quas pastoribus Israël ex parte Dei denuntiaverat, vituperii comminationisque causas proferat, dicens: *Lac comedunt, et lanis operiuntur, gregem autem meum non pascunt, et dispersae sunt oves meae: nunc ego requiram*, ait, *oves meas de manibus pastorum Israël* ². Valde quidem est grave accuratam reddere rationem ei, cui omnia sunt manifesta et minime oblivioni tradita; quemque sedare nequeunt donorum promissa, neque propitium reddere vani locutorum sermones.

VIII. PORRO videmus praeterea et istud: nonnulli honestos quoque mores obsolescere conantes Theophaniae, et Nativitatis die, quem sextâ Januarii solet conjunctim regio nostra solemniter celebrare, nunc Nativitatis festum quidam peragere volunt; Epiphaniae vero mysterii nullam sinunt memoriam fieri ³.

conjunctim celebrabantur, melius tamen postea juxta S. Romanae Ecclesiae traditionem separatim peraguntur, agit S. Joannes Chrysostomus in quadam suâ homiliâ de hoc argumento habitâ, ut videtur est tom. 2. p. 354. ed. Ven. G.L.

in fol. Huic optimae consuetudini pluribus ab hinc annis adhaeserunt quoque orthodoxi Armenii; unde Auctoris nostri verba impleta comperiuntur, qui paulo post dicit: » Ecclesia Dei de die in diem proficiat. «

դոյ՝ և ոչ միով իւրիք կամին ճառս 'ի մէջ բերել, կապելով ամենեւին զինքեանս ընդ ընթերցուածոցն հրամանս. զոր երուսաղէմացիքն յուժօրեայս յայտնուեղ՝ յուժ եկեղեցիսն իւրեանց երթալով՝ զնոցին տեղեացն և զկանոնն կատարեն. օրէնսազանցուի կարծելով զայս, եթէ զառ 'ի հնոցն զթերի ինչ ըստ խորհրդոյն խնդրոյ՝ կատարելագործել ումեք հրամայէ հոգին ո՞ր. և մանաւանդ եթէ Ալեղեցի այ հանապազօր յառաջատուժք՝ աճէ և հարստանայ: Օ ի և չէր իսկ հնար միով մարդով ըստ միում գործոյ, և ըստ միում ժամանակի՝ զբովանդակն իւր կամս տնօրինել այ 'ի մարդիկ:

Այլ զոր ասեմս՝ այս նախնական սովորուի 'ի վաղընջուց հետէ նախահաւեալ, և մինչև առ մեզ հասեալ. 'ի վերայ ջուրց զքսան և զուժերորդն նուազելով յառուրդ յայդմիկ սաղմոս, կցուրդ ասելով «*Չայն ասն 'ի վերայ ջուրց*», և զմկրտուեն 'ի Մատթէոսէ զաւետարանն ընթեռնելով, օրհնէին զջուրն, ձէթ արկանելով 'ի նա: Ալ իբրև զբուժիչ ախտից հոգւոյ և մարմնոյ՝ ամենեքեան անդուստ վայելեալք, ցնծալից լինէին. որ և այժմ ոչ է ամենեւին 'ի բաց խափանեալ, թէպէտ և խանգարիչն Վարայելի տգօր և կնատ զօրեղունքն նկրտի խափանել: Ալ եթէ առ 'ի փնաս մեզ է յիշել զփրկչական մկրտուեն ճառս, թերևս չէր իսկ մկրտեալ Վստի Վարձեալ՝ թէ ծածկել զհուշակեալն Յորդանան խորհուրդ մեզ տնօրինէ, մեք ընդէր դիմեալ անկանիմք առ նոյն: Հիմ և զգործեցեալն 'ի Վստէ պատմագրուժք մեզ ետուն աւետարանագիր ո՞ր հարքն: Օ մէ՞ և հայր և հօգին սուրբ 'ի վերայ ջուրցն նմա վկայեալք, ոմն ձայնիւ և ոմն երևմամբ զէակցուժին յայտ առնելով: Ար աղագաւ և կցուրդս գեղեցկանուագս զմկրտուժեն բանից յօրինեցին երանելիքն մեր վարդապետք: Այլ ուրեմն անտես և անլուր ճշմարտուժեն սիրէ լինել անբան յամառուժի:

1 Videtur, quod quidam ex alienigenis voluerint in die Epiphaniae impedire publicum ritum benedictionis aquarum in

Hi omnino adhaerent ritui lectionum, quibus Jerosolymitani in octavâ Epiphaniae utuntur, octo Ecclesias suas visitando, atque in unoquoque loco suos canones perficiendo. Legis transgressionem existimant, si pro mysterii necessitate quidpiam relictum a veteribus imperfectum ad perfectionem reducere jusserit alicui Spiritus Sanctus: quum potius Ecclesia Dei de die in diem proficiat atque ditescat: neque enim fieri poterat, ut in unoquolibet opere, unoque tempore omnem voluntatem suam erga homines disponeret Deus.

Verum quod ego dico, id antiqua erat consuetudo jam ab antiquis temporibus originem ducens, atque ad nos usque perveniens. Eo namque die super aquas decantando Psalmum xxiii praemissâ antiphonâ, *Vox Domini super aquas*, atque Matthaei de Baptismo Evangelium legendo, aquam benedicebant, Oleo in eam infuso: eoque, veluti morborum animae et corporis remedio omnes fruentes, exultabant. Quod vel nostris temporibus non est penitus obsoletum; quamvis Israëlitis vastator infirmâ effoeminatâque vi abrogare connitatur^r. Porro si nobis obsesset commemorare Dominici baptismi causam, fortassis neque Christus baptizari debuisset. Praeterea si peractum in Jordane mysterium occultare innueret nobis (*Deus*), cur nos ad illud properamus? Cur nam et Christi facta per historiographiam vobis dedere sancti Patres Evangeliorum scriptores? Cur nam et Pater, et Spiritus Sanctus super aquas ei testimonium reddiderunt, alter per vocem, alter per apparitionem, consubstantialitatem manifestantes? quamobrem et pulcherrimas melodiae antiphonas de baptismi causâ concinnarunt beati nostri Doctores? Patet idcirco, quod veritatem nec videre, neque audire vult irrationalis pervicacia.

flumine, et unus vel alter Armeniae Praefectus eisdem morem

gesserit. Hac de causâ id profert Philosophus Patriarcha.

Թ. Լ՛ի այսոքիւք են ոմանք դարձեալ, որք ՚ի սք
քառասներորդս պահոցն, զշաբաթ և զկիրակէ օրն
ընդ արտմուծք և ընդ ապաշխարուծք արկանեն,
որպէս և զայլ ևս հինգ աւուրն զանցեալս: Ալ
տան թոյլ զփրկչականն ՚ի նոսա կատարել զպատա-
րազ. առ երեսս առաքինուծէ կեղծաւորին լինել
ջատագովք, և սրտիւք ՚ի չարաչար աղանդաց կործա-
նին խորխորատս: Փառաւորագունիս այսորիկ միա-
շաբաթուս աւուր մեծ է և դժուարագիտելի յոյժ
խորհուրդ: Օ ՚ի զանճառելի խոստացելոց կենացն
յղանայ ՚ի միջի մերում զճշմարտուի: Յայսմ աւ-
ուր Վ՛ս զմահ խափանեաց, ընդ ինքեան ՚ի մեռե-
լուծէ զմարդկայինն վերածելով բնուծի: Մ սմա
և հոգին սուրբ առաքեալ ՚ի հօրէ, զանմերկանալին
մեզ զգեցոյց մխիթարուծի: Մ սմին աւուր և զերկ-
րորդն իւր խոստացեալ է առնել Վ՛սի յաշխարհ
զգալուսան. յորում հրեշտակապետացն ուժգնակի
հնչեալ լինին փողոցն ձայնք. զոր մարդարէն աւա-
գափող զնա անուանէ, այս ինքն վերջին և մահա-
լոյծ և կենսառաք ձայն: Մ սմա և հասարակաց մեր
բնուծի ՚ի բաց գիցէ զորս ՚ի պատուիրանազանցու-
ծէն եբարձ՝ զբեռինս մեղաց, մահու և ապականուէ:
Յայսմ աւուր բանան ՚ի նախահօրէն մերմէ աղխեալ
գրուեք դրախտին, բոցայինն ՚ի բաց երթեալ ՚ի նմա-
նէ սուր, և փեսայն ընդ ինքեան ՚ի ներքս ՚ի լուսե-
ղէնն տանի յառագաստ զհարսնացեալն իւր եկեղե-
ցի: Ալ ընդ գիշերոյ շարալծեալս այս մերկանայ ՚ի
մէնջ զգալի լոյսս արեգական և լուսնի, ՚ի բաց դնե-
լով զղամպարունակ պայծառուին. զի տր ինքնին եղի-
ցի մեզ լոյս մշտնջենական, և փառք նորա մեզ փո-
խանակ տուրնջենային լուսոյ:

Ալ զի սահմանաւ դուն ինչ ՚ի վերայ սորա ասա-
ցից, սա է՝ նախագոյակ լուսոյն ծնօղ, և սկիզբն
զէական գոյացուցանողացն աւուրց: Սա է առ երկս
զիւրն կոչօղ ճարտարապետ և առ հանգիստ: Սա է,

1 Postquam bono latroni Chri-
stus dixerit secum illum futurum
in Paradiso, auctores Orientales
regnum caeli per Christum no-

bis apertum paradisi nomine vo-
cant; sicut et in Occidente solet
vulgus eamdem Paradisi vocem
usurpare, quae ex Armeniaco vo-

IX. SUNT quidam praeterea, qui in sacrâ jejunii Quadragesimâ dies Sabbati et Dominicae in tristitiâ et poenitentiâ transigunt, non secus ac reliquos quinque dies praeteritos; non sinunt in iis salutare peragi Sacrificium; virtutis defensores esse specie tenus sese simulant, corde autem in pessimarum labuntur sectarum abyssum. Gloriosissima hujus primae Sabbati dies magnum praesefert et contemplationi valde difficile mysterium; quia nobis ineffabilis vitae promissae ingerit veritatem. In hac die Christus mortem coërcuit, secum ex morte humanam educens naturam. In hac et Spiritus Sanctus a Patre missus solatio non amplius expoliaturus nos induit. In hac die alterum quoque suum adventum in mundum promisit Christus futurum, in quo Archangelorum graviter personabunt tubarum voces, quas Propheta sub nomine magnae tubae commemorat; novissimam vocem nimirum, quae mortem dissolvat vitamque largietur. In hac et omnis natura nostra deponet, quae ex mandati transgressione bajulavit, onera peccati et mortis et corruptionis. In hac die aperientur paradisi portae a protoparente nostro clausae, flammeâ exinde ablatâ rhomphaeâ¹, atque secum Sponsus in collucentem thalamum introducet desponsatam sibi Ecclesiam; hocque materiale nocti adhaerens solis lunaeque lumen a nobis auferetur, depositâ claritate lampadi cuidam coaquantâ; quia Dominus ipse nobis erit lux sempiterna, et pro diurno lumine gloria sua super nos erit.

Ut autem summatim pauca de eo dicam: hic est primae creatae lucis parens, dierumque, in quibus entia in lucem edita fuere, principium. Hic est, qui tam ad laborem, quam ad requiem suum vocavit Opi-

cabulo *Pardès* deducta, *hortum* significat. Item eodem sensu, quo *Paradisi* vocabulum ad caelorum Regnum designandum usurpa-

tur, *Sionis* quoque ac *Jerusalem* nomina passim a SS. Patribus accipiuntur.

որ զլուսոյն արարիչ 'ի խաւարէ մեզ լոյս ծագեաց
 և ծագեսցէ: Սա է անմահոյն պտղոյն պաղարեբիչ:
 Եւ զի այսպէս մեծագոյն է սա և մեծամեծաց իրո-
 ղուէց պարունակող, յիրաւի ըստ գերակայ իւրում
 ճոխուէն՝ զաւաւելագոյնն 'ի մէնջ պահանջէ պատիւ:
 Եւ նախ քան զայլսն՝ զաւանձնական զիւր ինքեանն
 զիսկագոյնն և զհարազատագոյնն, առանց որոյ ոչ ա-
 նուն, և ոչ փառք առ սա ասացին. զառ 'ի յերկնից
 ասեմ իջեալ կենսատուն կերակուր, զնորն ուխտ և
 նորոգողն զմեզ 'ի մեղացն եղծմանէ: Այլ և յեր-
 կրաքարչական զքօսանաց անտի դատարկանալն մեր,
 և զուարթագին իրօք 'ի վերայ ելանել ողբալեացն՝
 պատուոյն սորա է առաւելուի. զի ազատ յամենեցունց
 յայցցանէ տրամագին և տաժանաւոր իրաց՝ զուրա-
 խացուցանօղն զմեզ հաւատամբ գոլ զերկիր:

Երկուք են՝ որ յափշտակելոց են զմեզ տեղիք, և
 զուգապէս միմեանց ընդդիմադրեալք. երկոցունցն՝
 ոչ միայն 'ի միտս, այլ և առ երեսս բարեպաշտից
 կերպացեալ ձևանան երեւմունքն: Օ միոյն հնդեակ
 առուրք նշանակեմք զնմանութի. քանզի և հինգ ա-
 նուանս 'ի գրոց ուսաք գոլ զտանջանարանացն. հուր,
 արտասուս, կրճումն, խաւար, որդն: Եւ երկուք են
 առուրք, որ զհանդերձելոցն առ մեզ նկարագրեն
 բարուիս. որպէս և զերկուսս զայսոսիկ լուաք լի-
 նել արդարոցն բնակութի. զերկինս և զգրախտն:
 “Սագեսցեն իբրև լուսաւորք յերկնի”, յորն ասէ. և
 “Եսոր ընդ իս ես 'ի գրախտին”, ցաւազակն ասէր:
 Եւ սոցա երկոցուն վախճան խորհրդոց առ հան-
 գիստ, և ոչ առ տանջանսն զմեզ հրաւիրեալ ձգէ.
 միայն թէ զգուշանայցեմք, 'ի չափաւորագունիցն՝ ոչ
 յանչափիցն ելանել սահման: “Ղանապարհ զար-
 քունի գնասցես, ասէ. մի խոտորեսցիս, մի յաջ և
 մի յահեակ”:

Որ առ պատուիրանագրեալն ոչ ձգտի հասանել

1 Per quinque dies videlicet
 in quibus jejunia servamus, je-
 junia nostra opposcentes quodam-
 modo quinque cruciatuum spe-
 ciebus, quae sunt in inferno pec-

catoribus praeparatae.

2 Hoc sensu duo loca dicit,
 non quasi duo fuerint diversa
 beatitudinis loca, sed quia tum
 Caeli tum Paradisi nomine unus

ficem. Hic est, qui lucis Conditorum de tenebris lumen nobis fecit facietque oriri. Hic est immortalitatis fructus germinator. Quandoquidem igitur tanto major est iste, magnasque res comprehendens, jure pro eccellente opulentiâ suâ amplioem a nobis exigit honorem. Ante caetera porro sui ipsius proprium (*honorem*) atque essentialem ac genuinum, sine quo nec nomen, neque gloria ei asseritur; de caelo, inquam, descendentem cibum salutarem; novum testamentum, nostrique innovatorem ex peccati corruptione. Ut praeterea nos terrenis occupationibus vaceamus, laetisque tristia superemus, est dignitatis istius amplitudo; esse namque immunem ab omnibus hisce tristibus molestisque rebus laeticam illam terram, credimus.

Duo sunt loca, quae nos receptura sunt, aequae sibi invicem opposita; amborumque non in mente dumtaxat, verum et super vultum piorum aspiciuntur formae depictae. Alterius similitudinem per quinque dies exprimimus¹; quoniam et quinque esse suppliciorum nomina ex Scripturis didicimus, ignem, lacrymas, stridorem, tenebras, et vermem. Duo autem restant dies, qui futura in nobis bona designant; quemadmodum et haec duo loca audivimus esse justorum habitacula, Caelum et Paradisum²: *Lucebunt sicut luminaria in Caelo*³, Dominus ait; et: *Hodie mecum eris in Paradiso*⁴, dicebat latroni. Scopus itaque intentionis hujusce duplicis (*nuncupationis*) ad quietem, non autem ad tormentum, nos invitatos pertrahit; solummodo caveamus, ne ex moderatis ad immoderatorum terminum praetergrediamur. *Gradere viâ publicâ, inquit, nec ad dexteram, nec ad sinistram declines*⁵.

Qui non satagit statutam ex praecepto regulam

idemque locus in Scripturis nominatus reperitur. Idque clarius ex sequentibus Auctoris verbis innotescit.

³ Matth. 13. 43.

⁴ Luc. 23. 43.

⁵ Num. 20. 17.

կանոն , նա յաճեկակողմանն դանդաշէ խոտորեալ ճանապարհի . իսկ որ յառաւելազանցն նկրտի հրամայեցելոցն հասանել , զաջակողմանն այնպիսին տենչացաւ գտանել զխոտորումն : Սինն յանդգնաբար յապաշխարութեան հոսելով վտանգս , յառաւել պնդութենէն յանյուսութեան ընկղմի խորս : Աւմիւսն անչափաբար ընդարձակեալ , թողութեանն յուսով զըովանդակ զերկիւղին 'ի բաց լուծանէ ըզկապ : Իսկ որ յերկաքանչիւրոցն զանգիտեալ հրաժարիցէ ծայրայեղ խոտորմանց , միջին իմն արդարակ և անստերիւրող ճանապարհաւ բերիցին : Յորմէ ոչ փոփոխեացի նախահարցն հաստատեալ սահմանք . այս ինքն՝ ոչ տէրունականն առուր զպաշխարութեանն 'ի վերայ ածել զնսիր , և ոչ նմանօրէն սմա զծոմականն դատարկացուցանել և փափկացուցանել զառուրս : Աւ ոչ դարձեալ յառ գերազանցադոյնն սորա ումեք վերանալ ելանել , որպէս թէ ընդանդործութի և ընդ բերանալուծութի խառնել և զքնոյն խորութի և զգինեճանութեն որովայնամուլութի . իսկ 'ի տրտմականն՝ ծանրաբեռնութեն 'ի ներքոյ դնանիլ տկար բնութես , մարմնասպան լինելով յաւէտ քան թէ ախտասպան . և 'ի կքել մարմնոյն՝ գտանել հոգւոյն զվհատուէն տարակուսանս :

Բայց խնդրէ ընդունել զպատիւն իւր փրկչականս այս մեծ օր՝ յերեկորեայ շաբաթուն մինչև ցերեկոյ միաշաբաթուն : Քանզի մինն՝ հիմն 'ի ներքոյ անկեալ դնի պատուականագունիս այսմիկ առուր , և միւսն աւարտ 'ի վերայ եկեալ՝ բովանդակի : Օ ի այսանակ ճոխագունիցն վերջոյ և առաջոյ պատուադիրքն յաճախեն զփառս . այլ առաջինքն մեր՝ և մինչև ցառաւօտ երկշաբաթւոյն ոչ լուծանէին զհանգստեանն կապ : Այլ որ շաբաթուս երեկոյ՝ կարգ պաշտամանս սրբոց մարտիրոսաց 'ի սմա կատարի . իսկ ճունր ոչ կրկնի , և ոչ զգործոյն ունի խոնջութի : Քանզի միջասահման իմն երեկորինս է ժամ տուրնջեան և գիշերոյ . տիւն մինչև 'ի նա յանգեալ դադարումն ընդ

1 Id est *Dominicae*, evangelicâ
utens phrasi. Matth. 28. 1.

2 Vide *Philonem Judaeum* in
Genes. Serm. 4. §. 30. ea verba

assequi, ille in deflexâ sinistrae partis viâ vagatur: qui vero ad excessum praeter jussa nititur pervenire, hic dexteræ partis deflexionem attingere studet. Iste audacter in poenitentiae praecipitans asperitatem ex nimio rigore in desperationis immergitur abyssum; ille autem immodicè dilatatus veniæ fiducia omne timoris vinculum solvit. Porro qui ab utrâque nimiae inclinationis deflexione timidus recesserit, per mediam aequalem ex nullâque parte deflectentem viam incedet, unde nec mutationi subjicientur inconcussa majorum statuta; id est, Dominicae diei minime superadditur poenitentiae luctus, neque item jejunii dies in otio et in pinguedine ducuntur. Neque iterum ad horum excellentiorem gradum quisquis ascendat, quodammodo unâ simul cum otio et oris inabstinentiâ somni quoque commiscens profunditatem, atque ebrietatis ingluviem; in diebus autem tristitiae sub graviore onere infirmam dejiciat naturam, corporis potiusquam vitiorum interemptor evadens. Hinc fit, ut languente corpore, cadat spiritus in dejectionis anxietatem.

Verum haec magna Salvatoris dies suum postulat honorem a vespere Sabbati usque ad primae Sabbati vesperam¹; illud enim ceu pretiosissimi hujus diei fundamentum ponitur, istud tamquam implementum superveniens perficit; veneratores namque hoc pacto ante ac retro honores erga excellentiores multiplicant. Verum majores nostri usque mane seriae quoque secundae non solvebant requiei vinculum. Vespere autem Sabbati ordo quidem officii Sanctorum Martyrum peragitur, at genua nequaquam flectuntur, neque laboris operibus vacatur: quia haec vespertina hora medium locum tenet inter diem et noctem²; dies enim quum ad illam pervenerit, cessat, nox vero

interpretantem Gen. 19. 1. *Vespere.*
runt duo Angeli Sodomam ve-

ունի . իսկ գիշերն 'ի նմանէ յառաջ հաւեալ, զիւրն աճեցուցանէ սահման : Սակս որոյ և երկոցունց մասնաւորաբար և հարազատասցի սա, այս ինքն տուրն ջեան և գիշերոյ, և օտարացեալ գտցի : Այսորիկ աղագաւ ընտրեցին ոմանք զայս ինչ և զայս դնել երեկորեացդ այդոցիկ, և զայս ինչ և զայս բառնալ . իսկ այլք զառ 'ի նոցանէ թողեալն բերել, և զբերեալն 'ի բաց տանել :

Ժ . ՔԱՅՅ արժան է ոչ միայն քրիստոսեան պատարագաւն և կերակրափոխութիւն և անաշխատ հանգրստեամբ պատուել զօրս զայս, այլ և զբոլոր նախագասեալն սմա պարտ է աղօթիւք յուղարկել զգիշերս Վանզի գիշերս այս, որ առ միաշաբաթիս լուսանայ, եղև յարուցողին զմեզ Վսի յարութե ժամանակ : Ասն որոյ լինելոց է և համաշխարհականն 'ի նմին գիշերի յարուելիս կեթէ ուղոք 'ի բազմացն իցէ կամ գիշերն այն, կամ գիշերոյն այնորիկ ժամ, յորում զմեզն է հանդերձեալ նորոգել Վս, այս ծածկեալ է յամենեցունց . զի և Վսին ոչ բացայայտեալ եղև յարութեն ժամ . և յաղաքս այսորիկ յերեկորեայ շաբաթուն մինչև 'ի լուսանալ միաշաբաթուն սպասել և ակն ունել արժան է, զյաւիտենականն զգենուկենդանութի, լուծեալք 'ի կապանաց աստի մահու : Օ այս և ինքն զմեզ յաւետարանի անդ զգուշացուցանելով ասէր . “ Արթուն կացէք, զի ոչ գիտէք յորում ժամու տէրն ձեր դայցէ . յերեկորեայ, թէ 'ի մէջ գիշերի, թէ 'ի հաւախօսի, և թէ յառաւօտին : ” Օ սկիզբն և զվախճանն 'ի ներքս ծծելով, զբովանդակ զնորայն նշանակէ մասունս լինել արթնութեն : Ալ զի մի զարթնութին ընդ կենցաղակա նաց իրիք թուիցի շարախառնել ասացեալ զբօսանաց, յարէ առ նոյն ասելով . “ Արթուն կացէք, և աղօթս արարէք : ” Ալ ցուցանէ երկոցունցս այսոցիկ հանգիպել շահաւորութեց, որք հսկմամբ և աղօթիւք զբոլորագիշերս զայս մեծարել բաղձացան . 'ի վտանգիցն ապրել, և անճառելեացն հասանել սրբգևաց . “ Արժանի լինիցիք, ասէ, զերծանել 'ի նեղութեանց անտի որ գալոցն է, և կալ սուաջի որդւոյ մարդոյ ” :

ab eâ incipiendo suum auget terminum. Quamobrem utrique, diei videlicet ac nocti, ex parte haec specialis hora ad censenda est, ex parte autem aliena. Hinc est, quod nonnulli vespertinis hisce horis quaedam addere maluerunt, quaedam autem demere: alii vero relicta ab illis superaddere, atque superaddita auferre.

x. Oportet itaque hanc diem colere haud Christi sacrificio dumtaxat, et escarum mutatione, et requie laboris nesciâ, verum et universam praecedentem noctem in oratione transigere. Haec namque nox, *quae lucescit in primâ Sabbati*, fuit tempus resurrectionis Christi, qui nos suscitabit; quapropter futura est etiam eâ nocte universalis resurrectio. Quatenus autem inter multas sit nox illa, quaeve noctis illius hora, in qua nos renovaturus est Christus, omnes latet; neque enim patuit hora resurrectionis Christi. Idcirco a vespere Sabbati usque ad primam Sabbati lucescentem sedulo expectare decet, ut per solutionem ab hoc mortis vinculo aeternâ induamur vitâ. Id ipsum quoque Dominus noster in Evangelio admonens dicebat: *Vigilate, nescitis enim quando Dominus vester veniat, sero, an mediâ nocte, an galli cantu, an mane* ¹. Ubi principium, et finem proferens cunctas illis partes in vigiliis inuuit esse transigendas. Ne videretur autem cum saecularibus solatiis confundere vigilantiam, addit praeterea, dicens: *Vigilate, et orate* ². Atque ostendit, quod sat agentes hanc integram noctem vigiliis orationibusque honorare utramque lucrantur utilitatem; a periculis liberationem atque ineffabilium donorum adeptionem: *Digni estote, inquit, fugere tribulationes futuras, et stare ante Filium hominis* ³.

¹ Marc. 13. 35.

² Luc. 21. 36.

³ Ibid.

Իսկ զորս 'ի միջի անդ յիշէ իսկզբանն և կատարածի, այս ինքն զմիջագիշերն և զհաւաստսն, զայս գտանեմք յասացելոց աստի յայտնել միտս: Արձեալ արգելու զնոսա, որք միանգամ գերեկոյս զայս կամ քնոյ՝ կամ արբեցուծէ մասն վիճակեալ հանիցեն: Օ ի երեկանիւրհասերն զմիջագիշերն հրաւիրէ լինել իւր արթնուծէ ժամանակ. իսկ այն՝ որ զգիշերոյն սկիզբն ընտրեաց առնել արբեցուծեն ըսկիզբն, հարկաւորաբար այնպիսին հանգուցանիցէ քրնով զաւելորդն իւր տքնուի 'ի հասարակ գիշերի. իսկ զանզգայ քնոյն թմբրուծին՝ հաւուն յանձնեսցէ ձայնի՝ յինքենէ 'ի բաց փարատել: Այլ այն որպէս զիարդ և իցէ, ըստ երկաքանչիւրոյն իմացեալ դատողութեց՝ զմի և զնոյն յայտնէ զձշմարտուէն իրակութիւն. այս ինքն զերկնային զուարթնոցն բերել զմամնութիւն, յաճայնում յայտնի գիշերի հըսկել. և անընդհատաբար առ անձ յերկինս 'ի վեր առաքել զփառաբանութիւն յերեկորեայ, և մինչ 'ի ծագելն արեգական: Այլ և հանդերձ յոտանաւորութեալ առանց ծունր կրկնելոյ կատարել զասացեալսս, ըստ նորին իսկ տն հրամանի. «Աղիցին, ասէ, գօտիք ձեր պնդեալ ընդ մէջ, և ճրագունք լուցեալք. և դուք նմանեալք մարդկան՝ որ ակն ունիցին տն իւրեանց, թէ երբ դառնայցէ 'ի հարսանեաց. զի յորժամ գայցէ և բախիցէ, վաղվաղակի բանայցեն նմա: Արանի իցէ ծառայիցն այնոցիկ, զորս եկեալ տէրն գտանիցէ արթուն», 1

Այլ և զօրինագրեալս մեզ զայս ինքեամք յանձնէառ կատարել ՎՅ՝, յորժամ ելեալ 'ի լեառն զգիշերն անձ 'ի գլուխ զաղութսն հանէր: (Ըսուի թէ 'ի սմին իսկ 'ի գիշերիս յայտնի յօրինակ մեզ վարդապետելով զայս առնէր. վասն զի ոչ ասի յաղութելն՝ թէ եդ ծունր, որպէս 'ի մատնուէն գիշերի գրեալ է, թէ «Անկաւ 'ի վերայ երեսաց իւրոց, եդ ծունր և կայր յաղութս», 2: Աւ անդ զկնի հրամայելոյն, թէ

1 Angelorum nempe, qui passim apud Sanctos Armeniacae Ecclesiae Patres *Vigilantia Agmina*, vel *Vigilantes Spiritus*, vel *Cae-*

lestes vigilantes vocantur, eo quod incessabili voce coram Deo in caelis laudationis hymnos decantant. Eodem sensu reperimus hanc vo-

Quoad partes illas, quas inter principium et finem commemorat, mediam scilicet noctem, et galli cantum, hunc sensum invenimus ab iis verbis manifestari. Increpans eos cohibet, qui hanc vesperam aut somno, aut ebrietati donant; vespere namque somno indulgens, mediam noctem invitat esse suae vigilantiae tempus; eligens vero noctis initium ad ebrietatem sectandam, mediâ nocte dormiens per somnum supervacaneam vigilantiam suam quieti dabit, insensibilem autem somni soporem galli cantui commendat, ut ipsemet per eundem excutiatur. Utrumque sit, res ipsa utroque modo percepta unam eandemque manifestat veritatis rationem; caelestium scilicet Vigilantium¹ similitudinem praesefert. Quapropter in hac divinâ nocte vigilare (*oportet*) atque incessanter Deo in caelis exhibere doxologias a vespere usque ad solis ortum; idque stando, non autem genuflectendo, peragere; juxta ejusdem Domini praeceptum. *Sint, ait, lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes; et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis; ut quum venerit, et pulsaverit, confestim aperiant ei: beati servi illi, quos quum venerit dominus invenerit vigilantes*².

Quin immo haec nobis praecepta vel ipsemet Christus implere voluit, quando ascendens in montem, totam noctem in oratione absumebat. In illâ ipsâ nocte, ut mihi videtur, hoc ad nostrum exemplum docendo peragebat. Non enim dicitur in illâ oratione genuflesse, quemadmodum in nocte proditi-
onis fecisse scriptum est: *Procidit in faciem suam*³; et: *Positis genibus orabat*⁴. Postquam vero eis prae-

cem in Scripturis sanctis, praesertim Dan. 4. 20.

³ Matth. 26. 39.

⁴ Luc. 22. 41.

² Luc. cap. 12, vers. 35. 36. 37.

“ Հսկեցէք և աղօթս արարէք », և զքնոյն հրամանն ՚ի ներքս ածեալ յաւելոյր . “ Անջեցէք այսուհետեւ, ասէ, և հանդերձ . ” զոր և յետ այնորիկ ասէր . “ () ն արիք գնասցուք աստի », . . . (*) . . . թեան և ՚ի սպառեւն նորա, ընդ նմին և նա անցեալ ՚ի բաց գնայ մղեղեալ և լուծեալ : Այլ սակայն եւ թնայատիկ սպառնայ ջեռուցանել, թերևս զի կիզուլ կարասցէ զեւթնեակն՝ որ ՚ի մեզ հոգեկան շնորհքն, և խափանել զհանգստական հոգւոյն խորհուրդ, որ եւ թներեակ և յիսներեակ աւուրբք և ամօք զաշխատու թին ՚ի բնութիւն լուծանէ : Յաղագս որոյ պարտ է մեծաւ զգուշութիւն այսմիկ տանել հոգ, զի մի ըստ բանիցն սպառնալեաց՝ և զգործոցն ընդունիցիմք ըզփորձ . յորժամոչ զոգեկանն՝ որ յառաքինուէն է՝ պինդ պահիցեմք զազատութիւն, անփոյթ առնելով զառ ՚ի մեղացն պարգևեալ մեզ հանգիստ : Բնդ ձեռն որոյ եւ թնայատիկ, որ իրաւապէսն դատի, զմարմնականն ՚ի ծոցս մեր հատուցանէ տանջանս, գերելով և ՚ի հնոց արկանելով չարաչար, և կիզանող ախտիցն մատնեալ բաբեղոնական աներևոյթ գոռոզին :

Այլ յաղագս այնորիկ օր ըստ օրէ յամենայն աւուր յառաւօտինսն, հրեշտակային իմն զողցես թէ ազգմամբ՝ ՚ի թառամեցուցանող քնոյն ընդոստուցեալք, զնոյն զերից մանկանցն ՚ի բերան առնելով նուագեմք զօրհնութիւն, հանդերձ խոստովանութիւն և գոհաբանութիւն ասելով . “ () րհնեալ ես Խորհրդի հարցն մերոց », : Հարս՝ ըստ հաւատոյն որ առ Խորհրդի զվախճանեալն անուանելով . և վասն զի վերստին զառաջին զիշխանական պատիւն յարմարագոյն է զգեներուլ այնմիկ՝ որ զղմանն հրով զինքն հալել գիտիցէ, և որպէս երկնային ցօղով արտասուացն թորմամբ լողանալ և մաքրել : Յաղագս այնորիկ ապա և հանրականացդ համարձակի հրաման տալով երկնայնոց և երկրայնոց

* Աստանօր թուղթ մի անկեալ էր ՚ի դրչագրէն . և որպէս ՚ի գլխոց նախաղորութեան ճառիս յայտ է, պակասէն երբեակ գլուխքս, Ժն. Ժք. Ժդ. և սկիզբն Ժդ գլխոյն :

1 Matth. 26. 41.

2 Ibid. vers. 45. et Marc. 14. 41.

3 Matth. 26. 46. et Marc. 14. 42.

(*) Hic deficientibus quibusdam foliis tria capita desunt in Codice MS. quorum tamen sensum eruere licet ex argumentis

cepisset: *Vigilate et orate* ¹, etiam de dormitione verba introducens addebat: *Dormite jam, inquit, et requiescite* ²; itemque postea dicebat; *Surgite, eamus* ³ (*)

quo consumpto, et ipse ⁴ cum eo in favillam resolutus abscedit. Attamen septuplum minatur succedere, fortassis ut comburere possit septiformem in nobis Spiritus gratiam, atque pacificum impedire mysterium Spiritus, qui post septem et post quinquaginta tum dies tum annos arcet a naturâ nostrâ laborem. Quamobrem oportet magnâ diligentiam curam istius habere, ne comminationem actu quoque experiamur; quum spiritalem virtutis libertatem non conservaverimus constanter, largitam nobis a peccatis requiem negligenter gerendo. Unde septuplum, qui juste iudicat, corporale in sinum nostrum retribuet supplicium, in clibanum pravorum comburentiumque cruciatum traditos babylonico invisibili tyranno captivans injiciensque.

Propterea quotidie in cunctis matutinis horis Angelicâ ferme inspiratione a somno, qui est languoris causa, exilientes, eandem trium Puerorum benedictionem ore pleno decantamus unâ cum confessione, et cum gratiarum actione; dicentes: *Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum* ⁵; patres juxta fidem in Deum defunctos nuncupando. Et quoniam rursus primum principatus honorem ille resumere debet, qui se ipsum contritionis igne liquefieri noverit, atque lacrymarum effusione, veluti caelesti rore, ablui et purgari; ideo mox universis quoque creaturis caelestibus ac terrestribus audent praecipere, ut glorificationi insistant, dicens: *Benedicite omnia opera Domini Domino*. Quem enim Pueri tunc cognoscebant sibi

in principio codicis conservatis; quin immo et XIV. Capitis initium drest:

⁴ De Satanâ procul dubio hic sermo habetur.

⁵ Dan. cap. 3. vers. 52. ex hoc namque versiculo incipiunt hunc hymnum Armenii, quemadmodum reapseret tres Pueri incipiebant.

արարածոց 'ի փառաբանութի կանխել արարչին ասելով, " () քհնեցէք նմ գործք տն զտր " : Վանդի զոր մանկունքն յայնժամ 'ի փրկութէ անձանցն ծանուցեալք առ իւրեանս զփրկիչն , իբր առ երկին 'ի հնոցն վերաձայնեալ կոչէին զարարածս յօրհնեղութիւն նմա , ըստ նմին և մեք ' իբր անդամք մարմնոյ նորա , 'ի վերայ մեր և 'ի մեզ բերելով զգլուխն , մեծագոչ հնչմամք աղաղակեմք 'ի յրնդհանուր ամենայն արարածոցս տեսակս , ասելով . " () քհնեցէք ամենայն գործք տեսուն զտր " : Որպէս թէ ազատացեալք մեք 'ի ծառայութէ մեղացն զըջմանն հրով , ազատուէն մերում հազորդք լինելով և բոլոր գոյացելոցն տեսակք ' հարկաւորին ամենայն իրօք ընդ մեզ և նոքա գոհացողք և բարեբանիչք լինել այնմիկ , որ ազատէն զամենեսեան :

Արդ այս որպէս զիարդ և իցէ , զայս մեզ ուսուցանէ , թէ պարտ է մեղուցելոցն ' նախկին արդարանալ ապաշխարութե , և ապա իշխել և հրաման տալ արարածոց : Յառաջագոյն ասել , " Սեղաք անօրինեցաք " : և ապա ասել " () քհնեցէք ամենայն գործք տն զտր " : Վարձեալ թէ " Ողորմեա՛ ինձ նձ ըստ մեծի ողորմուէքում : ըստ բազում գթութեքում քաւեա՛ զանօրէնութիւս իմ " : Առ ապա համարձակել և վերաձայնել , թէ " () քհնեցէք զտր յերկնից , օրհնեցէք զնա 'ի բարձանց " : Առ եթէ ընդէր երկիցս անդամ զնոյնս բարբառի , յազագս վերջացելոցն 'ի նախաժամանողացն . զի զորս ծուլուին զրկեաց յառաջնումն , յերկարելոյն վայելեսցեն յերկրորդումն : Առ այս յազագս հարցինն և Վործոցն , Ողորմեցին և Տէր յերկնիցոյն :

Իսկ ապա յետ այսորիկ զհրեշտակայինն ձայն միաբանաբար նուագել . որպէս թէ ապաշխարութեամք զինքն մաքրեալ , և երկնային յօրինուածով հաստատեալ զանձնն յանմեղութե , ընդ նոսա և զուգա-

1 Ut ii scilicet, qui non aderant quando primâ vice decantabatur ea benedictio, adsint quum secundâ vice iteratur.

2 Hoc modo penes Armenios

nuncupatur aliquando trium Puerorum hymnus. Prior ejusdem pars dicitur Patrum eo quod incipit: *Benedictus es Domine Deus Patrum nostrorum* (Dan. 3.

adesse salutis suae Salvatorem, veluti ad caelum ex camino clamando, creaturas ad illum benedicendum invitabant: eodem pacto et nos, utpote membra corporis ejus, super nos et in nobis Caput gestantes, magnae vocis sonitu cunctis omnium creaturarum speciebus clamamus, dicentes: *Benedicite omnia opera Domini Domino*; tamquam si nobis a peccati servitute per contritionis ignem ereptis, libertatis nostrae participes redditae omnium quoque entium species, nobiscum omnino gratias benedictionesque, ei qui liberat omnes, referre cogantur.

Hoc autem utcumque sit: id nos edocet, quod oportet, primum peccatores per poenitentiam justificari, ac postea audere creaturis quoque jussa praecipere. Primum exclamare: *Peccavimus, inique egimus*, et postea dicere: *Benedicite omnia opera Domini Domino*. Primum: *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam, et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam*; et postea audere, iterumque clamare: *Laudate Dominum de caelis: laudate eum in excelsis*. Cur nam autem bis eadem proferuntur? Pro iis, qui cunctantes fuissent a praeventibus praeoccupati; quos enim pigritia primâ vice privavit¹, producto hymno, participes fiunt in secundâ. Haec porro quoad *Patres et Opera*², et quoad *Miserere*, et *Laudate Dominum de caelis*.

Postea vero Angelica vox³ unanimiter est decantanda; tamquam si per poenitentiam purgatus⁴, atque caelesti ordine per innocentiam insertus cum eis unanimiter hymnum cantaverit: quique antea

52.); posterior autem *Operum* vocatur, quippe quae ab iis verbis incipit, *Benedicite omnia opera Domini Domino*. (ibid. vers. 57.)

3 Hymnus nempe: *Gloria in excelsis Deo*.

4 Subintellige: homo.

ձայնեալ երգարանն : Այն՝ որ յառաջագոյն զայս ամենեցուն հասարակապէս հրամայէր որհնել զսփճ , այժմ՝ թողլով զզգալիսս և զնիւթեղէնսս , վերաթեւեալ ելանէ յանմարմնականացն դադարս , և ընդ նոսա զխաղաղասիրելն առ միմեանս և զզուգաբնակն լինել երգակցէ ասելով . « Փառք՝ի բարձունս նյ , և յերկիր խաղաղութի , ՚ի մարդիկ հաճութիւն » : Այլ վասն զի հանեալ կարգեաց զինքն մտօք ընդ զուարթնոցն պարակցութիս , ապա ըստ նոցա իմն կարգին ձեանալով , սկսանի այնուհետեւ աստիճանաւոր պատուովք զնախապատուելին բարեպաշտել . յառաջ մատուցանելով նախկին զփոսաղտն , և զինի նորա հետեւեալ ըստ կարգի սարկաւազն . յետոյ ապա իբրև զվեհագոյն՝ գերաստիճանեալն՝ ՚ի նոցանէ եպիսկոպոսն : Արպէս թէ՛ ՚ի ստորուստ ՚ի հրեշտակական դասուէ առ երիս երիս դասս անմարմնոցն զմի մի կըռեալ յեկեղեցականացն , վերոտնելով առ սակաւ սակաւ երթալ հասանել մինչև ՚ի թագաւորական դահոյսն . ուրանօր սրովբէիցն և քրովբէիցն ճոխացեալ պարէ բազմութի : Յաղագս որոյ և զերեքսրբեանն խառն ընդ նոսա միաբանական ձայնիւ սկսանի նուագել : Այս այսպէս ապա զԱրևազալոյն ըստ դասուց վերաձայնելով զսաղմոս կատարեն :

Արդ էն թանց սորա առաւօտին ասացեալ սաղմոսքն թուով վեց , զուգաբանակ առ ՚ի մեզ տպաւորեալ զգայարանացս : Օ երկունսն ապաշխարութե և աղօթից , սակս ողբաձայնեալ հոգեկան մասինն՝ որ ընդ աղախնացելոցն որ ՚ի մեզ դաշնաւորեցաւ հեշտութի ճաշակելեաց և հոտոտելեաց : Իսկ չորքն ՚ի նոցանէ՝ պարզաբար առ ՚ի նուագերգութիսն առեալք . որպէս թէ՛ ՚ի քառից աստի գեղեցկաձայնեալ ՚ի տեսանելեաց և ՚ի լսելեաց , ՚ի խօսարանաց և ՚ի շօշափելեաց : Բանգի երկուքս ՚ի սոցանէ իմաստասէրք անուանին . իսկ զմինս՝ արբանեակ բանի և սպասաւոր խոհականութե կոչէր Հերակղիտոս , զլեզու : Իսկ ձեռք առ հնարագիտութիսն հպելով , արարչա

1 Luc. 2. 14.

Psalmos legit.

2 Illum nempe ex clericis, qui

3 Ortus solis officium penes

omnibus indiscriminatim praecipiebat, Deum benedicere, nunc relictis sensibilibus ac materialibus rebus, sursum advolans ascendit ad incorporeorum mansiones, et cum eis in pacifico invicem amore degere, atque habitare cupiens, eo illorum animo per canticum assimilatur dicens: *Gloria in altissimis Deo, et in terrâ pax, hominibus bonae voluntatis.* ¹ Quoniam autem sese mente elevatum commiscuit cum Angelorum choris, ideo honorabili gradatione, ad illorum instar, incipit deinceps eum, qui super omnes est laudatione dignissimus, venerari, Psalmistam ² prius praecedere faciens; quem subsequitur juxta ordinem Diaconus; deinde, tamquam supremus in ecclesiastico ordine, Episcopus. Hoc pacto ex infimâ Angelicâ hierarchiâ, unum de Clero adaptans unicuique ex triplicibus incorporeorum hierarchiis, ascendens paulatim pervenit usque ad regium thronum, ubi Seraphim, et Cherubim multitudo choreas gloriose ducit. Quamobrem et Trisagium alternatim cum illis concordi voce incipit decantare; sicque deinde perficit *Ortûs Solis* ³ officium, Psalmum choraliter recitando.

Hoc porro dempto, sex numerantur illius horae, quae Matutinum dicitur, Psalmi eodem numero ac sensus, qui in nobis sunt, comprehensi: quo de poenitentia, ac de prece pro miserrimâ spirituali parte, quae per voluptatem consociata est gustui atque odoratui, ancillis utique in nobis. Quatuor tamen ex iis pro hymnis dumtaxat usurpati, ex hisce quatuor quodammodo modulantur, ex visu, ex auditu, ex ore, et ex tactu. Duo siquidem ex istis philosophi nuncupantur; alium autem verbi satellitem, et ministrum prudentiae vocabat Heraclitus, linguam nimirum; manus vero ad industriam adhibitae, creatrices nominantur, magis tamen ad sermonis adiutorium factae sunt, si-

Armenios dicitur *Arevacâl*, responditque Latinorum Primae.

կանք անուանին . բայց առաւելագոյն բանին 'ի պէտս
 օգնականուէ ներկազմեալք և յարառոցեալք : Օ ի
 զոր լեզուով ազգամամբ՝ լսելեաց մատուցանէ զբանն ,
 զնոյն սա տարրաբար տեսանելեաց առաջի դնէ : Աւ
 պարտ է ուսումնասիրացն և խոհականագունիցն՝
 նուագարանօք քնարահարու լինել երաժշտական
 հոգւոյն . այլ և զբոլոր գոյացելոցս ը ինքեան հնչե-
 ցուցանել ձայնից տեսակս : Աւ այս մինչև ցայս վայր :

ԺԵ . ՅԱՂԱԳՍ ԵՐԵԿՈՐԻՆ ՊԱՇՏԱՄԱՆ :

Այս երեկորին աղօթիցն հաւաքումն՝ այսպի-
 սաբար յինքեան ունելով զեկուցանէ մեզ միտս :
 Ասն զի 'ի զանազան տուրնջենային տաժանմանց
 անտի աշխատեալ և խոնջեալ լինի մարդկայինս կազ-
 մած , և խնդրէ անդուստ իբր 'ի ծանրակիր ինչ բե-
 ուանց զերծանել , և գիշերային անկողնացն պատրաս-
 տութք հանդէլ և զօրանալ : Ախկին՝ մատուցեալ
 ասէ ցած . “ Առնարհեցո՛ւ Թր զունկն քո և լուր ինձ , զի
 աղքատ և տնանկ եմ ես , : Հայեանց Թր , ասէ , յաղ-
 քատուի և 'ի տնանկուի բնութեա , թէ զորպիսիս և
 զորքանս զբօսանաց և զբազմանց սաստկութիւն յայ-
 գուէ մինչև յերեկոյ միալուծ ձգեալ բերեմ : Աւ
 վս զի պատճառ այնոցիկ զպատրանս բանսարկուն սա-
 տանայի գիտէ . “ Ա՛ճ , ասէ , անօրէնք յարեան 'ի վերայ
 իմ . և ժողովք հզօրաց խնդրեցին զանձն իմ , : Աւ
 ցուցանէ՝ թէ 'ի պատուիրանս պահուէն իմմէ զչա-
 րեալ , եկն 'ի խարդախել և 'ի խաբել զիս . “ Աորհե-
 ցան խափանել , ասէ , զգնացս իմ . թագուցին ամ-
 բարտաւանք որոգայթ ինձ : Աարս ձգեցին որո-
 գայթ ոտից իմոց . շուրջ զշաւղօք իմովք եդին ինձ
 գայթակղու թի , : ”

Այս զմտաւ ածեալ՝ թէ և ոչ մի ինչ իրօք զորո-
 գայթս զայս փշրել կարիցեմ , եթէ ոչ այնուիկ՝ որով

1 Huic capiti solummodo prae- rubris characteribus inscriptum.
 mittitur in Codice argumentum

mulque usurpantur; haec enim materialiter ante oculos ponit verbum, quod per linguae ministerium auribus exhibet homo. Oportet autem animas, quae literis prudentiaeque dant operam, tamquam per instrumenta citharaedos fieri Spiritûs, atque vocum genera cunctorum entium secum personare facere. Haec autem hactenus.

XV. DE VESPERTINO OFFICIO ¹.

VESPERTINAE orationis collecta hunc nobis sensum ostendit in se continere. Nam ex pluribus diurnis laboribus defatigata et lassa humana plasmatio quaerit ex illo, veluti ex gravi onere, liberari, et per nocturnam lectuli praeparationem quiescere ac roborari; tunc prius accedens dicit ad Deum: *Inclina Domine aurem tuam, et exaudi me, quoniam inops, et pauper sum ego* ². Respice, Domine, inquit, in paupertatem et inopiam naturae meae, quale quantumque occupationum curarumque pondus a mane usque ad vesperam uno eodemque jugo sustinens patior. Quoniam vero novit diaboli seductionem esse harum rerum causam: *Deus, ait, iniqui insurrexerunt super me, et synagoga potentium quaesierunt animam meam*. Ostendit autem, quod invidiâ motus ob suam mandatorum observationem venit ad se insidiandum decipiendumque: *Cogitaverunt, inquit, supplantare gressus meos: absconderunt superbi laqueum mihi; funes extenderunt in laqueum pedibus meis, juxta iter scandalum posuerunt mihi* ³.

Exinde perpendens, quod nullo modo laqueum istud confringere potest, nisi per eum Unigeniti sui

² Psalm. 85.

³ Psal. 139.

գլխաբերեալ երկնային Հօրն, փրկանաւորեաց զմեզ արեամբ միաճնին իւրոյ, զնոյն և մատուցեալ յիշեցուցանէ. զոր յընդերեկս աւուրն ուրբաթու զանաւ պահան մարմինն իւր 'ի հաճոյս Հօրն Որդին միաճին պատարագեաց: « Ուղղեսցին, ասէ, աղօթք իմ, որ պէս խոնկ առաջի քո. համբարձումն ձեռաց իմոց պատարագ երեկորի »: Այսուիկ ուրախարար զոհաւ գործուք ապրեցուցես զիս յորոգայթէ յայսմանէ, որ թագուցաւ ինձ 'ի գայթակղուէ գործողին զանօրէնութի: Այլ վասն զի գիտէ, թէ ներկայ ամանակիս գիշերային հանդիստս՝ զապականութես ոչ կարէ յինէն մերկանալ զբռնուի, եթէ ոչ վերջնումն այնմիկ ապականահալած և մահալուծող գիշերին երթեալ հանդիպանամ, զսոյն և ընդունել հայցէ 'ի նմանէ, 'ի յանգումն ածելով զերեկորին զկարգեալ սաղմոսն. « Հանցես, ասէ, 'ի բանտէ զանձն իմ, և գոհանամ զանուանէ քումմէ », ՚Անտ՝ զկեանս աշխարհիս անուանէ. և հանելն 'ի սմանէ՝ առ հանդերձեալ աշխարհին կեանս զելանելն ասէ. վասն որոյ և 'ի վերայ բերէ, թէ « Անձ համբերեն արդարք՝ մինչև հատուցես ինձ », ՚Թէ և վասն իմ ոչ փութացուցանես հատուցանել զխոստացեալ քո զարբայունն, զարդարոցն ընդ միտ ածցես զյապաղումն, զի և նոքա մեզ մնան ընդունել զաւետիսն:

Օ կնի որոյ ապա զճրագացն նուագեն զկցուրդ. որպէս թէ 'ի տասներորդ ժամէ աւուրն սկիզբն արարեալ աղօթիցն, արեգականն լուսով մինչև ցայն ժամ լինին պայծառացեալ. իսկ ապա զերկրորդն՝ որ աղօտաճաճանչն է՝ 'ի ներքս ածելով լոյս, մանաւանդ թէ փոխանակ զգալի լուսոյն՝ իմանալի լուսոյն ճառագայթիւք զսրտին խնդրեն լուսաւորել զայս: Այլ

1 Subintelligitur ad Deum.

2 Psal. 140.

3 In die videlicet extremi iudicii, quando plenam retributionem accipiet justus homo quoad corpus etiam.

4 Ad rectam hujusce loci intelligentiam, integram luminum antiphonam ex Armeniaco Brevia-

riodesumptam referimus. « Bene-
dictus es Domine, qui habitas
in altissimis, et benedicta est
gloria magnitudinis tuae. Qui
firmasti luminaria in excelso:
de caelis lucem oriri fecisti su-
per omnem orbem: creasti solem
ad illuminationem diei, lunam
autem et stellas ad illuminatio-

sanguinem, per quem benigne misertus redemit nos Pater caelestis, eundem in memoriam revocat accedens ¹; eundem, quem Unigenitus Filius ad Patris placitum sacrificans fudit Feriâ sextâ ad vespervas. *Dirigatur, ait, oratio mea sicut incensum in conspectu tuo; elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum*². Hoc porro laetificante sacrificio *eripe me a laqueo, quem statuerunt mihi, et a scandalis operantium iniquitatem*. Quoniam vero scit, nocturnam hujusce temporis requiem non posse ipsammet exuere corruptionis violentiam, nisi ad ultimam illam noctem, quae corruptionem expellit mortemque solvit, pervenerit; istud obtinere ab eo postulat, finem praecepto Psalmo vespertino imponens: *Educ, inquit, de custodiâ animam meam, ad confitendum nomini tuo*. Custodiam vocat hujus saeculi vitam; educationem autem de istâ appellat egressum ad futuri saeculi vitam. Quapropter addit: *Me expectant justî, donec retribuas mihi*. Nisi propter me acceleraveris promissum regnum tuum, justorum expectationis reminiscere; nam ii quoque nos expectant ad promissionem recipiendam ³.

Deinde cantatur luminum Antiphona ⁴; orationem quippe a decimâ diei horâ incipiendo usque ad hanc, solis luce clarificamur: alteram deinde, quae languentis splendoris est, in medium asserendo lucem ⁵ postulamus potius, ut materialis lucis loco, cordis oculus radiis intellectualis fulgoris illuminetur. Et quoniam per ipsa verba volantes mente elevamur ad

» nem noctis, item et lampadis lu-
 » men. Tu es lux laudabilis, sancta
 » et prima lux; a te fugantur te-
 » nebrae; ideo lucem tuam vivi-
 » ficam, Domine, oriri facito in
 » cordibus nostris. Nos autem u-
 » nanimiter dicamus: Benedi-
 » ctum est nomen sanctum glo-

» riae tuae, tibi que canimus be-
 » nedictionem et gloriam, Patri
 » et Filio et Spiritui Sancto,
 » nunc et semper et in saecula
 » saeculorum. «

⁵ Lampadis nimirum lucem; dicit enim hymnus: *Item et lampadis lumen*.

վասն զի ընդ ձեռն բանից՝ յանմարմնականացն մտօք սլացեալ ելանեն՝ ՚ի բնակութիս, ընդ նմին և բարե- ձեանալ ցանկասիրեն։ Վասնպետական նախադա- հութիք ձեռնարկեն զնախապատուելին պատուել. և զոր ինչ արարին յառաւօտին աղօթան, զնոյն կարգ և աստ յառաջ առնելով, ՚ի սաղմոսողոգէն և ՚ի հրեշ- տակական դասուէն սկսեալ՝ տանին յանգել յեպիս կոպոսան և ՚ի քրովբէական դասն. ընդ որս և զերեք- սրբեանն զուգաձայնեալ՝ երգակցեն զսրբասացուի. և այսպէս զհանգստեանն նուագելով զսաղմոս, ար- ձակեն։

Արդ չորք են ընդ ամենայն երեկոյին աղօթից սաղ- մոք, առանց հանգստեան սաղմոսին. թերևս ըստ չորից տարերացդ, որ ՚ի նիւթականուամ մեր գտանի մարմնի։ Օ ի զվեցն, որով իմանալի հոգին միջնորդէ ըստ զգայարանացն, յառաւօտին աղօթիցն յիշեցաք սաղմոսս. և չորք և վեց գումարին ՚ի տասն, որ է առաջին կատարեալ թիւ ՚ի միակէն սկսեալ, և կատարեալագունից թուոց սկիզբն. և զուգաթիւ ՚ի ձեռն Ս՝ ուխտի տէրունեան աւանդեալ օրինացն։ Այլ և բնականագոյնք, որովք զուգիւք ներգործել բնաւորեաց առաջնորդականն որ ՚ի մեզ միտք. աչօք, ականջօք, ուրնգամբք, բերանով և ձեռօք։ Վայց և բանական մակացուէն սովաւ բովանդակին հնարք։ Վասն զի մի ըստ միջէ համօրէն տասն թուով սահմանեցին զսեռականագոյն զէական սեռս։ Վ և եռանգիւնի, ՚ի միակէն առ չորսն վերանալով. ա, բ, գ, դ. որոց շարադրուին բաղկացուցանէ զտասն։ Վա այս մեզ յաղագս թուոյ քառակի և միակի, որովք առաւօտին և երեկորին աղօթք ասացեալ եղեն։

ԺԶ. ՎԱՅՅ արդ այսոցիկ այսքան բաւական լիցի, սակաւս ինչ ՚ի բազմաց նշանակելով, յորովիցն ՚ի գիտութի ածել կամեցեալ։ Ս ասն զի և չէ իսկ առաջիկայս մեզ զստեղծեալն եղծանել հակաձառութի տարօրէն սովորութիւն, այլ կանոնական սահմանագրութի ըստ իւրաքանչիւր գլխոց՝ զհիմնացեալ զան

1 Qui plurimas hoc ipso stylo videre desiderat supputationes,

incorporeorum habitacula, unâ simul bonos fieri cupimus, atque per excelsum Patriarchalem gradum venerari properamus Honorabilissimum. Quem porro in matutinis precibus servavimus, idem ordo nunc quoque prosequitur: a Psallente et ab Angelico ordine incipiendo finis perducitur ad Episcopum atque ad Cherubicum ordinem; quibuscum unâ voce cantatur benedictionis Trisagium. Sicque requiei Psalmum decantando fit finis.

Quatuor itaque omnino sunt vespertinae orationis Psalmi, si requiei Psalmum demas; fortassis ob quatuor elementa, quibus materiale corpus nostrum constat. Sex enim (*facultates*), quibus intelligibilis anima pro quolibet sensu utitur, in matutinae orationis psalmis memoravimus; quatuor autem et sex summam decem efficiunt; qui numerus ab unitate incipiendo primus est perfectus¹, perfectiorumque numerorum initium; par quoque divinae legis numero per Moysen traditae. Magis item naturalis est, quia per paria agere solet mens in nobis princeps; per oculos, per aures, per nares, per os, et per manus. Rationalis quoque scientiae vires sub isto numero comprehenduntur; universaliores namque entium species decem omnino ab antiquis numeratae fuere. Est praeterea triangularis numerus, si ab uno ad quatuor ascendas, 1. 2. 3. 4. quorum supputatio efficit decem. Haec autem de numero quatuor et uno, unde matutinum et vespertinum constat officium.

xvi Huc usque de hisce rebus satis sit: pauca de multis diximus, ut plurimum pateat cognitio. Haud enim prae manibus nunc habemus, superadditam destruere disceptando illegitimam consuetudinem; sed per canonum constitutiones singillatim incongrua, quae invaluerunt, destruere, et ab Ecclesiâ Dei eji-

adeat Philonis Judaei opera, praesertim Serm. 2. in Genes.

կարգութիւն քակել և 'ի բաց հանել յեկեղեցւոյ նոյ՝
և փոխանակ նոցա զբարեվայելուչսն և զօգտակարա-
գոյնսն 'ի տեղւոջն արձանացուցանել :

ԺԵ . ԱՐԴ որովհետև 'ի միասին հրաւիրեալ գու-
մարեաց զմեզ անձային տեսչութեն հրաման , որք մի
անգամ հաղորդք եմք միմեանց առ անձ խոստովանու-
թիւն և նախագահութիւն , այլ և սիրով առ իրեարս ե-
ռացեալք , ոչ ինչ արգելու զառաջի արկեալսս 'ի գլուխ
բերել մեզ հոգևորական ջանս : Վանզի և զայս 'ի մէնջ
պահանջէ՝ որ հաւատացն 'ի մեզ զվերականցուէս այ-
սորիկ շնորհ , շուրջ գալով միշտ՝ տեսանել հոգաբար-
ձուք զհօտ Վճի . զոր պատուական արեամբն իւրով
փրկեալս ազատեաց . և յամենայն հարուածոց բան-
սարկուին բժշկեալ , առողջս և անարատս ինքեան
յօրինեաց մարմին , զբոլորեցուն զանուանս գրելով 'ի
գպրուէն կենաց : Օ 'ի մի գուցէ , որ առ մահն զմեզ
ածէ , 'ի վերայ եկեալ ծուլուէն քուն՝ յափշտակել
համարձակուի տայ զհօտս հանդերձ հովուան ան-
երևոյթն գազանի . որ յամենայն ժամ շուրջ գայ , և
ինդրէ կլանել՝ զորս եթուքն . և գտանիցիմք եղեալ
պարտականք արեան անձանց և յանձնեցելոցս : Այլ
պարտ և արժան է հանապազօր վարդապետական մեր
բանին ամրացուցանել զառողջսն , և վիրաւորեցելոցն
զբարեգործութեն հրաման տալով՝ 'ի վերայ բերել
սպեղանիս . որպէս զի հնար լիցի ամենայն անձին
Արորդութեն երկրպագուաց ժառանգել զերկնից
արքայունին 'ի Վճի Յն 'ի Թր մեր , որում փառք յաւի-
տեանս . ամէն :

ԺԸ . ՆՈՐԻՆ ԿԱՆՈՆԻ :

Թ . ԱՊԻՍԿՈՊՈՍ կամ քահանայ կամ սարկաւազ
կամ ուլ և իցէ յուխտէ եկեղեցւոյն , յարբեցութե
գտեալ՝ մի իշխեսցէ պաշտել զկարգն . մինչև աւուրս
ընդ մէջ արարեալ , սրբեսցէ զինքն ապաշխարութիւն ,
պահովք և աղօթիւք . և ապա համարձակեսցի մատ-
չել 'ի կարգն իւր և 'ի հաղորդութիւն : Իսկ եթէ
յամառեալ 'ի նմին որկորստութե յամեսցէ , լուծցի :

cere, atque eorum loco praestantiora utilioraque firmiter statuere.

XVII. QUONIAM itaque Divinae providentiae mandatum nos unâ simul invitatos congregavit, qui per Dei professionem et per Cathedrae praecminentiam sumus invicem communionem copulati, ac mutuâ charitate conflagramur; nihil obstat quominus propositum opus spirituale ad finem perducamus. Siquidem et hoc a nobis postulat, qui praesidentiae istius gratiam nobis tradidit, ut semper circumquaque perambulantes sedulo visitemus Christi gregem, quem pretioso sanguine suo redemptum liberavit, et ab omni diaboli plagâ sanatum, incolame et immaculatum corpus paravit sibi, singulorum nomina in catalogo vitae describens: ne forte superveniens, qui ad mortem nos pertrahit, ignaviae somnus vires addat invisibili belluae rapiendi gregem, unâque simul pastorem. Haec namque circuit semper quaerens eos, quos evomit, deglutire: unde nos quoque nostri nobisque commendatorum sanguinis debitores inveniemo. Verum oportet ac decet, quotidie per nostrum doctrinae verbum communire sanos, vulneratis autem bonorum operum linimentum per praecepta aptare; ut cunctis hominibus Trinitatem adorantibus concedatur caeleste regnum possidere in Christo Jesu Domino nostro; cui gloria in saecula: amen.

XVIII. EJUSDEM CANONES.

1. **E**PISCOPUS, vel Sacerdos, vel Diaconus, vel quisquis fuerit de Ecclesiae Clero, in ebrietate deprehensus, non praesumat ordinem exercere; donec se ipsum, diebus aliquot interjectis, poenitentiam, jejunium, et orationibus purgaverit, ac deinde ei liceat ad ministerium suum et ad communionem accedere: sin autem pervicax in eadem intemperantiam immoratus fuerit, deponatur.

ք. Աշխարհական ոք զնոյն առնելով՝ մի իշխեսցէ առանց զղջմանն և ապաշխարութե՛հ հաղորդել. ապա թէ՛ ՚ի նմին զեղխութե՛հ մնացեալ յերկարեսցէ, որոշեսցի :

դ. Այ է արժան յառուր շաբաթու և կամ ճրագալուցի զատկին պսակադիրս առնել, զի՛ սբ առուրք յարութեան առաջի կան. յորս պարտ է աղօթել և հսկել, և հոգևորական կարգօք մխիթարել զանձինս, և ոչ մարմնական զեղխութե՛ք զսուրբ առուրցն խորհուրդ արհամարհել և ընդ ոտն հարկանել: Իսկ եթէ՛ ոք գտցի զայս արարեալ, պսակն անվաւեր լիցի, և պսակադիրքն ընդ պատժօք եղիցին, մինչև ապաշխարեսցեն. և եպիսկոպոսին տեսեալ, որպէս և կամեսցի՝ մարդասիրեսցէ ՚ի վերայ նոցա :

դ. Այ է արժան՝ յորժամ առ վաղիւ պսակ ընդունելոց են, յերեկորէն ժողովս առնել և արբենալ և զեղխել. այլ պարկեշտութե՛ք և աղօթիւք արժանի առնել զինքեանս պսակին օրհնութե՛հ և նախնի հաղորդուէ: Ի՛պա եթէ՛ ոք գտցի զայս արարեալ, քահանայն զօրն ՚ի բաց փոխեսցէ, և որպէս ասացաքն՝ յայլում առուր հրաման տացէ զգուշութե՛ք և արժանաւոր կարգօք պսակիլ և հաղորդիլ օրինացն :

ե. Այ է արժան ՚ի սուրբ քառասներորդս զատկին և մինչև ՚ի սուրբ պենտակոստէն հարսանիս առնել, և զառուրցն խորհուրդն թշնամանել. զի ամենայն օր կիւրակէ է, և ՚ի նոսա կատարի աստուածային խորհուրդն :

զ. Արժան է ՚ի սուրբ քառասներորդս պահոցն՝ յառուր շաբաթու և կիւրակէի պատարագ մատուցանել ահիւ և երկիւղիւ, ըստ սահմանելոյ սրբոց հարանցն յամենայն ժողովս իւրեանց: Իսկ եթէ՛ ոք հակառակեալ ընդգիմացցի մերում հրամանիս կամ բանիւ կամ գործով, թէ՛ ուխտաւոր է՝ լուծցի, և թէ՛ աշխարհական՝ որոշեսցի :

է. Այլ վասն պահելոյ և լուծանելոյ զշաբաթ և զկիւրակէ ՚ի սուրբ քառասներորդս պահոցն, այս յիւրաքանչիւր կամն թողեալ լիցի. միայն գոհանա-

2. Laicus quisque id faciens, non audeat sine contritione, et poenentiâ communionem sumere: sin vero in eâdem luxuriâ permanens processerit, excommunicetur.

3. Non licet in die Sabbati, sive Luminum Paschatis coronam imponere; quoniam sancti resurrectionis dies praesto sunt, in quibus oportet orare, et vigilare, atque spiritualibus ordinibus seipsum solari, non vero carnali luxu sanctorum dierum mysterium spernere, ac conculcare. Quod si quis id fecisse deprehendatur, Coronatio¹ invalida sit, et coronatores sub poenis sint, donec poenitentiam egerint; idque aspiciens Episcopus, utcumque voluerit, humaniter sese gerat cum illis.

4. Non licet, dum in crastino coronandi fuerint, vespere coetum agere, inebriari, ac luxui incumbere, sed cum honestate et oratione dignos sese efficere Coronae benedictione, divinâque Communionem. Sin autem quis deprehendatur id fecisse, Sacerdos commutet diem, et, sicut diximus, alio die praecipiat diligenter ac condigno more coronari, et communicari Eucharistiae.

5. Non licet in sacrâ Quadragesimâ Paschae, usque ad sanctam Pentecosten nuptias peragere, atque dierum mysterium inhonorare: cuncti namque dies² Dominici sunt, et in eis divinum sacramentum celebratur.

6. Decet in sacrâ jejuniorum Quadragesimâ in die Sabbati et in Dominicâ Missam celebrare cum timore et reverentiâ, juxta sanctorum Patrum in cunctis conciliis suis constitutionem. Si quis vero reluctans mandato nostro adversatus fuerit sive verbo sive factis, si clericus fuerit, deponatur; si laicus, excommunicetur.

7. De observando autem, aut solvendo Sabbato ac Dominicâ in sanctâ jejuniorum Quadragesimâ, voluntati uniuscujusque facultas sit: dummodo gratias

² Id est a Paschate usque ad Ascensionem, et ad Pentecosten.

լով զայն՝ առանց խղճի և հակառակութե՛ւ, և առանց բամբաստելոյ զընկերն, զոր կամեսցի և արասցէ հանդերձ պարկեշտութե՛ք. երկոքին ընդունելի են առաջի այն, և յաւանդութե՛ւ եկեղեցւոյ Վ՛սօի :

Ը. Արժան է և զհացն՝ անխմոր, և զգինին՝ անապակ հանել՝ ՚ի սուրբ սեղանն, ըստ աւանդելոյն մեզ սրբոյն Վրիգորի. և ոչ խոնարհել յայլ ազգաց քրիստոնէից յաւանդութիս : Օ ՚ի սուրբ Առսաւորին՝ յօրինականէն բերեալ զայս, առաքելաբար հրաման ետ կատարել իւրոց վիճակելոցն. որպէս և զաղն օրհնութե՛ւ յազապացն զենմունս խառնել, և ըստ կարգի զեւտացւոցն ազգաւ սեպհականել զեկեղեցւոյ շնորհ. և մեզ ՚ի նմին պարտ է յարանալ, և չթողուլ ՚ի բաց, և չառնել նորաձևս ինչ :

Թ. Պարտ և արժան է զսուրբ միւռնոն, այս ինքն զեւղն անուշահոտութեան, հայրապետին օրհնել. և իւրաքանչիւրոց եպիսկոպոսացն միանգամ ՚ի զատկին հինգշաբաթին օր, որպէս և հրամայեալն է. և քաջանայիցն ՚ի նոցանէ ընդունել, և օծանել նովալ զսեղանս և զեկեղեցիս և զխաչս. առ մկրտեալն մատուցանել միայն յորդեգրութեն օծումն, որ յետ մկրտութեն լինի. և յայլ ՚ի պէտս օծման մի՛ խառնեսցէ զնա, և մի՛ ընքեամբ յանդհնեսցի օրհնել քաջանայն :

Ճ. Պարտ և արժան է զմկրտութեն ձեթ՝ քահայնային օրհնել մի ըստ միօջէ ընդ մկրտելն, ըստ բաւականի ժամուն պիտոյից. և նոյնժամայն առ մկրտեալն մերձեցուցանելով զօրհնեալն սպառել, և մի՛ իշխել զմիանգամ օրհնեալն բազում անգամ օրհնել :

1 Scilicet ex Veteris testamenti Libris (Gen. cap. 14.) ex illo mystico ritu, quo Melchisedech Rex Salem, Christi Domini pacifici regis typus, panem et vinum, quibus immaculatum novae legis Sacrificium praefigurabatur, obtulit. Quamvis autem sciret Johannes Philosophus, esse universalis Ecclesiae ritum,

ut aliquae aquae guttae sacro calici commiscerentur; haud tamen sic ardenti studio loquitur, ut caeterarum consuetudinem Ecclesiarum contemnat, sed ut suos valde rudes ab Hydroparastarum haeresi (quae jam a saeculo II. per Syriam prope Armeniam extendebatur) arceret, qui aut aquâ tantum, aut pari aquae

Deo agens, sine scrupulo, et contradictione, et sine proximi detractioe, quod voluerit, honeste fecerit: utrumque acceptum est coram Deo, et ex Ecclesiae Christi traditione.

8. Congruum est etiam panem azymum, et vinum purum offerre ad sanctum Altare, juxta S. Gregorii penes nos traditionem, non autem ad aliarum Gentium Christianarum traditiones deflectere. Nam sanctus Illuminator ex legalibus id assumens¹, tamquam Apostolus, dioecesanis suis praeceptum dedit perficiendum. Quemadmodum et sal benedictum in Agaparum mactatione commiscere; atque juxta Levitarum ordinem in tribubus servare propriam Ecclesiae gratiam. Nos quoque in eodem perseverare, haud vero ab eo recedere, novitatemve inducere oportet.

9. Decet et congruum est, sanctum *Myronem*², oleum videlicet suavis odoris, Patriarcham benedicere, et unumquemque Episcopum semel in quinta Paschatis Feria, quemadmodum praeceptum est; Sacerdotes autem ab eis recipere, atque illo inungere Altaria, et Ecclesias, et Cruces: et pro baptizatis adhibere dumtaxat ad adoptionis unctionem, quae post baptismum fit³; minime autem ad alium unctionis usum illud commisceant, neque illud ipsemet Sacerdos audeat benedicere.

10. Decet et congruum est, baptismatis oleum⁴ Sacerdotem benedicere pro singulis baptizandis, quantum satis fuerit ad usum praesentem, eoque pro baptizatis adhibito, illico absumere. Neque audeat semel benedictum iterum benedicere: illo autem un-

vinique mensurâ Sacrificium conficiebant. De hujusmodi haeresi loquitur quoque S. Joh. Chrysostomus hom. LXXXII. in Evang. Matth. Verum Armenii orthodoxi pluribus ab hinc annis universalis Ecclesiae consuetudinem amplexi sunt.

² Idest sanctum Chrisma.

³ Ad confirmationis videlicet Sacramentum conferendum; cuncti enim Armenii Sacerdotes Sacramentum istud illico post Baptismum administrant.

⁴ Idest Oleum Catechumenorum, quod a Sacerdote pro unoquolibet baptizando subinde benedicitur.

և միայն օժանել նովաւ զերեխայնսն և զմկրտեալնսն ընդ մկրտեալնսն յաւազանին, և յայլ խորհուրդ օժանս մի իշխեսցէ մատուցանել զնա :

ԺԿ. Արժան է զՏիւանդացն զձէթ քահանային օրհնել ըստ իւրում աղօթիցն, և ըստ բաւականուէ պահանջելոյ ժամուն պիտոյից :

ԺԸ. Այլ է արժան զսեղանն, յորոյ վերայ պատարագն Վճի մատչի, փայտեղէն կանգնել և շարժուն. այլ քարեղէն և անշարժ հիմնացուցանել: Իսկ եթէ որ հակառակեսցի, և ոչ արասցէ ըստ հրամանիս մերում, և ըստ աւանդուէ կաթողիկէ եկեղեցւոյ, եպիսկոպոսն լուծեալ եղիցի ՚ի պատուոյն, և սեղանն արհամարհեալ և անգործ մնասցէ :

ԺԹ. Այլ է պարտ զաւազանն յայլ իմեքէ նիւթոյ պատրաստել, և կամ ուրանօր և կամեսցի. այլ աւազան քարեղէն հաստատել ՚ի նմին իսկ յեկեղեցւոյն, և կամ անդէն մերձ յեկեղեցին ՚ի մկրտատունսն :

ԺՂ. Պարտ և արժան է զերախայիցն ձեռնադրութիւն և զօժումնն և զխոստովանելն առ դրուեսս մկրտարանին կատարել, և ապա տանել ՚ի ներքս՝ ուր աւազանն է, և մկրտել :

ԺԳ. Պարտ և արժան է զայնոսիկ՝ որք պսակելն հանդերձեալ են՝ քահանային յեկեղեցին տանել, և ՚ի վերայ նոցա կատարել զկարգ և զկանոն ըստ օրինաց քրիստոնէից, և անդ ՚ի սրբութե տեղիսն պսակել. զի ՚ի միում տեղւոջ վայելէ լինել պսակին, և որ ընդունի զպսակն: Իսկ եթէ որ ոչ այսպէս արասցէ, այլ որպէս և իցէ՝ իւրով կամակարուք և ծուլութե անարգեսցէ զօրէնս և զկարգ ամուսնաւորութեն, քահանայն լուծցի յիւրմէ պատուոյն, և զպսակաւորսն վերստին պարտ է պսակել ըստ օրինաց քրիստոնէից. որպէս և առաքեալն պատուիրէ, թէ «Վեցնայն ձեր ըստ կարգի և պարկեշտութե եղիցի » :

ԺԴ. Իսկ զերկեակսն նոյնպէս պարտ է ըստ առաջին կարգին միջնորդօք և խօսնականօք հաւանեցուցանել յիրերաց յօժարութիւն, և յեկեղեցւոյն և

1 Valde sapienter commemorat hisce verbis Philosophus nostrum divinum Extremae unctionis dogma, quod plurimorum incu-

gere dumtaxat cathecumenos et baptizatos quum in lavacro baptizantur: neque ad aliud unctionis Sacramentum eodem uti praesumat.

11. *Æquum est, ut Infirmorum oleum Sacerdos benedicat secundum orationem suam, idque prout sufficerit ad illius horae usum*¹.

12. Altare, super quod Christi Sacrificium offertur, non licet ligneum mobileque construere, sed lapideum, et immobile aedificare. Quod si quis adversaretur, nec fecerit juxta mandatum nostrum, et juxta Catholicae Ecclesiae praxim, Episcopus ipse a suâ dignitate deponatur, Altare autem contemptum et frustraneum maneat.

13. Baptisterium non est ex quavis materiâ extruendum, nec ubicumque placuerit; sed Fons lapideus statuatur in ipsâ Ecclesiâ, aut prope Ecclesiam ipsam in baptismi loco.

14. Manûs impositionem super Catechumenos, et unctionem, et professionem ad baptisterii portas peragere oportet, ac deinde eos introducere ubi Fons est, atque baptizare.

15. Coronandos debet Sacerdos ad Ecclesiam perducere; et super eos perficiat ritum et canonem juxta Christianorum legem, et ibidem in Sanctitatis loco eos coronet: quia in eodem loco decet esse coronam, et eum, qui coronam accipit. Si quis autem ita non egerit; sed, utcumque fuerit, suâ pervicaciâ atque socordiâ Matrimonii legem ac ritum contempserit; Sacerdos a suâ dignitate deponatur, coronatos vero oportet iterum juxta Christianorum legem coronare: quemadmodum et Apostolus praecipit; *Omnia vestra honeste, et secundum ordinem fiant*².

16. Ad secundas nuptias accedentes item oportet, juxta priorem modum, per mediatores, desponsatoresque suadere ad mutuam adhaesionem, et per Ec-

riâ penes Armenios Schismaticos 2 I. Cor. 14. 40.
jam nunc desuevit.

'ի քահանայիցն օրհնութի ընդունել զնշան զուգաւորութե իւրեանց : Իսկ եթէ որ ոչ այսպէս , այլ յառաջ խանձեցին և պղծեցին առ իրեարս , զայն պիսիսն 'ի բաց մեկնեցեն 'ի միմեանց , և զնայելոյ կանոն և զսահման 'ի վերայ դիցեն : Իսկ եթէ ոչ առնուցուն յանձն մեկնել 'ի միմեանց , յետ տասն ամի ապաշխարութե՝ ողորմութի և արտասուօք արժանաւորեցին խառնել յեկեղեցի նոյ :

Ժէ . Ըրժան է շաբաթն օր երեկունն մարտիրոսաց պաշտել , և ծունր չկրկնել , և զճրագացն օրհնութի ասել՝ Եյս զուարթ սք :

Ժը . Ըրժան է գիշերապաշտօն առնել յայգ կիւրակէ . և հսկմամբ և աղօթիւք և յոտանաւոր տըքնութի զանցեալ շաբաթուն աւուրց զյանցանս ջնջել և արժանաւոր առնել զինքն մեղսաքաւիչ և կենդանարար խորհրդոյն . և ակն ունել ամենայն զուարթութի և փութութի տեւնագալուստ փողոյն , և անձառ յաւիտենական արքայութեն :

Ժթ . Ըրժան է յերեկորինս և յառաւօտինս զկնի ամենայն պաշտամանն՝ նուագել զՍուրբ նծն . և ապա զհետ բերել յերեկորինսն զհանգստեանն սաղմոս և յառաւօտինսն՝ զԸրեւազալին սաղմոս : Իսկ յորժամ պատարագ մատչի , 'ի սկզբունս անդ պաշտամանն յիշել զՍուրբ նծն . և զսոցուն խորհուրդն յառաջաբանի անդ հաւաստեալ յայտնեցաք :

Ի . Պարտ և արժան է զՎաչեցարն երիցս անգամ զհետ բերել , ըստ երիցս անգամ կրկնելոյ սրբասացութեն . և մի նուագեցուցանել , և նուագ գտանել 'ի շնորհաց խաչին Վսի :

Իս . Ըրժան է 'ի գիշերին , յորժամ ժողովին 'ի պաշտօնն , նախ զառաջաբանիցն ասել զչորեսին սաղմոսն միաբանութի 'ի թիւ՝ խոնարհ ձայնիւ : Ըրաջին՝ զերրորդ սաղմոսն՝ Երկրորդ՝ զութսն երրորդ եւթներորդն՝ Երրորդ՝ զհարիւրորդ երկրորդն՝ Չորրորդ՝

1 Ex graecis Euchologiis desumptus est hymnus iste Φῶς ἱλαρόν etc. qui nunc quoque penes Graecos quotidie, penes Armeniacos in cunctis Sabbati die-

bus ad Vesperas canitur.

2 Praefationis nomine intelligitur praemissa Synodalis oratio; cujus tamen verba in codicis lacunâ legebantur.

clesiae ac Sacerdotum benedictionem accipere legitimi conjugii signaculum. Si qui vero ita non fecerint, sed concupiscentiâ prius mutuo exarserint fuerintque polluti, hi dividantur ac subjiciantur canonicis statutisque contra moechantes disciplinis. Sin autem invicem dividi noluerint; post decem poenitentiae annos, per eleemosynas et lacrymas fiant digni, qui in Ecclesiam Dei recenseantur.

17. Oportet vespere diei Sabbati agere Martyrum officium; et genua nequaquam flectere; atque recitare *Luminum* hymnum: *Lux hilaris* ¹.

18. Convenit nocturnum officium usque mane Dominicae peragere; atque vigiliis, precibus, et stando per vigilantiam delere transactae hebdomadae delicta; seque dignum reddere propitio ac vivifico Sacramento; atque omni alacritate et diligentia expectare tubam in adventu Domini buccinantem, atque ineffabile regnum aeternum.

19. Oportet ad vespertas et ad matutinum, integro expleto officio, decantare: *Sanctus Deus*; et ad vespertas deinde subjungere *Requiei* Psalmum; mane autem *Solis ortus* Psalmum. Quando vero Missa celebratur sub officii initio moduletur: *Sanctus Deus*. Cujus rei sensum in ipsâ praefatione firmissime demonstravimus ².

20. Oportet, et verba *Qui crucifixus es*, ter subjungere, juxta triplicem trisagii repetitionem; non autem mutilare, nec imminutum reperiri in Crucis Christi gratia ³.

21. Aequum est in nocte, cum congregantur (*Ecclesiae ministri*) ad Officium, primum praefationis loco dicere quatuor Psalmos unanimiter humili voce currente: prius, Psalmum III.; secundo, Psalmum LXXXV II.; tertio, Psalmum CII.; quarto, Psalmum CXLII.

¹ Quia olim Armenii ad Filium carne crucifixum cantabant Trisagium; ut ex praemissa argumentorum serie num. XIII. liquet, ubi dicitur: *Sanctus Deus*

ad Filium solummodo cantatur etc. Attamen post Concilium Florentinum omnes orthodoxi haec verba omittunt.

զհարիւրորդ քառասներորդ երկրորդն. և նոցին զքա-
րոզուծին և զաղօթան զհետ բերել, զոր 'ի նոյն խոր
հուրդ արարեալ է երանելոյ Յոհանայ Սանդա-
կունւոյ հայոց կաթողիկոսի : Վարդուի . Օ ար-
թուցեալքս : Աղօթք . Օ քէն գոհանամք . և զհան-
գիստն նորին , Վայեա , տէր , ողորմութիւնք քով :

Իբ . Արժան է զառաւօտինսն՝ ամենեցուն նմանս
միմեանց զնոյն և ըստ նմին կարգի կատարել . զի
այսպէս վայելէ քրիստոսասիրաց , որ նորին լեզուոյ և
ազգի են , միաբանութիւն փառաւորել զսօժ , և յօրի-
նել զվարս ուղիղս . զի գրեալ է զսրբոց առաքելոցն՝
Թէ էին ամենեքեան միաբան յաղօթս : Արդ զկնի
հարցինն և Ողորմեցւոյն և Տէր յերկնըցւոյն՝ զՓառս
'ի բարձունսն պաշտել . ապա ըստ իւրաքանչիւր աւ-
ուր զկցուրդսն , զոր առեալ է 'ի սաղմոսացն : Արկու-
շաբժւոյն , Աոյս տուր տէր աչաց իմոց : Արեքշաբ-
ժւոյն , Վքէն է տէր աղբէր կենաց : Չորեքշաբժւոյն ,
Աս սասցի տէր ողորմեա ինձ : Հինգշաբաթւոյն , Աս
առ քեզ տէր աղաղակեցի : Ուրբաթուոն , Սոցն ա-
ղօթք իմ առաջի քո տէր : Շաբաթուոն , Առաքեա
տէր զլոյս քո : Ապա զկնի քարոզութե և աղօթիցն՝
զերեքօրբեանն երգել զփառաբանութիւն հանդերձ
սրբոյ սօժածնին կցրդիւն : Ապա զԱրևադալին սաղ-
մոսն ասել , ըստ դասուց վերաձայնութիւն :

Իբ . Վոյնպէս և զերեկորինսն հանգոյն միմեանց
ըստ այսմ կարգի և այսու օրինակաւ կատարել : Յա-
ռաջագոյն պաշտել զՍոնարհեցո՝ վերաձայնութիւն ըստ
դասուց . զոր երանելի Վերսիսի հայոց կաթողիկոսի
յաւելեալ է . որպէս Թէ կամելով սկիզբն ամենայն
վերերգակ սաղմոսիցն՝ յաղօթելոյ առնել . զի և սաղ-
մոսս այս աղօթք՝ Վաւթի են ըստ վերնագրին յայտ-
արարուէ : Օ կնի նորա զԱպրեցո՝ մի ըստ միոջէ զե-
րեսին սաղմոսն զմիմեանց զհետ , ըստ դասուց վերա-
ձայնութիւն : Իսկ զկնի Սեսեգի և Ուղղեսցին ասե-

1 Qui floruit Saec. V.

2 Seu Pausa, vel Conclusio,
quam vocat requiem, quippe
quae incipit: Pax omnibus etc.;

estque posterioris Precum partis
initium: bifariam namque uni-
versae armeniacorum rituum O-
rationes dividuntur.

atque subjungere eorum praeconia, et orationes, quas eâdem mente fecit beatus Johannes Mantacunensis Armeniorum Catholicus ¹. Praeconium est: *Expergefacti*; Oratio: *Tibi gratias agimus*; ejus autem Requies ²: *Respice, Domine, misericordiâ tuâ*.

22. Matutinum officium omnes debent similiter uno eodemque ordine peragere; sic enim decet Christi amatores, qui ejusdem linguae ac gentis sunt, unanimiter glorificare Deum, rectosque componere mores; siquidem scriptum est de sanctis Apostolis: *Omnes erant perseverantes unanimiter in oratione* ³. Ergo post *Patrum* hymnum, et *Miserere*, et *Laudate Dominum de caelis*, oportet decantare *Gloria in excelsis*. Deinde juxta unumquemque diem antiphonas ex Psalmis desumptas: *Feriâ II: Illumina, Domine, oculos meos*: *Feriâ III: Apud te, Domine, est fons vitae*: *Feriâ IV: Ego dixi, Domine, miserere mei*: *Feriâ V: Ego ad te, Domine, clamavi*: *Feriâ VI: Intret oratio mea in conspectu tuo, Domine*: *Sabbato: Emitte, Domine, lucem tuam*. Post Praeconium autem, et Orationem (oportet) Trisagii glorificationem decantare unâ cum antiphonâ ad sanctam Dei Genitricem: postea *Ortûs Solis* psalmos choralis voce elatâ recitare.

23. Item et Vespertinum (officium) similiter ad invicem hoc eodem ordine ac modo peragere (oportet). Primum recitare Psalmum *Inclina*, alternando juxta choros; quem beatus Nerses ⁴ Armeniorum Catholicus addidit; ut principium omnium reclamationis Psalmorum agatur ab oratione; iste namque Psalmus oratio est David, sicut ex titulo eruitur. Post illum; *Conserva*, singillatim tres psalmi continuo secundum choros alternentur. Postquam autem *melodia* et *Dirigatur* dicta fuerint, praeconium, et o-

³ Act. 1. 14.

⁴ Post Nersetem magnum, qui floruit saec. IV., duo alii Nersetes extiterunt, alter an. 524. al-

ter an. 640. Horum unum aut alium intelligit hoc loci Philosophus noster.

լոյ, քարոզել և աղօթս մատուցանել. յետ այնորիկ զերեքսրբեանն նուազել նովին նամանութիւն և վախճան ամենայն պաշտամանն՝ զհանգստեան սաղմոսսն ասել, ըստ դասուց վերաձայնութիւն :

Ի՞նչ. Իսկ կիւրակէին առուր առաւօտինքն՝ այսգունի խորհրդով յօրինեալ բերէ զկարգն իւր : Օ կնի Հարցինն՝ Սեծացուցէ ասել, վասն զի հարկաւորապէս պարտի այն՝ որ զյարութին Վճի ճառէ՝ ընդ նմին և զգերեզմանն յիշել, և զսուրբ Սոյսն : Օ ի եթէ ոչ էր ծնեալ, ոչ էր հնար և ոչ թաղել. և եթէ ոչ էր թաղեալ, ապա և ոչ յառնել. արդ գերեզմանն յընթեռնլոյ զաւետարանն յիշեալ լինի. իսկ զսուրբ կոյսն՝ ի Սեծացուցէն ասելոյ յիշեմք : Օ ի որպէս ընկալան ի միմեանց զփրկիչն, յարութին՝ ի գերեզմանէն, և գերեզմանն՝ յարգանդէն, ըստ նմին և վը Սայք պարտին լինել միմեանց վասն յարուցելոյն. և այս է ճշմարիտ մարդեղութեն և մահուանն Վճի խոստովանութի : Եւ սակայն ի ծննդենէն առ յարութին զհետ երթեալ միաւորին. իսկ ի յարութենէն առ ծնունդն վերջադարձիլ անկարելի. զի չև գործեցելոցն ի Վճի պատմութի առնել անհնար է : Եւ յաղագս այսորիկ՝ աւետիքն և ծնունդն և մկրտութին Վճի ի միասին առեալ տօնախմբին. և սոքա ամենեքին, և որ այլն ևս իցեն տնօրինեալք ի Վճի, ի յարութեն միաւորեալ բովանդակին : Եւ այս յաղագս Սեծացուցէ ասելոյ յառաւօտինսն յառուր կիւրակէի : } Ետ որոյ դարձեալ մինչև զաւետարանն ընթերցեալ, որպէս թէ տակաւին ևս ի թաղման վարկանելով զտէրն, արտաքուստ ի գերեզմանն առ նա աղաղակիցեմք ասելով թէ՛ « Երի, տէր, օգնեա մեզ և փրկեա զմեզ », և թէ « Եւրուր աղօթից իմօց, ունկն դիր բանից բերանոյ իմոյ », և եթէ « (Սաղագաւորեցէ տէր յաւիտեան » : Իսկ յետ ընթեռնլոյ զաւետարանն, իբրու թէ զնոյն ինքն զյարուցեալն ան-

1 Id est post canticum, quod vocatur *Patrum*, ut supra diximus.

2 Subintellige: *Officii verba*.

3 Heic loquitur de antiquâ

Armeniacae Ecclesiae consuetudine commemorandi Annuntiationem B. M. V. in vigiliâ Nativitatis Dominicæ, etiamsi aliâ die Annuntiationis festum sejun-

ratio fiat; deinde Trisagium cantetur eodem modo; ut finis autem totius officii, Requiæ Psalmus dicatur, alternis vicibus respondendo.

24. Porro Matutinum diei Dominicæ suum habet ordinem hoc consilio dispositum. Post *Patrum*¹, *Magnificat* dicatur; oportet namque eum, qui resurrectionem Christi celebrat, sepulcrum quoque unâ cum illâ, ac sanctam Virginem commemorare. Nisi enim natus fuisset, fieri non poterat, ut sepeliretur; nisi autem fuisset sepultus, neque resurrexisset. Idcirco quemadmodum sepulcri in Evangelio lecto fit mentio, ita et sanctissimam Virginem *Magnificat* recitando commemoramus. Nam sicut Salvatorem exceperunt ad invicem, Resurrectio a Sepulcro, Sepulcrum autem ab utero; item quoque ad invicem sibi esse debent testimonio propter resurgentem: hæcque est vera incarnationis, et mortis Christi confessio. Verumtamen a nativitate ad resurrectionem consequenter uniuntur²; a resurrectione vero ad nativitatem retroire impossibile est. Etenim fieri nequit, ut de iis, quæ nondum Christus peregit, historia recolatur. Quamobrem Annuntiatio quoque, et Nativitas, et Baptismus Christi conjunctim celebrantur³: hæc omnia porro, sicut et caetera Christi acta, in resurrectione unita comprehenduntur. Hæc sane de dicendo *Magnificat* in Dominicæ diei Matutino. Post illud autem, antequam Evangelium legamus, tamquam si Christum adhuc in sepulcro esse arbitraremur, foris clamamus ad eum erga sepulcrum, dicentes: *Exurge, Domine, adjuva nos, et libera nos: et: Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei; et: Regnabit Dominus in æternum. Verum post Evangelii lectionem, tamquam si ipsummet*

etiam celebretur; eodem prorsus modo quo S. Romana Ecclesia toto Adventûs tempore Antiphonas legit ad Annuntiationem re-

spicientes. De Nativitatis autem et Epiphaniæ solemnitatibus satis antea diximus.

դէն և անդ ընդ աւետարանական բանին 'ի դէմ մեր բերելով, հրամայեմք միմեանց՝ [Թէ "՝] գիշերի համ բարձէք զձեռս ձեր 'ի սրբուի, և օրհնեցէք զտէր, » :
 Ս անս զի լուեալ աղօթիցն մերոց, յարեալ և օգնեաց մեզ, փրկելով զմեզ 'ի մահուանէ՝ և [Թաղաւորելով մշտնջենաւորաբար ամենայն տիեզերաց : Վայց գիշեր՝ ոչ այնքան զժամանակն, որքան [Թէ զհրէական զանհաւատուին անուանելով. որ զաղջամիջին խաւարի արդարեւ բերէ զօրինակ, ըստ Նսայայ պանծալի բանին, [Թէ "՝] գիշերեաց կանխէ հոգի իմ առաւօտել առ բեզ ւծ » . այս ինքն [Թէ 'ի միջոյ ամբարշտաց համարձակիմ բարեպաշտել առ քեզ ւծ : Վրդ զայսոսիկ այսպէս և այսու օրինակաւ յառաջ վարելով զկարգն, արժան է՝ զինի Փառք 'ի բարձանցն՝ յարու [Թի ասել . իսկ զՍուրբ ւծն՝ հանդերձ սրբոյ ւծածնին կցըրդիւն 'ի վերջն անցուցանել, որպէս և յայլ աւուրսն ըստ ասացելում պատճառին : Ն զինի ամենեցուն՝ զՎրեազալին նուագել սաղմոս, զոր Նղըցի անունն ւն ասել սկսեալ են 'ի ժամանակացն Նզրի կաթողիկոսի :

իւ . Սարտ և արժան է 'ի գիշերապաշտաման, զկանոնացն զհետ բերել զչորս զայս քարոզութիւն . Ս անս 'ի վերուստ խաղաղութեան . Ս անս 'ի գիշերի և 'ի տուրնջեան : Ս անս ուղղելոյ զգնացս մեր . Ս անս գտանելոյ մեզ շնորհ . զոր արարեալ է վասն նորին իրի սրբոյն Սահակայ հայոց կաթողիկոսի : Ն ըստ իւրաքանչիւրոցն զաղօթսս զայսոսիկ հանդրստիւքն իւրեանց . Տէր ւծ մշտնջենաւոր . հանգիստ, Շնորհատու բարեաց : '՝ գիշերի և 'ի տուրնջեան . հանգիստ, հովիւ քաջ : Վնկեալ եմք առաջի քո . հանգիստ, Վրում ամենազօր տերուէդ : Ս երջին

“() րհնեալ էս տէր ւծ մեր, որ և զմեզ զմեղաւորս արժանի արարեր փառաւորել զքեզ . ընկալ բարերար և մարդասէր տէր զամենեցուն մեր ազաչանս, զինդրուածս, զխոստովանութիւն, զգոհացողութիւն .

1 Isai. 26. 9.

2 Hic sac. VII. Patriarchalem Armeniorum Cathedram tenuit;

totisque viribus Sanctam Chalcedonensem Synodum amplectens defendebat.

resurrectum illico in nobis cum Evangelico verbo exciperemus, nobis invicem jussum damus inquentes: *In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum*: quippe quod, exauditâ oratione nostrâ, resurrexit, et auxiliatus est nobis, eripiens nos de morte, regnansque super universum orbem in sempiternum. Noctem tamen, haud (*noctis*) tempus dumtaxat, sed potius Judaicam incredulitatem nuncupamus, quae obscurissimarum similitudinem tenebrarum proculdubio praesefert, juxta celebre Isaiae effatum: *Anima mea desideravit in nocte vigilare de mane ad te, Deus*¹; hoc est, in medio impiorum audeo, te Deum venerari. Haec itaque hoc modo; hocque modo ordinem proseguendo decet post hymnum: *Gloria in excelsis*, resurrectionem repetere. Porro *Sanctus Deus* cum sanctae Deiparae commemoratione ad finem transferatur, quemadmodum et aliis diebus, juxta exhibitam rationem. Post omnia vero *Ortûs Solis* psalmus cantetur, quem: *Sit nomen Domini*, dicere coeperunt temporibus Esdrae Catholici².

25. Oportet in nocturno officio post Canones subjungere quatuor haec Praeconia: *Pro supernâ pace; Ut die, ac nocte; Ut dirigantur gressus nostri; Ut inveniamus gratiam*; quae eâdem de causâ composuit S. Isaac Armeniorum Catholicus³; sicut et pro quolibet sequentes Orationes cum requiebus suis⁴. *Domine Deus sempiternae, requies: Largitor bonorum. Nocte, et die, requies: Pastor bone. Procidimus coram te, requies: Tuae omnipotenti dominationi.* Postrema autem:

„Benedictus es, Domine Deus noster, qui nos quoque peccatores dignos fecisti, qui te glorificemus. Suscipe, benigne et clemens Domine, omnium nostrum supplicationes, petitiones, confessiones, gratiarum

³ Vixit Saec. V.

⁴ Seu potius, ut superius innuimus, cum conclusionibus suis.

և Հնորհեա ամենեցուն մեզ զքո առատ ողորմութիւնք
և զգթութիւնք : Սի թողուր տէր զժողովուրդս քո ,
և մի մատնէր 'ի սպառ վասն անուան քո . մի ըստ
մեզս մեր առնէր զմեզ . և մի ըստ անօրէնութե մե-
րում հատուցանէր մեզ . այլ արա առ մեզ զողորմութիւն
քո 'ի հազարս և 'ի բէւրս : Օ երծո զմեզ յամենայն
որողայթից սատանայի , և փոխեա զմեզ յարքայութի
միաճնիդ քոյ տն մերոյ : Յի Վիտի , ,

Հանգիստ .

« Վեզ յանձն առնեմք զանձինս մեր , անձ ամենա-
կալ , հայր տն մերոյ : Յի Վիտի , որ 'ի բարձունս բնա-
կեալ ես , և զխոնարհս տեսանես յերկինս և յերկրի
հայեաց , տէր , յաղօթս մեր և 'ի պաղատանս . մի ցրէր
զուխտ քո , և մի մերժէր զմեզ 'ի ժառանգութենէ
քում մէ . այլ ըստ առատ քում բարերարութեդ ար-
ժանաւորս արա զմեզ ծառայս քո անձառ լուսոյդ
երկնից արքայութեդ : Յի Վիտի տերամք մերով , ընդ
որում բեզ հօր և սուրբ հոգւոյդ վայելէ փառք իշ-
խանութի և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս
յաւիտենից . ամէն , , :

իդ . Պարտ և արժան է յայտնութեն աւուր՝ կա-
տարել զըրոյն օրհնութի 'ի վերայ ջուրց ըստ պատ-
շաճի 'ի տեղին հանդիպեալ , ձէթ արկանելով 'ի նա
և աղօթս մատուցանելով . 'ի ձեռն այնորիկ յիշա-
տակել զառ 'ի փրկէն վասն մեր 'ի Յորդանան
զմկրտութին : Որպէս և 'ի դալտեանն աւուր ոստն
բառնալ , և ձօճանակս շարժել , զնմանութի բերե-
լով մանկանցն երրայեցւոց ծափելոյն և ոստն մա-
տուցանելոյ . զի և աշխարհիս մերոյ մարդկան , և ա-
մենայն քրիստոնէից աւանդութե կալեալ է զսոյն :

իէ . Նթէ որ խաչ արասցէ փայտեայ , և կամ յինչ
և իցէ նիւթոյ , և ոչ տացէ քահանային օրհնել և օ-
ծանել զնա միւռոնոյն սրբով , ոչ է պարտ զնա 'ի պա-
տիւ ընդունել և երկրպագութի մատուցանել . զի
դատարկ և ունայն է յնձային զօրութեն , և ար-
տաքոյ աւանդութե առաքելական Նկեղեցւոյ :

1 In die nimirum adventus
Christi in Jerusalem.

2 Hic loquitur de Sanctâ Cru-
ce in Ecclesiis publice adorandâ.

actiones, et largire cunctis nobis copiosam tuam misericordiam, et miserationem. Ne derelinquas, Domine, populum tuum, neque despicias nos usque in finem propter nomen tuum. Non secundum peccata nostra facias nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuas nobis: sed fac nobiscum misericordiam tuam in mille et decem mille. Eripe nos ab omni laqueo diaboli, et transfer nos in regnum Unigeniti tui Domini nostri Jesu Christi «.

Requies :

» Tibi commendamus animas nostras, Deus omnipotens, Pater Domini nostri Jesu Christi, qui habitas in excelsis, et humilia respicis in caelo, et in terrâ. Respice, Domine, in orationem deprecationemque nostram. Ne frangas pactum tuum, neque ejicias nos ab haereditate tuâ, sed secundum copiosam beneficentiam tuam dignos fac nos servos tuos ineffabili luce caelestis regni tui, per Jesum Christum Dominum nostrum, quocum te Patrem, et sanctum Spiritum decet gloria, principatus et honor, nunc et semper et in saecula saeculorum : amen. »

26. In die Epiphaniae perficere oportet aquae benedictionem super aquas convenienter in locis occurrentibus, oleum in eam infundendo; precibusque offerendo; et per id commemorare Salvatoris nostri pro nobis in Jordane baptismum; quemadmodum et in die adventûs ¹ ramos tollere, et flabella movere, imitantes quodammodo Hebraeorum pueros, qui exclamabant, ramosque offerebant: nam regionis quoque nostrae homines, cunctique Christiani per traditionem id tenent.

27. Si quis Crucem fecerit ligneam vel ex quavis materiâ, et non exhibuerit Sacerdoti benedicendam, atque sancto Myrone liniendam; illa non est honore afficienda neque adoranda; caret namque omnino divinâ virtute, estque praeter Apostolicae Ecclesiae traditionem ².

Robuste vero hac tantum de causa loquitur Philosophus noster, ut firma penes suos servaret antiquorum Patriarcharum statuta,

ի՛նք. Իսկ զայնոսիկ, զորս օրհնութիւնք և օծմամբ կատարեալ է, որք միանգամ և իցեն անձային խորհրդոյն գործարանք, պարտ է զնոսա պատուել և պաշտել, երկրպագել և համբուրել. զի ՚ի նոսա բնակէ Հոգին սուրբ, և նորօք մատակարարէ ՚ի մարդիկ զպահպանութիւն և զշնորհս բժշկութե ակտից հուզուց և մարմնոց: Ըստ էթէ մեռանել հասցէ ՚ի վերայ այնոցիկ ՚ի ձեռաց հեթանոսաց, մի հրաժարեալ է. զի մեծագոյն այնպիսւոյն առաջիկայ յոյս, և ընդ մարտիրոսս համարեալ է:

ի՛թ. Ոչ է պարտ ամենեւին անխտիր լինել և հաղորդութիւն առնել ընդ հերձուածողաց. այլ խորշել ՚ի նոցանէ, և չհաւասարել ընդ նոսա ՚ի հոգեկան և ՚ի մարմնական սեղանս. զի պատկառեսցեն և փափաքեսցեն միաբանել ընդ ուղղափառութեն աւանդիչս:

Ը. Ըրժան է յայտնութեն աւուր ՚ի Սատթէոսի գլխոյն զմկրտութեան կարգին ընթեռնուլ զաւետարանս Ըստ յամենայն իսկ ութօրեայսն խառնել պաշաճ վարկանիմ ընդ ծննդեան աւետարանսն զմկրտութե աւետարանսն. զի որպէս տօնն հասարակաց է երկոցուն, հասարակաբար պարտի լինել կարգացմունքն և պաշտօնն:

Ըս. Սովորեցին ոմանք զկիւրակէն օր մինչև ցճաշն պատուել, և անտի յառաջ լուծանել զաւուրն խորհուրդ. յազագս նորին հրամայեցաք մինչև ցերեկոյն նովին պատուով պատուել զօրն. արգելուլ զինքեանս ՚ի գործոյ և ՚ի ճանապարհորդութի, և երեկունս ծուր չկրկնել, և յարութեան պաշտել:

Ըք. Ոչ է պարտ ՚ի չարաղանդ մծղնէիցն տեղիս որ կոչին Պոլիկեանք, օթել ումեք. և կամ յարել և խօսակից լինել, և երթաւեկութիւնս առնել: Ըստ ամենեւին հեռանալ ՚ի նոցանէ, գարշել և ատեալ զնոսա. զի որդիք սատանայի են և լուցկիք յաւիտե-

qui huiusmodi benedictionem praeceperant, ut Cruci sanctisque imaginibus honorem debitum exhiberent fideles nuper ab ido-

latriâ conversi; utque eorum mentem per illas benedictiones ex materiali substantiâ averterent, et ad divini nominis adora-

28. Illas autem ¹; quae per benedictionem, et unctionem sanctificatae fuerint, quaeque divini mysterii fuerint instrumenta, honorare et colere, adorare et osculari oportet; in illis enim habitat Spiritus sanctus, et per illas dividit hominibus conservationes, et gratias curationum ab animarum corporumque infirmitatibus. Et si pro iisdem mori oportuerit per Ethnicorum manus, nemo sese subtrahat; ingens namque illum manet spes, et cum Martyribus adnumerabitur.

29. Non decet omnino cum haereticis indifferentem se se habere, nec illis communicare; sed eos vitare, neque cum illis spirituali aut corporali mensâ participare, ut erubescant, et cupiant cum orthodoxiae depositariis copulari.

30. Convenit in die Epiphaniae legere de baptismi serie Evangelium ex Matthaei capite. Per totam autem octavam alternare cum nativitatis Evangeliiis Evangelia baptismatis, congruum censeo: sicut enim solemnitas est utrique communis, communes debent esse lectiones, et officium.

31. Consueverunt quidam, Dominicam diem usque ad prandium venerari, deinceps vero solvere diei mysterium. Quamobrem mandavimus, usque ad vesperam eâdem veneratione diem honorare; abstinere ab operibus, atque ab itinere faciendo; ad vesperam autem minime genuflectere; atque resurrectionis memoriam colere.

32. Neminem decet in pessimae obscaenorum hominum sectae locis, qui vocantur Pauliciani, diversari, illisve adhaerere, aut eos alloqui, aut ad invicem visitari; sed ab illis omnino recedere, eos execrari, et odio prosequi; quoniam filii Satanae sunt, aeternique

tionem erigerent. Et quemadmodum sane universa sacri altaris divinique cultûs instrumenta aut indumenta benedicuntur aut in-

unguntur; ita et Cruces caeteraque sanctorum imagines benedicuntur, et ungebantur.

¹ Cruces nempe.

նահան հրոյն, և օտարացեալ են 'ի սիրոյ կամաց արարչին: Այժէ որ իցէ՝ որ յարեսցի 'ի նոսա, և 'ի սիրելու թի՛ն և 'ի բարեկամութի եկեսցէ, պարտ է զայն պիսիսն խոշտանկել, և ծանր պատուհաս 'ի վերայ ածել, մինչև զգաստացին և առողջացին 'ի հաւատս: Այ՛ էլ թէ դարձեալ վերստին 'ի նմին գտցին, զայնպիսիսն հրամայեմք ամենեւին հատանել և արտաքս ընկենուլ իբրև զժանտախտ յանդամոց եկեղեցւոյ Վշի. « Օ ի մի արմատ դառնուէ 'ի վեր երևեալ նեղիցէ, և նովաւ բաղումք պղծիցին »:

ignis fomites, atque abalienati ab amore voluntatis Creatoris. Quod si quis illis adhaeserit, et dilectionem atque amicitiam cum iisdem fecerit, iste omnino puniendus est, gravique poenâ est plectendus, donec resipuerit, atque in fide convaluerit. Sin autem recidivus in id fuerit deprehensus, hunc praecipimus penitus excommunicari, et foras, ceu pestem, ex Ecclesiae Christi membris ejici, ne *radix amaritudinis sursum germinans impediât, et per illam inquinentur multi*¹.

¹ Hebr. 12. 15.

Ն Ո Ր Ի Ն

ԸՆԴԴԻՄ

Պ Ա Ի Պ Ա Ի Կ Ե Ը Ն Յ

Եթի՛ի սկզբան անդ մարմնանալոյն Վրիստոսի գէպ եղև ասել աւետարանչին Յովհաննու յիւրումն կաթողիկէի, եթէ «Վազումք են ելեալ յաշխարհնեռինք, որով մարթեմք իմանալ թէ յետին ժամանակ է,», զի՛նչ ևս ասասցուք մեք, որ ոչ միայն զնեռինսն չարագոյնս և բաղմապատիկս քան զնոյնս ընդ մեզ բերեմք, այլ և ստուգապէս վերջնումն աւասիկ եկեալ հանգիպեցաք ժամանակի. որք յետին յետնոց գտանին արդարև քարոզք և վկայք. զժամանակս ասեմ, և զմարդիկ ժամանակիս : Վանզի ահա գտաւ որոգայթ իբրև զվարմ հաւորսաց ձգեալ ՚ի մէջ ժողովրդեան ազգի իւրոյ՝ ըմբռնել զախմարս և զպարզամիտս ՚ի մարդկանէ, որք չարեաց ՚ի չարիս վերացեալ ելին. ՚ի պատկերամարտութենէ ՚ի խաւամարտութի և ՚ի քրիստոսատեցութիւն, և անտուստ յանսճութի և ՚ի դիւապաշտութի : Այլ և խորամանկեալ գտին չարութեն իւրեանց զէն խողխողիւք քրիստոսասիրաց անձանց, դաշնակից լինելով բռնակալաց կրճատելոցն, և ՚ի հմտութի ածեալ նոցուն ստուերագիր առասպելապատում մատենիցն զհամբակացն իւրեանց խմբաւորութիւն. զի որոց ՚ի

bolo amicitiam inire, haud mirum est, illos cum ejus quoque satellitibus unanimiter familiaritatem contrahere.

Hujusmodi porro homines ob rectae et a Deo nobis traditae religionis claritatem mussitantes foedissimis labiis suis conviciari nos audent, nos idololatrias nuncupantes ob cultum, quem dominico Crucis signo exhibemus. Celeberrimum namque illud signum indiscriminatim ex quibusvis materiis firmo consilio extruimus: estque sane signum Cherubim quoque terribile atque venerabile, medela spiritalibus aequae ac corporalibus nostris infirmitatibus; daemones autem terrore ac tremore afficiens. Praeterea nos audacter ob depictam Incarnati Verbi Dei imaginem audent vituperare; insanientes ac furentes ex malo infidelitatis spiritu nobis objiciunt sanctorum prophetarum verba ad refutandam gentilium idololatriam prolata; atque intellectu sane obcaecati nequeunt perspicere quaenam sit cultus nostri similitudo cum gentium polytheismo. Nos enim solius Unigeniti Filii Dei imaginem, Signumque victoriae colimus: ethnicos autem per infinitos, innumerosque cultus seduxit diabolus.

Nonnulli siquidem post ea, quae intuentur, gradientes decepti sunt; ita ut si quid pulchri oculis suis obviam factum fuerit ex caelorum terrarumve elementis, Deum, appellaverint; astra, montes, colles, arbores, lapides. Nonnulli item bestiarum vim aut saevitiam metuentes ac trepidantes, ad earum cultum conversi sunt, deosque vocaverunt: quemadmodum penes Babylonios draco in honore habitus fuit, et apud Ægyptios crocodili. Qui autem luxuriae vitio operam effraenate dederunt, virile ac saevineum membrum eadem figurâ expressum coluere; ut Moabitae, et Sidonii Chamos, et Astarthen. Alii rursus ex hisce elementis utilia ac necessaria ad vitae usum seligentes deificaverunt; ut Persae, et Medi ignem, et aquam, et terram: ita ut maluerint, cum morerentur, corpora sua bestiis dari, et volucribus absumen-

Ճոյ թուեցաւ նոցա 'ի մեռանեւն, զմարմինս իւրեանց
 գազանաց և թռչնոց ծախել տալ քան թէ ընդ երկ-
 րաւ ծածկել, և նեխութքն անպատուել զյիմարա-
 բար պատուեալն : Այն ոմանք 'ի նոցանէ, որոց տե-
 սեալ զարիւնարբուս և զթարախածուծս 'ի կենդա-
 նեացդ՝ իբրև զախտաբոյժս և զցաւահալածս մեծա-
 րեալ զնոսա անձս անուանեցին . որպէս գազացիքն և
 ակկարոնացիքն զտղուկս և զճանձս և զմօտիս : Այսք
 'ի նոցանէ զընդդիմամարտս այլոց կենդանեաց զկեն-
 գանիս 'ի պատիւ առեալ պաշտեցին . որոց յաղթա-
 հարեւն զմիմեանս օգնականութե սպասաւորութի
 առնել է իւրեանց ստացողաց : Որպէս հիւսիսայինքդ
 զձի և զշուն . զմին վասն երագաշարժութե ոտիւքն,
 որպէս թևօք թռչել հեծելոյն վինի որոյ հասանեւն
 բաղձայ . և զմիւսն՝ 'ի գազանացն յախշտակութեանէ
 զտէր իւր յապահովացուցանելոյն սակա : Այլ կամ որ
 պէս առ նոսին իսկ, զորոց բանս, կատուապաշտուին
 է մեծարգի եղեալ՝ կերակուր իւրեանց զկերակրոցն
 ապականիչս առնելոյ աղագաւ :

Բայց ամպարշտագոյն գեր զասացեալսս՝ այս էր
 հեթանոսականացն, ինքն անձին իւրում երկրպա-
 գու և պաշտօնատար լեալ . զի որ առ ընկերոն մն-
 լորեցաւ անձութեան կարծեօք, ինքն իւր ինքեան
 խոնարհեալ երկրպագէ յիմարաբար : Ահա մեմա-
 տութիւն գալով առ միմեանս մարդիկն, որով իւրք
 նուազեալ գտանէին առ ընկերն՝ նորին պատճա-
 ռաւ յարարչութեան աստիճանի զգերազանցեալն
 հանեալ դնէր . և խելագարեալ, զինքն արարած խոս-
 տովանիւր լինել : Աստ այսմ օրինակի քաղղէացւոցն
 տեսեալ զտիտանեանն զայն վիթխարի և աշխոյժ,
 վաթմնականգնեան գոլով ըստ երկայնութե հասա-
 կին, իսկ լայնութեամբն վեցաքանակս ունելով կան-
 գունս, վասն որոյ զգերամբարձեալն մարմնոյն տրա-
 մագրութե՝ անօրէն իմն պատուով պատուեցին . և
 սորա խաւար չարապաշտութեան զբոլոր տիեզերս ընդ
 իւրև կալեալ կուրացոյց : Աստ իւրաքանչիւր լե-

da potius quam sub terrâ abscondi, atque putredine eam inhonorari, quae insipienter honorabatur. Fuerunt quoque nonnulli, qui bestias aspiciendo sanguinem sugentes ac saniem, eas utpote morborum sanatrices, dolorumque expultrices coluerunt, deosque nominarunt: ut Gazenses, et Accaronites hircines, et muscas, et culices. Quidam ex illis animalia, quae aliis adversantur animalibus, honoris causâ veneranda acceperunt; ea nimirum animantia, quae per mutua sui ipsorum supplantationem dominis suis adferunt servitutis adiutorium; quemadmodum Septemtrionales equum, et canem (*venerantur*), illum ob pedum velocitatem, quibus tamquam alis volat eques post eum, quem attingere cupit; hunc vero, quia dominum suum a ferarum rapinâ tuetur: aut quemadmodum penes istos, de quibus loquimur, summâ prosequitur veneratione feles, qui cibum sibi reddit eorum depopulatores ciborum¹.

Verum iis, quae diximus, execrabilius adhuc penes Ethnicos istud fuit, ut quis etiam sui ipsius adorator ac cultor extiterit: qui enim errans divinitatem proximis tribuit, ipse humiliatus semetipsum stulte adorat. Conferentes siquidem homines semetipsos cum aliis, ob illud, in quo prae caeteris videbantur sibi deficere, praeeminentem in eos ad creatoris gradum extollebant, atque insanientes seipsos illius creaturas esse profitebantur. Hoc pacto Chaldaei aspicientes Titanum illum procerum ac ferocem, cujus staturae longitudo erat sexaginta cubitorum, latitudo autem sex cubitorum, hunc praeeminentem ob corporis structuram divino honore venerati sunt. Porro pessimi istius cultûs tenebrae totum terrarum orbem sibi subjicientes obcaecarunt, et pro suo quisque idiomate nomen ejus immutantes, Chusenses Nembroth nuncuparunt, Babylonii Bel, Philisthaei Baal,

¹ Mures videlicet.

զուաց այլաձևելով զնորա զանուն, քուչացիք Վե-
բրովթ կոչելով, բաբեղացիք Ռեղ, փղշտացիք Ռահադ,
եղղենացիք Վիոս, պարսիկք Որմըզդ, Տայք Մրա-
մապդ: Եւ զորօրինակ սորա ընդ բարձրուի հասա-
կին հիացեալք՝ խաբեցան, վասն այլոց այլով իւիք քա-
ջահաճութեցն պատահմանց՝ ի զարմացումն եկեալք՝
անձս անուանեցին. զՎուոնոս վասն յոխորտաբար առ-
կուուարարութիւն յարձակելոյ. զՄրէս՝ վասն արին
գոլոյ. զՏերմէս՝ վասն քաջախօսնակ ճուռմարանու-
թեանն. զՕւս՝ վասն անընդդիմամարտ ներհակացն
զուգախառնութե. զայլս վասն այլ իրիք քաջաբաս-
տիկ զբնականն ունելոյ որակուիս. յորոց անուն և
զկուուս պատկերակերպս քանդակեալս անձս անուա-
նեցին: Եւ վասն զի յաղծապղծից անուն և ՚ի վատ-
թարագործաց կուռքն կանգնեալ լինէին, դէն չա-
րասէր և ճշմարտատեաց ՚ի ներքս մտեալ դարանէր.
և զկուպաշտիցն, ընդ ձեռն երևելի անդրեացն առ-
ինքն ձգեալ, ընդունէր զերկրպագուին: Յորմէ գտա-
նէին եղեալ ոչ միայն դիցն երկրպագութե տարրա-
պաշտք, այլ և դիւապաշտք. առնլով ՚ի նոցանէ դի-
ւացն պաշտօն, և տալով զինքեանս փոխարէն ընդ-
ծառայուէ: Ասն որոյ դիւաբնակք և դիւաշունչք
կուոցն լինէին սպասաւորք, այլ և դիւցազունք անուա-
նեալ՝ գեր ՚ի վերոյ մարդկայնոցս համբառնային բը-
նութեան:

Եւ արդ վասն զի բացայայտակի քողախնդրեալ
զկուպաշտիցն հոլանեցաք զյիմարութի, ոչ ինչ են
պէտք դերանուունութի զայնոսիկ, յաղագս որոց բանս
ընթանայր, նշանակել. զի համագործուի իրի յան-
դիմանակաց եղեալ, ոչ կարօտանայ անուանակոչու-
թեան: Արեգական երկիր պագանելով, նորայուսն
լծակցին երկրպագուաց. մկնորսակացն լինելով պաշ-
տօնամատոյց, յայնոցիկ մղեալ անկանին խորխորատ՝
որք զձի և զշուն ընտրեցին իւրեանց լինել աստուածս.
և կամ յեգիպտացուոցն ընկղմին գազանասնոյց գետ:
Րնդ խաւար զխաւարայինն կատարելով ծանակու-

Helleni Dia, Persae Ormizd, Armenii Aramazd. Quemadmodum autem illi ob ejus staturae celsitudinem admirantes decepti sunt; sic caeteros ob aliam quamdam amabilem qualitatem admiratione capti deos nuncuparunt: Saturnum, ob strenuum impetum in praelio; Martem ob fortitudinem; Mercurium ob disertam eloquentiam; Jovem ob contrariorum minime repugnantem conjunctionem; alios propter alias felices naturales qualitates. Eorum nomine idola quoque imaginibus conformata deos nominarunt. Et quoniam immundorum scelestorumque hominum nomine erigebantur idola; daemon mali cupidus, et veritatis osor intus ingressus insidiabatur, et per visibiles statuas ad se idololatrarum pertrahebat adorationem. Quapropter idolorum adoratores, non elementorum dumtaxat, sed et daemonum cultores inveniebantur: ab illis namque daemones cultum recipiebant, et pro servitutis retributione sese iisdem offerebant: proindeque erant daemonis habitacula, atque a daemonibus afflati idolorum ministri: et Heroës facti supra humanam sese elevabant naturam.

Postquam igitur luculentissime idololatrarum stultitiam denudavimus, non amplius opus est, ut alio novo nomine eos, de quibus iste sermo loquitur, designemus; ejusdem rei namque cooperatio ante oculos posita novae nuncupationis non indiget. Solem enim adorantes cum iis, qui illum colunt, consociantur: murium captoribus¹ cultum praebentes, in eorum foveam, qui equum et canem sibi deos elegerunt, impulsu ruunt, aut in Ægyptiorum fluvium bestiarum nutritium immerguntur. In tenebris tenebrosas perpetrantes turpitudines, provoluti in Persicum materni stupri coenum sese impingunt; aut pro-

¹ Id est, felibus.

Թիս, 'ի պարսկական մայրապահանուԹեցն վայր վը տանգեալ խրին խոհերս: Ալ կամ զնոյն ինքն զՔամովսայն և զԱստարտայն անկեալ զգարչելի կուռն ողորէն: Օ կայծակնահանու դիւին զգեհէնին հրոյ ցայտմունս բարեբանիչք լինելով ընդ Յանեսի և Յամրեսի յՈղմպիոս լերին գետնաԹաւալ և փրփրերախ դիւին խոնարհեալ երկիր պագանեն: Տղայոցն արեամբ զանգեալ ալէւր, զանօրէնն ժուայԹելով զօրէնս, անդր ևս քան զխոզիցն գտանին զանզգայ ծննդակերուԹի:

Որք և զնոցին դիակունս առ երդովքն ուրեմն 'ի տանիս զեղչեալս բարձրահայեաց և երկնապիշ լինելով, երդնուն այլ ընդ այլոյ ասացեալք. Քարձրեալն գիտէ: Ասկ զարեգակն աղաչել կամեցեալ, ասեն. Քրեիկ, Սուսիկ, և 'ի ծածուկ զօղային և ըզվերնոտ դեւն կոչեն ըստ Սանեսայ և Սիմովսի կախարդի մոլորուԹեցն: Քոյնպէս և զասացեալ զառաջնածին կնոջ զմանուկն 'ի ձերբաձգուԹենէ առ իրեարս չարամահ առնելով, զայն՝ յոյր ձեռս ոգեսպառ եղեալ սատակի՝ յաղանդապետական կարգեալ պատուի մեծարեն: Ալ յիւրաքանչիւրոցն անուն երդմունս կատարել զառածանին. Արդուեալ, ասեն, 'ի միածինն որդի: Ալ դարձեալ Թէ Ս կայ ունիմքեզ զփառս այնորիկ, յոյր ձեռս միածինն որդի զուգի իւր աւանդեաց:

Այսպէս ազգի ազգի խաբկանաց բանիւք զանձինս ծածկեն, և զանգետս 'ի հաւատացելոց յինքեանս հնարին յանկուցանել: Ալ որպէս ինչ գորտոցդ առնեն ազգ, զանդամս մարմնոց իւրեանց 'ի լիճսն սուզանելով, զձայնն ևեթ բերանովքն 'ի դուրս առաքեն, միանդամայն և գտանին և կորնչին. սոյնպէս և ասացեալքս այսողբիկ, տղմասէրք և ժանտագործք, առ միմեանս անպատկառացոյցք են պղծուէն, իսկ 'ի մէնջ վրիպանուն պատրողաբանուԹի՞ զանխլանալ կարծեն: Ոչ գիտեն՝ Թէ որպէս հոնոցն անկարածածկելիք են, ընքեամբք առ հոտոտելիսն բերեալ,

cidentes ipsa execrabilia Chamos et Astarthae idola deprecantur. Laudibus efferverentes irruptiones ignis gehennae a diabolo prunarum excitatore accensae cum Janne, et Mambre ¹ in Olympio monte humi prostrati, atque ore spumantes inclinati daemonem adorant. Infantium sanguini similam commiscentes illegitimam communionem deglutiunt; quo pacto porcorum suos foetus immaniter vescentium exsuperant edacitatem.

Quique illorum cadavera super tecti culmen ce-lantes, ac sursum oculis in caelum defixis respicientes, jurant alieno verbo ac sensu: *Altissimus novit. Solem vero deprecare volentes, ajunt: Solicule, Lucicule;* atque aëreos, vagosque daemones clam invocant, juxta Manichaeorum Simonisque incantatoris errores. Similiter et primum parientis faeminae puerum de manu in manum inter eos invicem projectum, quum pessimâ morte occiderint, illum, in cujus manu exspiraverit puer, ad primam sectae dignitatem provectum venerantur; atque per utriusque nomen audent insane jurare: *Juro, dicunt, per unigenitum filium: et iterum: Testem habeo tibi gloriam ejus, in cujus manum unigenitus filius spiritum suum tradidit.*

Ita pluribus fallaciae sermonibus se se occultant, et rudes ex fidelibus ad se moliantur allicere. Et quemadmodum ranarum progenies quodammodo agit; suorum namque corporum membra in stagnis submersa tenentes solam vocem foras mittunt ex ore, uno momento tum inveniuntur, tum abscedunt; item quoque recensiti coenorum amatores obscaenorumque operatores inter se mutuo turpitudinem impudenter proferunt, nobis autem falso nomine aequivo-co per verborum fallaciam sese abscondere putant; nescientes, quod sicut factoris halitus occultari ne-

¹ II. Tim. 3. 8.

բուրմունքն . սոյնպէս և վասն գործոցն հողմով համ բաւուցն զյուլովից բախեալ զեկուցանէ զսէլիս : Այլ սակայն և դժուարագիտելի է յոքնազան և բազմախուռն 'ի նոսա անտառացեալ չարութիւն : Վանդի որոշաբար սատանայականն ուսմունք 'ի մի իմն տեղի հաւաքեալ ծովացան ուղիք ամպարշտութե նոցա :

Վախկին մծղնէութե պայղակէնութե խեշերանք . որք խրատեալք, և ոչ իմաստնացեալք, 'ի Վերսիսէ կաթողիկոսէ, զկնի նորուն մահուանն խուսեալք չոգան զօղեցին յուրտս ուրէք աշխարհիս մերոյ : Այլ 'ի նոսա հատուածեալք եկին յարեցան կշտամբեալքն 'ի կաթողիկոսացն Աջուանից պատկերա մարտք ոմանք . զի սիրէ առ համանմանիսն իւր հասանել վրիպեալն 'ի ճշմարտութեն : Այլ մինչև էր նոցա զօրավիզն գտեալ զկարապետս դերաքրիստոսին, երկուցեալք և սարսեալք կային յուղիղ և 'ի դերապանձ կրօնից քրիստոսականաց . մանաւանդ թէ և ինքն զինքն դատապարտէ անզգամն յիւրոց տանջեալ խորհրդոց : Վսկ յորժամ այսմիկ որպէս մեծագունի ինչ և նորոյ՝ հնացելոյս և աղօտացելոյ՝ հասանել կարծեցին, յայնժամ 'ի դարանամտութեն իւրեանց սողեալ յորձից՝ յաշխարհամէջս և 'ի ժողովրդաբնակս համարձակեցան յարձակել տեղիս . 'ի հեղեղական հեղձուցիչ ջուրցն մասն հասեալ նմա, ջրկայ անուանելով : Աւրանօր 'ի միասին ընթացեալ կուտեցան ամենայն ուստեք, որպէս անգեղք աշխարհաց 'ի նեխաշղիղ ինչ գէշ . և զանուանն իւրեանց զաղտախիսս յանդձնեցան կախել զայնցանէ, որ զերկնից բարուէցն բուռն հարեալ ունիցին յուսով : Մտարեալք 'ի մարդկանէ և անձային բնակութեն արժանաւոր լինել գտեալք, որք 'ի վերայ երկրի զերկ-

1 A magno nimirum Nersete, qui fuerat saec. iv. Armeniorum Patriarcha.

2 Penes Mahumetanos.

3 Quum autem subsidium istud penes Mahumetanos invenisse arbitrati sunt etc.

quit, quippe qui ad nares per se ipsum pervenit, ita et famae ventus multorum aures pulsando de eorum operibus ingerit cognitionem. Nihilominus tamen scitu difficilis est multigena, ac sylvae cujusdam instar condensa eorum malitia: quum enim se junctim diabolicae doctrinae in unum congregatae sint locum, torrentes impietatis eorum tamquam mare intumescunt.

In primis, incestuosae Paulicianorum gregis sordescentes reliquiae, objurgationem sane sustinuerunt a Nersete Catholico ¹, sed minime resipiscentes, post illius obitum aufugientes, alicubi in quibusdam regionis nostrae finibus latitarunt. Ad quos iconomachi quidam ab Albanorum Catholicis repraehensi advenientes adhaeserunt; aberrans siquidem a veritate consimiles sibi attigere cupit. Antequam autem subsidium hi penes antichristi praecursores invenissent ², trepidantes pertimescebant rectam eximiamque Christianorum religionem: quin immo seipsum condemnat impius a cogitationibus suis exagitatus. Quum autem istud ³ ceu magnum quoddam ac novum, quod jam vetus erat atque obsoletum, consequutos fuisse arbitrati sunt; tunc ex insidiarum suarum cubilibus obrepti in medio regionis atque per loca populis referta irruere ausi sunt; atque haec suffocantium diluvii aquarum portio confluit ad locum *Cirgà* ⁴ nuncupatum; ibique accurrentes undequaque congregati sunt, tamquam regionis vultures super corruptum quoddam cadaver. Sui autem nominis sordes inferre ausi sunt iis, qui caelestia bona per spem arripiunt, electis ex hominibus, atque divinam habitatione dignis inventis, qui super terram caelestium vitam agere aggrediuntur. Contra hos audacter evo-

⁴ *Cirgà* Armenice idem est ac *Aquae statio*; et prope quemdam hujus nominis lacum habitabant Pauliciani, quos ob loci illius

nomen vocat metaphorice *suffocantium diluvii aquarum portionem*.

նայնոցն հանդիսանան կատարել վարս, զայսպիսեօքն անամօթին փոխել զամպարշտութեանն իւրեանց զմաղձ . անզգայեալք յայսոյն հայհոյութենէ, կուս պաշտս ասելով:

Այնուատանամ որով նախատել վարկուցեալք անուամբս, բարեպաշտաբար լուեալ. զի արդարեւ իսկ կուեմք և կոփեմք և քանդակեմք, և քերեմք . որովք միանգամ անպաշտութեանս մերոյ կատարին կարգք, զեկեղեցիս, զսեղանս, զխաչս, զպատկերս: Այլ ոչ եթէ ընդ ձեռն այնոցիկ և համապաշտօնք հեթանոսացն. զի նոցա մեհեանքն կուոցն ընդունարանք շինեալ լինելին. իսկ եկեղեցիք բարեպաշտացն տաճարք աղօթից և խնդրուածոց, և ժողովարանք որոց առ անմեքսեալ կամիցին: Այլ զագու որոյ և կարի յոյժ անմանիք միմեանց են տաճարն այ և մեհեանք կուոցն. որպէս և Պաւղոս ասէ: Ղարձեալ՝ նոցա ձեռագործքն յախտէ իմեքէ ըսկիզբն ընկալեալ՝ գրօշեցան, որպէս յառաջն ասացի. և իւրաքանչիւրոցն ախտից դենն ՚ի ներքս ընթացեալ, բնակարան իւր զկուոցն առնէր զմեհեանս. և այս է, զոր մարգարէն ասէ. թէ “Ամենայն կուռք հեթանոսաց, դե են”, կամ բարկութե դենն, կամ ազգահեթանք, կամ սպանութե, կամ պոռնկութե: Իսկ եկեղեցիք հաւատացելոց անսիրութեանն փափաքանօք շինեցան. յազագս որոյ և անմեքսեալ ներքս եկեալ դադարէ, և երկնայինքն դասակցեալք ՚ի նոսին պարեն զուարթունք: Օյ ի ուրանօր անմեքսեալ, ամենայն իրօք և զհրեշտակացն իմանամք շուրջ կացեալ ՚ի սպասաւորութե բազմութի:

Ղարձեալ՝ կուսպաշտիցն զմեքելոց ոմանց զնմանուութի յանունն նիւթս կերպագործեալ տպաւորելով, յազագս որոյ միանգամայն և ՚ի նախատպէն և ՚ի պատկերէն զրկեալ լինէր յուսոյ պատկերագործն: Իսկ մեք զկենդանին և զկենդանացուցիչն քս յամենայն նիւթս մարդակերպ նմանութե նկարագրեմք.

mere praesumunt impietatis suae bilem, atque insipientes, ex mali spiritûs blasphemiâ, *Sculpticolas* ¹ (*eos*) vocant.

Nullum sustineo dedecus ob illud, quo me contemnere censent, nomen recte perceptum: revera siquidem exculpimus, caelamus, cudimus, dolamus ea, quibus religionis nostrae sacra perficiuntur, Ecclesias, altaria, cruces, imagines; nec tamen per ista participes sumus Ethnicorum cultibus. Nam eorum delubra in idolorum receptacula condebantur; Ecclesiae vero sunt piorum orationis ac supplicationis aedes et loca congregationis eorum, qui ad Deum accedere volunt. Quamobrem valde differunt inter se templum Dei, et fanum idolorum; sicut et Paulus dicit. Praeterea eorum manufacta a vitio quodam originem, ut jam dixi, sumentia exculpta fuere; et cujuscumque facinoris daemon ingressus, habitationem suam efficiebat idoli fanum. Id porro est, quod Propheta dicit ²: *Omnes dii Gentium daemonia*; sive iracundiae daemon, sive avaritiae, aut homicidii, aut fornicationis. Ecclesiae vero fidelium fuerunt divini amoris desiderio aedificatae; ideoque Deus ingrediens requiescit, et caelestes Vigilantes in eis congregati choreas ducunt. Ubi enim Deus revelatur, omnino et Angelorum multitudinem adstare ministrantem credimus.

Item idololatrae efformatam quorundam mortuorum similitudinem in insensibilibus materiis impriunt; quapropter unâ simul orbatus cum exemplaris tum imaginis spe carebat statuarius. Nos autem vivum, atque vivificatorem Christum in quibuslibet materiis per humanae formae similitudinem exprimi-

Armeniis nuncupantur; seu potius imaginum, quae sunt scal-

pro cusae, adoratores.
2 Psal. 95. 5.

նորին աղագաւ և հաստատուն է յոյսն մեր . զի « Որ հաւատայ յիս, ասաց ինքն, զմահ մի տեսցէ . այլ թէ և մեռանի, կենդանի է » : Եւ որպէս Ասայիասն ասէ . « Տր անծ Իսրայելի, ՚ի ծագաց երկրի արուեստս լուար, յոյս բարեպաշտի . և ասիցեն, խորհուրդ իմ ինձ և իմոցն » . այս ինքն ՚ի ձեռագործ արուեստէն զառաջիկայ յուսոյն խորհուրդ երաշխաւորեալ, սեպհականէ անձինն և իւրայոցն : Իսկ զնոցանէ ասէ . « Աման նոցա եղիցին արարողք նոցին, և ոյք յուսացեալ են ՚ի նուսա » . և եթէ « Ամացեցեն ամենեքեան՝ ոյք երկիրպագանեն կուոց, և ոյք պարծին ՚ի դրօշեալս իւրեանց » . և ՚ի նոցանէ ամենաչար դեքն ըստ իւրաքանչիւրոց աստիցն վերակացութե զպաշտելութիս պահանջեն : Որպէս վասն պուռնկուէ դիւին գրեալ է . « Մտին ՚ի Բեղեքովը, և օտարացան յամօթ իւրեանց . և եղեն գարշելիքն իբրև զսիրեցեալս » : Յաղագս սպանուէ դիւին ասէ . « Օռհեցին զուստերս և զգստերս իւրեանց դիւաց, և հեղին զարիւն անբիծ » : Երբեցուէ դիւին աղագաւ ասէ . « Յարեաւ կաթեաց ՚ի նոսա այս մուրրութե գինի և արբեցութի » : Տարրատուիուէ դեն ստիպէ զիւրսն հնազանդեալս, որոց և դիպեսցին բարեքաձեաց տարերց և գեղեցկակերպից՝ երկիրպագանել . որպէս և ուսան իսկ առնել կարկանդակս տիկնոջ երկնից, և նուիրել նուէրս արեգական : Աոյնպէս յերկրի առ փայտն աղաղակել վարդապետեր՝ հայր իմես դու, և քարին՝ քո իսկ ծնեալ է զմեզ . և ՚ի վերայ լերանց և բլրոց հրամայէր զոհել, ՚ի ներքոյ կազնեաց և կաղամախեաց և վարսաւոր ծառոց : Իսկ ՚ի մէնջ զի՞նչ հայցէ անծ մեր, բայց առնել իւրաւունս և գործել զարդարութիւն, և մի չարի չար հատուցանել, այլ յաղթել բարեաւն չարին, և թէ խաղաղութի արարէք, և անծ խաղաղուէ եղիցի ընդ ձեզ : Եւ ոյք և որ սոցին նման՝ սիրելիք մեզ լինել հրամայեալ յայ, իսկ ՚ի նոցանէ ատեցեալք՝ դիւացն

1 Johan. cap. 11.

2 Isai. 24. 16. sic habet Armeniaca lectio.

3 Psal. 113. 8. et 134. 18.

4 Psal. 96. 7.

5 Osee. 9. 10.

mus; proindeque firma est spes nostra: *Qui enim credit in me, dixit, mortem non videbit; sed etiamsi mortuus fuerit, vivet*¹. Et sicut Isaias dicit: *Domine Deus Israël, a finibus terrae artes audivimus, spem justi; et dicent: Secretum meum mihi, et meis*²: id est, ex manufactâ arte praesentis spei consilium ceu vadem accipiens, illud sibi suum facit, atque suorum. De illis autem dicit; *Similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes, qui confidunt in eis*³; et: *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, et qui gloriantur in simulacris suis*⁴. Atque ab eis cultum exigunt maligni daemones pro suâ quisque singulorum vitiorum praefecturâ. Idcirco de fornicationis daemone scriptum est: *Intraverunt ad Beelphegor, et abalienati sunt in confusionem, et facti sunt abominabiles sicut ea, quae dilexerunt*⁵. De occisionis daemone dicit: *Immolaverunt filios suos et filias suas daemoniis, et effuderunt sanguinem innocentem*⁶. De ebrietatis daemone dicit: *Surrexit, et stillavit in eos spiritus mendacii, vinum et ebrietatem*⁷. Creaturarum concupiscentiae daemon suos subditos cogit, quaelibet, ut ut obviam fiunt, pulchrae formae venustaeque speciei elementa adorare: sicut et reapse didicerunt *facere placentas dominae caeli*⁸, atque offerre libamina soli. Similiter in terrâ ad lignum clamare docebat: *Pater meus es tu; et lapidi, tu me genuisti*⁹. Atque super montes et super colles sub cedris et abietibus, et comatis arboribus praecipiebat sacrificare. A nobis vero *quid requirit Dominus Deus noster, nisi facere iudicium, et operari iustitiam*¹⁰? et: *Malum pro malo ne reddas, sed vince in bono malum*¹¹; et: *Pacem habete, et Deus pacis erit vobiscum*¹². Haec, hisque similia diligere nos a Deo iubemur, quae illis odisse praecipiant daemones; ita ut quaecumque a nobis sunt rejicienda, ab iis adorentur. Si-

6 Psal. 105. 37.

7 Mich. 2. 11.

8 Jerem. 7. 18.

9 Jerem. 2. v7.

10 Mich. 6. 8.

11 Rom. cap. 12.

12. II. Cor. 13. 11.

հրամանաւ, և որ ինչ միանգամ մեզ հրաժարելիք՝ մեծարելիք նոցա: Քանզի սկզբնաչար դեքն և մարդատեացք, ոչ միայն թէ զնոսա՝ որ նոցա ոչ են՝ կամին տեսանել չարչարեալս և նեղեալս, այլ և առ իւրեանցսն գրգռին պաշտօնեայս յարձակել չարարառութիւն և փաստահարութիւն: Օ որ և տեսանեմք՝ ի ծառայութի զեկեալսն սատանայի խեղանդամս և հոգեհաշմս, ծիւրեալս, ծմրդեալս, և կասեալս ի զօրութենէ: Իսկ մարդասերն մեր տօր և բարերար ընդ ողջոցն ոչ միայն թէ ոչ միայն ընդ առողջուի, քանզի ՚ի նմանէ իսկ և եղեալք և պահպանեալք այնպէս, այլ և ախտաժետացն ՚ի վերայ բերէ զբժշկութեն դեղս:

Եւ քանզի ՚ի մարմնի ելով մեր՝ ոչ կարէաք նովին կապանակցաւ ընդ իմանալիսն խառնել, և յայտնապէս ՚ի դէմս մեր բերել զարարչին մեծութիւն՝ որ և բերորեկիցն է անտեսանելի, և ցանկայ միշտ բանական բնութիւնս գերագունի և առաջնոյ պատճառին հասանել տեսութեամբ, նորին աղագաւ ընդ զգալիսս յաճեալ, և ՚ի նոսին թակարդեալ, ՚ի նոցանէ և զինդրելին իւր յանձն առնու ընտրել: Եւ քանզի ինքեան կամօք և ծառայեցուցանէ ՚ի ստեղծանելն զնիւթն, և տիրացուցանէ ՚ի պատուելն, ազահէ այնուհետեւ բազմաց իննել և արարիչ և պաշտօնեայ: Յայսմանն մոլորեցան մարդիկ զանց առնել զմի իշխանութիւն, և բազմիշխանութիւն ծառայել. աստուատ և կերպարանին այլայլեալ տգեղանայր ձև, զբազում ախտից և ցանկութեց յինքեանս երևեցուցանելով շաղախմունս:

Մինչև գթացեալ ստեղծողի պատկերին, եղև պատկեր ստեղծուածոյն. և որ ՚ի սկզբանէ արար զմարդն ըստ պատկերի իւրում և ըստ նմանութե,

1 Angelicis nimirum Cohortibus.

2 Seu potius: Unius Dei principatum; quemadmodum et Po-

quidem auctores mali, atque misanthropi daemones, haud eos dumtaxat, qui illorum non sunt, cruciatos et afflictos volunt aspicere; verum in suos quoque ministros per maleficia et damna saevire cointuntur: quemadmodum jam cernimus diabolo deservientes mutilatos membris, animo tabescentes, graciles, detorsos, ac vigore destitutos. Humanitatis autem amator, et benefactor Dominus noster haud tantum non invidet sanorum incolumitati, quoniam ab eo facti sunt sicque servantur; verum etiam aegrotis largitur curationis medelam.

Quandoquidem vero quoadusque in corpore degimus non possumus cum eodem ligaminis socio intellectualibus¹ commisceri, atque super vultum nostrum evidenter praeferre Creatoris majestatem, quae vel ipsis Cherubim incomprehensibilis est; atque semper desiderat rationalis haec natura supremæ ac primæ causæ intuitum consequi; ideo per sensibilia decurrens, et ab illis, quasi a laqueis quibusdam capta, sufficere sibi putat ex iis etiam id, quod quaesierat, eligere. Quia vero suâ voluntate et sibi servire facit materiam quum illam effingit, et sui ipsius dominari eam facit quum illam honore prosequitur; exoptat proinde multorum et creatricem fieri et ministram. Hinc erraverunt homines, Monarchiam² negligendo atque Polyarchiae deserviendo. Hinc et immutata formæ figura deformis reddebatur³, plurium in se ipsâ vitiorum et cupiditatum inquinamenta ostendens.

Donec Creator imaginis suae misertus, factus est imago creaturae; qui enim ab initio fecerat hominem ad imaginem et similitudinem suam, ipsemet venit,

lyarchiae vocem adhibet ad plurium Deorum cultum designandum.

³ Id est, deformis reddebatur

nostra forma, quam ad imaginem Dei expressam mutabant in similitudinem bestiarum aut hominum vitiiis deservientium.

ինքն եկն, և 'ի վախճան ժամանակացս այսոցիկ զկերպարանս ծառայի էառ, և 'ի նմանութիւն մարդկան գտաւ եղեալ. զի 'ի ձեռն այսորիկ միւսանգամ զարդարեսցի գեղեցկագունութիւն յօրինեալ պատկերն ըստ առաջին աստուածատեսակ նմանութեն : Եւ այս է, որ զմարմնացելոյ բանին նոյ վարդապետեաց մեզ պաշտել զկենդանագրեալ մարդկային ձեռով զպատկեր, և զպատուականն զայն յաղթութեն նշան : Որոց երկրպագեալ, ոչ յերկուանամ նմին ինքեան բազմեցելոյն 'ի նոսա Վճի գերկրպագուին մատուցանել, ոչ հայելով յերևելին առաւել քան թէ զանտեսանելին 'ի նմա գանձեալ ընդ միտ ածելով : (Ի) էպետ և 'ի զանազանից և յայլատեսակաց իցէ նիւթն, զմի և զնոյն յամենեսին տեսանեմ զօրութի :

Ս'ի թէ յորժամ տեսանեմ քարեղէն կամ ոսկեղէն խաչ յօրինեալ և կամ պատկեր, 'ի քարն կամ յոսկին զնիցեմ զյոյս իմ : Եւս նոցա է՝ որք ընդ քարին և ընդ փայտին շնային . որպէս մարգարէն ասէ, և զորոց Վաւիթն ասէ, թէ “ Առաք հեթանոսաց արծաթ և ոսկի են ”, Իսկ մեք զայն միայն յիւրաքանչիւրոցն բացորոշեալ պատուեմք 'ի նիւթոց, յորոց վերայ զնմանութիւն պատկերին Վճի և խաչին իւրոյ ձեւացուցանիցեմք : Ս ասն զի անունն և նմանութին զերկոսին հարկեցուցանէ, Վճի բնակել 'ի նոսա, և մեզ աներկբայելի սրտիւ մեծարել : Եւ ոչ միայն այս, այլ և քահանայական ձեռն և բանն զԱրորդութեն սրբոյ 'ի նոսա կոչեալ բնակեցուցանէ զօրութին . որով ձեռամբ և բանիւ պարգևք և պատուհասք 'ի մարդիկ կարկառին, որովք և երկնայինն փակեալ և բացեալ լինին դրունք, որոց և տարերքս ամենայն տեղի տուեալ հնազանդի :

Եւ զինչ ասեմ զբան և զձեռն, որ և զի նոյն ինքն հոգւոյն սեջ առհաւատչեայն վստահացուցանէ զմեզ իբրև 'ի գերազանցեալս ոմանս և յաճաքնակս 'ի նոսա

et in fine horum temporum *formam servi accepit*, et in similitudinem hominum inventus est ¹, ut hoc pacto imago juxta priorem deiformem similitudinem effecta majori pulchritudine adornaretur. Idque nos docuit incarnati Verbi Dei colere imaginem humanâ figurâ depictam, et pretiosum illud victoriae Signum ². Quibus adoratis, nequaquam dubito, quin ipsi Christo in iisdem sedenti adorationem exhibeam, non adeo visibilem intuens, quantum potius invisibilem ibi absconditum mente revolvens; et quamvis ex diversis, variisque materiis sint condita, unam tamen eandemque virtutem in omnibus aspicio.

Num quando video lapideam aut auream Crucem elaboratam vel imaginem, in lapide forsitan aut in auro ponam spem meam? Id illorum est, qui *cum lapide et ligno moechabantur*, sicut Propheta ait ³; de quibus et David dixit: *Simulacra Gentium argentum, et aurum* ⁴. Nos autem illas dumtaxat, super quas expressimus similitudinem imaginis Christi Crucisque ejus, a quibusvis materiis secretas honoramus. Etenim nomen, et similitudo nobis utrumque suadet, Christum nempe in iis habitare, atque nos illas sine haesitatione venerari. Neque id tantummodo, verum et Sacerdotis manus, ac verba sanctissimam Trinitatem super eas invocantia ejus ⁵ habitare faciunt virtutem: illa quidem manus ac verba, per quae dona ac poenae in homines dimanant, per quae et caelestes portae tum clauduntur, tum aperiuntur, quibus et elementa omnia subjecta obtemperant.

Verum quid dico verba, et manum? quum et ipse Spiritus sancti arrhabo fiduciam nobis praebat, ut ad illas accedamus et confugiamus, ceu ad res excel-

³ Jerem. 3. 9.

⁴ Psal. 113. 4. et 134. 5.

⁵ Trinitatis scilicet.

մերձեցալ և ապաւինել. զիւղոյն սրբոյ ասեմ՝ զհէ
 զումն, որով իւրք զքահանայսն և զթագաւորսն ՚ի
 նախնումն անձեղէն չոգին յանցնիւրսն շարժէր ներ-
 գործուին : Ալ ամ ուրեք առ ամսին պարգևաբաշխ
 չոգին իւղովս այսուիկ զիւրն գտանի կատարեալ խոր
 հուրդ : Օ որորինակ երկտեսակ բնուիս է մարդկային,
 երկպատկաբար և նորոգող՝ սբ չոգին առ մեզ մերձե-
 նայ . նիւթականաւն զգգալին զուարճացուցանէ , զի
 «Ալ զուարթ առնէ» , ասէ մարգարէն . և ինքեամբ զի
 մանալին որ ՚ի մեզ զօրացուցանելով . «Չրամայեա , ա-
 սէ , անձ զօրուէ քում զօրացուցանել զոր հաստատեցեր
 ՚ի մեզ» : Ալ զի մի կեղակարծելի ումեք թուիցի իրու
 զութէն իւրոյ գործ , մարմնաւոր տեսլեամբ ՚ի սկզբ
 բանն ՚ի վերայ ազգակցին իւրոյ իջեալ հանգչիւր , առ
 հաւատչեայ զայնպիսաբար երևելն աշխարհի կամե-
 ցեալ գործել աներևութապէս իւրոյ գալստեանն .
 որում աշխարհ ոչ կամեցաւ զաչացն տեսութի սրտին
 կազմել տեսուէ ճանապարհ : Ալ այս է , զոր ասէր
 անձն՝ եթէ «Աշխարհս ոչ ընդունի զնա , զի ոչ տեսանէ
 և ոչ ճանաչէ զնա . բայց դուք տեսանէք , զի առ ձեզ
 բնակէ» :

Արպէս և ահաւասիկ մեք բանիւ առաքելոց հա-
 ւատացեալքս ամենասուրբ Արրորդութէն , նկա-
 տեմք օծեալ իւղոյն զիւրկութէն գործարանս . զե-
 կեղեցիս , զսեղանս , զխաչս , զպատկերս , և հաւա-
 տամք ընդ նմին ՚ի ներքս գալ անձային զօրուէն : Ալ
 այսուիկ որոշեալ լինին նոքա ՚ի հոմատեսակ յիւրա-
 քանչիւրոցն նիւթոց . զատանիմք և մեք յայնցանէ ,
 որք ՚ի համանգամայն նիւթ անձութեանն կարծեօք
 խաբեալք գրաւին : Ալ նշանակ հաւատարմութէն
 այս է մերումն բանի . զզօրութիւնն և զնշանսն ՚ի նու-
 ցանէ առ մարդիկ կատարել , դիւաց սարսել և փա-
 խստեայ լինել : Աստ գրեցելումն , եթէ «Ատուր եր-
 կիւղաճաց քոց նշան , զի ապրեսցին յերեսաց աղեղան» .
 որ մանաւանդ անհաւատիցն՝ քան թէ մեզ ՚ի դէպ էր

1 Constat enim animâ et cor-
 pore.

2 Idest corpus.
 3 Psal. 103. 15.

lentiores et ad Dei habitacula : olei sancti scilicet effusio, per quam sacerdotes olim ac reges divinus Spiritus in singulis actibus movebat; et ubique et in omnibus Spiritus donorum distributor per oleum istud comperitur suum perfecisse mysterium. Et quemadmodum duplicis speciei est natura nostra humana ¹, dupliciter etiam renovator Spiritus sanctus ad nos accedit; per materiale quoddam sensibilem speciem ² delectat : *Oleum enim exhilarat*, ait Propheta ³; per seipsum autem confirmat in nobis intelligibilem ⁴: *Manda*, inquit, *Deus, virtuti tuae; confirma hoc, quod operatus es in nobis* ⁵. Ne quis autem de operationis ejus effectu dubitaret, ab initio *descendens corporali specie* ⁶ quievit in Consubstantialem sibi, volens per hujusmodi visionem coram mundo pignus praebere invisibilis adventus sui; mundus tamen per oculi visionem noluit cordis visioni viam praeparare; et istud est, quod Dominus inquebat : *Mundus non accipit eum, quia non vidit, neque scit eum; vos autem videtis eum, quia apud vos manet* ⁷.

Quare ecce nos per Apostolorum praedicationem credentes in sanctissimam Trinitatem consideramus per olei unctionem instrumenta salutis, Ecclesias, altaria, cruces, imagines; et credimus unâ simul cum eo divinam virtutem introire. Per istud ergo distinguuntur illa a singulis ejusdem generis materiis; distinguimur sane et nos ab iis, qui in ipsâmet materiâ immorantur divinitatis opinatione decepti. Nostri autem sermonis probatio firmitatis haec est : virtutes, et signa per eadem apud homines patrari, daemones perterrefactos fugari, juxta scriptum; *Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus* ⁸: ita ut infideles, plusquam nos, mirari oporteret, atque ad fidem accedere; *signa enim infidelibus fiunt, non au-*

4 Animam scilicet.

5 Psal. 67. 29.

6 Luc. 3. 22.

7 Joh. 14. 17.

8 Psal. 59. 6.

ըմբռնիլ հիացմամբ և 'ի հաւատան հպել. զի «Աշանք անհաւատից և ոչ հաւատացելոց», ասէ առաքեալ: Ալ կարէին անշունչ նիւթք 'ի կենդանի մարդիկ օգնականութե մատուցանել շնորհ, եթէ ոչ անձ 'ի նոսաէր բնակեալ:

Ալ մի գայթաղիր տարակուսեալ, 'ի լուեն և ոչ ցասմամբ 'ի վերայ հարկանիլ հայհոյացն և թշնամանողացն. քանզի հասարակաբար երկոքումբք տեսանեմք վարեցեալ զանձ՝ երկայնամուտքն և վրէժխորն դրութք, ոչ ամենայն տեղի կամ ժամանակ կամ դէմ երկոցուն կամ միոյ 'ի նոցանէ. այլ է երբեք, և ուրեք և ումեմն և ումամբ 'ի նոցանէ, որպէս զհարդ ճանաչէ անձային կանխատեսութիւն: Ալ մի յամուսեցիս՝ անհաւատութեւն խորհրդովք 'ի վայր անկեալ. իբր թէ անհնար է այլ յամենայնսս լինել 'ի նմանէ գոյացելոցս տեսակս. «Վնև, ասէ, լի են երկինք և երկիր», և «Վի են փառօք նորա ամենայն երկիր». այլ առ ներգործեւն այնոքիւք միայն տնօրինել, որովք կամեսցի ինքն, և ժամանակին պահանջեն պէտք:

Ներձանէր զժողն Սուլէս գաւազանաւն, և յամուլ վիմէն գետս գնացուցանէր. ոչ եթէ անշունչ փայտին զայնոսիկ համարիցիմք առնել զհրաշագործութիւն, այլ որ 'ի նմա դարանեալն էր անձային շնորհացն: Արգելոյր տապանակն զՅորդանան գետ, զնոյն և բաժանէր մաշկեակն Աղիայի: Արիբովի 'ի վայր կործանելին պարիսպքն 'ի տապանակէն: Ալ ամուսեցի յօգնեւն տկար զօրութեւն հզօրագունին. զայլազգիսն հարկանէր յերաստանս, և 'ի սրունս. զգազոնականն ընդ յատակս բագնին տապալեալ ցրրուէր զկուռս, կուսպաշտիցն անպաշտութե շաւիղ ցուցանելով: Ս'ի թէ յանշունչ քարանց կոփեալ պնակիտքն զայսոսիկ առնելով. եթէ ոչ ինքնին անձ՝ որ 'ի նս միաւորեալն էր, ժամանակին զայն պահանջեալ:

Ալ արդ զի ցուցաւ թէ 'ի հնումն և 'ի նորումն կամք եղեն այլ յանշունչ նիւթս լինել, և 'ի նոցանէ

1 I. Cor. 14. 22.

2 Jerem. 23. 24.

3 Isai. 6. 3.

4 Exod. cap. 14.

tem fidelibus, ait Apostolus¹; neque jam inanimae materiae poterant vivis hominibus auxilii gratiam conferre, nisi Deus in illis habitasset.

Ne scandalizeris tamen haesitans, eo quod Deus taceat, non autem iratus super blasphematores, et conviciatores exurgat: amobus namque pariter Deum uti solere aspiciamus, longanimitate, et vindictâ. Non omnem locum, nec tempus, nec personam utraque manet aut ex eis altera; sed aliquando, et alicubi, et aliquem, vel per alteram ex illis, prout divina praescientia noverit. Neque in incredulitatis consilio obduratus humi serpens instabis, quasi fieri nequeat, ut sit Deus in cunctis ab eo creatis speciebus: *A me*, ait, *implentur caeli, et terra*²; et: *Plena est omnis terra gloriâ ejus*³. Ad operandum vero illis utitur dumtaxat, quibus ipse voluerit, et temporis necessitas postulaverit.

Mare dividebat Moyses⁴ per virgam, et ex sterili petrâ fluvios scaturire faciebat⁵; haud sane arbitremur, haec mira perpetrasse inanime lignum, sed in eo insitam Dei gratiam. Arca compescebat Jordane fluvium⁶; quem et Eliae pallium dividebat⁷; Hiericuntis moenia corruebant Arcae vi⁸; Oza moriebatur auxilium infirmâ virtute praebens fortiori⁹. Alienigenas in podicibus et cruribus percutiebat (*Arca*); Dagon simulacrum super templi pavementum prostratum dispergebat¹⁰, idololatriis pietatis semitam ostendens. Nonne politae tabulae lapideae, animâ carentes haec faciebant, an potius, prout tempus posebat, ipsemet Deus iisdem unitus?

Quoniam itaque compertum est, quod cum in veteri tum in novo (*foedere*) placuit Deo in materiis

5 Ibid. cap. 17.

6 Jos. cap. 3.

7 iv. Reg. cap. 2.

8 Jos. cap. 6.

9 II. Reg. cap. 6.

10 I. Reg. cap. 5.

առ մարդիկ զօգտուէն մատակարարել զպէտս, ցուց
ցուք և զայս, թէ և պատուելի և պաշտելի մեզ այնու
քիկ՝ յորս անծ իցէ: Բայց մի՛ ՚ի վերայ վազեսցեն պար
զաբար ասացելոցս բանորսակացն դրժողուիք. իբրև
թէ զի ամենայն ուրեք անծ, ապա ամենայն գոյքս
պաշտելիք. անսուտ ուրեմն զարարածս փոխանակ ա
րարչին մեծարողք: Վաւ լիցի. այլ՛ ՚ի հասարակացն
միայն նորա, զորս ՚ի ձեռն առեալ՝ իբրև գործեալ իւ
րք անծ զբարերարու թեանն ՚ի մեզ հեղու զինամս:
Բազումք ՚ի Բաբելոնի պատուական անօթք ոսկւոյ
և արծաթոյ, այլ միայն յաղագս անծային անօթոցն
կրեալ զպատուհասն Բաղտասար արքայի. և յոքունք
յաւուրս Վաւ թի ոսկէզօծ յօրինեալ արկեղք, բայց
կաքաւելն և նուագել միայն տապանակին ան առաջի
՚ի Վաւ թի լեալ: Այ ինչ պակաս և առ Սողոմոնիւ գե
ղեցկակերտեալք ՚ի տեղիս տեղիս տաճարք, այլ յիւ
րայեղեանն ազգ. յառ ՚ի նմանէ շինեալն եւեթ ժ ժո
ղովեալք ամենայն ուստեք ՚ի խնդրել զանծ: Բստ
այսմ բանի և տէրն յանդիմանեալ սաստեր այնոցիկ,
որ զպարունակողն անպատուեալ՝ զտաճարն և զսե
ղանն, պատուեցին յատուկ զպարունակեալն առ ՚ի
նոցանէ՝ զպատարազն և զոսկին. ասելով, «Որ յերգ
նու յընկալեալն՝ երգուեալ լինի յընդունօղս նոցին»,
Օ նոյն և մեզ ՚ի դէպ է ասել, որ պատուէ զխաչն
Վաւ թի և զպատկեր նորին, զնոյն ինքն պատուեալ լի
նի զՎաւ թի. նոյնպէս և թշնամանելովն զնոսա, ՚ի Վաւ
լինի մեղուցեալ թշնամանիչն:

Բայ այս այնքան առաջի անկեալ ձգտեցաւ բանս,
որբան թէ զլեզուագարիցն առ ՚ի պապանձեցուցա
նել զաւելաբանութիս. որ ծամաճռեալ խաթարել
զմիտս մեր խորհին կուսպաշտուէ անուամբ: Բռ որս
ասելի է. «Որ անօրինելոցն է, անօրինէ: Բայց դուք ե
լէք ՚ի միջոյ նոցա և մեկնեցարուք. և ՚ի պիղծս մի մեր
ձենայք: Օ ՚ի անտունկ, յայ ոչ տնկեալ, խլեցցի»:
Օ որ և հրաւիրեալ առաջի կալցուք բարձրագոյն և
ամենազօր բազկին, որ կարողն է խարշել իբրև զփուշ

inanimatis habitare, et ex eis utilia quaeque hominibus distribuere, et istud ostendamus; nobis scilicet veneranda esse colendaque ea, in quibus est Deus. Ne tamen illico adversus ea, quae absolute diximus, insurgant subdoli verborum aucupatores, dicentes: « Quum ubique Deus sit, ergo cuncta entia sunt colenda; ergo non errant, qui creaturas pro Creatore venerantur ». Apage: nam ex entium congregatione illa dumtaxat sunt colenda, quae in manum, velut instrumentum quoddam, Deus assumens, per ea in nos beneficiorum largitatem effundit. Plura erant in Babylone pretiosa auri et argenti vasa, sed tamen propter divina vasa dumtaxat poenam luit Baltassar rex. Et plures in diebus David deauratae arcae erant; saltavit autem, et cantavit David ante solam Dei Arcam. Item et Salomonis tempore pulchra extabant ubique terrarum templa; sed ad illud solummodo, quod ipse in Israëliticâ gente extruxerat, undique conveniebant gentes ad Deum deprecandum. Hac de causâ Dominus quoque increpans arguebat illos, qui despectis receptaculis, templo et altari, honorabant tantum recepta in eis, sacrificium et aurum¹, dicens: *Qui jurat in recepta, juravit in eorum recipientibus. Id ipsum et nobis convenit dicere: qui honorat Christi crucem, et imaginem ejus, ipsum jam honoravit Christum: item qui eas spernit, in Christum peccat offensor.*

Porro iste sermo hac tantum de causâ prolatus est, ut obmutescat blaterantium hominum garrulitas, qui intentionem nostram obtorquentes praesumunt eam idololatriae nomine depravare. Quibus dicendum: *Qui incredulus est, infideliter agit*². *Vos autem exite de medio eorum, et separamini, et immundos ne tetigeritis*³. *Omnis enim plantatio, quam non plantavit Deus, eradicabitur*¹. Hos itaque accersitos ponamus coram excelso Omnipotentis brachio, qui *velut agri*

2 Isai. 21. 2.

3 II. Cor. 6. 17.

ազարակի զհեթանոսական բոյն, մղեղել և արտաքս ընկենուլ. և դնել զդադարս նոցա 'ի բնակութի գազանաց երկրի և թռչնոց երկնից :

Արդ զմեզ յառաջ կոչէ նա ինքն ընդդէմ յառնել երկակաց ոմանց առ միմեանս մենամարտուցելոց յայլազգեացն գնդից, և ամբարտաւանութեմ յառաջ կոչողաց զմեզ, որպէս յայնժամ Պետրոսին զՎաւիթ : Այլ և զկենդանականն որ 'ի մեզ հաւատ, սրեալ իբրև օձի խօսարանացն իւրեանց սրով սատակել սպառնացեալ, որ ըստ նմանութեմ թռչնոց ճախրեն դիւրադարձ լինելով, և գազանաբար խրոխտանան գօշել և պատառել : Յողազս նոցուն ապա և մեր անձայնոջն զի նազարդեալ սպառազինութեմ, հաւաքեսցուք 'ի հեղեղագնաց կենցաղոյս՝ զգայութեցն որ 'ի մեզ զկարծրութի, 'ի հոգեկանումն պահպանելով խորհրդարանի : Այլ և զկորովագոյնն 'ի նոցանէ ընտրեալ զբանին ճահաւորութի, դնելով յիմաստութեցն մերոց պարսատիկս, ուղղաձիգ արարեալ ջաղխեսցուք զվեհագոյն և զգերակացեան 'ի նոսա չարապաշտուէն անդամ : Աւ նոցուն իսկ չարաչար ասացուածոցն զի նուք զնոսին սատակեսցուք, աւար առնելով և գերելով զհպարտացեալ նոցա խորհուրդս 'ի վերայ գիտութեան անյ, որք նմանապէս են անյ և մեր թնամիք, և մերումն ոչ հաւատան՝ զուգահաւասար առ եր

1 Matth. 15, 13.

2 Isai. 52. 12.

3 Ipsemet nempe Dens, coram cuius excelso et omnipotenti brachio Ethnicum germen comburendum exhibuerat.

4 Hic Ozniensis noster, relictis Paulicianis, viam sibi praeparat ad subsequentem contra Phantasticos Orationem, in qua dimicaturus est etiam contra omnes Haereticos, qui perperam de Incarnatione Christi sensere; praesertim tamen contra Nestorianos et contra Eutychianos, qui vel unam per confusionem, vel duas per divisionem in Chri-

sto asserebant naturas. Admodum difficilis est huiusmodi Oratio, quia contra omnes recensitos etherodoxos uno tempore dimicat; proindeque serio attendendum est in ea quando Nestorianos, quando Eutychianos, quando caeteros circa Christi Incarnationem haereticos jugulare aggrediatur Philosophus noster; ne quis fallaci interpretatione aberrans, modo Nestorianum quum Eutychianos redarguit, modo Eutichianum quum Nestorii fautores insectatur, orthodoxum Patriarcham arbitretur.

spinas comburere ² potest Ethnicum germen, atque ut paleae festucas ventilare ac foras projicere, et in habitaculis bestiarum terrae, et volucrum caeli stationes eorum collocare.

Nunc porro ipsemet ³ nos vocat, ut contra illos insurgamus qui veluti duo inter se ad certamen congressi ⁴ nos provocant audacter ex alienigenarum agmine, quemadmodum olim Gethaeus ⁵ Davidem; atque vitalem, quae in nobis est, fidem deperdere minantur gladio linguae suae ut serpentis acutae, quae ad volucris similitudinem circumvolat flexilis; ac ferarum more diripere et dilaniare praesumunt. Quamobrem et nos divinâ ornatî armaturâ colligamus ⁶ ex hac vitâ torrentis instar decurrente duritiem sensuum nostrorum; hanc conservemus in spirituali consiliorum cellario; atque validiorem ex iisdem seligamus sermonis efficaciam; eamque positam in sapientiae nostrae fundâ, recto tramite projiciamus, atque praeminens illorum cacodoxiae membrum confringamus; eorundemque sermonum perperam prolatorum armis eos enecemus, depraedemus, et *in captivitatem redigamus elata adversus scientiam Dei consilia* ⁷ eorum, qui Dei indiscriminatim ac nostri sunt inimici. Nostra non credunt utrisque pariter adversantia ⁸; sed calumniantes detrahunt nobis, nosque consonos

⁵ Supple: *provocabat*. 1. Reg. 17. 43.

⁶ Davidis similitudinem praesefrens Ozniensis noster sibi metaphorice aptat, quae David contra Philisthaeum operatus est tum *eligens de torrente quinque lapides*, quinque sensibus respondentes; tum *mittens eos in peram pastorem* per consiliorum cellarium significatam; tum manu accipiens *fundam*; in quam posuit lapidem, quippe quod in sapientiae fundam validiorem ponit sermonis efficaciam; tum de-

nique percutiens Goliath in fronte, quia eterodoxiae praeminens membrum (caput videlicet) confringere conatur. Et quemadmodum David Philisthaei caput amputavit gladio illius; sic et Philosophus noster interimere vult haereticorum pervicaciam iisdem illorum perperam adhibitis sacrae Scripturae verbis.

⁷ II. Cor. 10. 3.

⁸ His nimirum, qui unam per confusionem, vel duas per divisionem asserunt in Christo naturas.

կոսին ունելով թշնամու թի . այլ զբարտեւելով բամբասեն, և իրերաց գող ասեն զմեզ ձայնակիցս և համախոհակս : Ալ այս է քան զամենայն դժնդակագոյն մեզ 'ի նոցանէ վտանգ . բանիւ առ ընկերն մը ղել, և ձեռամբ առ ինքն յանգուցանել . օտխին վիրօք խարել զսիրտն, և 'ի ծածուկ ընդ ինքեան յարահիւսել ջանալով . զայն միայն գտեալ անձին յաղթութի, զտեւն և նախատինս զմեօք արկանել զօտարոտուցն լուտանս : Ասկ մեք այսքան յերկոցունց 'ի նոցանէ հեռացեալ գտանիմք, որպէս ոչ է հաղորդութի լուսոյ ընդ խաւարի, և ոչ գայլք ընդ գառանց ընտանասցին համակամու թի : Այց է և ոչ սուղ ինչ և զոր առ միմեանս ունիցին նոքա զթշնամուի . վասն զի իւրաքանչիւրոցն նոցա չարափառութիւն յոյժ աննմանիք են միմեանց և տարանջատուկանք : Անզի մին միով ճանապարհով, և միւսն երկուք, որք ոչն են անմուլար, հակառակին անհասանելի մարդեղուէ բանին հասանել : Ալ այս մինչև ցայս վայր եղիցի :

1 Nestoriani nempe nos Eutichianos dicunt; Eutichiani vero Nestorii fautores nos arbitrantur. Id ipsum palam fecit vel S. Ner-

ac consentientes dicunt ambo adversariorum parti ^r. Haec est autem illorum contra nos injuria prae omnibus dirissima: verbo nos ad adversarios suos impellunt, et manu ad se pertrahunt: hostili vulnere sauciant animum nostrum, nosque clam secum connectere student; hanc sibi dumtaxat victoriam arbitantes, ut mentiantur et super nos injiciant alieni opprobrii improprium. Nos autem adeo ab utroque eorum distare certum est, quemadmodum non est communicatio lucis cum tenebris, neque lupi cum agnis familiaritatem ineunt concorditer. Verumtamen illi inter se non exiguam habent ad invicem inimicitiam. Siquidem uniuscujusque eorum etherodoxia valde dissimilis est inter se, atque disjuncta: alter enim per unam viam, alter per duas (neutra tamen erroris expers), dimicat; ut incomprehensibilem Verbi Incarnationem comprehendere queant. Haecque hactenus.

ses Clajensis in sua ad Graecos responsione, ut videre est in ejus operum Tom. I. pag. 232.

Ն Ո Ր Ի Ն

Յ Ո Վ Ն Ե Ն Ն Ո Ի

Ի Մ Ե Ս Տ Ե Ս Ի Ր Ի

Ը Ն Դ Դ Է Մ

Ե Բ Ե Ի Ո Ի Թ Ա Կ Ա Ն Ա Յ

Յ ՈՅԺ տենչալի էր ինձ և փափաքելի, ոչ այլոց զիս, և ոչ զայլս ինձ լինել ՚ի թշնամութե. այլ յամ՝ ժամ՝ զբարեաց զհետ երթալ ըստ առաքելական հրամանին՝ առ միմեանս և առ ամենեսին, ՚ի բոլոր սրտէ առ համօրէն մարդիկ զխաղաղութիւնն ունել խնդրելով: Որպէս զի նովին և զնձն սիրոյ և զխաղաղութեան ՚ի մեզ հաւանեցուցանել հնարէաք բնակել տալ: Բայց վասն զի զոր ՚ի սկզբանն ՚ի բաց հրամայեցաք զնել զսպանութեանն գործիս, վերստին այժմ՝ աւասիկ ՚ի ձեռն առնելով մարդիկ պատերազմին առ միմեանս, և ընդ միոյ գլխոյն Վսփանդամոց՝ բազում գլուխք և ցեղապետք նստեալ կացին, ապա հարկ է մեզ՝ որ զմին միայն ընտրեցաք ունել զօրագլուխ և վերակացու կենաց մերոց, որք ոչ միայն նյ զմեզ ասեմք, այլ և վասն նորա գիր հանեմք, և յանուն նորա խրախոյս բառնամք, յաղաքս նորին ահաւասիկ և ատեամք զատելիս նորա. զկատարելագոյնն զնոսին ատեսցուք զատելութի:

Այլ և ասացից առ նոսա. “Մի կեցջիք, փոխա

EJUSDEM

J O H A N N I S

P H I L O S O P H I

CONTRA

P H A N T A S T I C O S

VALDE optandum mihi esset desiderandumque, neque aliis me, neque alios mihi contrario fuisse animo; *sed potius semper, quod bonum est sequi*, juxta praeceptum Apostolicum, *in invicem et in omnes*¹, ex toto corde erga universos homines pacem habere quaerentes; ut hoc pacto Deum quoque charitatis et pacis inducere possimus ad habitandum in nobis. Quoniam vero, quae ab initio jussi sumus, seponere necis instrumenta, nunc iterum ea resumentes homines, manus conserunt adversus se invicem, atque loco unius Capitis Christi, plura super ejus membra se ipsos capita ac phylarchas constituerunt; ideo necesse est nobis, (qui unicum solum elegimus habere vitae nostrae Ducem et Praepositum, quique non Dei esse dumtaxat profiteamur, verum et literas propter ipsum evulgamus, et in ejus nomine animum erigimus) ut hac de causâ eos quoque odio habeamus, qui ipsum odio habent, perfectiori odio nos illos prosequentes.

Verum eis quoque dicam: *Non vivetis, eo quod*

1 I. Thess. v. 15.

նակ զի սուտ խօսեցայք յանուն ին՝, ըստ մարգարէին ճայնի: Այլ զինչ ստեղծարագոյն կայցէ քան զոչ խոստովանել զՎ՛ս մարմնով եկեալ զոր մոլորեցուցիչ և Վեռն անուանէ մեծն Յովհաննէս: Վանզի այն քան նրբէն և նուազեցուցանեն նոքա՝ զորոց բանս է, որ վասն Վ՛սի մարմնոյն մտածուած էք և ճառք, մինչ զի առ այս երևուած է կարծիս արկանել մարմնացելոյ բանին, որքան ՚ի զօրուէ բանից նոցա ՚ի միտ առ նուէ է: Վանզի զամենայնսն ՚ի Վ՛ս ըստ մարմնոյն կիրս՝ ոչ առնուն յանձն ասել ըստ մարմնոյ և կամ մարմնով. զի մի երկուց, ասեն, ակնարկուի տայցեմք ընուածեանց ՚ի Վ՛ս. այլ ինքն իսկ Վանն իմ էր՝ որ ընդ երկուսին անցանէր, ասեն, ընդ մարդկայինսն և իմայինսն:

Օ արմանամ ընդ այսպիսի կեղակարծ և գայթ ՚ի գայթ խոստովանութիւն. եթէ անմարմնապէս ըզմարմնականսն կամելի էր կրել Վ՛սի, ընդէր և մարմին զգեցաւ ՚ի կուսէն՝ իննամսեայ ժամանակաց յղացուածք և ծննդեամբ յառաջ եկեալ երևեցաւ տղայ: «Վտանիցէք, ասէ, մանուկ պատեալ ՚ի խանձարուրս, և եղեալ ՚ի մտուր», և «Աղելոյ ՚ի զաւակէ՝ Վաւթի ըստ մարմնոյ», և «Յորոց և Վ՛ս ըստ մարմնոյն». և «Եթէ խորհուրդ իմ պաշտուէն, որ երևեցաւ մարմնով», և «Վ՛սի չարարելն մարմնով», ասէ. և «Ի՞նչ պէտ և մեռաւ մարմնով, այլ կենդանի է հոգւով»: Այլ ակամայ կուրուածի ցանկայ՝ ոչ տեսեցելոցն լինել տեսող, իսկ կամաւոր կուրուածի ինդրէ՝ ոչ լինել տեսեցելոցն տեսող:

Այլ և ոչ ՚ի կուսէն, ասեն, մարմնանալ, այլ ՚ի կուսին. զի մի արդեւք ՚ի կուսէ ասելով զմերս յիշեցուցեալ ՚ի ներքս ածիցեն ընուածի: Իսկ ՚ի կուսին ասացեալ ինքն ապա, ասեն, բանն իմ մարմնացեալ լինի յարգանդի կուսին: Աստ ընուածեան զմարմնա-

1 Jerem. 28. 16.

2 I. Joan. 4. 3.

3 II. Johan. 7.

4 Similia habet S. Leo in E-

pist. ad Flav.

5 Luc. 2. 12.

6 Rom. 1. 3. et 9. 5.

7 I. Tim. 3. 16.

falsa locuti estis adversus nomen Domini, juxta vocem Prophetæ ¹. Quodnam enim mendacium pejus, quam *non confiteri Christum in carne venisse* ² idque asserentem Seductorem atque Antichristum appellat Magnus Johannes ³. Etenim isti, de quibus loquimur, adeo extenuant diminuuntque cogitationes atque verba, quae de Christi carne sunt, ut sane Phantasiae suspicionem videantur inducere in Verbo incarnato; quod ex eorum verborum vi licet conjicere. Quoniam omnes in Christo secundum carnem passionem renunt dicere *secundum carnem, sive per carnem*; ne forte *duas, ajunt, naturas in uno Christo innuere videamur*; sed ipsummet, inquit, Verbum divinum erat, quod utraque tum humana tum divina ⁴ obibat.

Miror sane hujuscemodi suspectam atque claudicantem confessionem. Nam, si incorporaliter corporalia pati Christus potuisset, cur carne indutus est ex Virgine per novem mensium conceptionem, atque per nativitatem productus, infans visus est? *Invenietis, inquit, infantem pannis involutum, et positum in praeseptio* ⁵; et: *Factus ex semine David secundum carnem* ⁶; et: *Ex quibus idem Christus secundum carnem*; et: *Magnum est mysterium pietatis, quod manifestatum est in carne* ⁷; et: *Christum passum esse in carne, inquit* ⁸; et: *Mortuus est quidem carne, sed vivit spiritu* ⁹. Verum, sicut involuntaria caecitas cupit ea, quae non videt, videre; ita voluntaria caecitas quaerit, ea, quae videntur, non videre.

Praeterea, neque *ex Virgine* incarnatum dicere dignantur, sed *in Virgine* ¹⁰; ne forte, quum *ex Virgine* dixerint, nostrae introducant memoriam naturae. At *in Virgine* dicentes, consequenter ipsum, ajunt, Verbum divinum comperitur incarnatum in utero

8 1. Petr. 4. 1.

9 1. ibid. 3. 18.

10 Similia repetit etiam S. Fulgentius in Lib. de Incar. et Grat.

ad Petr. Diac. cap. 3. Vide Biblioth. PP. Tom. XI. p. 233. (edit. Venet. 1776.)

նալս տայք բանին, հարցանեմ զձեզ, եթէ ըստ առինքն զառ ՚ի մէնջն միաւորելոյ: Եթէ յիւրն ընկալաւ զայս գոյացուծի, լուծեալ եղև յայնմանէ՝ յուրումէրն, ՚ի նանիր է և յոյս փրկուծե մերոյ: Բայց կարծեմ զայլ ինչ երկնել մտաց ձերոց՝ այսպէս կեղծաւորելովդ: Օ ինչ արասցես և զհրեշտակապետին ձայն. « Որ ՚ի քէն ծնանելոցդ է », ասէ, և ոչ թէ որ ՚ի քեզ: և եթէ « Բաբեաց անձ զորդին իւր, որ եղև ՚ի կնոջէ », և թէ « Բաբեցաւ անձ յայ, և առ հոգի և մարմին ՚ի կուսէ: և եթէ՝ « Վս ՚ի կուսէ. կանայք, կոյսք լերուք », և եթէ՝ « Կնաւ ՚ի Սարիամայ սրբոյ կուսէ », Վիտեմ զի զայսոսիկ լսես, և ոչ հնազանդիս. զի եղիցիս ՚ի կորուստ անհնազանդեալ որդիդ հարանց:

Բայ թէ յերկիւղէ տարակուսանաց է թերաբանելդ ձեր, զնմանսն առնէք այնոցիկ, որք ՚ի սրոյն զարհուրանաց փախելով՝ գահավէժք եղեալ մեռանին: Բստ նմին և դուք երկուցեալք յերկուցն ասել ընուծեց՝ ՚ի Պանդորոսին փախուցեալ անկանիք յի մարուի, որ զՎանն ՚ի մարմին և յոսկերս յեղեալ ասեր: Օ ի եթէ ոչ խորհրդոյ ահամբ հայել գիտաս ջիք յաւետարանական ձայնն, « Վանն մարմին եղև », ոչ իւրիք հեռանալ կարիցէք յառաջասացեալ հայհոյուծէն:

Բստ նմին օրինակի՝ զմին ասել ընուծիւն, եթէ որպէս պարտն է ասել ըստ Ճմարտուծէն կարգի ոչ ասիցէք, բազում շանց հոմատեսակք եղանիցիք զհայհոյուծիսն բարբառողաց: Վանզի առ այս՝ ամենայն բրիստոսասիրաց լուսաւորեալ են մտաց աչք. զի ոչ

1 Luc. 1. 35.

2 Gal. 4. 4.

3 S. Gregorius Illumin. in edit. Agathangeli. pag. 156.

4 S. Gr. Naz. Serm. xxxviii.

5 Symbol. Nic. Const.

6 Panodorum, (Arm. Bantors), haecresis auctorem, non

reminiscor apud alios Scriptores Ecclesiasticos memoratum: nescimus, an Πανόδορος Monachus astrologus et chronographus vergente Saeculo IV. cujus meminit Georgius Syncellus, adeo erronea scripserit. Verum absque nomine, huiusmodi auctor confuta-

Virginis. An ne secundum suam ipsius naturam, interrogabo vos, tribuitis Verbo Incarnationem, an secundum illam, quam sibi unierat ex nobis? Sin autem in suam assumpsit hanc substantiam, et dissoluta haec fuit a suo esse, jam inanis est nostrae salutis spes. Caeterum, ut mihi videtur, aliud quidpiam animus vester per hanc simulationem parere intendit. Quid dices porro de Archangeli voce? *Quod nascetur*, ait, *ex te*, non vero *in te*¹; et: *Misit Deus Filium suum factum ex muliere*²; et: “*Missus est*” *Deus de Deo*, et assumpsit animam et corpus ex “*Virgine*”³; et: “*Christus ex Virgine, mulieres virgines estote*”⁴; et: “*Natus est ex Sanctâ Virgine Mariâ*”⁵. Scio, quod, his auditis, minime obtemperas, ut perditionem consequaris, fili genitoribus inobediens.

Sin vero ob dubietatis metum fuerit haec vestra ambagio, similia agitis iis, qui gladii pavorem effugientes, praecipitio acti mortem obeunt. Hoc modo enim vos quoque timentes dicere *ex duabus naturis*, in Panodori⁶ per fugam inciditis insaniam dicentis Verbum conversum fuisse in ossa et carnem. Nisi enim oculo mentis sciatis inspicere vocem evangelicam *Verbum caro factum est*⁷, nullo modo a praeditâ blasphemiâ recedere poteritis.

Similiter *unam dicere naturam*, nisi, ut oportet ad veritatis normam asserere, dixeritis, multifariam blasphemantibus consimiles efficiemini. Ad hoc enim omnium Christi amantium illuminati sunt mentis oculi, quod non est una natura Carnis et Verbi se-

tur a S. Athanasio in Epist. ad Epictetum: “Udenam exiit, aut
 ” qui infernus evomuerit Con-
 ” substantialem dicere eam, quae
 ” ex Mariâ erat, Carnem Divi-
 ” nitati Verbi. Aut quod Verbum
 ” in carnem et ossa pilaque con-
 ” versum fuerit, et variatum a
 ” suâ naturâ ... In alienam im-
 ” pietatem incidistis, dicentes,
 ” in carnem et ossa et nervos,
 ” integramque naturam corporis
 ” conversum esse Verbum, ac
 ” variatum a suâ naturâ”.

7 Johan. 1. 14.

է մի բնութի մարմնոյն և Ռանին ըստ նոյնուէ բնութի . զի ոչ մարդկային երկօրին, և ոչ անասին : Այլ մարմինն յերկնից իջեալ ըստ առաջին Աւտիքեայ բաղանաջն, և ոչ անասին Ռան ՚ի Մարիամայ առեալ ըսկիզբն, որպէս Փոտինոսի թուեցաւ ասել . այլ Ռանն անեղձ յանեղազունէն իջեալ Տօրէ՝ մարմին ստացաւ ան յարգանդէ կուսին զգեցաւ : Այլ ուրեմն ոչ է ըստ բնութի նոյնուէ՝ մի բնութի . զի թէ և ասեմք՝ մի բնութի Ռանին մարմնացելոյ, ոչ այդպէս խելայեղ և ջաղջախ մտածութի, որպէս թէ միոյն ՚ի միւսմէն ՚ի բաց բարձեալ . և կամ լուծեալք ՚ի միմեանց՝ որպէս խոնաւուտ բնութեանցն . յորմէ լինի և ոչ մի բնութի : Այլ զոր էրն ոչ ՚ի բաց թողլով, եղև՝ զոր ոչն էր . և այսպէս բարձրագունին ծանուցաւ խոնարհութի . մնալով ՚ի բարձրութի՝ գտաւ նոյն ինքն ՚ի խոնարհութի . որպէս սքն Վրիգոր ասէ . « Թէպէտ և վասն մեր էջ յանարգութի , այլ կայ յիւրում բնութեան . որպէս և ինքն իսկ ասաց . « Աս նոյն եմ՝ և ոչ փոփոխիմ » : Յայանի եղև և մերն մեծուի . ունելով զպատկեր ծառային՝ զգեցաք զպատկեր երկնաւորին : Այլ զայս՝ ինքն Փրկիչն յայանեաց ասելով . « Աս եկի՝ զի զկեանս ունիցիք, և առաւել ևս ունիցիք » . այս ինքն ոչ եկի զտուեալն ՚ի բաց բառնալ ՚ի սկզբանն զգոյացուցութեան շնորհ, այլ զանասակագոյնս զիմ ՚ի վերայ նորուն հաստատել : Ռանզի ոչ եկն յերկնս ստեղծողն զստեղծեալն յինքնէն ստեղծուած, այլ վերաստեղծել զնոյն և նորոգել : Այլ այսպէս ՚ի գոլոյն ոչ ՚ի բաց կալով, մարդկայինն և անասինն այնուհետեւ ասին ՚ի միւսորուէն և որոց ոչն էին գոյացուցութեան . այս է Ռանն ան մարդ լինելով և ասելով մնաց և այնպէս ան . և անասնալով մարդս և անասնելով ոչ երբէք զիւրն ՚ի բաց կորոյս գոյացութի : Որպէս երանելին Ափրեմ ասէ . « Այլ փոփոխելով

1 Duos Euthychetes primum nempе et secundum nescio cur Philosophus noster distinguit ; quod penes caeteros Scriptores numquam videre est . Fortassis varia ejusdem stultissimi senis li-

cta sibi invicem contraria occasionem praebuerunt duos numerandi ejusdem nominis viros .

2 Sancti Cyrilli Alexandrini, non semel ab eo usurpatum expositumque effatum, adeo ut post tot

cundum identitatem naturae; quoniam nec utraque humana, neque divina: non corpus de caelo descendit juxta primi Eutychetis ¹ hallucinationem, neque Verbum divinum ex Mariâ initium sumpsit, ut Photino visum est proferre: sed potius Ens increatum, descendens a Patre increato, carne indutum est creatâ in utero Virginis. Non est ergo una natura per identitatem naturae; nam etsi dicamus *unam naturam Verbi Incarnati* ², non tamen tali stultâ delirâque sententia dicimus, quasi una ab alterâ ablata fuerit, aut altera dissoluta, humidarum naturarum more; unde neutra exurgit natura. Sed quod erat, non abiciens, factum est quod non erat; atque ita Altissimi cognita fuit humilitas: permanens in altitudine, inventus est idem in humilitate, ut inquit S. Gregorius ³. » Quamquam propter nos descenderit ad vilitatem, constat tamen in propriâ naturâ; quemadmodum vel ipse dicit: *Ego ipse sum, et non mutor* ». ⁴ Manifesta fuit nostra quoque excellentia; habentes enim formam servi, induti sumus formâ coelestis ⁵. Quod sane Salvator ipse manifestavit, dicens: *Ego veni, ut vitam habeatis, et abundantius habeatis* ⁶. Quasi dixerit: Non veni, ut largitam ab initio substantiae gratiam auferam; sed ut Deiformem istam meam super illam confirmem. Haud enim venit Creator ad destruendam creaturam a se conditam; sed ut ipsam recrearet, renovaretque. Sic quum non recesserit a suo Esse, sequitur, quod tam humana quam divina dicantur propter unionem de iis quoque, quae non erant ejusdem substantiae. Hoc est, Verbum divinum homo factum et nominatum, nihilominus remansit quoque Deus; et Homo Deus factus ac nominatus, nunquam suam perdidit substantiam, sicut Beatus Ephraem dicit:

argumenta Philosophi nostri contra Monophysitas, ad demonstrandum, quod re ipsa non una, sed duae in uno Christo fuerint naturae, injuriam ei intolerabilem inferat qui aliter de eo sentit.

³ S. Gr. Illum. apud Agath. pag. 159.

⁴ Malac. 3. 6.

⁵ 1. Cor. 15. 49.

⁶ Joan. 10. 10.

մարմինն յանմարմնութի, այլ ունի զինքեան զմարմինն՝ որպէս ծնաւ ՚ի կուսէն. և առաւել քան զմեզ, ըստ որում յԱստուածն ՚հան միաւորեցաւ, :

Արդ՝ յայտ է թէ անհասանելի միաւորութիւնն, և ոչ բնութեցն այլայլութի առաջնորդէն մեզ զմին ասել բնութի մարմնացեալ ՚հանին: Օ սոյն և մեծահանձարն Աիւրեղ աւանդէ Մղեքսանդրի հայրապետ, ասելով. « Այ ՚ի մարմնոյ բնութի փոխաբուսեալ ՚հանին, այլ և ոչ մարմնոյն ՚ի նորայն, այլ ՚ի յատկութեան ըստ բնութե երկաքանչիւրոյ մնացելոյ և իմացելոյ, ըստ այժմու մեզ աւանդեցելոյ բանին՝ անձառելի և անասելի միաւորութիւն՝ մի մեզ եցոյց Որդոյ բնութի » : Արդ ՚ի յատկութե ըստ բնութե ասել, զանշարժն մնալ ասէ յերկաքանչիւրսն՝ որոց էինն : Իսկ ՚ի գերազանց և ՚ի սքանչելի միաւորութե ոչ ինչ է արգել միութեան՝ զամենայնսն խոստովանել ՚ի ՚Մ, մի դէմ, մի անձն, և մի նորա բնութի. զի որ ՚ի Տօրէ անմարմին ՚հանն էր, ՚ի Սարիամայ սրբոյ կուսէն՝ այս ինքն ՚ի մարդկային բնութե՝ մարմին զգեցաւ. և զնոյն միաւորեալ ընդ իւրումն դիմի և բնութե, մի դէմ, և մի բնութի ասի և հանդերձ մարմնոյն : Այ էթէ անգոյ և կամ առանց մտաց և անձին, և թանց բնութե զմերն ընկալաւ ՚ի կնոջէ, այլ ըստ ամենայնի կատարեալ առնլով՝ առ իւրն միաւորեաց կատարելութի ՚հանն որ ՚ի Տօրէ. և այսպէս ասի մի կատարեալ զմի ունելով կենդանութիւն և զդէմ : Այ ՚ի միութե զերկաքանչիւրոցն ուրանամ զկատարելութի, և ոչ յաղագս երկաքանչիւրոցն կատարելութե զմին հրաժարեմ ասել կատարելութի. միութիւն յանայլայլութե, և անայլայլութիւն ՚ի միութեան խոստովանելով :

Ապա ուրեմն մի բնութիւն և մի դէմ ՚Մ, էթէ պարտ է համառօտագոյնս ասել, ոչ է ըստ նոյնութե բնութե կամ ըստ միանձնականութե. զի այս զերկոսին ՚ի միասին գրեթէ զրկեսցէ, զսժ ՚ի մարդն լի-

» Non permutatum est corpus in incorporeitatem ;
 » sed tenet proprium corpus, sicut ex Virgine natum
 » est; idque nobis eminentius, quatenus unitum fuerat
 » Verbo divino ».

Patet itaque, quod incomprehensibilis illa conjunctio, non autem naturarum permutatio, nos ad unam asserendam Verbi incarnati naturam perducit. Id etiam sapientissimus Cyrillus¹ Alexandrinus Patriarcha tradit dicens : « Neque Verbum in carnis naturam translatum est, neque caro in ipsius naturam ; sed in proprietate secundum naturam utrâque manente et intellectâ, juxta nunc nobis traditum sermonem, ineffabilis et inenarrabilis unio unam nobis demonstravit Filii naturam ». Atqui *in proprietate secundum naturam* dicens, immutabilia manere dicit in utrâque quaecumque erant propria. Propter autem excellentem atque admirabilem unionem nihil unitati officit, quominus haec omnia in Christo confiteamur; unam personam, unam hypostasim, atque unam ejus naturam ; ille enim, qui ex Patre erat, incorporeum Verbum, ex sanctâ Virgine Mariâ, scilicet ex humanâ nostrâ naturâ, carnem indutus est: quam quum personae ac naturae suae copulasset, una quoque dicitur persona unaque cum eâdem carne natura. Verum non sine existentia seu sine mente et animâ, aut sine naturâ nostram assumpsit substantiam ex muliere; sed omnino perfectam sumens, suae univit perfectioni Verbum, quod est ex Patre. Itaque unum dicitur perfectum unam habens vitam atque personam. Non propter unitatem nego utriusque perfectionem, neque ob utriusque perfectionem recuso unam dicere perfectionem; unitatem confitens in immutabilitate, et immutabilitatem in unitate.

Unam ergo dicere naturam, unamque personam Christi, si oporteat brevius loqui, non est secundum identitatem naturae, aut secundum consubstantialitatem, (hoc enim utrumque fere simul tolleret et

¹ Ep. ad Succens. 2.

նեւոյ, և զմարդն յանձնաւոյ . այլ է, որպէս բազում անգամ ասացի, ըստ անձառ միաւորութեան Ռանին ընդ իւրում մարմնի : Որպէս և սուրբն Վրիգոր ասէ . “ Սիացաւ ՚ի մարմնի բնութիւն, և խառնեաց զմարմինն ընդ իւր անութիւնն ” : Բնութիւն ըստ անձառելի և անպարիմանալի խառնմանն և միաւորութեան համարձակիմք ասել մի բնութիւն Վրիգոր, և ոչ ըստ այլում իմիք յեղանակի : Օտոյն և երանելին Յուզիոս ասէ Հռովմայ հայրապետ . “ Որ ասէ զմարմինն առնելի առ անեղն անձ միաւորութիւն անձային և երկրորդ պագեալ, և ս զերկախումքն իբրև մի անառնելի անձ, երանեալ եղիցի ” : Բնութիւն հաւասարապէս ունի երանութեան բան, երկախումք խոստովանեալ ըստ բնութեց, և մի ըստ միաւորութեան : Սի զմին ասելով զբնութեցն խցանել կամակորեցուք զաղբերս, և մի յասելոյ անտի զերկախումքն՝ պատառել կամելով զմիաւորութեան պատմութեան . այլ բարեպաշտաբար առ երկոսինն գալ գիտացեալ, միութեան ճանաչել զբնութեան, և ՚ի բնութեց անտի ելանել առ միաւորութեան : Որպէս հրաշալին ասէ Յովհանն Վոստանդինուպոլսի . “ Սիութի խոստովանիմ, և ոչ քայքայումն ինչ և լուծումն այսր բնութե յայն, կամ այնր յայս . այլ միացեալ, մի լեալ ” : Բորդ մի լեալ, որպէս յառաջն ասացի, ըստ միաւորութեան գոլ ասէ զերեւելին և զաներեւելին, և ոչ ըստ համագոյութեան զի որպէս արդեւք եղիցի՝ որք ոչն են :

Բայց սակայն և զայս լսեմք ՚ի ձէնջ ասացեալ . “ Սի բնութիւն զանձայինն իսկ ասեմ, զոր ՚ի հօրէ ունէր զիւր զիսկական բնութիւն . զի ոչ ասի յարարածականացս որ բնութիւն, քանզի արարչականն ասի միայն բնութի . իսկ զմարմինն՝ մարմին Վրիգոր ասեմ, և ոչ բնութի Վրիգոր ” : Փախչիս ՚ի բնութեդ անուանէ, ընդ նմին և յերկուցդ ասելոյ . և ոչ գիտես թէ մարմին ասելով յերկոսին ՚ի ներքս ըմբռնիս յորոց փախչիսդ : Բորդ զնոյնս, որովք բարեպաշտելի կարծես, հակառակ ընդդէմ քեզ եղից : Օ մարմինն՝ մարմին

1 S. Greg. Illum. apud Agath. pag. 156.

2 In Epist. ad Prosd. apud Labbé Tom. III. pag. 1250.

Deum hominem esse, et hominem Deum esse) sed, ut saepius dixi, propter ineffabilem Verbi cum suo corpore unionem. Sicut etiam sanctus Gregorius¹ dicit: “ Unitus est carni physice, et miscuit carnem cum ” suâ Divinitate ”. Ecce secundum ineffabilem incomprehensibilemque mixtionem et unionem audemus dicere unam esse naturam Christi, minime vero ob aliam quamlibet rationem. Hoc dicit etiam Beatissimus Julius Romae Pontifex²: “ Qui corpus creatum per unionem cum Deo increato divinum dicit ” et adoratur, atque utrumque sicut unum Deum increatum, beatus erit ”. Ad utramque partem aequè spectat istud beatitudinis verbum, duplicem confitendo secundum naturas, et unum secundum unionem. Nec unam dicentes, naturarum arroganter obturare nitimur fontes, neque utramque asserentes, cogitamus unionis scindere tunicam; sed pie unum alterumque adire scientes, in unitate noscemus naturas, et a naturis ipsis ad unionem ascendemus. Quemadmodum ait admirabilis Johannes Constantinopolitanus: “ Unionem confiteor, nec vero destructionem quamdam ” aut dissolutionem hujus naturae in illam, vel illius in ” istam; sed unitum, unum factum. “ Unum ergo factum, ut jam dixi, secundum unionem esse dicit visibile et invisibile, non autem ratione consubstantialitatis: quomodo enim esse possunt, quod non erant?

Sed tamen hoc quoque audimus a vobis dici: Unam dico naturam, divinam ipsam veram suam naturam, quam ex Patre habebat; quoniam nulla creaturarum dicitur natura, quum Creatrix illa dumtaxat sit natura; carnem vero carnem dicimus Christi, non autem naturam Christi ”. Effugis *Naturae* nomen, atque unâ simul *duarum* vocabulum: ³ nescis tamen, quod *Carnem* dicendo, in utrisque, quas effugis, circumductus comprehenderis. Eadem ergo, quibus pietatem colere putas, adversus te opponam. Car-

³ En fragmentum aureis litteris exarandum, quod fuse citatur etiam Gregorius Patriarcha co-

gnomento Degà; ut notavimus in Praefatione.

Րանին ասելով, և զՐանն ասացեալ մարմին ունել, զի՞նչ այլ ինչ թուիցիս ասել, եթէ ոչ կրկին: Եւ դարձեալ զՐանն ՚ի Հօրէ ասելով, զՀօրն տացես նմա զնուռի. իսկ զմարմինն ՚ի մարդկանէ ասելով՝ զոյր ունել ասես նմա բնութի, եթէ ոչ զմարդկան: Րայց կարծեմ թէ կամիք և ոչ մարմին Վ՛սի ասել. զի թէ զմարմինն ճամարտութի խոստովանելիք ունել Վ՛սի, և զայն ՚ի մարդկանէ և մարդկային, զնոյն և բնութիւն մարդկային ոչ արդեւք խղճելիք ասել: Վ՛ան զի նոյն է մարմին մարդկային ունել Վ՛սի, և բնութի մարդկային. և զի Վ՛ս առանց միաւորուէն ոչ ասի Վ՛ս Յ՛ս, այլ անձ Րան: Որպէս սքն Րասիղիոս ասէ. «Օ ի թէ ասիցէ որ զմարմինն բնութի Րանին, և զՐանն բնութի մարմնոյն, ամպարշտութի լի է այս պէս ասացեալքն»:

Իսկ եթէ զմի և զնոյն Վ՛ս յերկուց խոստովանեսցիս ասել բնութեց, այսինքն անձային և մարդկային, ընդէր զարհուրիս և զայրանաս, և այլանդակ և հայհոյիչ շարադրութի զբարեպաշտաց պղտորես զսեւ լիս: Վ՛ան զի ասես, որ ՚ի Հօրէ գոյացեալ անձնն էր, նոյն անձնաւորեալ ՚ի սուրբ կուսէն. և որ ՚ի Հօրէ բնութին էր, նոյն բնաւորեալ եղև յարգանդի կուսին: Եւ սակայն գոհութիւն ան, որ յայննէ ըզխորս խաւարի, և հանէ ՚ի լոյս զստուերս մահու. զի թէպէտ և շատ ջանացար կուրաշաւիղ իմն արահետիւք ծածկել և թագուցանել զհաւաքեալ ՚ի քեզ զգառնութե մաղձ, այժմ՝ յանձայնոյն բռնադատեալ յակնարկութի տեսչութեն՝ ՚ի վեր բղխեցեր: Եւրդ զիարդ անձնաւորեցաւ ՚ի կուսին անձն Որդուց. թող լով զիւր գոյութին՝ յայլում գտաւ գոյութե, որպէս Պանդորոսն ասէ, եթէ յիւրումն մնալով՝ զերեւութական միայն զձեն զինքեամբ արկաւ, առ աջօք և ձեռով եւեթ ցուցեալ զմերն ՚ի կուսէ, որպէս Եւտի քէսն երկրորդ յիմարաբար բարբառի՝ ասելով. «Կոստովանիմ զՐանն անձ յարգանդի կուսին կերպացեալ՝ տպաւորեալ, ՚ի պատկեր և ՚ի ձև մարդոյ եղեալ, այլ

nem dicendo carnem Verbi, et Verbum asserendo carnem habere, quid aliud dicere putas, nisi duplicem? Item Verbum dicendo ex Patre, Patris naturam illi concedis; carnem vero ex hominibus asserendo, cujus naturam eum dicis habere, nisi hominum? Sed, ut mihi videtur, ne carnem quidem Christi dicere vultis. Nam si carnem reapse habere Christum confiteremini, eamque ex hominibus atque humanam; haud sane detrectaretis eandem quoque naturam dicere humanam. Idem namque est Christum humanam Carnem habere, ac humanam naturam; quum Christus praeter unionem non dicatur Jesus Christus, sed Verbum divinum. Sicut sanctus Basilius dicit: « Si quis carnem dixerit esse ipsam Verbi naturam, et Verbum naturam carnis, impietatis plena » hujusmodi dicta sunt ».

Sin autem unum et eundem Christum ex duabus naturis confitearis esse dicendum, ex divinâ scilicet et humanâ, quare abhorres aegreque fers; et mirâ blasphemâque verborum constructione aures piorum deturbas? Dicis enim: « Quae ex Patre existens erat, anima, eadem animata fuit ex sanctâ Virgine; et quae ex Patre natura erat, eadem nata fuit ex utero Virginis ». Gratias tamen Deo, *qui revelat profunda de tenebris, et producit in lucem umbras mortis.*¹ Quamvis enim multum studuisti per caeci cujusdam vestigiî vias operire atque occultare coacervatas in te amaras biles, nunc demum divinae providentiae nutu illas coactus evomuisti. Quaeso itaque, quomodo animata fuit in Virgine anima Filii? Num depositâ suâ existentiâ, in aliâ existentiâ inventa est, ut Panodorus dicit? aut in suâ permanens, phantasticam tantummodo formam superinduta est, oculo tenus ac figurate dumtaxat ostentans nostram ex Virgine? sicut Eutyches secundus stulte profert, dicens: « Confiteor Verbum divinum in utero Virginis efformatum, impressumque ut effigies, et in hominis figuram

¹ Job. 12. 22.

ոչ եթէ յարարածական բնութիւն ինչ յինքն խառնեաց. քանզի անխառն է անութիւն և անյօդ» : Տէսանէս, որպէս համաձայնք առ միմեանս գտանիք յամպարչտելք. դու ասես, 'ի հօրէ անձնն Որդւոյ անձնաւորեցաւ 'ի կուսին. և նա ասէ, ոչ ինչ խառնեաց 'ի կուսէն յանխառն անութիւն :

Այլ եթէ ոչ գոյուի ինչ անձնաւոր զմերս 'ի կուսէ ընդ ինքեան միաւորեաց Րանն, զիարդ ինքն զինքն մարդ և որդի մարդոյ անուանեաց : Օ իարդ և տըղայ երևեալ խանձարրապատեցաւ, և կաթնաբոյծ եղանիւր, և առ կատարելութի 'ի վեր ընթանայր աճմամբ հասակի, ըստ մեծին Աթանասի ուղղափառ դաւանութեանն. « Որքան ինքն, ասէ, հրամայեաց՝ զբնութիւն կատարելով յինքն ընկալաւ. որքան կամեցան, այս է՝ ծննդեան 'ի կնոջէ, աճման հասակի, ամաց թուոյ, աշխատութե, ծարաւոյ և քաղցոյ, և քնոյ, և տրտմութե, և մահու և յարութե » : Այսորիկ ամենեքին՝ նմանութիք և երևոյթք թուիցին քեզ եղեալքն 'ի Վրտէ, թէ ճշմարտութի : Ապա եթէ ճշմարտութիւն, որպէս և է իսկ. քանզի անհնար է անսուտն այ ստութեամբ իւրք կեղծաւորել 'ի գործս իւր. զիարդ իշխես ասել զաներևոյթ և զանմարմին անձնն Որդւոյ մարմնաձեւապէս անձնաւալ յարդանդի կուսին, եթէ ոչ զկատարեալ մեր բնութիւն 'ի կնոջէ յինքն ընկալեալ՝ ընդ ինքեան միաւորեաց Րանն ան առաքեալ 'ի հօրէ :

Այլ եթէ այդպէս ասեմք՝ ասեն, երկուս լինիմք ասացեալ դէմս, և երկուս բնութիւն : Արածեալ փախչելով 'ի սնտի երկիւղէ, 'ի մեծագոյնն անկանխ չար : Այլ եթէ յերկուց ըստ բնութե ոչ կամիս ասել զմինն, կարի յոյժ չարաչար ըստ բնութե զմին գտանիս ասացեալ բնութի : Այլ անմարմին բնութի անձային Րանին՝ զմարմնական բնութի 'ի կուսէն ընկալեալ, ընդ ինքեան միաւորեաց. որ է ըստ բնութեան յերկուց՝ անձային և մարդկային. իսկ ըստ միաւորութե մի : Օ ի եթէ այս երկուք գեղեցկագոյն հաւատոյ ոտիւք առ ճշմարտութիւն 'ի վեր կանգնեալ ոչ հաստատիս, առ որ և յենուցուս առ մինն 'ի նոցանէ՝ կաղ

factum; non tamen aliquid ex creatâ naturâ sibi admiscuit, quia immixta incompositaque est Divinitas». Videsne, quomodo consonantes vobismetipsis invicem inventi fuistis in impietate? Tu dicis: Ex Patre anima Filii animata fuit in Virgine; Ille vero dicit: Nihil ex Virgine immixtae suae Divinitati commiscuit.

Sin vero nullam nostram substantiam animâ praeditam ex Virgine sumens univit sibi Verbum, qua ratione se ipsum Hominem et Filium hominis nominavit? Quomodo etiam infans visum fasciis involutum fuit, lacteque nutritum, atque ad perfectionem progressu aetatis pervenit, juxta orthodoxam magni Athanasii professionem? «Quantum ipse jussit, inquit, naturae opera perficiens, sibi conciliavit, quantum voluit; hoc est, nativitatem ex muliere, progressum aetatis, annorum denominationem, laborem, sitim, famem, somnum, moerorem, mortem et resurrectionem. «Anne haec omnia a Christo acta similitudines atque phantasmata fuisse tibi videntur, an veritates? Si veritates, ut sunt reapse, quoniam impossibile est veracem Deum aliquod mendacium simulari in factis suis, quomodo audes dicere invisibilem et incorporealem Filii personam in figurâ corporis subsistere in utero Virginis, nisi perfectam nostram naturam ex muliere assumens, secum univerit Verbum divinum a Patre missum?

«Si ita dicimus, inquit, dicamus oportet quoque duas personas, duasque naturas». Iterum effugiens inanem metum, in pejus incidis malum. Si ex duobus secundum naturam non vis dicere unum, pessime quidem secundum naturam inveneris unam dixisse naturam; sed incorporea Verbi divini natura corporalem accipiens ex Virgine naturam, secum univit; quod est secundum naturam ex duobus, divina videlicet natura et humana; secundum vero unionem una. Nisi enim hisce duobus pulcherrimis fidei pedibus directius te ad veritatem firmum reddideris; cuivis unistorum inhaereas, claudicabis in confessione verita-

գտանիս առ խոստովանութիւն ճշմարտութեն . այլ կատարեալ ըստ երկաքանչիւրոցն դիտելով զերկումն, ըստ միաւորութե՛ մի կատարեալ, մի դէմ, և մի Որդի նոյ խոստովանելով . որպէս նքն Ռասիլիոս ասէ .

“ Արկուց գոյացուեց կատարեցելոց միաւորութի ” :

Առ որ դու հակառակաբար ընդդէմ յարուցեալ գրեցեր 'ի քում շարագրածութիւն անդ, և ասես . որ 'ի չորէ բնութիւն է՝ նոյն բնաւորեալ է 'ի նք կուսէն : Սինչ 'ի չորէ բնութի էր, զինչ այլ ինչ բնութի յարգանդի կուսին գոյանայր : Օ մտաւ ած, յորքանեանց չարաչար հայհոյութեց պտոյտս ընկղմիս՝ զայդ այդպէս ասելովդ : Աք հարքն 'ի Սիկիա ժողովեալքն աւսացին՝ զնոյն բնութի չոր վասն մերոյ փրկութեան ծնաւ մարդացեալ 'ի Սարիամայ նք կուսէն չողով սրբով : Ալ ապա 'ի շար արկեալ թուեն զկատարելուի բնութեւ մերոյ . հոգի, մարմին, և միտս . և նովին մարմնով համբարձեալ յերկինս . և նովին մարմնով զալոց է ասացին : Ասկ դու ասես . որ 'ի չորէ բնութիւն՝ բնաւորեցաւ յարգանդի կուսին . և յազագս այնր ասի մի բնութիւն : Աթէ յարգանդի կուսին բնաւորեցաւ, ապա 'ի չորէ ոչ էր բնաւորեալ : Աարձեալ՝ թէ յարգանդէ կուսին սկիզբն էառ լինել մի բնութի ընդ չոր, ապա նախ քան զխոնարհէն յարգանդ կուսին՝ օտար գոյր բնութեն չոր : Ալ զայդ այդպէս զաւղակատելովդ՝ Սրիոսի եղեալ գտանիս չարապաշտութեն զուգաձայն :

Աարձեալ զմի բնութիդ ապաքէն ընդդէմ երկուս բնութիւնս ասողացն ասես գոլ . և որ երկումն ասէ բնութիս, զնծայինն ասէ և զմարդկայինն . դու զով որ 'ի նոցանէ ասես՝ զմիդ ասելով, կամ ըստ որում յեղանակի : Արդ այսպէս շամբուշ խորհրդով բանդագուշիս, և ոչ դիտես գտանել զչաւիղս նոյ զգիւրինս . զի Ռանն նծ՝ գոյութի հանդերձ մարդկային բնութիւն ընկալեալ յանարատ արգանդէ կուսին՝ ընդ ինքեան միաւորեաց անձառապէս գոյութե և բնութե, ոչ զյառաջագոյն գոյացեալն . քանզի “ Օ գոյութի մարմնոյն՝ միաւորութե բանին ծանեայ ”, ասացումն 'ի սրբոցն . և այսպէս ասի մի դէմ, և մի բնութի Ռանին մարմնացելոյ : Ալ ըստ ինքեան ասի մի

tis; sed rectus eris duobus observatis relate ad utramque naturam, et quoad unionem unum perfectum, unam personam, atque unicum Dei Filium confitendo; sicut sanctus Basilius dicit: «Duarum substantiarum perfectarum unio».

Tu autem hisce e regione oppositus scripsisti in tuis tractatibus, dicens: «Quae ex Patre natura est, eadem nata fuit ex sanctâ Virgine». Quum ex Patre natura esset, quae alia natura formabatur in utero Virginis? Attende, in quot pessimiarum blasphemiarum gurgites demergaris haec ita asserens. Sancti Patres Niceae congregati dixerunt, Consubstantialem Patri propter nostram salutem natum atque incarnatum fuisse ex sanctâ Virgine Mariâ per Spiritum Sanctum; ac deinceps serie ducta dinumerant nostrae naturae perfectionem, Animam, Corpus, et Mentem; et eâdem carne ad caelos ascensum, atque eâdem carne venturum dixerunt. Tu autem dicis, naturam, quae ex Patre erat, natam fuisse in utero Virginis, ideoque unam esse dicendam. Si in utero Virginis nata fuit, ergo non est ex Patre nata. Item, si ex utero Virginis initium duxit, ut esset una natura cum Patre; ergo antequam humiliatus esset in uterum Virginis, alienus fuit a Patris naturâ. Idque hoc pacto blaterando, Ariti te declaras pessimae doctrinae esse concordem.

Praeterea unam esse naturam equidem dicis contra duas naturas asserentes; qui autem duas dicit naturas, divinam dicit atque humanam: tu quamnam earum asseris, quum dicis unam, quove sensu? Sic profecto delirâ opinione nugaris, et nescis invenire semitas Dei faciles; quia Verbum divinum substantiam simul ac naturam humanam, haud sane prius existentem, accipiens ex immaculato Virginis utero, suae ineffabiliter univit substantiae ac naturae. «Car-nis namque existentiam novi in unione Verbi»; dixit Sanctorum quidam: hocque pacto dicitur una persona, unaque natura Verbi Incarnati. Non per se dicitur una natura ac personalitas; hoc enim ab ipso Pa-

բնուի և առանձնաւորութիւն . քանզի զայս 'ի Տօրէ իսկ անժամանակաբար յինքեան բերէր Նանն անձ . այլ ըստ անձառ տնօրէնութեն 'ի կուսէն : Որպէս սքն Նասիրիոս ասէ . “ Նսեալն 'ի Սարիամայ էուին 'ի նորա բնութեն՝ ոչ էր անձ բնաբար , այլ միաւորութե տնօրէնութեն . վասն զի որ 'ի բնութէ Տօր էր անձ՝ Նանն , 'ի բնութէ Սարիամայ էառ զպատկեր ծառայի , և պտուղ որովայնի նորա գտաւ եղեալ ” : Աւ զայս նա : Նալ ուրեմն ոչ բնութին անձային բնաւորեցաւ յարգանդի կուսին , որպէս դու դանդաչես . այլ անձն Նանն 'ի Տօրէ՝ զմարդկային զգեցաւ բնուի 'ի կնոջէ : Որպէս և մեծն Նթանաս ասէ . “ Սանն զի բնուի մարդկութես էր՝ որ ծնանելոցն էր , վասն այնորիկ և չարչարեալ զնա նշանակէ ” : Նսպէս հայրն :

Նայց դու թէ ասիցես՝ մարդ եղեալ ճշմարտապէս 'ի մարդկանէ զՆանն որ 'ի Տօրէ , ընդէր զանգիտես զմարդկայինն 'ի Վս դաւանել բնուի . և աղամողիս 'ի բանս քո , և յայլմէ առ այլ վազեալ անցանես տաւրապարտ մտածութիս : Արկնչիս յերկուց ասել բնութեց . երկիւղ մեծ գոյ , եթէ ոչ արժանապէս և զմին ասել Վսի բնուի : Իսկ եթէ իրաւապէս և բարեպաշտաբար զերկոսին լսես , ոչ ինչ է արդեւ զմին ասելով յիշել և զառ 'ի յերկուցն . և դարձեալ՝ ոչ մոռանալով զյերկուցն , խոստովանել և զմին : Օի և սք հարքն՝ բարեփառութե հիմնացեալ հաւատով , աներկեան և անտարակարծ խոհականութեամբ՝ զէն անվթարելի զերկոսին զսոսա ընդ ինքեանս բարձեալ բերէին ըստ պիտոյիցն իրակութե , զմի մի որ 'ի սոցանէ շարժեալ շողացուցանէին ընդդէմ թնամեաց ճշմարտութեն : Նա այնոսիկ՝ որք ըստ Աւտիքեայ , և կամ Յուղիանեայ չարապէս զմին իմացեալ ասէին , երկակի ասացուածով զբանիցն իւրեանց յորինէին զառաջարկութի . քանզի իւրաքանչիւր որ սքա՝ առ միւսեանս բարեփառագունին առաջնորդեսցեն մտաց : “ Վպողոյ անտի ծառն ճանաչի , և յարմատոյ անտի ասի ծաղիկն : Նարցանէս զծաղիկն , արմատոյն ա-

tre ante tempora in se habebat Verbum divinum, sed juxta ineffabilem ex Virgine dispensationem. Sicut sanctus Basilius dixit: « Nata ex Mariâ essentia, quae » erat ex ejus naturâ, non erat Deus naturaliter, sed » per unionem dispensationis; nam Verbum quod ex » naturâ Patris erat Deus, ex naturâ Mariae accepit » formam servi, et factus est fructus ventris ejus ». Haec ille. Ergo non natura Divina nata est in utero Virginis, ut tu hallucinaris, sed Verbum divinum, quod erat ex Patre, humanam induit naturam ex muliere. Quemadmodum et magnus Athanasius dicit: « Quoniam natura humanitatis nostrae erat illa, quae » nascitura erat (*ex Virgine*), ideo etiam eam passioni » subjectam designat ». Sic ille Pater.

Sin vero tu concedis Verbum, quod erat ex Patre, hominem revera ex hominibus factum; cur metuis humanam in Christo profiteri naturam? atque titubas in dictis tuis, et ex unâ in alteram saltu transfereris frivolam cogitationem? Anne times duas dicere naturas? magis timendum est, si recte unam quoque Christi naturam non dixeris. Sin vero aequè ac religiose utrumque audis; nihil obstat, quominus quum unam dicis, memineris illius quoque ex duabus; et rursus non oblitus duarum, unam etiam confitearis. Quoniam sancti Patres quoque in orthodoxâ fide fundati, per securam et insuspectam prudentiam, veluti arma inexpugnabilia, unum et alterum secum gerebant, prout rerum opportunitas postulabat, hoc vel illud moventes vibrantesque adversus inimicos veritatis. Contra eos, qui juxta Eutychem, aut Julianum male sentientes *unam* dicebant, *duplicem* asserentes argumentum sermonum suorum construebant; singula enim istorum vicissim ad orthodoxos adducunt sensus.

*Ex fructu suo arbor cognoscitur,*¹ et ex ipsâ radice flos nominatur; si de flore quaeris, radicis nomine

¹ Luc. 6. 44.

նուամբ նշանակեսցի . եթէ անունն 'ի միջոյ բարձցի, ապա և Ռանն . և շարաբարձունն անուանն և բանի բարձցէ ընդ նմին և զնա՝ զորմէ ասեսն . և հարկ է կամ ստուծէ՛ և կամ այլոյ ասել գոյացուէ զիրն : Այլ զիարդ մարդ, և որդի մարդոյ, և անդրանիկ 'ի մէջ եղբարց բազմաց . և ամենայնիւ նման մեզ՝ բաց 'ի մեղաց : Ամիս ծանօթանալ պտղոյն, չորիւք այտոքիւք անստերիւրօղ խորհրդով առ հմտուծի իրին վերաձգեալ ածցիս . անուամբ արմատոյն, տեսուծք գունոյն, 'ի բուրմանէ անտի հոտոյն, և համոյն ճաշակաւորուծք : Ստ նմին օրինակի և առ փրկչական մարմինն վերաթեալ համբարձցիս . դաւանելով զնա տեսակին անուամբ՝ մարդ : Այս ասելով : 'Ի տեսուծեանէ անտի . « Շօշափեցէք զիս և տեսէք, զի ոգի մարմին և ոսկերս ոչ ունի, որպէս զիս տեսանէք՝ զի ունիմ » : 'Ի մարդկային կրիցն . « Արով ինքն չարչարեցաւ՝ զփորձ առեալ՝ կարօղ է և փորձանաւորացն օգնական լինել » : 'Ի մահուանէ նորա վասն մեր . « Վստ մեռաւ վասն մեր ըստ գրոց » :

Այա ուրեմն՝ թէ և միոյն ոչ զգաստացար, առ այլն մի ըստ միովէ ընթացեալ հարցնիր . և հաւանեցուսցեն զքեզ համագոյ և համաբուն ասել զտէրունական մարմինն մարդկային բնուծես . զի այսպէս յերկուց բնուծեց խոստովանելով՝ նշանակեսցես զնա մարդ միանգամայն և անձ : Իսկ մին ըստ բնուծեան զնա ասացեալ՝ որպէս և ասէքդ իսկ, բացարձակ անուամբն և եթ նշանակեալ լինի . զիարդ կարացես մարդ զնա եղեալ ասել՝ և մեռանել, և մահուամբն զանմահուծեան 'ի մեզ աղբիւրացուցանել շնորհ : Այսորիկ աղագաւ՝ անպատկառացոյցք սք հարքն երկուց բնուեց Վստի անձայնոյն և մարդկայնոյն լիեալք . Վնուծիք երկու ասելով, վասն զի անձ և մարդ, և եթէ՝ 'Ի միասին եկին բնուծիքն, և եթէ՝ հաւատի զերկոսին ունէր զբնուիսն Վստ . և եթէ՝ Արկին էՎստ . մարդ էր՝ որ երեւէր, և անձ էր՝ որ ոչն երեւէր .

1 Rom. 8. 29. atque Hebr. 2. 17.

2 Luc. 24. 39.

3 Hebr. 2. 18.

4 1. Cor. 15. 3.

notabitur. Si nomen de medio auferatur, auferatur verbum quoque; ablatio autem tam nominis quam verbi auferet unâ simul subjectum, de quo loquitur; sic necesse esset aut falsam, aut alienae substantiae dicere rem ipsam. Quomodo autem *Homo, et Filius Hominis* est, et *Primogenitus inter multos fratres*, atque *omnino similis nobis absque peccato* ¹? Visne fructus habere notitiam? per haec quatuor proculdubio assequeris rei cognitionem: per nomen radice, per visum coloris, per olfactum odoris, et per gustum saporis. Eodem modo etiam ad Salvatoris Carnem advolans elevaberis; per formae nomen, confitendo eum *hominem Christum Jesum* appellatum; per visum: *Palpate me, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* ²; per humanas passiones: *In quo enim passus est ipse et tentatus, potens est et eis, qui tentantur auxiliari* ³; per mortem ejus propter nos: *Christus mortuus est propter nos secundum Scripturas* ⁴.

Itaque si per unum non sapis, ad reliqua singillatim currens investigabis; tibi que suadebunt corpus dominicum consubstantiale atque homogenum dicere nostrae humanae naturae; sic enim confesso eo ex duabus naturis, notabis eum hominem simul ac Deum. Quum vero dicitur *Unus secundum naturam, ut re ipsa dicitis, absoluto nomine tantum notatur; tunc quomodo poteris dicere Hominem eum factum fuisse, mortuum, atque per suam mortem immortalitatis gratiam, fontis instar, nobis effudisse? Quapropter sine rubore sancti Patres duas in Christo exposuerunt naturas, Divinam inquam, et Humanam; dicentes: "Duae naturae, quoniam Deus est, et "Homo* ⁵ ". Rursus: "Simul convenerunt Naturae" ⁶ ". Item: "Duas constanter habebat Christus naturas". Et rursus: ⁷ "Duplex est Christus, homo erat qui aspi-

⁵ Greg. Naz. ad Cled. 1.

⁷ Cyril. Jerosol. Cateches. 4.

⁶ In. Serm. xxxi.

և որ այլ ինչ սոյնպիսիք յայլոցն ասացեալ եղեն : Այլ եթէ զյերկուցն ասելով՝ հրաժարէին ասել զմին, և կամ եթէ զտորին հակառակն՝ զմին խոստովանելով՝ յամուէին յերկուցն զալ խոստովանութի . այլ համարձակաբար երկոքումքս այսոքիւք բարեփառուէ զամպարօք փայլեալք պայծառանային, երկուս ըստ բնուէ, և մի ըստ միաւորուէ զԲՍ քարոզելով . ընդ ձեռն որոյ ցուցեալ լինէր Մտուծոյն Րանի բնուի անեղանելի, և 'ի հօրէ . իսկ մարմնոյ նորին գոյացութիւնն 'ի կուսէ, և արարածական . ասելով՝ « Այ զուգապատիւս ասեմ զաւետարանչացն ձայնս, և ոչ 'ի նոցունց արժանաւորութենէ ասացեալս . այլ ոմն զբարձրութիւն անձութեանն, և ոմն առ նըւաստութիւն մարդկութես զիջանէն նշանակեն » . և թէ՛ « Չարչարելի մարմնով, և անչարչարելի անձութեամբն » : Եւ համայն սա՛ որ այժմ անչարչարելի ասաց անձութիւն, յայլում տեղուջ մեկաձայնէ՛ « Մծչարչարեալ » : Եւրդ՝ որպէս զոտսա իմասցուք . միթէ մարտնչիցի՞ ինքն ընդ իւր վարդապետս . քաւ լիցի . այլ զառաջինն ըստ բնութե տրամաբանէ, իսկ զերկրորդս՝ ըստ միաւորութեն բանի : Այ յորժամ ըստ միաւորութեն ասէ՛ ուրանայ զհասարակականն, և ոչ դարձեալ ըստ հասարակականացն ինչ ասացեալ բան՝ զմիութին յերկուս բաժանէ միութիւնս . այլ յերկոսին անչարաբարոյական կամօք բարեպաշտեալ մերձենայ . զչարչարելին ըստ հասարակականին՝ անչարչարելի 'ի միաւորութեն խոստովանելով . և զանչարչարելին ըստ գոյացութե՛ բազմաչարչարելի ըստ միաւորութե :

Վմանակի սմա և այլ ոք հարբն զիւրեանցն արձանացուցին խոստովանական բան : Յորժամ ըստ բնութե ինչ բարբառուէ հասանէր, համարձակապէս զերկաքանչիւրցն յիշէին զհասարակականն . ոչ առ 'ի բաժանել զմին Արդի յերկուս որդիս, կամ յերկուս դէմն, այլ միայն յորոց էինն՝ ազգեալ նշանակէին, ասելով ոքն Րարսղի . « Աստակեաց յուղևորուեն՝

1 Greg. Nyss. in Orat. Synod. Constantinop. habita.

2 Greg. Nazianz. in Ep. i. ad Gledon.

«ciebatur, Deus autem qui non aspiciebatur ». Aliaque hujusmodi ab aliis prolata. Neque duas dicentes, unam renuebant dicere; vel ex adverso unam confidentes, duarum non detrectabant adire confessionem; sed libere per has ambas orthodoxiae faces illuminati splendebant; duplicem ob naturam, et unum propter unionem praedicantes Christum; quo demonstrabatur tam Verbi divini natura increata ex Patre, quam carnis ejus substantia ex Virgine, et creata. Sic enim proferunt: ¹ « Non uniformes dico Evangelistarum voces, neque ex ipsorum auctoritate dictas; sed unus excellentiam divinitatis, alter descensum ad ima nostrae humanitatis designat ». Et rursus: « Passibilis carne, divinitate impassibilis » ². Et profecto is, qui nunc impassibilem eum dixit divinitate, alibi exclamans dicit Deum passibilem ³. Quomodo ergo haec sunt intelligenda? num secum pugnat sanctus Doctor? Absit: sed primum relate ad naturam loquitur, secundum vero ratione unionis. Nec quum secundum unionem disserit, negat communia; neque rursus juxta communia dicens aliquid, unitatem in duas dividit unitates; sed ad utrumque sincerâ voluntate accedit religiose; passibilem secundum communem naturam, impassibilem confessus in unione; et impassibilem secundum substantiam, magis magisque passibilem secundum unionem.

Huic consonas caeteri quoque sancti Patres suas declaraverunt confessiones. Quando secundum naturam aliquid eis occurrebat proferre, expedite utrisque naturis communia commemorabant: non ut unum Filium in duos dividerent Filios, aut in duas personas; sed solummodo ex quibus essent, innuebant. Dicit namque sanctus Basilius: ⁴ « Defatigatus

¹ 3 Serm. xxxvi.

⁴ D. Basil. Serm. de Gratiarum actione Tom. II. pag. 29.

մարմնոյն և ջղացն յուղեգնացու թէն յաւէտ ձգեցելոյ . ոչ անձուէն աշխատութիւն տաժանեալ , այլ մարմնոյն որ ՚ի բնութեն յարմարագոյն էր՝ զպատահումն ընկալեալ » : Եւ որ այժմն ըստ մարմնոյն բնութեան զայս այսպէս մեկձայնէ , այլուր ըստ միաւորութեն առ Ղանն ան զայսոսիկ վերաբերէ՝ ասելով : « Ես զԹաղումն մարմնոյն և զգետնորա ասեմ Ղանին . ոչ բնութիւն անձուութեն , այլ միաւորութեամբ տնօրէնութեն . սոյնպէս զձայնս զանձնականս , և զչարսարանս զանձնականս , զտրտմութիւն և զզոփալն , այլ Ղանին ասեմ , ոչ բնութիւն անձուութեն , այլ միաւորութիւն տնօրէնութեն » :

Եւ այսպէս երկօրումբ այսօրիւք ուղղապաշտութե շաւղօք առ խորհուրդ մարմնաւորութե Ղանին վերերթալ գիտացեալք սք հարբն՝ համարձակելին և զբնութեցն արժանաւոր բարբառել բանս , և զմիաւորութե տնօրէնութեանն պատշաճագոյնս , ասելով . « Վաղցեալ ըստ մարմնոյն , ծարաւեցաւ , վաստակեաց , ննջեաց . և այնու ոչ եթէ զանձութիւնն ինչ թնամանեաց , այլ վասն զմարմնոյն բնութիւն ճմարտութիւն յայտ առնելոյ » : Եւ եթէ « Բնվիշտ և անմահ է Ղանն որ յայնչօրէ . յաղագս այն իւրացոյց իւր մարմնն՝ որ վշտանալն կարէ » : Եւ եթէ « Բնօրիւրում անձութեն միացոյց զբնութիւն մեր , և զամենայն ըստ բնութե մարդկութես մերոյ առնէ և կատարէ միածին Որդին Բստուծոյ . այլ ըստ անձութե բնութեն անախտ և անկարօտ , և լցուցիչ և կատարիչ ամենայն արարածոց » :

Եւրդ այսպէս բազմերջանիկ հարանցն անորոշաբար յիշել ՚ի վերայ միոյ Ղանի , ոչ առ ՚ի բաժանել զմին Ղան յերկուս դէմն , կամ յերկուս որդիս . քաւ լիցի . այլ զառաւելագոյն աստուած զամրութիւն առ ճմարտութիւն հաւատոյն տնտեսել կամեցեալք . միանգամայն թէ և զարափառացն տապատ արկանելով խումբս . որք ընդ ձեռն մին ասելոյն Ղանի բնութիւն , ուրանային զանսուտ նորա մարդկութեն խորհուրդ : Եւ վեր-

1 Textus est Severiani Gabaliensis, vel Eusebii Emissemi, iterum insequentibus fusius repli-

est ex itinere facto, carne et nervis ob itinerationem plus aequo distentis; non succumbente labori divinitate; sed corpore, quae naturae ipsius obveniunt, in se suscipiente. Qui vero nunc secundum carnis naturam haec ita profert, aliàs secundum unionem Verbo divino haec tribuit, dicens: "Ego sepulturam carnis, et operimentum ipsius Verbi esse dico; non per naturam divinitatis, sed per unionem dispensationis: similiter voces proprias, passionesque peculiare, moerorem et timorem Verbo divino esse dico, non per naturam divinitatis, sed per unionem dispensationis".

Sic porro per duplices istas orthodoxas semitas ad mysterium Incarnationis Verbi ascendere scientes sancti Patres, audebant quoque condigna naturis verba proferre, et unioni dispensationis convenientia, dicentes: ¹ "Esurivit secundum carnem, sitivit, defatigatus est, dormivit; quo non Divinitati honorem detraxit umquam, sed ut carnis naturam vere declararet. "Item: ² "Impassibile et immortale est Verbum, quod ex Deo Patre; quamobrem appropriavit sibi carnem passioni subjectam". Et rursus: "Cum suã divinitate univit naturam nostram, atque omnia juxta naturam humanitatis nostrae facit et perficit Unigenitus Dei Filius; sed secundum Divinitatis naturam inconcussus est, nihili indigens, implens atque perficiens omnes creaturas".

Sic itaque beatissimi Patres unius Christi memoriam indiscriminatim faciunt, non ut dividant unum Christum in duas personas, aut in duos Filios, quod absit; sed ut potioem ex hinc constantiam veritati fidei conciliare queant, unãque simul ut cacodoxorum sternant phalanges, qui unam Christi naturam esse dicentes, verum illius negant Incarnationis mysterium: posteriorem videlicet Eutychetem ³, qui

² Cyrill. Alex. Apolog. 10.

distinguit ut supra in adn. num.

³ Eu iterum duos Eutychetes

1. pag. 114. notavimus.

ջինն Աւտիքէս որ ոչ համագոյական կուսին դժոխաբանէր զմարմինն Վշի, և մի բնուածի: Օ առաջինն Աւտիքէս, որ յերկնից և անստացական ասէր զմարմինն Վշի, և մի բնուածի. զԱ աղէնտիանոս և զԱ ահնի, որ կարծեալք ասացին զերևումն Վշի, և մի բնուածի. զԱ պողինար և զԱ ուփրոնիոս և զԱ ուղիանէ, որ կիսաբաժ և ոչ կատարեալ զմերս ասացին բնուածի առեալ բանին ՚ի կուսէն, և մի բնուածի. զԱ Նոմիոս և զԱ րիոս, որ զաներևելի արարած ընդ երևելի արարածոյ շարակարգեալ ասաց զԱ անն ընդ մարմնոյն, և մի բնուածիւն:

Աչ հեռի ՚ի սոցանէ և զքոյդ կարծեմ ասել մի բնուածի. որ առ վտանգի խոշտանգանաց՝ մարմնանալ ասես այն Վանի. և յորմէ իցէ մարմինն, զայն ուրանաս: () րինակ իմն, որք զթագաւորական գահոյն պատուոյ արժանի վարկանին լինել. և յորմէ գահոյքն գեղեցկակերտեցան՝ զնիւթն իբրև զանարգինս անգոմնեալ ՚ի բաց մղեն. ոչ գիտելով թէ յայնժամ պատուեալ երևի իրն, յորժամ առ հոմատեսակն իւր ասացի. զի թէ այնմիկ ոչ ասացի՝ յորմէ առեալն եղև, ոչ ծանիցի առաւելութին՝ որումեհասն փառաց, և դարձեալ թէ ՚ի նորին վերայ էութենն ոչ հասցէ փառացն մեծութի, ոչ ասի փառաւորեալ, այլ փոփոխեալ. քանզի այլ առ այլ ասի փառքն և փառաւորելն, և ոչ առ նոյն:

Արդ կամ եկ խոստովանեա յառաջասացելոցն զքեզ մի ոք գու ՚ի չարապաշտից. և ծանիցուք որ յոյժդ ես մարդատեաց՝ զլանալով զայ մարդասիրութիւն. վասն զի նա առնլով յինքն մեծարեաց զբնութիւն, և դու ոչ խոստովանելովդ վատթարես: Օ ի՞նչ ևս ապա ընդ քեզ հարազատապէս մտքառեսցուք, որ ախորժեսդ հեթանոսաբար առ ՚ի մէնջ մեկուսանալ. և այն զի հրամանն ընկալաք՝ զհեթանոսացն ոչ կոխել ճանապարհ, և ՚ի քաղաքս Ամարացոց ոչ

1 Sophronium istum, incognitum ferme apud caeteros Scriptores, memorat etiam Photius in suâ Bibliothecâ pag. 887. Edii-

consubstantialem Virgini Christi carnem non esse effutiebatur ore infernali, adeoque *unam* asserebat *naturam*: primum Eutychetem, qui de caelo esse et increatam dicebat Christi carnem, ideoque *unam* habere *naturam*: Valentinum, et Manetem, qui phantasticam dixerunt esse Christi formam, *unamque* illi asseruerunt *naturam*: Apollinarem, Sophronium¹, et Julianum, qui dimidiam, non vero perfectam nostram dixerunt Verbum accepisse naturam ex Virgine, et ideo *unam naturam* habere: Eunomium et Arium, qui dixerunt Verbum carni esse coniunctum, tamquam invisibilem creaturam cum visibili creaturâ, proindeque *unam naturam* dicebant.

Non procul ab istis censeo tuum quoque unius asserendae Naturae modum; qui ob punitiois metum asseris Verbum Dei incarnatum fuisse; unde vero sit illius caro, negas. Exempli gratiâ, qui thronum regium in pretio habendum esse existimant, materiam vero unde thronus ille decore constructus fuit, sicut quidpiam vile contemnentem rejiciunt; nesciunt hi quod tunc res honoratur, quando asseratur de homogeneo sibi; sin autem de eo dicatur, unde sumpta fuit, minime innotescet consecutae gloriae amplitudo. Adde, quod nisi super illius essentiam advenerit gloriae magnitudo, non dicitur glorificata, sed permutata; de diverso namque dicitur gloria, et glorificatio, non vero de eodem.

Itaque veni, et vel invitatus confitere te unum esse ex recensitis cacodoxis; tunc noscemus, quod penitus sis misanthropus, negans Deo erga homines charitatem; quum ille assumptâ sibi nostrâ naturâ eam honoraverit, tu autem nolens id confiteri, pessumdaris. Quid ergo amplius tecum fraterno more congruendum, cui placet ethnice a nobis disjungi? quinimmo mandatum accepimus² *ne in viam Gentium abeamus, neque in Samaritanorum civitates introeamus*. Si

tionis Rothomagensis.

² Matth. 10. 5.

մտանել : Այա թէ 'ի չարաչար արմատոց անտի ոչ էս չարագոյն ընծիւղէալ շառաւիղ, խոստովանեսցիս ընդ մեզ, մանաւանդ թէ ընդ հանրական կաթողիկէ եկեղեցւոյ՝ զմի և զնոյն Վ՛ս՝ Խճ միանգամայն և մարդ . զի ծանխցի անբաժանելի և անշփոթ միութի մարմնացելոյ Վանին այ : Բնդէր լինիս իբրև զՅուր հոսեալ ընդ զառ 'ի վայր՝ անդրէն ոչ կարացեալ դառնալ . կամ իբրև զկարկուտ հատեալ յամպոց՝ առ հալէն հուպ լինելով, քան թէ առ վերստին կապին յամպս : Բնկալ առանց խարդախուէ՛ զգրեցեալն , և ճշմարտեա զոր առ 'ի Փրկէն կատարեցան իրագործութիւնքն : Սուտ համարեսջիր լինել զքոյինդ ջաղջախ և սխալականդ խորհրդոց իմաստ, և մի գնծայինն անսուտ գիր : Աթէ գրոյն գայթազղիցիս , գործոյն հաւատասցես . զի ապացոյցք բանի գործք 'ի Խնէն վկայեալ . « Գոնէ վասն գործոցն , ասէ , հաւատացէք » :

Ս'ի բաղդատեր զյոյժ 'ի միմեանց տարբերեալն . քանզի անդ անմարմնաբար և միայն ձևացութե՛ ներ գործութի . իսկ աստ մարմնով և հանդերձ ճշմարտուէ : Աերակրեցաւ առ Մբրահամու . ճաշակեաց և ընդ աշակերտսն . անդ յանմարմնութե , և աստ 'ի մարմնաւորութե . ուստի յայտ է՝ եթէ այն նմանութիւն գործոյ . իսկ այս՝ գործ ճշմարտուէ : Աթէ զգործս առ գործն տարեալ հաւասարեսցես , հաւասարեալ լինին և երեւոնքն՝ առաջինն և վերջինս : Օնորին հետ երթիցէ ծնունդն , աճումնն , մահն , թաղումնն , յարուին , համբառնալն . ընդ որս ինքն անցանելով ըստ նմանութե գլխոյ՝ զբոլոր զառ 'ի յեկեղեցւոյ զհետ հրաւիրեալ կուէ զպատշաճեալ իւր անդամն . և ամենայնքս մեր՝ ըստ քեզ՝ ստուեր և երևութիւնք առ 'ի յոյսն ակնկալութիք : Մտուստ ապա և Ս՝անի և Ս՝արկիոն կենդանացին՝ զինի այնքան ամաց՝ տեսանելով զքեզ իւրեանց եղեալ զարմ : Աորուսանես , ասէ , մարգարէն զստութեան խօսողսն . եթէ կորուսանէ բանն , առաւել ևս գործն ընձե-

1 Johan. 10. 38.

2 Gen. 18. 8.

3 Subintelligitur phantastice peracta est.

vero non es ex malis illis radicibus pejor pullulatus ramus, confitere nobiscum, immo cum universali Ecclesiâ Catholicâ, unum eundemque Christum Deum simul et Hominem, ut indivisibilis et inconfusa unio Verbi Dei Incarnati innotescat. Cur vis esse sicut aqua deorsum effusa, quae nequit sursum redire? vel sicut grando a nubibus decisa, quae facilius dissolvetur, quam possit iterum nubibus conjungi? Suscipe absque dolo scripta, et agnosce acta a Salvatore perfecta. Fallacem reputa esse tuam concussam fallibilemque sententiam, minime vero divinam Scripturam, quae non fallit. Si per Scripturam scandalizaris, crede per opera; nam probatio sermonis opera sunt, teste Domino: « *Saltem, inquit, operibus credite* »¹.

Noli invicem conferre, quae nimium sibi discrepant: nam olim incorporaliter, et figurate dumtaxat operabatur; nunc autem in carne, et veraciter. Cibum sumpsit tempore Abrahae², manducavit quoque cum discipulis suis; illic incorporaliter, hîc autem in Incarnatione: unde patet illud fuisse acti assimilationem, istud verum actum. Si opus volueris operi adaequare, ea etiam, quae apparebant aequanda forent, anteriora illa, haecque posteriora. Hinc sequetur nativitas, incrementum, mors, sepultura, resurrectio, et ascensio³, per quae ipse, ut Caput, pertransiens cuncta Ecclesiae membra sibi coaptata post se invitans vocat: secundum te autem omnes nostrae spei expectationes umbrae sunt et phantasmata. Hinc itaque Manes et Marcion reviviscent post tot annos, videntes, te suam esse progeniem. *Perdes*, ait Propheta, *qui loquuntur mendacium*⁴: si verbum deperdit, quanto magis opus perditionem inducet? *Abraham pater noster nonne ex operibus justificatus est?* ait magus Jacobus⁵. Ut quid mendacium,

4 Psalm. 5. 7.

5 Jac. 2. 21.

ուէ կորուստ : Աբրահամ հայր մեր ոչ ապաքէն 'ի գործոց արդարացաւ, ասաց մեծն Յակոբոս . ընդէր զսլտուութի, և ոչ զհաւատս 'ի բանս և 'ի գործս աւփորձիս ցուցանել, կամելով լինել որդի անդրանիկ 'ի հօրէ սատանայի :

Հիմ ջանաս փոփոխել զմակագրութի անուանն, և դնել զայլոյ ուրուք անուն, յորմէ հեռի են ասացուածքն . և կամ թէ յեղանակել զբանն՝ ոչ որպէս ինքն խնդրէ : ՏՕՐ զքեզ ներխորհրդումն բանի, և մի զխորհուրդ բանին առ քեզ բունադատեալ թիւրեացես : Ս կայեա՛ այնոցիկ բանից, որոց անն Քան վկայեաց ընտրել . և մի զքոյդ արդարացուցաներ՝ 'ի բազմաց կրեալ ստգտանս և ապաբանութի : Ն ա նիւր, զո՞ որ 'ի նոցանէ ըստ բնութե է ասացեալ . և ոյք այնոցիկ իցեն՝ որ ըստ միաւորութեն տրամաբանեցան : Աւ այսպէս լուսաւորագոյն իմացուածով կարասցես 'ի միտ առնուլ զերկաքանչիւրս գրեցելոցն բանից խոհականութիս :

Քանզի բազում ինչ անյայտութիւն և տարակուսանք յաւետարանականսն գտանի ձայնս և յառաքելականս, առ որ եթէ խաւարազգած որ 'ի ներքս յառեալ նայիցի հոգւոյն ահամբ, նոյն ինքն մոլորուէ պատճառ ճմարտութեն նմա եղանի ասացուած : Որպէս յիմարամիտն այն Ապողինար՝ լսելով յառաքելոյ, «Որովհետեւ մանկունք հաղորդեցին արեան և մարմնոյ, և ինքն իսկ մերձաւորութիւն կցորդ եղև նոցուն» . աստուստ ապա զմարդկայինն՝ 'ի բաց կրճատեալ եհան 'ի մարմնոյն Քրիստի զբանական հոգին, ասելով . Աճային էր հոգիացեալ հոգւորութիւն : Այնպէս և այլով իւրիք բանիւ այլ որ վրիպեալ մոլորեցաւ, յասել անդ Վրկչին . «Աչ որ ել յերկինս, եթէ ոչ որ էջն յերկնից որդին մարդոյ՝ որ էն յերկինս» . կարծեաց Աւտիքէս առաջին յերկնից բերեալ, և յանձային բնութեն հայթայթեալ Քրիստի մարմնն, և իբրև ընդ խողովակ զնոյն անցուցեալ ընդ մէջ կուսին . ոչ իմանալով թէ յաղագս առ երկնայինն միաւորութե որ յերկրէն էր՝ ասիւր այս այսպէս : Արդ է՞ ուրեմն յաւ

non vero fidem in verbis et operibus niteris ostendere, optans filium te esse primogenitum *ex patre diabolo* ^r natum?

Cur permutare conniteris nominis conscriptionem, atque alterius nomen reponere, a quo distant ea verba; aut contra illius sensum verba commutare? Applica te ipsum ad verbi sensum, nec sensum verbi ad te violenter contorqueas; eadem proferto verba, quae Verbum Dei testatum est se elegisse; neque tua tuere a plurimis accusatione sauciatu ac confusione. Nosce quaenam ex iis Scripturae verbis relate ad naturam dicta sint, quaenam autem relate ad unionem prolata: sicque clariori intelligentiâ utrumque conscriptorum verborum sensum comprehendere poteris.

Haud modica namque obscuritas et ambiguitas in Evangelicis Apostolicisque vocibus reperitur quas si quis tenebris obnubilato animae oculo introspicere voluerit, illi vel ipsa veritatis dicta erroris causa fient. Sicut insanae mentis Apollinaris audiens ex Apostolo: *Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter per affinitatem participavit eisdem* ²: hinc ille humanam mutilans naturam ex Christi corpore exclusit animam rationalem, dicens: „Divinâ erat ipse animatus animatione“. Item alio quoque verbo alius quidam in errorem sese praecipitavit, quum dixerit Salvator: *Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo Filius hominis, qui est in caelo* ³. Hinc existimavit Eutyches primus Christum de caelo adduxisse, et ex divinâ naturâ sibi carnem aptasse, eamque per virginem veluti per canalem quemdam transire fecisse; non intelligens, quod propter terrestri cum Caelesti unionem, istud sic dicebatur. Est ergo in divinis Scripturis verbum, quod dictum est, et intelligitur secundum naturam, est-

³ Johan. 3. 13.

տուճաճային գրիցեալն բան՝ որ ըստ բնութեն է ա-
սացեալ և իմանի, և է որ ըստ միաւորութե տնօրէ-
նութեանն : Օ ի յորժամ ասէր Վրդկին ցՎիդիպոս,
« Որ՛ետես զիս՛ ետես զհայր իմ : » Թէ զտեսանելս զայս՝
առ բնութեն տեսուի զոր ունի Որդի զհօր, ոչ ա-
ռաջնորդեսցես մտացն աչաց, ոչ միայն թէ որդեհայ-
րութիւն ՚ի ներքս ածեալ մուծանես, այլ և մարմին
ևս հօր շնորհեսցես՝ որպէս և Որդւոյ : Իստ նմին և
յորժամ ասէր, թէ « Աս և հայր իմ մի եմք », ոչ ըստ
դիմաց և առանձնաւորութեան զմին ասէր գուլ այլ
ըստ բնութեան :

Իս որ դու կուրացեալ մտօք հայելով՝ ոչ գիտա-
ցեր զանազանել, այլ մեղադիր եղեալ առաջնոցն առ-
տուճաճիսութե՛ գրեցեր և ասացեր, թէ Օ ի՞նչ
պարտ է զճարտարան Յունաց համարել, որք ասէն
զԱրորդուին դիմօք և առանձնաւորութե՛ք բաժա-
նեալս, և անութե՛ք միաւորեալ : Ուստի յայտ արա-
րեր, թէ դու և ոչ զմի յերկոցունց յայդցանէ ոչ
ընդունիս . և այդպէս՝ ոչ բաժանելով ըստ դիմաց՝
լինիս Սաբելացի, և ոչ միաւորելով ըստ բնութե՛ Մ-
րիոսեան : Ալ եթէ ոչ բաժանի ըստ դիմաց, զհարդ-
առանձնաւորութե՛քն կարեն անշարժ մնալ . զոր մեծն
Վրիգոր ասէր՝ Սաղիազու, թէ՛ « Օ երիս գոյուինն
ոչ միոյ իմանալ ժողովման, կամ լուծանելոյ ՚ի մի-
մեանս, և կամ խառնակուե՛ », . և դարձեալ « Աթէ
ոչ անութեամբն միաւորես, օտար սպաբէն ՚ի ներքս
ածես բնութի՛, և յանհաւասարս զզուգահաւասարն
դնես գոյացուի » : Իսրդ այսպէս ընդ խաւար զճըշ-
մարտագոյնն շօշափեցեր լոյս . և զկուրութի մտաց
քոց զսրբովքն արկանես հարամբք, զորս ճարտարս
Յունաց անուանեցեր . և զայս ՚ի քեզ հայելով ասա-
ցեր . զի թէ դու ՚ի գիտութե՛ էիր եղեալ, զայլս ոչ
անուանելիր գիտունս : Իսկ մինչ ճարտարս զնոսա
խոստովանեցեր, զառ ՚ի նոցանէ իմաստաբար ասա-
ցեալն իբր ոչ ընդունիցիս : Իայց իցեն ո՞վ արդեւք
ճարտարքն այն Յունաց, հարցանեմ ցքեզ՝ թէ զճըշ-

1 Johan. 14. 9.

2 Greg. *ὁπαύτορα*. Vid. Atha-nas. in Exposit. Fid. Tom. I. pa-
gina 80.

que aliud secundum unionem dispensationis. Quum enim Philippo dicebat Salvator: *Qui videt me, videt et Patrem meum*¹: nisi visionem istam acie mentis ad Naturae rationem, quae Filio communis est cum Patre perduxeris, non solum Filio-Paternitatem² introduces, sed etiam sicut Filio corpus attribuas Patri necesse est. Sic etiam quando dicebat: *Ego et Pater unum sumus*³ non secundum personam proprietatemque unum esse dicebat, sed secundum naturam.

Quae tu obcaecatâ mente perspicuens distinguere non potuisti, sed spretâ Majorum Theologiâ scripsisti et dixisti: « Quidnam habendi sunt Graecorum Rhetores, qui dicunt Trinitatem esse personis ac proprietatibus divisam, divinitate vero unitam ». Quo declarasti te neutrum istorum concedere; atque ita non dividendo secundum personas, Sabellianus fis, non uniendo autem secundum naturam, Arianus. Porro nisi dividantur secundum personas, quomodo possent proprietates permanere constantes? sicut magnus Gregorius Nazianzenus dicebat: ⁴ « Tres » hypostases non esse unius collectionis intelligendas » aut inter se dissolutionis, aut confusionis». Et rursus: « Nisi divinitate unieris (*personas*), alienam » utique inducis naturam, et inaequalibus aequalem » tribuis hypostasim ». Hoc itaque modo per tenebras lumen veracius tetigisti; mentis autem tuae caecitatem sanctis Patribus tribuis, quos Graecorum Rhetores nuncupasti: idque relate ad teipsum dixisti; alioquin si tu in scientiâ fuisses eruditus, alios non nominares eruditos; quum vero Rhetores⁵ illos esse confessus sis, quomodo eorum dicta sapientissima non admittis? At si verum dicas, te interrogo: qui sunt illi Graecorum Rhetores? Etiam si tu mentiri volueris, tua de illis accusatio nobis indicat nominatim illorum verborum Auctores. Dixisti, eos per-

³ Johan. 10. 30.

⁵ Vel eruditos.

⁴ Serm. xxix.

մարիտն ասացես . զի թէ և դու կամիցիս ստել ,
ամբաստանականն քո բան՝ որ զնոցանէն՝ յանուանէ
մեզ զասացողս բանիցդ այդոցիկ ցուցանէ : Մայեր ,
թէ դիմօք և առանձնաւորուք բաժանեն , և անու-
թիւն միաւորեն : Մյս՝ ի սքց հարանցն ասացեալ եղև .
“ Այ ծանօթուիքն յիւրաքանչիւր ումեքէ բարձեալ
լինի , և ոչ առանձնաւորական նմանութիւն յայլում
ումեք երևեալ ” : Աւեթէ՝ “ Ռաժանի անբաժանաբար ,
և միաւորի որոշմամբ . ոչ զմիաւորութիւն խառնակու-
թի գործելով , և ոչ զբաժանումնն՝ օտարուի ” : Աւ-
եթէ՝ “ Արտ է զմի անուանին պահել , և զերիս դէմն
խոստովանել , և կամ զերիս գոյացութիւնն . և զիւ-
րաքանչիւրոք հանդերձ յատկութեամբ ” : Աւեթէ՝
“ Այ անգոյք են անուանքն , կամ միոյ դիմաց . մինչ զի
լինել ճոխութիւն մեր անուամբ , այլ ոչ իրօք ” :

Մյս են երջանիկ հարանցն անբաժանական դաւա-
նութիւնքն . որովք բանիւք դու հերձուածօղս առա-
սես զնոսա , և ոչ զանգիտես և զարհուրիս՝ զթունա-
լից որպէս զօձի զէզուդ քո շարժել ընդդէմ նոցա ,
որք արբանեակք և սպասաւորք եղեն Ռանին այ . ան-
յողդողդելի հաւատով զնորայն հիմնացուցին զեկեղե-
ցի : Աւ զինչ զարմանք են յանազանիցն ոչ պատկա-
ռել քեզ արանց . որ զի և առ նոյն ինքն վեհագոյն
բնութիւնն անամօթեցար զհայհոյութեդ քո ձգել
բան , ոչ խոստովանելով ՚ի միումանեղ բնութե զե-
րիս դէմն և զերիս առանձնաւորութիւնն , զհայր և
զԱրդի և զսբ հոգին : Մնդ ձեռն որոյ ՚ի բաց բառնա-
լով զպատճառն՝ որով իւրք միմեանց են և ասին , ընդ
նմին բարձեալ լինի և իւրաքանչիւր ուրուք նոցա գոյ-
ուին . ընդ որով ապա և ոչ Մտուած , և մնալ քեզ
անաստուած , որ այդպէս յանդուգնդ ես յանատե-
տուին . որ իմաստասիրեսդ և ասես , թէ որ ՚ի հօրէ
անձնն էր՝ նոյն անձնաւորեցաւ ՚ի սբ կուսին :

Յորժամ ընդ հօր զնա անբաժանելիրն , ոչ չնորհե-
ցեր նմա զկատարելութի ունել զիմի . իսկ այժմ եր-
կուցեալ՝ թէ մի գուցէ խոստովանել հասցէ ՚ի կու-

1 D. Athan. Serm. de Trinit.

2 Greg. Nazianz. Serm. de Epiphaniâ. xxxix.

sonis ac proprietatibus dividere, divinitate autem unire. Utique; sic a sanctis Patribus dictum est: „Nec notiones ab unoquoque auferantur, nec personales species in alio aliquo apparent¹“. Rursus: „Dividitur indivisibiliter, et unitur cum distinctione; nec per unionem confusio fit, neque per divisionem alienatio²“. Et rursus: „Oportet unam Divinitatem servare, et tres personas sive tres hypostases, confiteri, et unamquamque cum suis proprietatibus³“. Et iterum: „Haud inexistencia sunt, aut unius personae nomina, ita ut opulentia nostra nomine tenuis ac non reapse fiat⁴“.

Hae sunt beatorum Patrum Theologicae professiones, quorum verborum ratione tu Haereticos illos esse dictitas, neque vereris, nec horrescis linguam tuam serpentis instar venenosam contra eos movere, qui satellites quum sint ac ministri Verbi Dei, per inconcussam fidem illius Ecclesiam firmaverunt. Quid mirum porro, te sanctos Viros non timere quum vel in ipsam supremam Naturam ausus sis blasphemiae tuae verba impudenter jaculari, nolens in unâ increatâ naturâ tres personas tresque hypostases confiteri, Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum? Quamobrem, ablata ratione, qua unaquaeque (*persona*) est atque dicitur alterius, unâ simul auferatur etiam uniuscujusque subsistentia; unde, neque Deus extabit; et tunc tu Atheus manebis, qui adeo in divinarum rerum speculatione audax es; qui philosopharis et dicis: „Quae ex Patre erat persona, eadem in sanctâ Virgine efformata est“.

Quum de Deo agens asserebas eum esse Deum cum Patre, non concessisti ei perfectionem habere personae; nunc autem veritus ne forte confitendum tibi sit eum ex Virgine, id est, ex humanâ naturâ

սէն , այսինքն 'ի մարդկային բնութէն , զկատարելա-
գոյնն տալ նմա գոյութի մարդեղունէ , անձն 'ի Տօ-
րէ զնա անուանեցեր : Իսկ մինչ անձն ասես , ընդէր
հրաժարես զնա դէմ ասել . եթէ արդեւք վարդա-
պետեցար 'ի քում արուեստարանիդ՝ այլ գու զանձն ,
և այլ զգէմն . որ թէպէտ և է ուրեք՝ որ զանազանի
'ի զանազան տեսական , սակայն առ մի և նոյն առեալ
իրակութիւն զնոյն երկոքին ակնարկեսցեն : Վանզի
զումեմնէ ասի՝ թէ անձն և եթէ դէմ . և այս հա-
սարակաբար զհետ երթիցէ մարմնական և անմար-
մին տեսական . քանզի իւրաքանչիւր առանձնաւո-
րեալքն 'ի տեսակին՝ դէմ անուանի . որպէս 'ի մարդ-
կանէ՝ Վաւղոս յատկացեալ դէմ առկոչի . իսկ յանմար-
մնոցն՝ Վաբրիէլ առանձնացեալ դէմ անուանի . սա-
պէս յանեղագոյն էութէն , հայր կամ Որդի կամ
հոգի առանձնակի յիշեալ՝ դէմ առասի : Եւ արտո-
րոշեալ ճանաչի 'ի նոսա դէմն այսուիկ . հօր ծնող
գու . Որդւոյ ծնունդ . իսկ հօգւոյ ելումն : Եւ նոյն
սա է առանձնաւորութի . զի որով իւրք նշանակեսցի
դէմն , նոյն և առանձնաւորութիւն նմին եղիցի :

Արդ զիարդ գու մոլորեցար՝ կամ ոչ իսկ ասել դէմ
և առանձնաւորութիւն երեքանձնական զօրութեն ,
և կամ թէ ասել՝ չարչար ասել՝ ընդ Վիբէացւոյն ե-
լանել սուր . փոխանակ երից դիմաց և առանձնաւո-
րութեան՝ մի ասել դէմ և առանձնաւորութի : Եւ
համայն հիացեալ եմ մեծապէս՝ զնորանշանդ 'ի քեզ
տեսանելով ձեացութի . զի այլք յահեկականացն
զմի մի ինչ 'ի սատանայական ուսմանցն բարձեալ տա-
րան շահս . իսկ դու յոյժ ազահեղով և ոչ զմի որ
անտուստ 'ի կողմանէ թողլով տենչացար . մինչ թէ
զնոյն զմարդարէին առ քեզ բարբառել իրաւացի է .
“ Եբարձ զաչս քո յուղղութի և տես , ո՞ւր ոչ թա-
թաւեցար 'ի ճանապարհս քո ” , և որ 'ի կարգին . առ-
ամենեսեան անամօթեալք , և 'ի խոստովանականս ,
և 'ի կարգս , և 'ի կրօնս . առանց ամենեցուն հոլա-
նեալ , և զամենեցուն 'ի տեղի արարեալ լցեր զհայ-
հոյութեանն չափ :

perfectam suscepisse incarnationis existentiam, personam ex Patre eum nominasti. Quum ergo personam dicis, cur recusas eam hypostasim dicere? num didicisti in tuo gymnasio artificioso aliud esse personam, aliud vero hypostasim? quae etiamsi aliquando relate ad variantes species distinguantur, ad unam tamen eandemque rem accommodatae, idem ambo indicabunt. Enim vero de aliquâ re dicitur tam persona, quam hypostasis; idque communi ratione consequitur corporales incorporalesque species; singuli quippe personaliter distincti in specie, hypostases nominantur; sicut ex hominibus Paulus proprietate suâ distinctus, hypostasis vocatur; et ex incorporalibus Gabriel seorsim sumptus, hypostasis appellatur. Eâdem ratione in ipsâ increatâ essentiâ Pater, aut Filius, aut Spiritus particulariter memoratus, hypostasis dicitur. Distincta autem hypostasis in illis hoc modo dignoscitur: Patrem Genitorem esse, Filium Generationem, Spiritum vero Processionem. Atque hoc ipsum est Personalitas; qua enim re assignatur hypostasis, eâdem etiam personalitas fit.

Quomodo ergo tu in errorem inductus es? vel non asserendo hypostasim et personalitatem Virtutum Personarum, vel asserendo, pessime dicis, gladio ictus Libyci Sabellii, qui pro tribus personis ac hypostasibus unam dicebat personam ac hypostasim. Et profecto summâ afficior admiratione, novâ omnino in te contemplatâ figuratione. Alii enim ex sinistra parte stantes unum tantum, quemque diabolici studii fecerunt lucrum; at tu nimis avaritiae deditus, nullum praeterire avidiori animo passus es: ita ut iustum sit erga te Prophetæ effatum dirigere: *Leva oculos tuos in directum et vide, ubi non prostratus sis in viis tuis*, et caetera¹; erga te, qui in omnibus impudice te geris, in confessione, in ordine, et in religione; quique tu ipse solus denudatus, atque cunctorum vices adimplens blasphemiae mensuram perfecisti.

¹ Jerem. 3. 2.

Պոյ հնար թուել զխիճս հեղեղատի, և զաւազ ծովու, և զչիթս անձրևի, և ոչ զստեղծեալն առ ՚ի քէն նորագիւտ բանս և իրս. ընդ հակառակս ելանել անձայնոյն խորհեցար գրոյ. «Վ ցցի, ասէ, երկիր գիւտուք ան իբրև զՅուրս բազումս՝ որ ծածկեն զծովս,» Լսանակ և դու հրապուրողականդ քո բանիւք ծովացուցեր, ան օր և ժամ և ամիս՝ քեզ նորաձեւութեան : Ո՛ր տարցուք զառ ՚ի քէն հասեալ ՚ի մեզ աղէտս. ո՛ւմ պատմեսցուք զարիսս, կամ ո՛ւմ գոյժ տացուք զանջատելոյդ ՚ի կաթանէ, զհատուցելոյդ ՚ի ստենէ. որ եղիր յերկինս զբերան քո, և զլեզու քո ածես զերկրաւ. որ ջանասդ մերժել ՚ի մէնջ զօրէնս ան մերոյ, և պատմել մեզ փոխանակ այնոցիկ այլ մոլորութի. որ իբրև զձի ընդ քիրան մտեալ՝ ոչ կասես յընթացից քոց. և ոչ ասացեր՝ թէ Լսող հանգեայց. զի զայն առ ուժի գործէիր : Որ յոյժ պինդ ունիս զմիդ ասել բնութի. և ասելոյդ քո խորհուրդ ՚ի վաղէնտինեայցն և ՚ի մանիքեցւոյն հայի աղձատանս : Իսկ զառ ՚ի յերկուց բնութեցն ասել՝ ոչ միայն թէ լսել ոչ կարասցես, այլ և վատթարագունի իմն նմանեցուցանես տարացուցի. որ է ըստ քում անձախօսութեանդ և տարացոյցն քո : Եւ յաղագս այդր երկիւղի, թէ մի գուցէ զփրկչական մարմինն ՚ի մարդկայնոյս ասել հարկեսցիս բնութի, ՚ի հանուր իսկ էակացս ՚ի բաց բարձեալ տարար զանուն բնութի, ասելով. Ոչ ասի այլ բնութիւն, բայց արարաւ կանն և էթ. և անքս ՚ի նմանէ ածանցոցեալք՝ զնա ունին միայն իւրեանց բնութի : Որպէս զի ըստ քեզ՝ յերկուց մին պատկանեսցի, կամ զարարին թուել ընդ արարածս, որ է անսծութի, և կամ զսծութի կարծիս բերել ՚ի վերայ արարածոյս, որ է բազմսծութի. և նոյնպէս երկոքին անսծութի : Լսս է քո պանծալի անձաբանութիդ, մանաւանդ թէ յիմարութեդ ցոյցք, զնիւթս զայս յաւէժակից ասել արարչական զօրութեան. բնութի, և ոչ ստացուած նմա զսա համբաւել :

1 Eccle. 1. 2.

2 Isai. 11. 9.

3 Isai. 28. 9.

4 Psal. 72. 9.

Dinumerare quis poterit calculos torrentis, ¹ arenam maris, et pluviae guttas; non tamen conficta a te novitatis verba et commenta. Secus divinae Scripturae cogitasti te prodere: *Implebitur*, inquit, *terra scientiâ Domini, sicut aquae maris operientes* ². Sic tu quoque seductoriis tuis verbis mare vastum edidisti: omnis dies, et hora, et mensis, novitatis tempus est tibi. Ubi portabimus calamitates ex te in nos pervenientes? cui referemus mala tua, vel cui umquam nunciabimus deplorabilem rumorem de te *ablactato a lacte, avulso ab uberibus* ³? Qui *posuisti in Caelum os tuum, et linguam tuam transire facis in terrâ* ⁴, qui studes amovere a nobis leges Dei nostri, atque enarrare nobis pro iis errorem alienum ⁵. Qui *sicut equus sudore defatigatus non cessas a cursu tuo* ⁶; *neque dixisti: Quiescam* ⁷; id enim per vim agebas. Qui nimis acriter tenes modum dicendi unam naturam; intentio autem hoc dicendi pertinet ad Valentinianorum Manichaeorumque nugas. Quum vero *ex duabus* dicitur *naturis*, non solum recusas audire, verum etiam turpissimo cuidam exemplo assimilas; quod est saepe juxta tuam theologiam. Et ob hunc timorem, ne forte cogaris Salvatoris carnem ex humanâ dicere naturâ, universis entibus Naturae nomen abstulisti, dicens: Nulla dicitur natura praeter Creatricem, omniaque ab eâ producta eam tantum sibi habent naturam. Proindeque, juxta te, horum unum consequitur; aut Creatorem oportet connumerare cum creaturis, quod est Atheismus; aut divinitatem tribuere creaturis, quod est Polytheismus: utrumque pariter Atheismus. Haec tua est excellens Theologia, immo stultitiae specimen; materiam hanc nostram creatrici Virtuti consempiternam asserere; naturam, non autem illius creaturam, istam divulgare.

5 Isai. 30. 10.

6 Jerem. 8. 6.

7 Isai. 57. 10.

Եւ սակայն լիրբ և չար լինելով՝ զամպարչտուեղ ոչ գիտացեր զյագուերդ . որպէս ասէ մարգարէն : Յորժամ տեսանես զմարդկային ինչ ուրուք ճառեալ զՔրիստի կրիցն , յանդգնիս աներկիւզաբար 'ի գրեցելոց անտի՝ որ զայնն քարոզէ՝ 'ի բաց ջնջել զբանն . և ասես՝ Արոմնացան մշակացն է զայդ սերմանեալ : Ար ոչ միայն է անհաւանական՝ զոր ասեսդ , այլ և անհաւաստի : Յորժամ չար մշակքն 'ի վերայ բարի սերմանն որոմնացանուք լինել հանդիսանային , աւմենեքին առհասարակ եկեղեցականացն 'ի բաց բարձեալ եղեն հոգաբարձուք . անտերո՞ւնչ՝ 'ի Վրսէ առ մի հաւաքեալ գաւիթ՝ չըջէին հօտիցն բազմութիւնն . ոչ որ տեսանէր , և ոչ այն որ լսէր : Ըրդ եթէ էին ոմանք , այլ և յոլովք ևս կենդանիք մնացեալք , զիմորդէր՝ եթէ զթիւրութեն արտահալած առնելով զաւանդիչս , զիւրեանցն 'ի ձեռս նոցա տային առ 'ի թիւրել զուղղասացութի :

Եւ կամ զորս 'ի մէջլից աստի Հոգին սուրբ զարթոյց՝ լինել զկնի առաջնոյն լուսաւորիչք , զերկոսին զնոսա ասեմսքս՝ զԱհակ և զԱ՛աշոց , և զամենեւին զընտրեալն զարբանեակս նոցուն և զգործակիցս , զԱզնակ և զայլսն . և կամ որ ըստ նոցանէ , և ոչ հեռի 'ի նոցանէ՝ զմեծն իմաստասիրաց և զհռչակեալն ընդ տիեզերս զՊր՝ովսէս . որք էին միանգաւ մայն արուեստաւորք թարգմանիչք և ուղղափառք : Աորա և այնքան ոչ կարացին ճանաչել զօտարոտի խառնուածն . փոխանակ անխարդախ կաթինն հրապոյրս պղտորս իւրեանցայոցս արբուցին համազանց . վարձկանք և ոչ հովիւք լինելով՝ անփոյթ արարին զոչ խարացն : 'Ա՛ ձեզ հնչեաց բանն այ , և առ ձեզ միայն եհաս աւետարանն : 'Վո՞ւք ուրեմն հովիւն քաջ՝ 'ի Վրսէ զինքն ասացեալն . ամենեքեան՝ որ յառաջ քան զձեզն էին՝ գողք էին և աւազակք :

Եւ ասէք . անսիրութեան միանգամայն և ուսու մնասիրութեան ըմբռնեալ ցանկութիւն , որոց և հանգիպել կարացին գրիցելոց՝ թարգմանեցին և բերին : Օ՛րնչ ասէք . անասէրք լինելով՝ անատեցութե՞

Verum impudens et improbus quum sis, impietatis tuae *nescivisti saturitatem*, sicut inquit Propheta¹. Quum vides aliquem humana quaedam enarrasse de Christi passionibus, audes intrepide a scriptis ejus, qui illa praedicat, expungere verbum, dicens: Operarii zizania seminantes illud seminarunt. Quod dicis, non modo improbable est, sed etiam nullius valoris. Quum maligni operarii supra semen bonum zizania seminare publice praesumerent, omnino abfuerunt Ecclesiasticarum rerum Curatores? ane sine tutore aliquo multitudo gregis a Christo in unum ovile congregata ambulavit vagans? nemo vidit, nemo audivit? Sin vero erant nonnulli cum aliis adhuc viventes, quomodo factum est, ut quum ipsi expellerent novatores obliqua tradentes, recta verba sua in manus eorum traderent detorqueunda?

Quosve ex hisce suscitavit Spiritus Sanctus post primum illum Illuminatores fieri, ambos illos Sanctos, inquam, Isaacum et Mastotzium, cunctosque electos eorum ministros et cooperatores, Eznacium cum reliquis; quive illis posterior, nec ab iis procul, magnum dico inter Philosophos celebremque in orbe terrarum Dominum Moysen: qui simul erant optime periti Interpretes, et orthodoxi. Hi neque adeo competes facti sunt, ut cognoscerent alienam mixturam? an pro lacte sincero seductiones turbidas suisne bibere dederunt nationalibus? mercenarii forsitan, non vero pastores, existentes neglexerunt oves? *An a vobis verbum Dei processit*², *aut in vos solos pervenit Evangelium?* Vos ergo estis *Pastor ille bonus*, quem se esse dixit Christus³? *omnes ergo, qui ante vos fuerunt, fures erant atque latrones*⁴? At dicitis: «*Ducti avidius Dei simul atque studii amore, quaeque invenire potuerunt scripta, interpretati sunt, et adduxerunt.*» Quid dicitis? Dei amantissimi quum essent, odium Dei praesumpserunt opus praestare? atque a lit-

1 Joan. 10. 11.

2 Ibid. vers. 8.

յանդգնէին ցուցանել գործ . և յուսումնասիրուածէ անտի կանխեալք՝ ելանէին առ յիմարուի՞ն, զդառնն քաղցր վարկանելով, և դնելով զխաւարն իբրև զլոյս . զչարն ընդ բարւոյ փոխանակել, և բառնալ բերել զմարգարէականն՝ ՚ի գլուխս իւրեանց վայասացուի :

Այսպէս մնտտիս զմնտտեօք պատէք, որպէս ասէրն Յովք . և դնելով ստուի՞ ՚ի յոյսն ձեր՝ ընդ ստուածքն և մտեալ ծածկիք ըստ Ասայայ բանին : Ասեսքաղցնուլ գրեալ յաւետարանսն զԱՅ՝, և զուղիս այնուհետև ՚ի շատխօսուածեանն հոսանս՝ ասելով . Ո՞րպէս վայել է այլ քաղցնուլ . զքաղցն իմանամ, և ոչ մարդկայնովս օրինակեալ ներքատակեմ՝ զնորայն : Օ՞ ի մարդուամ քաղցնուլն զապականուածի ներգործէ, և նոյն ինքն քաղցն ոչ է այլ ինչ, եթէ ոչ ապականուածիւն :

Այլ էս նախկին, զի և ոչ իւրք գիտեմ զմծայինն հարկաւորագունիցն ներքոյ անկեալ բռնուէ . զի թէ այս էր, հարկ էր և մարմին ասել գոլ զպարզն և զան մարմին զօրուածին : Այլ սուտ լինի ըստ ձեզ ՚ի կնոջէ մարդ զնա լինել գրեալն . այլ զինքեանն բերեալ երեւեցոյց մեզ յերկնից մարմին : Մեզ ձեռն որոյ երթեալ հանդիպիս զոր միշտն ինդրես, Աւտիքեայ առասպելականին : () րինակ իմն, մանուկ մոլորեալ ուրանօր և երթիցէ, զմայրն վերաձայնեալ կարգայ :

Վարձեալ զի և որ ՚ի մեզ բնաւորականքն են հոգեկանք և մարմնականք, ոչ են ապականիչք և կամ ապականուածի բնուածէս մերում : Վանզի ապականուածի՝ ներլինելուածէն ներհականայ . և ներհակքն ոչ կարեն համանգամայն ՚ի միում, և ՚ի նոյն ժամանակի բաղկանալ . իսկ քաղց և ծարաւ և աշխատուի և տրտմուածի և հոգք և երկիւղ և ցասումն՝ և ս և անգիտուի և որ սոցին նմանք, համանգամայն ընդ ներլինելուածեանն բանի առեալ լինի մարդուամ . ապա ուրեմն ոչ են այսոքիկ ապականուածի . զի եթէ էր ապականուածի, ոչ կարէր ՚ի միասին ընդ գոլոյն բաղկանալ . այլ են բաղկացականք գոյացուէ : Վանզ զի ասէր գոյացուցիչն մերում նախահօրն . «Յամծա

terarum studio inchoantes, ad stultitiam ascenderunt? *amarum pro dulci dicentes, et ponentes tenebras lucem*¹; ita ut malum pro bono fuerint mutuati, et propheticam maledictionem in capita sua praetulerint?

Ita vanis vana applicatis, ut aiebat Job², et *adjecto mendacio in spe vestrá, sub mendacio quoque intrantes occultamini*, juxta Isaiae dictum³. Audis Jesum esurientem in Evangelio scriptum, et illico demergeris in gurgites loquacitatis, dicens: "Quomodo decet Deum esurire? Famem intelligo, minime vero humano more ejus famem configuro: esurire hominem corruptionem agit, et fames ipsa nihil aliud est, quam corruptio." At ego primum nullo modo novi divinam naturam necessitatibus esse subjectam; alioquin necesse foret carnem etiam dicere simplicem illam et incorpoream Virtutem. Itaque falsum erit secundum vos etiam scriptum de illo, hominem ex muliere factum fuisse; sed potius dicendum erit propriam de caelo ductam carnem nobis apparere fecisse. Quo posito, abiens confugis, quod semper optabas, ad Eutychium fabulosum; eodem saepe modo, quo puer errabundus ubicumque vadat, clamans vocat matrem.

Praeterea, etiam quae nobis sunt naturalia, tam spiritualia quam corporalia, non sunt corruptiva, vel nostrae naturae corruptio. Corruptio enim generationi opponitur; contraria autem non possunt simul, eodemque tempore subsistere: attamen fames, et sitis, labor, et moeror, sollicitudo, et timor, ira, et ignorantia, hisque similia, unâ simul cum generatione rei accipiuntur in homine: ergo non sunt corruptiones. Si enim corruptiones forent, non possent cum existentia consistere; verum reipsa coexistunt substantiae. Siquidem Protoparenti nostro dicebat Creator: *Ex omnibus arboribus, quae sunt in Paradiso, manducans manducabis*⁴. Nonne hoc

³ Isai. 28. 15.

⁴ Gen. 2. 16.

ուոց՝ որ են ՚ի դրախտիդ, ուտելով կերիցես», 1. յս՝ ոչ ապաքէն ըստ բնութեն պատշաճեալ կերակրողականին առաջի դնէր զպէտս. զի եթէ ոչ այս այսպէս, աւելորդ վարկանիմ զամենապտուղն զայն տնկադործողին տնկեալ զդրախտն. և ՚ի նմա դնելով զմարդն՝ հրամայեալ անդուստ վայելել նմա :

Եւ դարձեալ թէ՛ « Ի պտղոյ ծառոյն՝ որ ՚ի մէջ դրախտին, մի ուտիցես, զի մի մեռանիցիս », 2. թէ ոչ երկիւղին տրամադրութի ՚ի բանականումն նորա բնաւորեալ էր յոգևջ, զիա՞րդ զգուշացուցանէր, և կամ զգուշացեալ լինէր, և կամ մեղադրիւր յետ ոչն զգուշանալոյ : Եւ յառաջ քան զայս գրեալ է, գործել զնա և պահել զփափկականն զայն դրախտ՝ զոր տնկեացն : Եւ զլինն զաշխատութիւն, և երկրորդն զհոգալն ընդ ինքեան շարամանեալ ունի : Իսկ զբընոյն ունակութի բացայայտակի ՚ի գրեցելոց անտի բանից ծանեաք. « Ի արկ, ասէ, անձ թմբուրի ՚ի վերայ Եդամայ՝ և ննջեաց », 3. Արտաքուստ ՚ի նմա բերելով զքնոյն իրակութի, այլ բնաւորականին ըստ պիտոյիցն ՚ի վերայ անկեալ կրից : Իսկ զցանկութի՝ յորոց ցանկացաւն հրաժարեցուցեալն պտղոյ՝ իմանամ : Եւ զոր ասէն, « Եդամայ ոչ գտաւ օգնական նմա », այսուիկ զտրամութի նշանակէ զնախաստեղծին, զայլս ՚ի կենդանեացն զուգակենակցաբար ըստ ազգի տեսանելով վայելացեալս, յաղազս նորին տրտմէր ընդ իւրն միայն անտուն ամայուրի և զրկանս : Եւ զյառաջգիտութենն ոչ ըստ բնութե՛ն ՚ի նմա ասեմ՝ գոլ նախատեսութի, այլ յանձային հոգւոյն ազգմանէ, որ երբեմն շարժէ, և երբեմն առ ինքն ամփոփեալ՝ թողացուցանէ զմտաւոր և զբանական հոգին. զի այսմիկ ոչ որ յարարելոց աստի արժանաբաւ հասանել գոյից. միայն արարչականին այս հետեւեսցի. որպէս և ինքն Եսայեաւ ասէ. « Չիք այլ որ բաց յինէն, որ գիտիցէ զվերջինսն՝ մինչև եղեալիցեն, և միանգամայն կատարեսցին », 4.

Եւրդ յայտ է, եթէ ըստ բնութեան և նախ քան

1 Gen. 3. 3.

2 Ibid. 2. 15.

3 Ibid. vers. 21.

4 Ibid. vers. 20.

secundum naturam coaptans proponebat usum vescendi? alioquin supervacaneum, ut reor, foret Plantatorem omnigenis fructibus Paradisum illum plantasse, ibique homine collocato, praeceptum illi imposuisse iisdem frui. Et rursus: *De fructu arboris, quae est in medio Paradisi, ne comedas, ne moriaris* ¹. Nisi timoris dispositio in rationali ejus animâ nata fuisset, quomodo cavere illi juberet? aut quomodo ipse cavere potuisset, vel culparetur, postquam cavere neglexisset? Ante id quoque scriptum est: *Ut operaretur, et custodiret deliciosum illum Paradisum* ², quem plantaverat. Quorum primum labores, secundum vero sollicitudines secum habet conjunctas. Somni porro habitudinem palam ex scriptis illis verbis novimus: *Immisit, inquit, Deus soporem in Adam, et obdormivit* ³ non extrinsecus inducens ei somni actum, sed naturali, ubi opus fuerat, superveniente passione. Desiderium vero ex optati fructûs prohibitione conjicio. Quod autem dicit: *Adae non inveniebatur adjutor ejus* ⁴, per hoc designat Protoplasti tristitiam. Caetera namque aspiciens animalia fuisse decorata, eo quod juxta genus pares cum paribus convivebant, moerore idcirco afficiebatur, quoniam ipse solus erat desolatus familiâ carens. Nec non praescientiae haud secundum naturam in eo dixerim esse praenotionem, sed ex divini Spiritûs inspiratione, qui nunc movet, nunc ad se ipsum contractus, intelligentem rationalemque animam relinquit. Nulla namque creatura digna facta est, quae hanc praescientiam consequeretur; solus enim Creator id consequitur: sicut vel ipse per Isaiam dixit: *Nemo est praeter me, qui sciat novissima, antequam fiant simulque perficiantur* ⁵.

Constat porro, secundum naturam, et ante peccatum haec fuisse, non jam postea propter peccatum intrusa in nostram naturam, ut tibi proferre visum est. Sed quoniam unum idemque animae ductor li-

5 Isai. 46. 9. sic habet Arm. lectio.

զյանցանէն այսօրիկ, և ոչ յետամտականաբար 'ի մեղացն 'ի ներքս անկեալ 'ի ընուծիս. որպէս և քեզ թուեցաւ ասել: Բայց վասն զի մի և նոյն անձնի խանուծի առաջնորդականիս՝ յերկուս կողմանս հակամիտեսցի յարձակմամբ ցանկուծէն, երկատեսակ իմն սոցայն կարծեսցի գուլ տրամադրուծի. որ մին հոգւոյն անուանի, և միւսն մեղաց: « () րէնք հոգւոյն կենաց ազատեցին զիս յօրինաց մեղացն և մահոցն » Պաւղոս ասէ. և եթէ « Տեսանեմ այլ օրէնս զինեալ հակառակ օրինաց մտացն, և գերեալ զիս օրինօք մեղացն որ են յանգամս իմ », :

Արդ ոչ եթէ ներքսաճողականք են մեղ մահոցն և ապականուծե քաղցն և տրտմուիւն և այլքն ամենեքին, և կամ ինքեանք սոքա ապականուծիք իցեն. այլ 'ի ձեռն առնլով առաջնորդականին, որպէս երկրագործն զսերմանսն, սերմանելով նոքօք առ մարմին, 'ի մարմնոյ անտի հնձեսցէ զապականուծի. և սերմանելով 'ի հոգին, 'ի հոգւոյ անտի հնձեսցէ ըզկեանսն յաւիտենից: Այլ էր ինքն տրտմուծին մահ, այլ աշխարհի տրտմուծին ներգործէ զմահն. իսկ որ ըստ նոյ տրտմուծին է՝ անզղջականին հանգիպեացի փրկուծե: Այլ ոչ այս միայն, այլ և որ փոխանորդենն զնոսա հակակայքն՝ նոյնաձեւապէս իմն երբեմն առ կեանս, և երբեմն առ մահ պարաբերելով ածանսն. քանզի ուրախուծի փոխանորդի տրտմուծին, և զուրախուծին՝ որ չարուծին է շարամանեալ առ սուգ և տրտմուի 'ի բաց հալածել սպառնայր մեծն Յակոբոս. « () աղբ ձեր, ասէ, 'ի սուգ դարձցի, և ուրախուի ձեր 'ի տրտմուի », և նովին այսուիկ ուրախուծի՝ որ առ նձ սիրովն՝ ընդարձակեալ հոգին, յիմ ժամ ուրախանալ հրամայի 'ի Պաւղոսէ: Սոյն պէս և ուտելն որ յօրկորստուծէն է՝ դսրովի. իսկ այն որ նձային փառացն է լրումն՝ սեղանն, բարեբաւնեալ լինի, ըստ նորին իսկ Առաքելոյ բանից. « Այլ է ուտիցէք, ասէ, եթէ ըմպիցէք, զիմ 'ի փառս նոյ արասցիք »:

1 Rom. 2. 2.

2 Ibid. 7. 23.

3 Gal. 6. 8.

4 II. Cor. 7. 10.

berum arbitrium per impetum desiderii ad utramque partem deflectit, duplex quaedam istorum arbitretur dispositio; quorum aliud spiritus, aliud peccati nomine notatur. *Lex enim spiritus vitae liberavit me a lege peccati et mortis* ¹, Paulus dixit. Et rursus: *Video aliam legem repugnantem legi mentis meae, et captivantem me in lege peccati, quae est in membris meis* ².

Non ergo inducentes sunt in nos mortem et corruptionem, fames et moeror, caeteraeque omnes afflictiones; nec ipsae corruptiones sunt, sed prae manibus habens ductrix facultas, sicut semina agricola, si per ea *seminaverit in carne, de carne et metet corruptionem; sin autem seminaverit in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam* ³. Non ipsa tristitia mors fuit, sed *saeculi tristitia mortem operatur, quae vero secundum Deum tristitia est, salutem laetificantem operatur* ⁴. Neque istud dumtaxat, verum etiam contraria, quae iis e contra succedunt, aequâ dixeris ratione nunc ad vitam, nunc ad mortem circumacta ferri; quoniam laetitiae succedit tristitia, laetitiam autem, quae per malitiam conjuncta est cum luctu et tristitiâ, expellendam esse hortabatur magnus Jacobus ⁵: *Risus vester, ait, in luctum convertetur, et gaudium vestrum in moerorem: verum hoc ipso gaudio, quod est ex amore erga Deum, dilatata animâ gaudere semper a Paulo jubemur* ⁶. Pariter et esus a gulâ proveniens condemnatur; et mensa, quae divinae gloriae est supplementum, laudatur juxta ejusdem Apostoli dicta ⁷: *Sive manducatis, sive bibitis; omnia in gloriam Dei facite*.

Patet itaque ex dictis illis, etiam de Protoplasto dicendum esse, quod dum in mandatorum observatione progrediebatur, per ista naturalia oppugnans mortem corruptionemque a se removebat, sicque permanente substantiâ, ineffabilem vitam fuisset assecutus. Verumtamen quum in mandatorum trans-

⁵ Jac. 4. 9.

⁶ Philipp. 4. 4.

⁷ I. Cor. 10. 31.

Արդ յայտ է յասացելոց անտի՝ և վասն նախաստեղծին ասել, թէ ցորքան զպատուիրանապահոջն թեևակոխէր, նորումբբ այսոքիւք բնաւորականօքս ընդդիմամարտուցեալ ՚ի բաց յինքենէ հալածէր զմահն և զապականուի . և այնպէս յարատևողագոյն դոյացու թիւն անճառելեաց երթեալ հանդիպանայր կենաց : Իսկ յորժամ առ պատուիրանազանցու թին ՚ի վայր սողոսկեալ անկաւ, յորմէ և մեղացն եղև բողբոջ, յայնժամ ընդ լծով մահու և ապականու թեան մտեալ հնազանդիւր : Եւ այսպէս ոչ ստեղծիչն, և ոչ ստեղծեալն ՚ի նմանէ, այլ ինքնակամութի ստեղծուածոյն և պատրանք բանսարկուին զմահն և զապականութիւն ՚ի մերումս յարագրեաց բնութե : Իայց սակայն դժուարաշարժ առ մեղսն յայնժամ, և դիւրաշարժագոյն առ բարին . որպէս և այժմիկ յապականացուս անկեալ կեանս՝ հակառակաւն այսոցիկ վտանգիմք, դիւրաշարժ առ մեղսն, և դժուարաշարժ առ առաքինութիւն փոփոխելով :

Եւ զայս այսպէս որպէս յրնթացման ըմբռնեալ բանիս՝ քոյինն սակս բանի . զի զնոյն ինքն բնաւորականս՝ ապականութի թարգմանեցեր . ոչ միայն որք ընդ մարմնումս են յարահիւսեալ աշխատութիւն և քաղցն և քունն, այլ և որ յոգևոյն են եռատեսակ մասունք, խոհականն և ցանկական և ցաննականն . որք են ոչ այլ ինչ, այլ բնաւորականք և բնութիւք մարդկային կազմածիս, հակառակամարտք զինեալք պատուիրանապահոջն առ մահն և ապականուի . իսկ ՚ի պատուիրանազանցութեն վահանընկէց լինելով մատն եղանին թշնամեացն :

Արդ զի երևեցոյց բանս՝ ոչ մեղք և ոչ ապականութիւք հոգեկանացն և մարմնականացն մերոց լինել կրից, այլ որակք ոմանք, և որակուիք մարդկայնոյս պատշաճեալ գոյացութե, զինչ զարմանք են, թէ և Փրկիչն սոքօք ՚ի կենցաղավարելն ընդ մարդկան վարեցաւ, ուրանօր և կամեցաւ, և յորժամ և որքան . ոչ օտար յեղանակաւ և կամ ստուերաւ իւրք, այլ ճշմարտութիւ . և զմերն իսկ առաջի արկանելով

gressionem praeceps ceciderit, unde peccati quoque pullulatio processit; tunc sub mortis corruptionisque jugum se se introducens obtemperabat. Sic neque Creator, neque ab eo creatus, sed propria creaturae voluntas, simulac diaboli seductio mortem corruptionemque nostrae inseruit naturae: quae tunc tamen haud faciliter in peccatum ferebatur, propensiorque erat ad bonum; secus autem nunc, postquam in corruptibilem cecidimus vitam, per contraria periclitamur; facillime nos ad peccatum, perquam difficile vero ad virtutem movemur.

Haec autem sic obiter dicta sunt propter verba tua; quia vel ipsa naturalia corruptionis nomine commentatus es; nec ea tantum, quae cum carne nostrâ sunt connexa, ut labor, fames, et somnus; sed etiam quae in animâ sunt triplices facultates, rationalis, concupiscibilis, et irascibilis; quae nihil aliud sunt, quam naturales, atque innatae humanae constitutionis affectiones; quae per mandatorum observationem contra mortem corruptionemque armantur; per transgressionem autem, clypeo rejecto, se se hostibus dedunt.

Quum igitur sermo noster demonstraverit passiones nostras spirituales corporalesve, neque peccatum neque corruptionem esse; sed quasdam qualitates affectionesque humanae convenientes substantiae, quid ergo mirum, si vel iisdem Salvator, quum conversaretur cum hominibus, usus fuerit, ubi, et quando, et in quantum voluerit: non alieno modo, aut specie tenus, sed veraciter; atque ita nostra quoque sibi naturalia proponens, carni permiserit suis propriis affici? Quemadmodum dixit sanctus Gregorius Nysenus: " Quoniam jejunus ¹, ait, permanserat per " quadraginta dies, postea esuriit, et permisit, quan- " do ei placuit, naturae peragere sua ".

Itaque ratione suae carnis ex nobis assumptae nostras patiebatur passiones, minime vero secundum

¹ In Serm. De Beatitudine.

ընաւորականս՝ թուղացուցեալ մարմնոյն կրել զիւրսն,
 Որպէս սքանչելի Վարդգոր ասէ՝ Վիւսացի Վրանգի անսուաղ,
 ասէ, զքառասուն օր մնացեալ՝ յետոյ քաղցեաւ . և
 ետ՝ յորժամ ախորժեաց, ընութէն զիւրն կատարել:
 Վպա ուրեմն ըստ օրինի մարմնոյն իւրոյ՝ զոր 'ի
 մէնջն ընկալաւ, զմերն կրէր կիրս . և ոչ ըստ անու-
 թէն, որպէս քեզ թուի ասել: Օ ի եթէ ըստ անու-
 թեանն հնար էր զմարդկայինսս կրել Վրսի, ապա
 թերևս ոչ մարմին էր զգեցեալ 'ի կուսէն 'ի մերմէ
 ընութէս, այլ զնոյն զնախահարցն էր պահեալ զե-
 րևութական տեսուի . որպէս առ Վքրահամանն ե-
 կեր, և ընդ Յակոբայ եղև կուուակից . ցՎգամ և
 ցՎայէն անգիտաբար հարցանէր: Իսկ եթէ այն նը-
 մանութիք և օրինակք էին ճմարտութե, իսկ այս
 նոյն ինքն ճմարտութի՛ն՝ և ոչ օրինակ, ապա յայտ է
 ուրեմն, թէ ճմարտութի էր և երևումնն, ճմար-
 տութի էր և երևեալն, ճմարտութի էր և կրելն,
 ճմարտութի էին և կիրքն: Եւ թէպէտ և անային
 զօրութիւն կարօղ է և 'ի նմանութե զճմարտութիւն
 պահել, որպէս ասաց ոմն 'ի սքանչելի մերն Վարդգորիս,
 սակայն առ վերջնովս զառաջինսն յիշեցեալ զերև-
 մանս և զկիրս՝ նմանութի և օրինակ զնոսս ասելի
 է, և ոչ ճմարտութի: Իսկ ճմարտութիւն կուսմ
 զիրն, և ոչ զանունն միայն: Վրդ որպէս իր էր ե-
 րևելն 'ի կնոջէ, իր ուրեմն էին և ներգործեալքն 'ի
 նմանէ և կրիցեալքն: Եւ որպէս զմարմին Վանին ոչ
 յայլմէ իմեքէ ծանեաք, այլ 'ի կուսէն, այսինքն 'ի
 մարդկային զանգուածոյս, նոյնպէս և զկիրսն մարդ-
 կայինս ըստ մեզ և զմերն ասեմ՝ կրեալ Վրսի, և ոչ
 ըստ անայնոյ, և կամ զայլոյ ուրուք: Որպէս և մեծն
 Վարդգոր ասէ՝ Վազիազու . Արկին էր՝ ըստ որում
 վաստակեցան, և երկեան, և արտասուեացն, և
 քաղցեաւ, և ծարաւեցաւ օրինօք մարմնոյն: Արկինն
 ասել՝ զանձ Վանն, և զնորայն յայտնեաց մարմին . և
 օրինօք մարմնոյն ասելն՝ ըստ մարդկուէս, և ոչ ըստ
 անութե նշանակէ կրել զկիրսն: Օ որ դու և ոչ զմի

1 S. Gr. Illum. apud Agath.
pag. 139.

2 Serm. de Epiph.

3 Integram hanc Severiani ho-

divinitatem, ut tibi dicere videtur. Nam si secundum divinitatem fieri posset, ut Christus humana pateretur; nec carne quidem indutus esset ex Virgine secundum nostram naturam; sed eandem, qua Patriarcharum diebus usus est, habuisset phantasticam visionem: sicut penes Abraham manducavit, et cum Jacob collocutus est, et Adamum et Cain uescientis more interrogavit. Quod si illa erant veritatis similitudines atque exempla, istud autem veritas ipsa, non exemplum; patet ergo, quod veritas erat ipse quoque aspectus; veritas erat et ipse, qui apparuit; veritas erat etiam pati, veritas passio quoque. Quamvis enim potuisset virtus divina etiam in similitudine veritatem servare, ut dixit Sanctorum quidam, Gregorius noster¹; attamen collatis cum hac postremâ priscis illis visionibus affectionibusque, illae similitudines et figurae dicendae sunt, haud saepe veritas. Veritatem autem voco rem ipsam, non autem nomen dumtaxat. Sicut ergo res erat apparitio ex muliere, res profecto erant etiam ea, quae ipse egit et passus est. Et sicut carnem Verbi non aliunde novimus, nisi ex Virgine; ex humanâ nempe massâ; sic etiam humanas passiones secundum nos, atque nostras Christum subiisse dico; minime vero secundum divinam, vel aliam quamlibet naturam. Quemadmodum etiam dixit magnus Gregorius Nazianzenus²: « Duplex erat, quatenus fessus est, timuit, » lacrimatus est, esurivit, et sitiivit carnis lege »: *duplex* dicendo, Verbum divinum, ejus quoque Carnem exposuit; dicendo autem, *Carnis lege*, secundum humanitatem, haud vero secundum divinitatem designat subiisse passiones. Quorum tu neutrum concedere potes, quippe qui vel ipsas humanitatis affectiones asseruisti esse peccata.

De quibus sic disserebat graciosus Severianus Gabalensis Episcopus³ in sermone de Salvatoris dispensa-

miliam, cum integro suo libro a ris fecimus ann. 1827.
nobis latine reddito, publici ju-

զօք յայդցանէ կարես առնուլ յանձն. յաղագս որոյ զնոյն ինքն ընքեան զմարդկային կազմածս մեղս ասացեր գու :

Օ որմէ առաւելաչնորհն Սեւեռիանոս ասէր զաբաղացոց եպիսկոպոսն 'ի տնօրէնուէ Փրկչին բանի . Մնչարչարելին, ասէ, չարչարի չարչարելեան. ոչ ընդ այնու կարեօք եմուտ՝ որ 'ի մեղսն տանիցին, այլ որ զհասարակաց բնութիւնս պատեալ է : Վանզի ոգի և մարմին ծառայէն կարեաց՝ որ 'ի մեղսն տանին, և այնց կարեաց՝ որ արտաքոյ քան զմեղսն իցեն . այսինքն քաղցնուլն և ծարաւելն, և վաստակելն և ննջելն՝ մարմնոյն կարիք են, այլ ոչ եթէ 'ի մեղս համարեալ իցեն . իսկ պոռնկութի և պղծութի և հակառակութի՝ այն կարիք մեղաց են : Աոյնպէս և ոգին ունի պատեալ զիւրև կարիս յարարէ բնութիւնն ընկալեալ զօգտակարսն և զկարևորսն, զերկիւղն և զտրտմութիւնն և զցասումն : Աւ եթէ լոկ առանձինն քննիցին, կարիք կոչին . իսկ չափով և ըստ ժամանակի՝ օգնականութի են բնութես : Օ այս ասաց, և 'ի վերայ եբեր՝ ասելով . Օ կարիս մարմնոյ և ոգւոյ՝ որ արտաքոյ քան զմեղսն իցեն, կալաւ յանձին կենարարն . քաղցեալ ըստ մարմնոյ, ծարաւեցաւ, վաստակեցաւ, ննջեաց . և այնու ոչ եթէ զատուածութիւնն ինչ թնամանեաց, այլ վասն զմարմնոյն բնութիւն ճշմարտութիւն յայտնելոյ : Աոյնպէս և ըստ շնչոյն երկեալ, տատամեցաւ, տրտմեցաւ . «Տրտում է ասէ շունչ իմ մինչև 'ի մահ» . և դարձեալ, թէ « Սկսաւ տրտմել և հոգալ » . և այն չէին կարիք մեղաց, այլ բնութեան մարմնոյն ծանուցիւք : Աւ դարձեալ ասէ . Օ 'ի յառաջագոյն կարկեսցէ զբերանս հերձուածողացն, և յայտ արասցէ, թէ զայս մարմինս զգեցաւ, որ ընդ բազում կարեօքս մտանէ, որ զանգիտէս 'ի չարչարանաց, որ դողայս 'ի բռնութի մահու, որ խռովի և տրտմի ընդ վախճան կենաց :

Մհաւասիկ յայտնի բանիւ երևեցոյց սուրբ հայրս՝

1 In oper. Sever. habetur luxuria.

2 Matth. 26. 38.

3 Marc. 14. 33.

4 Serm. IX, qui locus nomine ejusdem Severiani Gabalensis E-

tione : « Cruciatum, inquit, subiit qui pati non po-
 » terat, per passibile corpus; haud illas affectiones
 » subiit, quae in peccatum perducant, sed quae affi-
 » ciunt communem naturam. Anima enim et corpus
 » serviunt affectionibus tam in peccatum ducentibus,
 » quam iis, quae extra peccatum sunt: Ut esurire, si-
 » tire, fatigari, et dormire affectiones sunt corporis,
 » nec tamen in peccatum habentur; at fornicatio,
 » pollutio, et contentio ¹ affectiones peccati sunt.
 » Pariter anima quoque habet circumpositas sibi af-
 » fectiones a Creatore ex ipsâ naturâ susceptas, eas-
 » que utiles et necessarias, ut timorem, moerorem,
 » et iram. Quae si se junctim examinentur, passiones
 » vocitantur; moderate tamen, et ad tempus, adjutri-
 » ces sunt naturae nostrae ». Quibus dictis addit :
 » Eas passiones corporis et animae, quae sunt extra
 » peccatum, suscepit Salvator: esuriit secundum car-
 » nem, sitiivit, defatigatus est, et dormiuit: hisce ta-
 » men nullatenus divinitatem suam inhonoravit, sed
 » ut carnis naturam veraciter manifestaret. Similiter
 » secundum animam timuit, sollicitus fuit, tristatus
 » est. *Tristis est, inquit, anima mea usque ad mor-*
 » *tem* ². Et rursus : *Coepit pavere et taedere* ³ : quae
 » sane non erant affectiones peccati, sed naturae car-
 » nis indicia ». Praeterea dicit: « Ut praeveniens ob-
 » strueret Haereticorum ora, atque manifestaret hanc
 » nostram induisse carnem, quae varias subiit affe-
 » ctiones, quae pavet dolores, quae timet vim mor-
 » tis, quae turbatur ac terretur de fine vitae ⁴ ».

Ecce claris verbis ostendit sanctus Pater passiones,

piscopi citatus legitur in Concil. liorum Florentiae edit. Tom. x.
 Rom. sub Martino I. habito an. fol. 1091.
 949. Vid. Mansi Collect. Conci-

ոչ մաստունս գոլ մեղաց և ապականութե՛ն, որ 'ի մեզ
 գտանին կիրքս, այլ ընական մարմնոյ և ոգւոյ կարիք.
 առ որս կամաւ և ըստ կանխատեսութե՛ն խորհրդոյ
 յայնոսիկ խոնարհէր Խորն, և ոչ եթէ բռնազբօսու-
 թեամբ զփրկականն զիւրեամբք ածել կարելն զմար-
 մինն. զի այս սոսկ մարդոյ է՝ բնականացն 'ի հարկի
 կալ ծառայութե՛ն կարեաց : Իսկ Ռանն Կճ ընդ ին-
 քեան անքակաբար զմերն միաւորեաց . յորժամ կա-
 մէր ինքն, յայնժամ ակնարկէր մարմնոյն իւրոյ յա-
 ռաջ ունել զընականն, առ 'ի ճշմարտելոյ զբովան-
 դակն ընդ ինքեան միաւորել զմարդկայինն զուի և
 զմարմին : Արպէս հրաշալին ասէ : } Յոստան-
 դինուպօլսի . Եւ զիարդ այդուցն քաղցնոյր . յոր-
 ժամ կամէր և թոյլ տայր, ասէ, մարմնոյն, յայնժամ
 զգայր իւրոց կարեացն :

Եթէ այդպէս է՝ ասեն, ապա փոփոխելի էր Ռճ.
 երբեմն տկարանայր մարմինն՝ թոյլ տալով նմա բա-
 նին, և երբեմն զօրանայր՝ ընկալեալ 'ի բանէն : Կար-
 ձեալ թիւրահաւատք առ 'ի թիւրել յանդգնեալք
 զհաւատս ուղիղս : Օ ինչ ասես և զմեռանելն վասն
 մեր զՌճ. եթէ ըստքեզ է, կամ մեռաւ և փոփո-
 խեցաւ . և կամ թէ ոչ փոփոխեցաւ, և մեռաւ ոչ :
 Եթէ և մեռաւ, և ոչ փոփոխեցաւ, ըստ նմին
 և ընկալաւ զկիրսն, և ոչ այլայլեցաւ 'ի կրիցն . և
 որպէս 'ի մահուն զմերն ընկալաւ զմահ, այս է՝ որո-
 շեալ զչունչն 'ի յիւրմէ մարմնոյն, սապէս և 'ի
 կրելն՝ մերումն նոյնաձևապէս հաւասարեաց կրից :
 Արպէս սուրբն Ռասիլիոս ասէ յառ դոհութեանն
 ճառի՝ ասելով . Երդ որպէս ընկալաւ զքաղցնունն
 Խոր՝ հաստատուն կերակուրն շնչեցեալ 'ի նմանէ, և
 զծարակելն իրաւացոյց խոնաւութե՛ն ծախեցելոյ որ
 'ի մարմին . և վաստակեաց՝ մարմնոյն և ջղացն յու-
 ղեզնացութե՛ն ձգեցելոյ . ոչ Կճութե՛ն աշխատուի
 տաժանեցելոյ, այլ մարմնոյն՝ որ 'ի բնութե՛ն յար-
 մարագոյն է՝ զպատահումն ընկալաւ . նոյնպէս և
 զարտօսրն իրաւացոյց, զբնական լինել 'ի մարմնի ըզ-
 պատահումն թուղացոյց : Եթէս 'ի սքս հայրն :

quae in nobis inveniuntur, non esse peccati corruptionisque partes; sed naturales corporis animaeque affectiones, ad quas ultro et secundum providentiae consilium se se humiliabat Dominus; neque per violentiam poterant (*affectiones illae*) sibi subjicere Salvatoris carnem. Id namque meri hominis est, ut necessario naturalibus deserviat affectionibus. At Verbum divinum, quod indissolubiler secum nostram univit naturam, quando ipse volebat, tunc annuebat carni suae naturalia prosequi, ut revera ostenderet, integram sibi humanam conjunxisse animam et carnem. Quemadmodum dicit admirabilis Johannes Constantinopolitanus¹: « Et quomodo *mane esurii*? Quando id voluit, inquit, et carni concessit, tunc illius » sensus ostendit ».

Si ita est, aiunt, mutabilis ergo erat Christus: nunc debilis erat caro, permittente ei Verbo; nunc fortis, Verbo eam roborante. Iterum protervae fidei viri rectam detorquere fidem praesumunt! Quid ergo dixeris de illius quoque morte propter nos? Si secundum te accipiatur, aut mortuus est et mutatus; aut nisi fuerit mutatus, neque mortuus. Sin vero et mortuus est, et non mutatus, eodem pacto suscepit quoque passiones, nec tamen per passiones fuit immutatus. Et sicut in morte nostram sustinuit mortem, hoc est sejunxit animam a suo corpore; similiter patiendo nostris aequae particeps fuit passionibus. Sicut sanctus Basilius loquitur in homilia de Gratiarum actione, dicens²: « Quemadmodum igitur Dominus, solidis cibis digestis famem sustinuit, sitimque admisit³ humore corporis consumpto, et defatigatus est ex itinere musculis ac nervis plus aequo distentis, non succumbente labori divinitate, sed corpore, quae ipsius naturam comitari solent, accidentia suscipiente; admisit quoque lacrymas, carni sinens accidere, quod erat ei naturale ». Ita sanctus Pater.

³ Arm. certam reddidit.

Ուստի յայտ է՝ թէ հաւաստապէս բնականացն թոյլ տուեալ՝ զանցնիւրցն իրողուին առ իւրն անապականապէս ազգել մարմին և հոգի՝ ինքնիշխանական կամօք՝ յորժամ և կամեցան . ոչ անուանն և ձևոյն և եթ, այլ առաւել իրացն՝ որոց և անուանն՝ յիւրաքանչիւրսն համբերեալ . և այսր աղագաւ ըզմերն ասի ընդունել կիրս : Այլ և ըստ մեզ, եթ ոչ յոյժ գայթաղեսցիս բանիւս, զապականութեն ընդ միտ ածելով տեսակս . քանզի ես զբնականացն ասեմ բուռն հարկանել զՔս . դու զանբնականսն ՚ի ներքս մղես, այս է զապականութի և զյալյալութի : Այլ սոսկ մարդ, բայց և ոչ անմեղ . այլ մանաւանդ անմեղ և մարդ միանգամայն . էր ինչ՝ որ ըստ մեզ, և էր ինչ՝ որ ոչ ըստ մեզ՝ յինքեան ցուցանելով անքն . քաղցեալ ըստ մեզ, և քաղցնլովն ոչ ըստ մեզ՝ առ յազգեցուի երկնային բարութեն զմեզ փոխաբերեաց : Այլ թէ յատուկ մարդ, ոչ ևս ընդ կրեին ներգործեալ կարող . և եթ միայն անմեղ, ոչ ևս ներգործելովն կրել գիտակ : Բայց այժմ առ երկոսին միանգամայն բաւական լիեալ . առնլով յինքն զտկարութեն մեր՝ և ըստ մեզ, եղեաք և մեք զօրութեն նորա հաղորդք՝ և ըստ նմա : Այլ գիտացաւ, և նովին մարդարեանորհս զմեզ յարդարեաց : Այլ եռաւ ըստ մեզ՝ թաղման տալով զիւրն մարմին, և ստուգապէս մարդկային շնչովն առ դժոխականսն ժամանեալ . յորոց միովն՝ զմահուն ընկալաք լուծումն, և միւսովն՝ զապականութեն զքակտումն : Այլ միանգամայն ասել, թէ զամենայնսն իւր ընտանեցոյց զմերսն բնականս, որովք իւրումն զմեզ ընտանեցուցանէր բնականաց : Այլ զայս լուսաւորագոյնս մեծն Աթանաս ասէ Մեթոքսանդրի . « Համբերեալ Ռանին ծննդեան մարմնապէս . և զնորին աւրարածն ՚ի մեղս և յապականութե և ՚ի մահու ցընդեալն՝ ինքեամք ժողովեալ նոր պատկերաւ . վասն որոյ զմեղացն դատապարտութիւն յերկրի արար, և զանիծիցն բարձումն ՚ի վերայ փայտին, և զապականութեն քակտումն ՚ի դերեզմանին, և զմահուն լուծումն ՚ի դժոխս : Այլ վերայ ամենայն տեղոյ ել, զի

Unde constat, quod revera naturalibus permittebat, singula agere in corpus suum atque in animam incorruptibiliter per liberam voluntatem, quando-cumque volebat; haud nomen dumtaxat, et figuram, sed res ipsas, quarum est nomen, singillatim sustinens. Propterea nostras dicitur suscepisse passiones, necnon secundum nos; nisi nimis scandalizeris in hoc dicto, examinatis corruptionis generibus. Ego siquidem naturalia Christum suscepisse assero; tu autem innaturalia intrudis, corruptionem videlicet et mutationem. Non erat merus homo, sed nec merus Deus; potius Deus simul et homo. Ideo quaedam sicut nos, quaedam vero non omnino sicut nos praeseferebat Dominus: esurivit sicut nos, et esuriendo non sicut nos ad caelestium bonorum saturitatem nos transtulit. Si purus homo erat, non poterat in passione agere; si vero solus Deus, non amplius agendo passionis conscius. Nunc porro in utroque pariter sufficiens compertus est, sibi concilians infirmitatem nostram, et sicut nos; ita nos quoque virtutis ejus participes facti sumus, et sicut ille. Ignoravit, sicque prophetiae gratiis idoneos nos effecit. Mortuus est sicut nos, corpore suo sepulturae tradito, et revera per humanam animam ad inferos pervenit; quorum per unam mortis recipimus dissolutionem, per aliud autem corruptionis destructionem. Summatim dicam, omnia nobis naturalia sibi familiaria fecit, ut per eadem nos familiares redderet naturalibus sibi. Haec porro aperte dicit magnus Athanasius Alexandrinus¹: “Subiens Verbum nativitatem corporaliter, suam ipsius creaturam in peccato, corruptione, et morte dissolutam in se ipso per novam imaginem congregavit. Quapropter peccati condemnationem in terrâ, maledictionis abolitionem in ligno, a corruptione immunitatem in sepulcro, et mortis dissolutionem in inferno peregit: omnemque locum permeavit, ut totius hominis salutem perficeret, formâ imaginis nostrae in se ipso

¹ Contra Apollin. lib. 1. num. 5.

ամենայն մարդոյ փրկուածիւն գործեսցէ, զպատկեր մերոյ կերպարանիս յինքեան ցուցանելով: Վանզի զինչ պէտք էին այ ծնանել ՚ի կնոջէ, աճել հասակաւ և ամաց թուով, որ և զյաւիտեանսն արար. և կամ դարձեալ խաչին և գերեզմանին և դժոխոցն, յորս մեք անկաք. եթէ ոչ զմեզ խնդրէր՝ ՚ի ձեռն մերոյ պատկերիս կենագործելով զմեզ, և յիւր միաբանու թին և նմանուածիւն կատարեալ պատկերին կոչիցէ զմեզ:

Օ այս այսպէս ասելով անձազանն հօր՝ յայտ արար, թէ ոչ մեծազօրն և եթ իւրով զօրութիւն և կամ իշխանասաստ հրամանաւն զմերն տանջեաց տանջիչս Վանն անձ, այս է զմեզն և զպակհանուածիւն և զմահ. այլ մարմնով իւրով որ ՚ի մէնջ, և բանական հոգւովն ՚ի նոսա հպեալ զյաղթուածիւն ցուցանէր: Աւ այսպէս երկրորդս Վաճառաւջնոյն գտաւ նորոգող. զի զոր օրինակ նա վիրաւորեալ ՚ի մեղացն՝ հաւառակորդին ետ զինքն ՚ի ծառայութի, սա անմեղութ մերձեցեալ զմեզն դատապարտեաց. և վիրաւորեցելումն ՚ի վերայ բերելով զողջութի՝ ծառայեցուցանել զծառայեցուցին հրամայեաց ծառայեցելոյն: Աւ զայս գտեալ մեր զազատութի ՚ի տնէն՝ ոչ այլով իւրք օրինակաւ, այլ ՚ի ծառայական կրիցն անտի, զոր կատարեաց իւրով մարմնովն հնազանդ լիեալ հօր մահու չափ. որպէս թէ ՚ի տկարութե զօրութի ցուցանել, և ՚ի խոնարհուէն գործել ճանապարհ առ բարձրութիւն: Օ այս և մեծն Վրիգոր Վազիազու ընդարձակագոյն բանիւ բարբառեալ ասէ. «Վերպարանէ զօտարին բովանդակ յինքեան զիմս բերելով հանդերձ իմովքն, զինքեամք ծախեսցէ զչարութիւնն իբրև զմով հուր, և կամ իբրև զգողչի արեգակն. և ես հաղորդեցայց նորայոցն յազգս խառնմանն. վասն այնորիկ գործով պատուէ զհնազանդութիւն, և զփորձ առնուլ զնորա ՚ի չարչարելն: Ասն զի ոչ էր բաւական սէրն, որպէս և ոչ մեզ, եթէ ոչ և գործովք կատարեալ էր մեր. քանզի գործքն ցոյցք էին սիրոյն: Աչ ինչ է վատթարագոյն

ostensâ. Nam quid opus erat, Deum, qui saecula ipsa condidit, nasci ex muliere, aetate crescere annorumque dinumeratione? aut quid opus habuit cruce, sepulcro, et inferno, quibus nos obnoxii sumus, nisi nos quaereret, ut per formam nostram vivificaret nos, atque ad perfectae imaginis suae similitudinem imitationemque provocaret? "

Haec ita dicens divus Pater declaravit, quod Verbum divinum non solum per omnipotentem suam virtutem, aut praevalentem auctoritatem nostros tortosissimos; ut peccatum, corruptionem, et mortem; sed etiam per carnem suam, quae ex nobis, et animam rationalem conflictatus cum iis victoriam celebrabat. Atque ita secundus iste Adam primi illius inventus est renovator. Sicut enim ille vulneratus a peccato, adversario sese dedit in servitutem; iste per innocentiam peccatum damnavit, atque salutem reddens vulnerato, jussum dedit illi, qui servivit, ut sibi tyrannum cogeret deservire. Quam sane libertatem, nos nacti sumus a Domino non nisi per serviles passionibus, quas perfecit in carne sua, Patri *factus obediens usque ad mortem*¹; ita ut per infirmitatem demonstraverit virtutem, et ex humilitate viam paraverit ad celsitudinem. Haec magnus etiam Gregorius Nazianzenus ampliori sermone disserens, ait² " Formam sibi alienam formam, omnia mea in seipso cum meis ferens, ut per seipsum absumat malum, sicut ceram ignis, aut sicut sol vaporem, ut ego sua per mixtionem participarem: quo circa obedientiam reipsa honore afficit, eamque in passione experitur. Neque enim satis erat amor, sicut neque nobis, nisi etiam opere perficeremus; quoniam opus indicium erat amoris. Haud improbabile erit fortasse illud quoque in animum reducere, quod tentat nostram obedientiam, passionibusque suis

¹ Philipp. 11. 8.

² Tom. I. p. 581. Serm. XXXVI.

Թերևս և զայն զմտաւ ածել, զի փորձէ զմեր հնա-
զանդուծիւնն՝ և չափէ զամենայն իւրովք չարչարա-
նօքն՝ արուեստիւ մարդասիրուծեն, որպէս թէ ու-
նիցի գիտել իւրովքն զմերս » : Այլ զայս նա :

Բայց մի զամենայն զմարդկական կարիսն՝ ՚ի միում
չարի հարեալ՝ ընդ մի համարիցիս . իբրու թէ նմա-
նապէս ամենեցուն զքնաւորելն սոցա առ մեզ վար-
կանելով . որովք և ոչ ամենեքումք այսոքիւք զվերկ-
չականն պարտ և արժան է ասել զկիրընդունակու-
թիւնս : Բանզի ոմանք ՚ի նոցանէ բնականք ասին՝ ըստ
բնուծեան ՚ի մեզ տրամադրեալք . որպէս քաղցն և
ծարաւն և քունն և աշխատուծիւն , տրտմուծիւն և
երկիւղն և ցասումն և անգիտուծիւն : Իսկ ոմանք
յետամտականք ՚ի մեզ եղեն : Յորոց մին ՚ի նոցանէ՝
՚ի մէնջ ընկալաւ զսկզբնաւորուիւն , այսինքն մեղքն ,
որ զպատուիրանն ուսոյց արհամարհել . իսկ ոմն յա-
րարէէն պատուհաս ընդ յանցանայն ՚ի վերայ եղաւ
մահն : Իսկ ապականուծի հետեանք ասին մահունս .
ոչ ՚ի մէնջ և ոչ յարարէէն յարեալ եղև ՚ի բնուծիւն ,
այլ որս գտեալ և կերակուր արարեալ իւր զընդ մա-
հուամք անկեալսն . քանզի ներլինելուծեն է ներ-
հական , որպէս յառաջն ասացի . որ ապականէ զիրն ,
և գողցես թէ յանդոյուծի զգոյն խնդրէ ներածել :
Որով առաւել խնդայր , և չարաչար յուսոյն զուար-
ճանայր խաբեբայ և պատրիչն մերոյ նախահօր , որ-
պէս թէ յաղթեալ նախանձելոյն . և զանուանեալն
՚ի բոլոր գոյացելոցս պատկեր արարչին խափանել կա-
րացեալ , որում ոչ իցէ հնար լուծեցելոյն առ նիւթն՝
յորմէ գոյացաւ՝ վերստին միւսանգամ գոյանալ վըս-
տահանայր . և վասն այնորիկ անշունչ և անշարժ նիւ-
թոյն անփոյթ արարեալ՝ միայն բռնացեալ պահէր
զկենդանական շունչն : Սորին աղաքաւ ոչ տուեալ
թոյլ ապականուծեանն առ իւրն մերձենալ մարմին՝
որ կենագործելն եկն զմեզ Բանն անձ , որ հանդեր-
ձեալն էր քակել զսա՝ ՚ի մեռանելն իւրում : () ըրինակ
իմն՝ շինուածոց զհիմնն ՚ի բաց առեալ , և կամ կոր-
ծանումն քաղաքի եղեալ՝ ՚ի տապալել զպարիսպն :
Իսկ մահուամբն թէպէտ և պատժեաց զմեզ՝ որ ի-
րաւապէսն դատուր , այլ սակայն երկեակս ՚ի նմին ՚ի

» omnia metitur per benignitatis suae artem ; quasi
» per sua scire vellet et nostra ». Haec ille.

Caeterum vide ne omnes humanas affectiones in unam seriem reducens , unius instar censeas , ac si eodem modo omnium istarum sit apud nos habitus ; quibus omnibus neque Salvatoris dicendae sunt passiones. Quaedam enim istarum naturales dicuntur , naturaliter nobis insitae , ut fames , sitis , somnus , defatigatio , moeror , timor , ira , et ignorantia ; quaedam vero postmodum intrusae sunt. Quarum una e quidem a nobis ipsis principium duxit , peccatum scilicet , quod praeceptum contemnere docuit ; altera vero a Creatore ipso ob delictum ceu poena superposita fuit , mors nimirum. Corruptio autem dicitur mortis consequentia , quae nec a nobis , neque a Creatore naturae nostrae fuit insita ; sed ipsa venata est , sibi que escam paravit subjectos morti. Nam generationi est contraria , ut superius dixi , qua corrumpit rem et quasi ad nihilum reducere nititur entia. Quo valde exultabat , atque maligna spe delectabatur mendax Protoparentis nostri seductor , quasi victor extiterit contra eum , quem invidebat ; ipseque ratum habebat se potuisse impedire , quominus ille , qui inter creaturas appellabatur Creatoris imago , quum resolutus foret in materiam , unde formatus , minime posset iterum reformari : quapropter neglectâ inanimi immobilique materiâ , solam vitalem animam tyrannice insidiabatur. Ideo Verbum , quod venit propter nostram salutem , corruptioni nequaquam permisit suum attingere corpus , quum ipsam esset in morte suâ destructurus ; sicut exempli gratiâ , fundamento aedificiî sublato , aut muris eversis , corruere urbem oportet. Quamvis autem nos per mortem punierit , qui juste iudicabat ; verumtamen duplicia in ipsâ morte unum post aliud occultavit utilitatis semina , quae sunt ista : ut peccatum , per quod periclitamur , finem acciperet ; utque indissolubilis vitae prin-

մահուն մի ըստ միոջէ զօգտուածէն ծածկեաց զսերմանս . որք են այսոքիկ . յորմէ վտանգեալ լինիմք՝ ՚ի վախճան հասանել մեղացն , և անլուծականի կենդանութեան լինել սկիզբն : Այլ յաղագս այսորիկ ամփուլ թուլ եկեալ յանձն առնոյր զսա յորն . զի մեղացն արասցէ լուծումն , և զապականութեն խափանեսցէ զյափշտակուածի . զի և յարուածքն կոչեսցէ զմեղաւկեանսն :

Այց կամիմ օակաւուք ևս ձգտել՝ որ յաղագս ապականութի իցէ բանս . զի և արժան իսկ է զառաւելազանցս զայս չար մարդկայինս ազին՝ յուրվագունիւք հրապարակել բանիւք . զի գիտասցէ խոհեմագոյնն , թէ որպիսի պատուով յիսկզբանն յայ ստեղծաւ ընուածիս . և յորպիսի և յորքանս յինքնակամութեն սայթաքեալ եկն յանարգութիւն . և կամ զիարդ եղև փոյթ արարչին մերոյ սակս մերոյն փրկուած մարդ լինել , և արեամբ խաչին իւրոյ ազատել զմեզ միանգամայն ՚ի մեղաց և յապականութի , և ՚ի ծառայութի բանսարկուին բռնութի : Արդ է ապականութիւն բոլոր իրի քակտութեան պատճառ՝ այլայլութի ՚ի վերայ հասեալ . քանզի բոլորն ՚ի մասանց բաղկանայ . և զբաղկացեալն ՚ի մասանց քակտէ ապականութի , զայլայլութիւն ՚ի գործ արկանելով : () ըինակ իմն . որպէս թէ առաջի կայցէ բանիս՝ տունկ ինչ ՚ի տնկագործողէն իւրմէ խլեալ . առ որ մերձեցեալ ապականութե՝ փախուցանէ ՚ի նմանէ՝ նախկին հրաման տուեալ այլայլութե , զենականն որ ՚ի նմա որակութիս . և փոխանակ այնոցիկ զանվայել չագոյնսն ՚ի ներքս ածէ զորպիսութիւնս . և ոչ տայ թոյլ մնալ նմա յայլայլութեն յայնմիկ , այլ ՚ի վայր քարշեալ՝ անցնիւրցն մատուցանէ զնա յորոց բաղկացաւն տարերց . զոր ապա կարողութի է միայն ամենազօր ձեռինն՝ միւսանգամ զքայքայեալն նիւթ առնոյն հաւաքելով հաստատել տեսակ :

Արդ երիս եցոյց մեզ բանս զկործանմանն մերոյ տեղիս . զառաջինն մեր իսկ գտեալ և անձին մատուցեալ , զմեզսն . և զերկրորդն որ դատէրն զմեզ՝ զպատուհասն ՚ի վերայ ընկէց անձ , զմահն : Ասկ զվերջինս՝ հետեւանս ասացաք լինել մահուն , զապականութի .

cipium oriretur. Quamobrem omni sollicitudine veniens hanc sibi conciliabat Dominus, ut peccato dissolutionem inferret, corruptionisque rapinas impediret; ut hoc pacto per resurrectionem suam quoque ad supernam vitam nos revocaret.

At aliquantulum adhuc extendere volo, quod de corruptione est, verbum; etenim justum est excessivum hoc humani generis malum copiosissimis verbis vulgare, ut sciat sapientior, quali honore in principio fuerit a Deo creata natura nostra, et in qualem quantumque voluntario lapsu ignobilitatem ceciderit: vel quae fuerit Creatori nostro diligentia, ut propter nostram salutem homo fieret: et *per sanguinem Crucis suae* liberaret nos simul a peccato, a corruptione, et a diabolicae tyrannidis servitute. Corruptio itaque est integrae rei per supervenientem immutationem; causa dissolutionis totum enim partibus constat, atque constitutum ex partibus per immutationem solvit corruptio. Exempli gratiâ; supponamus aliquam plantam fuisse per plantatorem suum eradicatam; quam adiens corruptio, fugat ab ipsâ, eam primum immutans, naturales illi insitas qualitates, posteaque pro iis indecoras inducit qualitates: neque sinit illam in eâdem manere variatione, sed deorsum pertrahens eam ad singula quibus coaluerat, elementa reducit. Quam dissolutam materiam deinceps in propriam restituere formam iterum recolligendo unius Omnipotentis manibus erit potestas.

Tria porro loca nobis ostendit ruinae nostrae sermo: primum peccatum a nobis ipsis excogitatum nobisque appropinquatum; secundo mortem, quam Judex noster Deus superinduxit ut poenam; corruptionem demum, quam mortis consequentiam esse

մանաւանդ թէ յաղթանակ հակառակորդին գտեալ զսա խաբէութեն իւրոյ հանդիսի : Օ ի թէպէտ և ասաց ստեղծին հողածնիցելոյն , “ հող էիր և ’ի հող դանձցիս ” , ոչ հրաման տալով , այլ առ որ ինչ երթալ լոցն էր զինի մահուն , մակձայնելով զայն ասէր : Օ որ օրինակ՝ քար ինչ ’ի բարձուստ ուստեք հօլովեալ , որ մօտն կայցէ՝ ասասցէ , երթալ ունիս՝ մինչև ուրանօր արժանն իցէ երթալ :

Արդ են ծայրքն պարզաբար ասացեալ չար՝ և անուամբ և իրօք . իսկ մէջն ոչ պարզաբար և ոչ նոյնպէս , այլ ’ի միմեանց ընկալեալ , և շարամանեալ ընդ միմեանս : Քանզի որ ասի մահն , նոյն և քուն ասի . և որ կենացն է վախճան , սկիզբն է կենաց : Այլ ծայրիցն՝ մարդն եղև գտօղ , և բանսարկուն . ոմն զմեղնն , և ոմն զապականութիւն բնութեանս առթելով : Այլ յաղագս այսորիկ եղեալն վասն մեր մարդ՝ և անուանեալն երկրորդ Ադամ մեղս ոչ արար . վասն զի ոչ գտաւ նենգութի՛ն ի բերան նորա . և ոչ մարմին նորա ետես զապականուի . զի զոր ոչ իւր ինքեան եղեալ ’ի բնութես , և ոչ հպեալ ’ի նոսա : Քանզի աւելորդ և վայրապար վարկանէր՝ յորոց ազատեն զմեզ խորհեցեալ՝ զնոյնս ինքեան մատուցանել . իսկ ’ի պատուհասէ անտի ոչ հրաժարէր . զոր օրինակ բժիշկն արբուցանել զգեղն հիւանդին հանդերձեալ՝ արասցէ իւրով ճաշակմամբն հաւատալի . զի ոչ էր մեղք և ոչ ապականութի պատուհասն , այլ որ զնոսա ’ի բնութես հալէր և ’ի բաց ջնջէր՝ որպէս յոսկոյ անտի հուր զժանգն : Այլ զայս կամաւորապէս կրել կարողութիւն էր միայն Քրիստի , և որք ’ի նմանէ զօրացեալք՝ զորդեգրութեն արժանաւորեցան ընդունել փառս . “ Ացորդ լինելով չարչարանացն՝ եղէն և փառացն նորա հաղորդք ” . ոմպ ասէ Առաքեալ : “ Քանզի զոր սիրէ Կրիստի , տանջէ զամենայն որդի՛ն զոր ընդունի ” : Այլ սոյն սա՝ թէպէտ “ Այլ ժամանակն ոչ ուրախութե թուի , այլ յետոյ պտուղ խաղաղութն ուլաւ կրթելոցն հատուցանէ յարդարութի ” :

1 Genes. 3. 19.

2 II. Cor. 5. 21.

3 Isai. 53. 9.

4 I. Petr. 2. 22. atque Act. 2. 31.

diximus; immo triumphum, quem in seductionis suae palaestrâ nactus est adversarius. Quamvis enim terri-
genae dixerit Creator: *Pulvis es, et in pulverem rever-*
*teris*¹; non praecipiendo, sed praedicendo statum,
quo abiturus erat post mortem, id proferebat: ut si
quis, exempli gratiâ, saxo cuivis ex alto loco deciden-
ti, proxime adstans dixerit: Restat tibi, ut, quocum-
que ire liceat, vadas.

Extrema igitur sunt mala simpliciter dicta tam
nomine, quam re ipsa: media vero non simpliciter,
nec eodem modo; sed se invicem comprehendentia
sibi que connexa. Quae enim dicitur mors, somnus
quoque nuncupatur; quodque finis est vitae, est vitae
initium. Extrema vero invenere homo, et diabolus:
uno peccatum, altero corruptionem naturae indu-
cente. Quamobrem ille, qui propter nos homo
factus est, atque *Secundus Adam* nominatus, *pec-*
*catum non fecit*², quoniam *non est inventus dolus in*
*ore ejus*³; neque *ejus caro vidit corruptionem*⁴: quod
enim ipse non introduxerat in naturam, id ei neque
attigit. Superfluum siquidem et inane censebat, ea-
dem, a quibus nos liberare statuerat, sibi aptare.
Poenam vero non renuit; ut si medicus pharmacum
aegroto propinaturus, illud ipsemet degustans aegro-
tum redderet securum; quia poena neque pecca-
tum, neque corruptio erat, sed potius illa liquefa-
ciendo abstergebat a naturâ, sicut ignis⁵ rubiginem
ab auro. Id autem ultro pati potest solus Christus,
nec non illi, qui ab eo corroborati gloriam adoptio-
nis accipere meruerunt; nam *compatientes conglorifi-*
cantur, ut dicit Apostolus⁶. *Quem enim diligit Domi-*
nus, castigat, flagellat autem omnem filium, quem re-
cipit: quod ad tempus quidem videtur non esse gaudii,
postea autem fructum pacis exercitatis per eam reddet
*justitiae*⁷.

5 Subintelligitur, *abstergit*.

6 Rom. 8. 17.

7 Hebr. 12. 6. et 11.

Իսկ խաղաղութեւ պտուղ զնոյն ինքն ասեմ, « Որ արարն գերկոսին մի, և զմիջնորմն ցանկոյն քակեաց զթշնամուծիսն 'ի մարմնի իւրում », Եւ զի՞նչ քան զայս վեհագոյն և գերաշխարհիկ խաղաղութի, ընդ անձայնոյն միանալ մարդկային բնութես, և լինել մի գերագունին յաղթելով: Եւ այս է՝ որպէս ինձ թուի՝ ասելն Որդւոյ առ Հայր: « Փառաւորեա՛ զՈրդի քո առ 'ի քէն փառօքն, զոր ունէի յառաջ քան զլի նել աշխարհի առ 'ի քէն »: Եւ զայսց բանից զարմատս ինքն իսկ եկեալ ուսուսցէ մեզ տօր, հարցեալ 'ի նմանէ: Առջէս, ո՛վ տօր, Հայր քեզ զանձ. ապա ուրեմն էութեան նորա ես Որդի. յայտ է՝ թէ և փառակից նորուն. իսկ զի՞նչ այդ՝ զոր ասեսդ, « Փառաւորեա՛ զՈրդի քո առ 'ի քէն փառօքդ », և զայդ ճշմարտես՝ թէ ունէի զփառսն, և առ 'ի քէն ունէի, և յառաջ քան զլինելն աշխարհի ունէի: Իսկ մինչ զառ 'ի նմանէ փառսն ունէիր 'ի սկզբանէ աշխարհի, այժմ ո՞ր է՝ զոր ինդրեսդ. ունէիր յայնժամ, և այժմ ո՞չ ունիս: Եւ անհնար է մշտնջենաւորի էութեդ գոլ առանց փառաց. զի թէ փառքն ոչ են առ քեզ, ոչ է ապա և էութիսն. և եթէ առ քեզ ոչ են, ապա և յորմէ ունէիրն 'ի Հօրէ բարձեալ եղեն: Օրինչ ևս ինդրես 'ի նմանէ, յայտնեա՛ մեզ աղաչեմք զքեզ, տէր. զի 'ի քեզ են ծածկեալ անձք իմաստութեւ և գիտութեւ:

Ընարգանս ինձ կրել առաջի կայր, զթուք և զապտակ ընդունել. քացախ և ղեղի ճաշակել. զմահ խաչի յանձն առնուլ: Աղաչէի զՀայր՝ որպէս անարգեալ զոր, զի վերստին առ իս դարձուսցէ զփառսն:

Եւ զի՛արդ. մերկացա՞ր արդեւք յանարգանացն զփառսն. եթէ այդ է, ապա և 'ի մահուանէ անտի զանմահութիսն կորուսեր, և միանգամայն ասել՝ թէ և անձութիսն մարմնոյդ աղազաւ հեռացաւ 'ի քէն:

Ո՛չ այդպէս. ոչ եթէ ես յիմոց անտի փոփոխեցայ, այլ կարծիք մարդկան՝ զոր ունէին վասն իմ, փոփոխեցան: Յորժամ 'ի բժշկութեցն սքանչելիս վայելէին՝ զարմանային, հաւատային, բարեբանէին ըստ

Pacis autem fructum dico eum ipsum, qui fecit utraque unum, et medium parietem destruxit inimicitiam in carne suâ ¹. Quænam vero excelsior ac superior pax, quam cum divinâ uniri humanam naturam, unumque fieri, Superiore superante ²? Et hoc est, ut mihi videtur, dictum Filii ad Patrem: *Clarifica tu Filium tuum claritate, quam habui, priusquam mundus esset, apud te* ³. Horum autem verborum radices ipse Dominus adveniens docebit nos, interrogatus a nobis: Vocas, Domine, Patrem tibi Deum: ergo essentia ejus es Filius; unde liquet, quod etiam æqualis sis illi in gloriâ. Quid autem est, quod dicis: *Clarifica tu Filium tuum claritate*? istud quoque confirmas, *habui claritatem, et apud te habui, et antequam mundus esset habui*. Atqui quum ipsam apud eum claritatem habuisses a principio mundi, nunc quænam illa erit, quam quæris? tunc habuisti, modo non habes? sed fieri nequit, ut sempiterna tua essentia sit absque claritate: si enim claritas tibi non esset, ergo ne essentia quidem esset; et si hæc tibi deest, ergo a Patre quoque, unde habebas, ablata fuit. Quid ergo amplius poscis ab eo? declara nobis, quæsumus te, Domine, quoniam *in te sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi* ⁴.

Mihi instabat impropèriari, sputum colaphumque suscipere, acetum et fel degustare, crucisque mortem amplecti; rogabam Patrem, tamquam injurias patiens, ut gloriam mihi redderet.

Quid ergo? exspoliatusne tuâ gloriâ fuisti per opprobria? Si ita erit, ergo etiam per mortem immortalitatem amisisti; uno verbo dicam, ergo propter corpus ipsa quoque Divinitas longe fuit a te?

Minime: non ego a meis propriis immutatus sum, sed hominum opinio, quam de me habebant, est immutata. Quum curationum miraculis fruerentur, admirabantur, credebant, mibique secundum gloriæ

³ Johan. 17. 5.

⁴ Colos. 2. 3.

արժանի իմոց փառացն . իսկ յորժամ անարգեալ զիս տեսին, գայթապդեցան վասն իմ . Թողով զպատ շաճն ըստ իս՝ յանպատշաճագոյնն իմ ընկղմեցան խորհուրդս . որպէս և Ասայիսս զսոյն յառաջաձայնեալ վասն իմ ասէր զսոցանէ : Արդ խնդրեմ՝ ի Հօրէ, զի մերկացուցէ ՚ի կարծեաց մարդկան զանհաւատութեանն անարգանս, և զհաւատոցն զգեցուցէ խորհրդոց նոցա զփառս : Ա՛ի հայեսցին առայս՝ զոր տեսանենս այժմ, այլ զոր ինչ ընդ ձեռն այսորիկ լինելոց է մշտնջենականի փառացն իմոց մեծութի : Վիտասցեն այսոքիկ՝ որոց իմաստութիւնն իւրեանց առաջնորդեաց նոցա առ մոլորութիւն, թէ պարտ է « Յիմարութք քարոզութեն ասրիլ հաւատացելոց » . յանարգանաց անտի իմոց՝ վերստին զըտանել զոր կորուսին մարդիկ զփառս . ՚ի մահուանէս զոր ճաշակեմ, ստանալ զանմահութի . և միանգամայն ասել, թէ լինելովս իմ որդի մարդոյ՝ արժանաւորեսցին լինել որդիք մարդկան որդիք այ : Օսոյն և Հայր ինձ պատասխանեաց յերկնից . « Վառաւորեցի, և դարձեալ փառաւորեցից » :

Արպէս նախքան զմեռանելդ քո՝ զօրութք սքանչելեաց քոց ոմանք ասրեցան մարդիկ, առաւել ևս զինի կամաւոր մահուն քո բազմացին հաւատացեալք ՚ի քեզ, այլ և հանդերձ գերազանցութք . զի սակաւք են յսճահրաշիցդ քոց նշանաց ընտրեալք, և անթիւք ՚ի մարդկանէ՝ զորս ճառ խաչին քո ժողովեսցէ՝ լինել ժառանգորդ արքայութե քում՝ :

1 Աստանօր պարտի լինել ստոցին . այլ թէ որոյի բանիւք նշանաւորութի Գրիգորի վկայասիրի մեկելիմ փորութիւն ստացողի գրոցս, անեանելի յետագայ բանս Գորգայ իմ քօրինակել սուտղի ՚ի հին օրինակէ ՚ի պէտս իւր և հայրապետանօրինակին կայր գրեալ այսպէս :

Տեառն Վրիժորիս է գիրքս հայոց չափանայապետի :

Այս է գիրք չափանէ ուղղագրութե հօր մերոյ սքին Յովաննոս հաւանողիկոսի Հայոց և իմաստասիրի օջնեցաւոյ : Աս էս Վրիժորիս նոսասարս՝ նորին հասարակոց որդի և աշակերտ՝ չայնանէց

meae dignitatem benedicebat ; quum autem opprobrio affectum me viderunt, scandalizati sunt in me; relictâ mihi condignâ, in absurdas submersi sunt cogitationes ; sicut etiam Isaias ¹ idem de me vaticinans quoad illos asserebat. Peto itaque a Patre, ut exuat ab hominum opinione infidelitatis ignominiam, eorumque animum induat fidei gloriâ. Ne respiciant id, quod nunc vident ; sed illam, quae per haec futura est sempiternae gloriae meae magnitudinem. Sciant ii, quorum sapientia eus decepit, quod per praedicationis stultitiam salvari oportet credentes ; per opprobria mea iterum illam assequi, quam homines perdiderunt, gloriam ; per mortem, quam delibo, immortalitatem acquirere ; atque uno verbo propterea quod ego filius hominis factus sum, digni efficiantur hominum filii *filios Dei fieri*. Quapropter et Pater respondit mihi de caelo: *Et clarificavi et iterum clarificabo* ².

Sicut ante mortem tuam per virtutem miraculorum tuorum nonnulli homines salutem assecuti sunt, magis ac magis post voluntariam tuam mortem multiplicentur credentes in te ; idque abundantius, quoniam pauci sunt per divina signa tua electi ; innumereque sint homines, quos sermo Crucis tuae congreget ; ut fiant Regni tui haeredes ³.

¹ Isai. 53. 2. et 3.

² Johan. 12. 28.

³ In codice Parisiensi illico sequitur subscriptio Gregorii Armeniorum Catholici, cognomen *Veghajasèr*, seu Martyrophili.

Postea vero Amanuensis quoque subscriptio legitur, quam veluti suae fidei professionem ille exaratam voluit ; nosque, prout jacet, quibusdam interjectis lacunis, ipsissimam exhibemus :

Domini Gregorii Armeniorum Pontificis est hic liber.

Hic est liber testamenti orthodoxiae Patris nostri sancti Johannis Armeniorum Catholici, ac Philosophi Ozniensis. Ego autem infimus Gregorius ejusdem fidei fi-

Է՛մ այսմ խոսարովանութիւն եւ ասանդամն . եւ որք այլապէս դա-
ւանէն քան զայսոստիկ, եւ նորաչեւս ասանէն¹

Լսա արուստս Ղարփ, որ 'ի լեիէրանս շէրիէս Լըրմէնի նստիմ
յանապարս (Յովանիսի, պարսահեցայ օրինակի գրոցս (Յովաննո-
օջնեցոյն, յարիէղս մեծ վանացն Սէհուայի, եւ խոշոր գրով գո-
լեցի զսա . եւ 'ի վերջս օրինակին նայր գրեալ լեւ արի Ղարփո-
րիսի է գիրքս՝ Տայոց քահանայապետի . եւ այլ 'ի խոնարհ՝ ի-
րով յեւոօքն գրեալ գոքր յեշարաւարանդ՝ զոր արեսանէս . եւ
արդ ու էկս քերած էր . եւ յայտ է լեւ Բ արանքն է ք
ծն², լեւ որ այլապէս դասանէ՝ նկովեալ է : Լըրդ գոլեցի
զսա 'ի յօգարութիան պիտանացոսայ իրայ պէսպէս ասանդից 'ի
պգոռաշոտի ինչ, եւ համաշունչ յարկակցի էղէօր Սայլաարոյ վար-
դապետի եւ Լըսարոսածարոյ, եւ պէնի մեր որոց ար յաջողեացէ .
գրեցաւ չիւէ³ լուսիս 'ի քսոսս ար . ամէն :

1 Յօրինակին Գորգայ գրչի 'ի
լուսանցն կայր գրեալ՝ Անն՝ քոչ
ու իէս քերած էր . : Բայց վայրա-
պար քերեալ է 'ի տխմարէ ումե-
մնէ ձև բանագրանացն . որ ինքնին
մակարերի 'ի մնացուածոյ նախըն-
թաց բառից, թէ ունի լինել այս
պէս . * Եւ որք այլապէս դաւա-
նեն քան զայսոսիկ, և նորաձևս
ասանն . . . նգովեալ լիցին . , որ-
պէս բացատրէ 'ի ներքոյ և Գորգ
գրիչն :

2 Տէս զտխմարութի և զայսր
քերողի, զի երկուցեալ է անգ՝ ուր
ոչ գոյ երկիւղ . միանգամայն և
թողեալ է զայնչափ տառս՝ որովք
գուշակի վերծանելին, այս ինքն

թէ՝ Բանադրանքն է քերածն : Եւ
թէ և զամբողջ տողն քերէր, նոյն
բան յայտնի գուշակիւր :

3 Օրինակս մեր՝ որպէս տեսու-
նես, ունի զհնուի կարևոր և հա-
ւատարիմ . գորով գաղափարեալ
յամին 1298, իբր հարիւր ամօք
յետոյ քան զաւուրս լամբրոնա-
ցոյն՝ 'ի բուն օրինակէ անտի, զոր
'ի ձեռս ունէին և վերծանէին լամ-
բրոնացին և Շնորհալին և Գրիգոր
կաթողիկոսունք : Կմին իրի ոչ ևս
գոյ տեղի կարծելոյ՝ այլ զայս ճառ
լինել, և այլ զոր առաջինքն ըն-
թեռնուին, և զոր թէորինանէ փա-
փաքելով խնդրեաց :

lius et discipulus huic confessioni traditionique assentior. Qui vero aliter quam haec profitetur, novitatemque facit¹

Ego pusillus Gorg², qui a tergo montis Armeni sedeo in eremo Johannis, attigi exemplar libri Johannis Ozniensis in Bibliothecá magni Coenobii Scheurae, meisque non adeo politis literis eum exscripsi. In fine autem exemplaris scriptum extabat: Domini Gregorii Armeniorum Pontificis est hic liber: et paulo inferius manu propriá scriptum erat breve hoc monumentum, quod aspicias: ubi lineae dimidium ac linea una erat erasa, constat tamen rasuram fuisse Anathematis (verba): quippe qui aliter profitetur, anathema praesefert. Hunc porro transcripsi ad salutarium rerum traditionumque utilitatem, ad mei eruditionem, nec non unanimis sodalis mei fratris Chaciadur Doctoris, ac Deodati, nostrorumque posterorum: quibus Dominus incolumitatem largiatur. Exaratus fuit aerá MCCXLVII³ ad Dei gloriam. Amen.

¹ Hic desunt quaedam verba, sed fuisse videntur . . . Anathema sit.

² Idest: Georgius.

³ Armeniorum sane aerá, anno scilicet Domini 1298.

ՆՈՐԻՆ ՏԵՒՈՒՆ

Յ Ո Վ Ա Ն Ն Ի Ս Ի

Ի Մ Ա Ս Տ Ա Ս Ի Ր Ի

ՅԱՂԱԳՍ ԿԱՐԳԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Օ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ և զկենդանարար Հոգւոյն
■ սրբոյ զօրուին յայտնելով երբեմն, որ իսկա-
կիցն էր Հոգւոյն, “Հողմուր կամի, ասէ, չնչէ.” այս
ինքն է՝ որ յամ մարդիկ մատակարարէ զիւրոյ զխորհրդ-
դոյն զզօրուինս. ոչ միայն յարժանաւորսն, այլ և յան-
արժանան ցուցանէ զիւր զբարերարութիւնն՝ վասն
բազմաց օգտի: Եւստանօր Ռադամայ որ զյայտնեալ
Ռանին նյ բարբառեցաւ, որ ՚ի վախճան ժամանակացս
և ՚ի կատարման ժամանակիս՝ մարդ եղեալ յերկրի
երևեցաւ, և ընդ մարդկան շրջեցաւ. կամ խոնար-
հագոյն քան զինքն զէշ նորուն մարդկեղէն բարբա-
ռոյն բարբառեալ, արգելելով զմարդարէին զանօրէ-
նութիւն. կամ զանշունչ գաւազանն Ռհարոյնի պըտ-
ղաբերեալ ՚ի խորհուրդ եկեղեցւոյ:

Եւստանայ ինչ զարմանք՝ եթէ մեղաւորաց և անար-
ժանից թողացուցանէ նժ փոքր ինչ մասն խորհրդոյ
քննել յեկեղեցւոյ, ՚ի հնգից անտի բանիցն Պաւ-
ղոսի, առ ՚ի յօգուտ ուսմնասիրաց եկեղեցւոյ ման-

1 Generatim Armeniacae Eccle-
siae officia Ordines, seu Disposi-

tionnes nuncupantur.

2 Christus nimirum quatenus

EJUSDEM DOMINI

J O A N N I S

PHILOSOPHI

DE OFFICIIS · ECCLESIAE

CHRISTI

DIVINI et vivifici Spiritûs Sancti virtutem declaraturus aliquando ipsemet² verus eidem Spiritui Coëssentialis dixit: *Spiritus ubi vult, spirat*³; idest, cunctis hominibus distribuit sui mysterii virtutes. Non solum super dignos, verum etiam super indignos beneficentiam suam ostendit ad multorum utilitatem. Quemadmodum Balaamo, qui protulit revelata Verbi divini, quod in fine temporum, et in consummatione annorum homo factum *in terris visus est, et cum hominibus conversatus est*⁴; aut illo viliores ejus asinum fecit humanam edere vocem, prophetae iniquitatem coërcens; aut inanimum Aaronis virgam fructuosam reddidit ad Ecclesiae symbolum.

Quapropter non est mirum, quod peccatoribus et indignis permittat Deus modicam quamdam mysterii partem in Ecclesiâ perscrutari ex quinque illis Pauli sermonibus⁵ ad utilitatem studiosorum Ecclesiae

Deus est.

3 Johan. 3. 8.

4 Baruch. 3. 38.

5 I. e. a Paulo memoratis. 1. Cor. 14. 19.

կանց : Յաղագս այսպիսի մարդասիրութեն՝ թերևս
և զիմն ոչ յիշեաց Վրիստոս անձ զբազմութի յան-
ցանացս , և ոչ ընդդէմ եբեր զանախորժելի զյանդի-
մանութիւն , եթէ “ Պու ընդէր բնաւ պատմես զար-
դարութիւն իմ , կամ առնուս զուխտ իմ 'ի բերան
քո ” . և զպատճառն յայտնէ յասելն . “ Ասն զի
դու ատեցեր զխրատ իմ , մերժեցեր և յետս ընկե-
ցեր զամենայն զբանս բերանոյ իմոյ ” . և որ 'ի կար-
գին է :

Օ ի թէ արտաքնոցն ասացեալն 'ի խորհուրդ
եկեղեցւոյ վերաբերին , 'ի Պաւղոսի յասելն , եթէ
“ Արի որ ննջեսդ և կանգնեաց 'ի մեռելոց , և լուսա-
տու լիցի քեզ Վրիստոս , ” . և կրետացւոց սուտ մար-
գարէին վկայութիւն առ Տիտոս զարմանալի . որչափ
ևս առաւել որ ուղղափառ հաւատով խորհրդաբե-
րին , ներէնոցա և առաջնորդէ առ բարեացն գիւտն .
ըստ այնմ եթէ “ Օ կամն երկիւղածաց իւրոց առնէ
տէր , և ինդրուածաց նոցա լտէ ” , տալով նոցա լեզու
գիտութե խօսել 'ի ժամու զբանն : Արպէս և աստա
նոր և ինձ շնորհօքն այ պարգևեցաւ համարձակուի
բանիս :

Անէ ընդէր 'ի մեջ գիշերին հինգ սաղմոսիւնն նախ եր-
գէն . ենէ զինչ խորհուրդ բերէ քարոզի , և քահանայան
աղօթի :

ՎԱՆՁԻ յաստուածային խաղաղուի ժամանեալ
մարդկային բնութի , խորհիւր ազատել 'ի չարին վըր
դովմանց սուրբ եկեղեցի . և որպէս յանդիման կա-
լով առաջի մեծի թագաւորի , նախկին համարձա-
կուի հայցէ 'ի բանալ բերանոյ իւրոյ , յասելն , “ Տէր
եթէ զչրթունս իմ բանաս , բերան իմ երգեսցէ զօր-
հնութիւն քո ” : Աւ յետ այնորիկ համարձակեալ

1 Psal. 49. 16.

2 Ephes. 5. 14. Videtur quidem
hoc a Paulo citatum testimonium
ex Isaiae Prophetiâ cap. 60. v. 1.
desumptum fuisse : Auctor ta-
men cum quibusdam antiquiori-

bus ex prophano quodam Scripto-
re prolatum esse arbitrabatur ;
ideoque externorum dicta illud
vocat.

3 Tit. cap. 1. vers. 12. Creten-
ses semper mendaces , malae be-

puerorum. Propter hujusmodi benignitatem utique nec meam commemoravit Christus Deus multitudinem delictorum; neque injucundam reposuit reprehensionem, dicens ¹: *Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* rationem quoque adducens totidem verbis: *Quoniam tu odisti monitum meum, respuisti, et projecisti omnes sermones oris mei, et caetera.*

Quod si externorum dicta ad Ecclesiae symbolum referantur, Paulo dicente: *Surge, qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus* ²; Cretensium autem pseudoprophetae mirabile extat testimonium apud Titum ³; quanto magis iis omnibus, qui per orthodoxam fidem in mysteriis conversantur, indulget, eosque ad bonorum adeptum perducet? juxta illud: *Voluntatem timentium se facit Dominus, et deprecationem eorum exaudiet* ⁴; praebens eis scientiae linguam ad loquendum, quum verba sint proferenda, sicut nunc mihi quoque per Dei gratiam largita fuit istius sermonis fiducia ⁵.

Quare mediâ nocte quinque Psalmi decantantur; qualemque intentionem praesefert Praeconium, ac sacerdotalis Oratio?

QUONIAM ad divinam pacem perveniente humanâ nostrâ naturâ ⁶, sancta quoque Ecclesia cogitabat liberari a mali perturbationibus, atque in conspectum magni Regis quodammodo veniens, ante omnia confidentiam postulat ad aperiendum os suum, dicens: *Domine, labia mea aperies, et os meum cantabit laudes tuas* ⁷. Deinde confidens retulit contributorum insi-

stiae, ventres pigri.

⁴ Psal. 144. 19.

⁵ Ad hunc locum refertur fragmentum illud, quod de *Nocturnâ horâ* inscribitur, in sequentibus exhibendum.

⁶ Post nimirum quietem noctis.

⁷ Psal. 50. 17. quibus verbis, quemadmodum Latinae, sic et Armenicae Ecclesiae nocturnum officium incipit.

պատմեաց զնեղչացն դաւաճանուին, և զագգի ազգի ալէկոծութին. յասելն՝ « Տէր, զի բազում եղեն նեղիւք իմ, և բազումք յարեան ՚ի վերայ իմ », ՝ սկըզբանէ կենաց իմոց թշնամիք ՚ի դրախտին հակառակամարտ զօրու թիքն : Ալ « բազումք ասելին զանձնէ իմմէ թէ չիք փրկու թի սորա առ անծ իւր », : Ա ասն որոյ աղաչէ՝ օգնական լինել տկարու թե բնու թե ս առ ՚ի խորտակել զյարձակումն լլկողացն, և ոչ անտես լինել մարդկային բնու թե ս ՚ի բարեգ թ ու թ ենէն տն . զի լոյց չարչարանօք մեղաց զոգի իմ, և ըզկեանս իմ՝ ՚ի փառաց դրախտին ՚ի դժոխս մերձեցոյց, « Ալ համարեցայ ես ընդ այնոսիկ՝ որք իջանեն ՚ի գուբ », . և որ զկնի սաղմոսն պատմէ զանազան փորձու թ թն վարարկեալ որպէս վարմի :

Արդ ընդ այս ամենայն կիրս փորձու թ եց անցեալ եկեղեցոյ, սակայն ոչ լքանի յարարչական խնամոցն որ ՚ի դրախտին . ամենեւին արտաքս սահմանեալ զինքն ՚ի բարձրու թ ենէ խոնարհեցուցանողին, գոչէ քաջալերաբար և ասէ, « () րհնեա՛ն անձն իմ զտէր, և ամենայն ոսկերք իմ զանուն սուրբ նորա », . և թէ « () րհնեա՛ն անձն իմ զտէր, և մի մոռանար զամ սքանչելիս նորա », զառաջինսն և առ յապայսն . որ պսակելոցն է զկամարարսն իւրով ողորմու թ թն : Ալ այսպիսի անծաշնորհ յուսով զօրացեալ՝ հրամայէ երկնային զօրացն, առ ՚ի յօգնականու թ թն փառաբանու թ են իւրեանց տեսանին օրհնել զտէր :

Ալ այսպէս սրբեալ և ամրացեալ և զգաստացեալ հինգ սաղմոսիւք, յաղագս հինգ զգայու թ եցն մաքրու թ ենն, խնդրեաց յայ զսուրբ հոգւոյն զշնորհսն յօգնականու թ թն, առաջնորդ լինել յերկիր բարու թ եննցն, ուստի ելաքն մախանօք չարին . յասելն, ե թ է « հոգի քո բարի առաջնորդեսցէ մեզ յերկիր ուղիւղ », զոր և քարոզն պատուիրէ պահել զպատու թ թնն, զի երկայնօրեայք լինիցին յերկիրն բարու եց, որպէս ՚ի դրախտին սակաւօրեայք : Ալ ապա քահա

1 Psal. 3. 2.

2 Psal. 87. 5.

3 Psal. 102.

4 Psal. 142. 10.

dias, et variam confluctuationem, dicens: *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me, multi insurgunt adversum me?* ab initio vitae meae inimici in paradiso adversariae virtutes. *Multi vero dicebant animae meae, non est salus ipsi in Deo ejus*¹. Propterea poscit, ut adjutor sit imbecillitati naturae nostrae ad confringendam velliantium incursionem, neque humanam nostram naturam despiciat Domini benignitas. Peccati namque vitiis implevit adversarius animam meam, et ex paradisi gloriâ ad infernum appropinquare fecit vitam meam; *existimatus sum cum descendentibus in lacum*². Sequens autem Psalmus sese variis tentationibus tamquam tendiculis circumdatum fuisse enarrat.

Quamvis ergo per hasce omnes tentationum passiones transierit Ecclesia, minime tamen derelinquitur ab expertâ in paradiso providentiâ Creatoris. Omnino itaque exulem sese aspiciens ab humiliantis celsitudine, viribus receptis, exclamat dicens: *Benedic anima mea Domino, et omnia, quae intra me sunt, nomini sancto ejus*. Item: *Benedic anima mea Domino, et noli oblivisci omnia mirabilia ejus antiqua et futura*; quippe qui in misericordiâ suâ ministros suos coronabit³. Per hanc porro divinitus largitam spem confortata (Ecclesia) praecipit caelestibus Virtutibus, ut ei auxilio sint per suam doxologiam, qua Dominum laudare videntur.

Sic itaque sanctificata, munitaque, et resipiscens per quinque Psalmos, ob quinque sensuam purificationem, petiit a Deo gratiam Sancti Spiritûs in auxilium, ut perducatur nos in terram bonitatis, unde per Maligui invidiam egressi sumus, dicens: *Spiritus tuus bonus deducat nos in terram rectam*⁴. Item et Praeco⁵ praecipit observare mandata, ut in terrâ bonitatis sint longaevi; quum in paradiso paucis diebus fuerint commorati⁶. Deinceps oratio Sacer-

⁵ Id est, Diaconus Praeconium decantans.

⁶ Subintelligitur *Protoparentes*.

նայական աղօթքն հայրաբար զփրկեալն իբրև զորդիս լուսոյ կենաց մատուցանէ առաջի Հօրն երկնաւորի, և երկրպագուս և փառաբանիչս ամենասուրբ Արրորդութեն. նմա փառք յաւիտեանս. ամէն :

Եւ ընդէր եօթն գոթաղայիս Կանոնեալ է սաղմոսն Պատմի. և ելէ վասն ինչ պարձառի իբրև զԼեւրի ին խորհրդով զայլոց մարգարէիցն ՚ի վերայ բերելով օրհնութեան յայնէն. և ապա յետոյ քարոզ և քահանայական աղօթիս :

Ի հրաւրակ երես փառազարդութիցն նոյ զնամ գոլբաբեօք տեսանեմք. և ս առաւել զգերազանց զպայծառ և զանեղ լոյսն զսահմանող տուրնջեան և գիշերի, որով վարին ժամանակաց շրջմունք եւթնօրեայք շաբաթացեալք : Ըրդ թէպէտ յոլովք կան եօթներեակք ՚ի վրայլոց աւուրց շրջագայից, այլ ինձ մերձ թուի գոլ սաղմոսիս միտք եօթն գոթաղայիւքն կանոնեալ. զորոչ օտարքան թէ Հոգւոյն նոյ իմաստիւքն վարկանիմերանելի հարցն մերոց զեօթն գոթաղայսն կանոնանուանեալ, այսինքն է անշարժուի, որ ըստ համեմատութեան ընդ եօթն աւուրս շաբաթուն գաղափարին մի մի գոթաղայ առ օր մի գոլով, վեցն ըստ վեց աւուրցս տարժանմանց. իսկ եօթներորդն զգլուխն և օր կատարման, յորում աւուր և սուրբքն ճգնեալք ՚ի Քրիստոս պսակին :

Բայց չև ևս կատարումն եօթներեկին. զոր յայսմ վայրի զօրհնուի զայլոց մարգարէիցն ՚ի վերայ բերելով, որ նշանակէ զութերորդ գարուն զխորհուրդն, և օրն զգարուն, որպէս օր միաշաբաթուն և խոր.

1 Hanc vocem *Copula*, seu *nexus*, seu *conjunctio*, ex Armeniacâ voce *Coplâ* integram servare voluimus, quippe quae, ut nobis videtur, ex latino idiomate desumpta est; armeniace siquidem nullius est significationis. Ad majorem tamen hujusce loci intelligentiam notandum est, quod pe-

nes Armenios octo Canonibus comprehenditur totus Psalmorum liber; unusquisque autem Canon septem *Copulas* habet, quarum unaquaelibet vel duos vel tres vel plures Psalmos comprehendit, hac sane de causâ *Copulas* nuncupatos, quia semper conjunctim recitantur inter se

dotalis, patris more, in conspectu caelestis Patris offert quodammodo salvatos luminis vitae filios adoratoresque, et glorificatores Sanctissimae Trinitatis. Ipsi gloria in saecula. Amen.

Quare autem septem Copulis¹ sub Canone redactum fuit Psalterium David? aut qua de causá, tamquam si imperfectum fuerit mysterium, adjunctis caeterorum Prophetarum hymnis, laudes decantantur, ac Praeconium postea, et oratio Sacerdotalis subsequitur?

Ex mirificis ac magnificis ornatissimis Dei operibus cuncta bona esse vidimus; maxime vero superexcellentem, et clarissimam lucem increatam, diei ac noctis designatricem; qua temporum vicissitudines peraguntur septenis diebus Sabbatum² praeseferentes. Quamvis autem plurimae sint septenae³ per caeterorum dierum circulum; mihi tamen sensus adesse videtur Psalterii in Canones per septem Copulas redacti: quia nonnisi Spiritus Sancti sententiá beatos Patres nostros arbitror septem Copulas nominasse Canonem, videlicet *Constantiam*; ut per analogiam septem assimilentur Hebdomadae diebus, unáquaque copulá ad unumquemque diem respondente; sex quidem secundum sex dies laborum, septima vero veluti caput perfectionisque dies, in qua sancti quoque dimicantes coronantur in Christo.

Necdum perfecta est septima; quapropter huic intervallo superadditur aliorum Prophetarum hymnus; idque octavae aetatis mysterium designat, dies autem ipsius aetatis mysterium⁴. Sicut Primae Sabba-

quodammodo copulati, et nonnisi in fine Copulae dicitur versiculus *Gloria Patri*. Idipsum et penes Latinos agitur in Laudibus, ubi duo Psalmi 62. *Deus Deus meus*, atque 66. *Deus misereatur nostri*, conjunctim recitantur quotidie, quemadmodum et tres illi 148. *Laudate Dominum de*

caelis, 149. *Cantate Domino canticum novum*, et 150. *Laudate Dominum in Sanctis ejus*.

² Seu quietem.

³ Seu potius *Hebdomadae*.

⁴ *Octavae aetatis nomine aeternam beatitudinem saepe saepius intelligunt Sancti Patres*.

Հուրդքն 'ի նմա ութերեակք, և ինքն սկիզբն լինելու է աշխարհի: Աստանօր յանդումն բերի աղօթից մերոց և ամ տնօրէնութեցն Վրիստոսի. զմահն ասեմ, և զթաղումն, և զյարուին, որպէս յետ լքանելով զեօթնօրեայ ժամանակս, որ է ըստ մարմնոյ երկրաքարչ տարժանմանցս. և առ ութերեակն ճախրել զխորհուրդն առ Վրիստոսի յարութէ օր:

Սերձ յասացեալսն վարկանիմ և զղւտացւոցն օրէնսն և զքահանայիցն զկատարելութին ութօրեայ դեգերեալ առ դուրս խորանին վկայութի, գոնեա տիպք օրինակի եօթներորդացն, որ առ ութերեակն հանեն քրիստոսեան խորհուրդն. ը որում իմաստունն Սողովմոն, 'ի զգոնուէն խրատուն յորդորէ՝ տալով մասունս եօթանց, այլ և ութից: Ամ 'ի սաղմոսն 'Վաւթի՝ որ վասն ութերորդացն գրեալ է. կամ բաղարջակերաց առուրքն, կամ տաղաւարահարաց տունին գուշակումն, որ յերկնայինսն բերէր զմեզ 'ի վայրսն: Վանդի անորդուփն հետեւիմք 'ի լեառն բարձու առանձնանալ ընդ Արրորդութեն փառաց. յորմէ զրկեալ 'ի սկզբանն 'ի գերակայ բարեացն, մարդկային բնութիւնս՝ յերկիր կործանեցան: Աստ այսմ գաղափարի և որդի թագաւորագնւոյն յետ եօթներորդ ժամու առուրն ապաքինէր յախտէն, յԱրդոյն միածնէ բժշկութեն. նա և յութերեակսն լինէր նորդումն ընդ Վրիստոսի յարուցեալք:

Այս մեծի խորհրդոյ խորհրդագգաժ եղեալ եկեղեցոյ, 'ի բոլոր ժամանակաց լմունս, բարեփառ հաւատով երջանկացեալ 'ի Վս, պատուիրէ 'ի կենցաղումն արթուն և զուարթուն լինել առաջի նորա, և մատուցանել նմա զբանաւոր զպատարագս 'ի հոտանուշից, և արժանաւոր լինել խոստացելոց բարեացն՝ զոր պատրաստեաց հաւատացելոցն միածին Արդին այ. նմա փառք յաւիտեանս, ամէն:

1 Hoc est *Dominicae*.2 Ad *Dominicam* nempe diem, in qua semper Armenii myste-

rium resurrectionis Christi commemorant.

3 *Eccle.* 11. 2.

ti¹ ejusque mysteria octavum declarant; ipsamet vero principium creationis mundi. Hic sane orationis nostrae omniumque dispensationum Christi fit implementum; mortem dico, et sepulturam, et resurrectionem; tamquam si, postpositis septem dierum temporibus, quae sunt secundum terrenos carnis labores, ad octavum diem alacriter transferendum esset mysterium, ad diem videlicet resurrectionis Christi².

Ad haec, quae diximus, propius accedere puto cum Levitarum legem, tum Sacerdotum initiationem, octo diebus commorantium ad ostia Tabernaculi testimonii, fere ad symbolum septenorum perducentium ad octavum Christi mysterium: quemadmodum sapiens Salomon in sapientialibus monitis hortatur *dare partem septem, nec non et octo*³; aut David in Psalmo *pro Octavâ* inscripto⁴: vel Azymorum dies, vel Tabernaculorum festivitatis praefiguratio, quae nos ad caelestia spatia referebat. Nam per Dei Filium iter facimus, ut in montem excelsum secedamus cum Triadis gloriâ; qua excellenti nimirum bonitate, expoliatum in principio genus humanum corrui in terram. Eodem modo et filius reguli⁵ post septimam diei horam a morbo sanabatur per Unigeniti Filii curationem; item in octavis resurgentes cum Christo innovabuntur.

Hoc magno mysterio penitus imbuta Ecclesia in totius temporis plenitudine, atque per orthodoxam fidem prosperata in Christo, jubet, in praesenti vitâ vigiles esse atque hilares in conspectu ejus, et offerre illi rationalem hostiam in odorem suavitatis, dignosque fieri promissis bonis, quae credentibus praeparavit Unigenitus Filius Dei. Ipsi gloria in saecula. Amen.

⁴ Psal. 6. 1.

⁵ Johan. cap. 4. vers. 52. ubi de filio reguli habetur; quia he-

ri horâ septimâ reliquit eum febris.

Եւ ելեւ ձաւն ի նշ պատճառով զընդ Երից ճանկանցն հանապաղ Երգեն ՚ի գիշերին • Եւ ապա քարոզ և քահանայանան աղօթք, և զինի Ողորմեա սաղմոսն • Եւ նոյնպէս քարոզն և քահանայանան աղօթքն • յԵԲՐՈՅ Տէր յԵրկնիցն՝ առանց Բնորդի, յԵԲՐՈՅՊատրի Բարձրանան յօրինէն • Եւ ելեւ զինչ այսոսիկ յայտնէն խորհուրդսն՝ շնորհօքն այ սկիզբն արասցուաք յայսօրնուրեւ :

ՔԱՆԶՒ ԽԾՆ յաւիտենական որ զամենայն արարածս բանիւ գոյացուցեալ, ուսուցին մեզ գիրք սուրբք յօչննէ լեալ զամենայն : Իսկ զթագաւորական զպատկերն յետոյ ՚ի պատիւ տէրուէն իւրոյ զարդարէր, ինքեան ստեղծանելով ձեռամբն՝ առաւել մեծարեալ, զանարգ նիւթն յերկինս հանելով ՚ի տէրութե փառան, որ է ըստ պատկերի և ըստ նմանութե, յաղագս որոյ հրամայէր արձակապէս քաղաքաւարիլ, զի ինքնայօժար ընթացիւքն ըմբռնեսցէ զառաջարեալ զխորհուրդսն : Աստանօր ՚ի վերայ հասեալ չարին, զանհասանելին ինքեան յափշտակելով զբարձրութին, որում անհանդուրժելի հասանելին աղէաքն • զի զորոյ ՚ի սիրտն ընկալաւ փափաքանօք զխրատն, նովին ձեռոյն յառաջարիմանայր • ուստի կապեալ իբրև շղթայիւք ՚ի խորս անգիտութեն անկանէր, ԽԾ իւր յօրինելով զկործանիչն • ընդ որոյ հովանեաւն լծեալ, զնորինն ժառանգէր զխաւարն • և ամենեւիմք ընդ մահու կորստեամբ գրաւեալ, յայ և ՚ի դրախտէն արտաքս անկանէր :

Եւ այսոցիկ այսպէս եղելոց, սակայն ոչ կարաց ժուժկալել իւրում պատկերին՝ յաղթեալ ՚ի մարգա սիրութենէն հայրն • այլ ընդ առաջ ելանէ նմա մարգարէական քարոզութիւն, գիրկս արկանէր և համբուրէր զգարձեալն ՚ի խողագնաց շաւղէ կռամովութենէն • պատմութեան փառաց և մատանի հրամայէ ազուցանել նմա զառաջինն, զոր մերկացաք մախանօք չարին • ապա զմեծ և զանպարագրելի զեզն, զանմահ իւր Որդին և զՆանն տայ ՚ի զենումն և փրկութիւն աշխարհի, յոր և կոչէ ՚ի հարսանիս երկնաւոր

*Qua de causâ hymnus trium Puerorum quotidie can-
tetur in nocturno, ac deinde Praeconium, et Oratio sa-
cerdotalis sequatur; postea Psalmus Miserere, atque
itidem Praeconium et Oratio sacerdotalis; dein sine in-
termissione Laudate Dominum de caelis; demum Glo-
ria in excelsis concinnetur; et quænam sit horum mens
per Dei gratiam declarare exordiamur.*

QUONIAM aeternus Deus omnes creaturas Verbo condidit¹, sacrae Scripturae nos docuerunt, omnia ex nihilo facta fuisse. Regiam autem imaginem postremo in domini sui honorem adornabat, eam suis ipsius manibus efformans magis magisque decoratam, vilem materiam ad caelum provehens in dominicam gloriam, quum facta sit ad imaginem, et similitudinem suam. Libere idcirco mandabat conversari, ut suoapte cursu proposita apprehenderet mysteria. Interea, superveniente maligno, inaccessam ei surripere celsitudinem satagit; unde ingentes irrepserunt aerumnae. Cujus namque animus avide suggestionem recepit, eodem tenore processit: proindeque ligatus tamquam catenis, in profundum ignorantiae cecidit, Deum sibi effingens deturbatorem: sicque, cujus praesidio sese subdiderat, ejusdem possidebat et tenebras; atque per interitum sub morte omnino detentus, a Deo et a Paradiso ejectus est.

Quibus hoc pacto obtingentibus, nihilominus non potuit suae imaginis lapsum sufferre Pater a suâ erga hominem clementiâ victus; verum illi per propheti-
cam praedicationem occurrit, amplectitur, osculatur-
que ab idololatriæ semitâ porcorum propriâ conver-
sum. Tunicam gloriae, et pristinum annulum, quem per Maligni invidiam abjicerat, ei porrigi jubet. Mox autem magnum et incircumscrip-
tum vitulum, immortalem Filium suum ac Verbum, in salutem mundi mactandum praebet, atque ad caelestes Filii sui nu-

¹ Juxta illud Psalm. 32. 6. *Verbo Domini caeli firmati sunt.*

Որդւոյն իւրոյ զտիեզերս : Այլ այսպիսի փրկական սնօրէնութիւնք տիեզերք նորոգեալք կենդանացան, զորոց երկուց աւուրցն զխորհուրդս հրամայէ 'ի կիրարկանել. զծննդեանն ասեմք և զյարուէ. ոչ միանգամ և երկիցս՝ այլ ամի ամի զնոյնն վերստին առնելով, նա և յամենայն շաբաթու տօնէ եկեղեցի զփրկութիւնն նախաստեղծին զոր արար միածին Որդին նոյն :

Իայց նախադասելոյ պատճառ զօրհնութիւն երից մանկանցն քան զՍղորմեա սաղմոսն այս է. վասն զի երգք երից մանկանցն յաղագս նախահօրն փրկուէ ձևանայ, որ մախանօք չարին 'ի մէջ հնոցի կենցաղիս դատապարտեալ մարմնով, շնչով և հոգւով. վասն այնորիկ նախ զարուին զփրկութիւնն յառաջ բերէ : Իսկ Սղորմեա սաղմոսն ունի զնախամօրն ազատութիւն սրբոյ անծածնի ծննդեամբն, ոչ ևս սնօրէնութիւն յղանալ և որդիս ծնանել յանէծս. վասն զի լուծաւ դատապարտութի սուրբ և անծածնին ծննդեամբն, և բարձան ամենայն պատճառք մեղաց, որ յանիծիցն մտին յաշխարհս, մարմնով Որդւոյն նոյն և թաղմամբն և յարութիւնն նորին : Ինդ նմին թաղեալք մկրտութիւնն 'ի մահ, և ընդ նմին յարուցեալք 'ի թաղմանէ մեղացն՝ նոյն ազդեցութիւնն. նա և համարձակիմ իսկ ասել՝ եթէ ընդ աջմէ հօր նստեալ :

Ինդ որպէս յառաջագոյն շնորհեցաւ 'ի հոգւոյն սրբոյ կարգեալ խորհուրդ պաշտման եկեղեցւոյ օրհնութիւն երից մանկանցն, մահու և յարութեամբն Վրիստոսի յաղագս նախահօրն փրկութիւն. և ի՞՞՞՞ք բաւեայն զխոնարհութե պաղատանս՝ հանապազօր երրեակ միութեան մատուցանել արժան է ամենայն բրիստոնէից :

Իսկ Սեծացուցէն և Սղորմեացն սաղմոսն ունի զնախամօրն ազատութիւն սրբոյ անտուածածնին ծննդեամբն : Այլ այսպէս ազատեալք 'ի նախամօրն

1 En iterum, ut superius diximus, mysterium Dominicae Resurrectionis in cunctis anni Dominicis ab Armeniis celebratum.

ptias universum orbem invitat. Hisce itaque dispensationibus reviviscens orbis terrarum est renovatus. Quapropter duorum dierum mysteria jubet Ecclesia solemniter celebrare; Nativitatem, inquam, et Resurrectionem; nec semel aut bis, sed annuatim eadem recolit; immo in omni hebdomadâ¹ festive celebrat Protoplasti salutem, quam fecit Unigenitus Filius Dei.

Ratio autem, ob quam trium Puerorum hymnus ante Psalmum *Miserere* decantatur, haec est. Quia trium Puerorum cantus primi Parentis quodammo- do salutem praefigurat, qui per Maligni livorem in camino hujus vitae corpore, spiritu, et animâ fuit condemnatus: ideo prius masculi reparationem ante oculos ponit. Psalmus vero *Miserere* primae Matris per Sanctissimae Deiparae partum liberationem designat; ne concipiat amplius in iniquitate, filiosque in maledictione pariat. Quoniam per sanctae Dei Genitricis partum soluta est condemnatio; omnesque peccatorum causae, quae ex maledictione ingressae fuerant in mundum, ablatae sunt per carnem Filii Dei, et per ejus sepulturam, ac resurrectionem: quocum sepelimur per baptismum in morte suâ, et cum ipso per Dei opus ex peccati sepulturâ resurgimus. Immo audeo etiam dicere, quod ad dexteram Patris sedimus².

Oportet ergo (quemadmodum jampridem a Spiritu Sancto fuerat largitum) ordinatum mysterium officii Ecclesiae, trium Puerorum hymnum ad mortis et resurrectionis Christi symbolum, propter primaevi Patris salutem (sicut et *Deus propitius esto*, humilitatis preces) quotidie Trinae Unitati universos Christianos offerre.

Magnificat autem, et Psalmus *Miserere* primaevae Matris per Sanctae Deiparae partum liberationem significant. Atque ita a primae Matris maledictione

² Supple: cum Christo, vel in Christo.

անիծից մանկունք եկեղեցւոյ, և յառաջին յօրհնու-
թիսն հաստատեալք, և ընդ անմարմնոց բնութեցն
պար առեալ, զերգս օրհնութեանն, յասելն, թէ
“ () օրհնեցէք զտէր յերկնից, օրհնեցէք զնա 'ի բար-
ձանց ”. և եթէ “ () օրհնեսցեն զնա ամենայն հրեշ-
տակք նորա ”. և այլ մի ըստ միոյն որ 'ի կարգին է :
Եւ յետ այնորիկ 'ի ստորինս զբանն ածէ յասելն, եթէ
“ () օրհնեցէք զտէրն յերկրէ վիշապք և ամենայն
խորք ”. և եթէ “ () ագաւորք երկրի և զօրք իւր, և
իշխանք, և երիտասարդք, և կուսանք ”. և որ 'ի
կարգին է. և այսպիսի մարդասիրուք ազատեալք ման-
կունք եկեղեցւոյ 'ի մեղաց ծառայութենէ, օրհնեն
զտէր յօրհնութի նոր, օրհնութի նմա յեկեղեցւոյ
սրբոյ. և եթէ “ Ուրախ եղև նոր Խորայէլ յարա-
րին իւր. որդիք Աիոֆնի, որ յԵւայէն, ցնծացան 'ի
թագաւորն իւրեանց, որ 'ի Արիամայն ծագեաց
Փրկիչ նոցա, որ յարուցեալ 'ի մեռելոց փչեաց յԱ-
ռաքեալսն, ասելով, “ Առէք զհոգի սուրբ, զհեռա-
ցեալն յԱդամայ 'ի բնութենէս, յաղագս ոչ 'ի դէպ
ճաշակման պողոյն գիտութեք բարւոյ և չարի :

Եւ զյառաջ ասացեալ օրհնութիքն, զներկայումս
և զարդիս ունի զգիտաւորուի. իսկ Փառք 'ի բարձուն
սըն, զապառնեաց և զհանդերձելոցն օրհնութեցն բերէր
զնմանուի, և զազգակցութի մարդկան ընդ վերնոց
բնութեցն. և միաբան փառաբանութիւն ամենասուրբ
Երրորդութեն. նմա փառք յաւիտեանս, ամէն :

Եւ եւէ զիսկ խորհուրդ ունի Փառք 'ի բարձանցն
անոր անոր այլ այլ երգի անասօպոսն :

Օ որ թուի ինձ թէ ըստ աւուր ժամուցն պաշտ-
մանցն խորհրդեանն կարգեալ են : Երկշաբաթին՝
ըստ առաւօտին պաշտմանն խորհրդեանն կարգեալ
է, յորում ժամու միւսանգամ գալուստն Փրկչին
պատմի. վասն այնորիկ առաւօտին աղաղակեն ողբեր-
գագին ձայնիւն, եթէ “ Աոյս տուր, տէր աչաց իմոց,
զի մի երբէք ննջեցից 'ի մահ ” ըստ յիմար հինգ կու-

liberati Ecclesiae pueri, atque in priscis benedictionibus confirmati, cum incorporeis naturis choreas ducentes, concinunt laudis cantum dicentes: *Laudate Dominum de caelis, laudate eum in excelsis. Et: Laudent eum omnes Angeli ejus, et caetera deinceps per ordinem. Deinde autem ad inferiora convertitur sermo, dicendo: Laudate Dominum de terrâ, dracones et omnes abyssi. Et: Reges terrae, et exercitus eorum, principes, et juvenes, et virgines, et quae sequuntur. Hujusmodi porro benignitate erepti Ecclesiae pueri a peccati servitute decantant Domino canticum novum; laus ejus in Ecclesiâ Sanctorum; atque laetatur novus Israël in Creatore suo, filii Sion, qui ex Hevâ, exultant in Rege suo, qui ex Mariâ natus est Salvator eorum. Qui exurgens a mortuis insufflavit in Apostolos¹ dicens: Accipite Spiritum Sanctum, qui ab hac Adami naturâ recesserat ob illicitam fructûs scientiae boni et mali degustationem.*

Praedictae itaque benedictiones praesentium rerum ac temporum intentionem praeseferunt. *Gloria* autem in excelsis futurarum exhibet laudationum similitudinem, hominumque affinitatem cum supernis naturis, atque concordem Sanctissimae Trinitati doxologiam. Ipsi gloria in saecula. Amen.

Quid mysterii in se continet Gloria in excelsis, variaeque uniuscujusvis diei Antiphonae matutinae?

Ut mihi persuasum est, juxta mysterium officii horarum diei ordinatae sunt². Feriâ secundâ juxta matutini officii mysterium statuta est; in qua horâ secundus Salvatoris adventus praenarratur. Ideo lugubri voce mane clamatur: *Illumina, Domine, oculos meos, ne unquam obdormiam in morte, sicut quinque virgines fatuae, ne quando dicat inimicus vitae: Prae-*

² Supple: *Antiphonae.*

տանայ : « Մի ասացէ թնամին կենաց թէ յաղթեցի նմա, կամ նեղիչք իմ ցնծասցեն թէ ես սասանեցայ » ՚ի հուրն յաւիտենից, որ պատրաստեալն է սատանայի և հրեշտակաց նորա :

Իսկ երեքշաբաթին, ըստ երրորդ ժամու խորհրդեանն կարգեալ է յորում ժամու գալուստ հոգւոյն հեղաւ ՚ի յառաքեալսն . զորոյ զկենարար զգալստեանն զփորձ առեալ մանկունք եկեղեցւոյ, առաջի անկանելով աղաղակեն . եթէ « ՚Կքէն է Տէր, աղբււր կենաց, և լուսովքս գալստեամբք տեսանեմք զլոյս » . և եթէ, « ՚Օագեան, տէր, զողորմութի քո ՚ի պաշտօնեայքս և յերկրպագուս ամենասուրբ Արրորդուեղ :

Իսկ չորեքշաբաթին, ըստ վեցերորդ ժամու պաշտմանն խորհրդեանն կարգեալ է . յորում ժամու հիւանդուի նախահօրն պատմի, և ՚ի նմին ժամու բժշկուի վիրացն չարչարանօք խաչին տեառն մերոյ Յիսուսի Վրիստոսի : Ըստ պիտառուութեանն Յովաննու աւետարանագրի յասելն՝ թէ « Այր ժամ վեցերորդ և ուրբաթ գատկին, և հանին զնա՝ ՚ի խաչ » . և զայս պիտի փրկական տնօրէնութի խորհուրդ ծանուցեալ մանկանց եկեղեցւոյ, աղաղակեն գոհանալով . եթէ « Աս աղաչեմ, տէր, ողորմեա ինձ, և բժշկեա զանձն իմ ես մեղայ քեզ :

Իսկ հինգշաբաթին, ըստ իններորդ ժամու խորհրդեանն կարգեալ է . յորում ժամու ՚ի խաչին աղաղակէր, զելի ելին ասելով միածին Արդին այ, և ՚ի նմին ժամու ընդ երեկս առուրն զուսաւորսն ՚ի խաւարէն փարատէր, ըստ մարգարէական ձայնին, նոր առաւօտ ծագելով նստելոցն ՚ի խաւարի և յիսորւերս մահու . ուստի լուսաւորեալ մանկանց եկեղեցւոյ . աղաղակեն առաւօտին յասելն . եթէ « Աս առքեզ Տէր աղաղակեցի, առաւօտիս աղօթքս իմ ժամանեսցեն առ քեզ » . և որ ՚ի կարգին է :

Իսկ ուրբաթին, ըստ տասներորդ ժամու պաշտմանն կարգեալ է, ըստ որում ժամու ՚ի գերեզման ասի իջեալ տէրն արարածոց, և իւրով անապական

1 Psalm. 12.

2 Matth. 25. 41.

3 Lect. Arm. habet: A te.

4 Psal. 35. 10.

valui adversus eum; qui tribulant me exultabunt si motus fuero ¹ *in igne aeterno, qui paratus est diabolo, et angelis ejus* ².

Feriâ tertiâ, juxta horae tertiae mysterium statuta est: qua horâ advenit Spiritus immissus in Apostolos. Cujus mirificum adventum experti Ecclesiae pueri, procidentes exclamant: *Apud te* ³, *Domine, est fons vitae, et in lumine adventus tui vidimus lumen* ⁴. *Et: Ori-ri facito misericordiam tuam, Domine, super nos ministros, atque adoratores Sanctissimae Trinitatis tuae.*

Feriâ quartâ, juxta mysterium officii sextae horae praescripta est: qua horâ Protoparentis infirmitas recolitur, atque eâdem horâ vulneris curatio per passionem Crucis Domini nostri Jesu Christi, prout refert Johannes Evangelista dicens: *Erat Parasceve Paschae, horâ sextâ, et crucifixerunt eum* ⁵. Hujusce porro salutaris oeconomiae mysterium agnoscentes Ecclesiae pueri cum gratiarum actione adprecantur: *Ego rogo, Domine, miserere mei, sana animam meam, quia peccavi tibi* ⁶.

Feriâ quintâ, juxta horae nonae mysterium ordinata est: qua horâ Unigenitus Dei Filius in Cruce clamabat, dicens: *Eli, Eli*. Atque eâdem horâ ad vesperras expurgabat a tenebris luminaria diei, secundum propheticam vocem, novam lucem matutinam oriri faciens iis, *qui in tenebris, et in umbrâ mortis sedent* ⁷. Unde illuminati Ecclesiae pueri mane clamant, dicentes: *Ego ad te, Domine, clamavi: et mane oratio mea perveniet ad te* ⁸, cum iis quae sequuntur.

Die autem Veneris, secundum decimae horae officium ordinata est; circa quam horam in sepulchrum descendens creaturarum Dominus, per suam incor-

5 Johan. 19. 14.

6 Psal. 40. 5.

7 Luc. 1. 79.

8 Psal. 87. 14.

մահուամբն զանաղականուին մեզ շնորհելով, ազատեալ 'ի դժոխոց և 'ի գերութի սատանայի. յորմէ փրկեալ մանկանց եկեղեցւոյ, աղաղակեն գոհանալով յասելն, եթէ «Տէր անձ փրկուե իմոյ, 'ի տուէ կարգացի, և գիշերիս առաջի քո», և եթէ «Մտցեն աղօթք իմ առաջի քո», և որ 'ի կարգին յարմարի պաղատանաց բան :

Իսկ շաբաթուն, ըստ հանգստեան աղօթից խորհրդոյն կարգեալ է. վասն զի շաբաթ՝ հանգիստ ըստ երբայեցւոց ձայնին է, և կատարումն յաւիտենից, յորում և մարտիրոսացն հանդիսից յիշատակն պատմի, որք զմարմինս իւրեանց 'ի խաչ հանին կարեօք և ցանկուք հանդերձ, խաչակից լինելով առաջին վկային 'ի խաչ ելելոյն, և զիս ժողովողին. յոր ապաւինեալ մանկանց եկեղեցւոյ 'ի նոցա կարող բարեխօսութիւն, աղաղակեն ողբերգագին ձայնիւ, եթէ «Մաքեա՛ տէր, զլոյս քո և ճշմարտութիւ՛դ քո, զի նոքա առաջ նորդեսցեն ինձ մոլորելոյս 'ի գիտութի ճշմարտուե՛, հանցեն զիս 'ի լեառն սուրբ և 'ի յարկս քո», զանապատացեալս 'ի գերակայ բնութենէն 'ի ստորին նրւաստութիւս :

Եւ յետ այնորիկ զգոհացողին քարոզն ծաւալեցուցանէ, յաղաչելն զամենակալն անձ որ այսպիսի սքանչելեօք բարձրացոյց զազգս մարդկան, անխռով պահպանեալ 'ի ներկայումս. և աղաչէ զի յապագայսն անփորձ պահեսցէ զեկեղեցի իւր՝ մինչև 'ի գալուստ միածնի իւրոյ. զոր և առ նմին առեալ քահանային զաղօթքս ժողովողեանն մատուցանէր առ անձ, հաստատուն կալ և մնալ 'ի կամս պատուիրանապահութե նորա. և առաքելական խաղաղական քարոզութիւն վարիլ 'ի կենցաղումն, առ 'ի լինել տաճար մաքրութե սրբոյ Արքորդութեւն. և արժանաւոր ձայնիւ և սուրբ խորհրդով փառաւորել զմիածին Արդին նոյ, սրովբէիցն երեքկին սրբասաց ձայնիւն, յասելն՝ թէ Սուրբ անձ, սուրբ և հզօր, սուրբ և անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա՛ մեզ :

Իստանօր որոշիմք 'ի Յունաց կարգէն. իսկ առ մեզ

ruptam mortem nobis ab inferis atque a Satanae captivitate liberatis incorruptionem largitus est. Unde Ecclesiae pueri erepti clamant, gratias agentes, ac dicentes: *Domine Deus salutis meae, in die clamavi, et nocte coram te: intret in conspectu tuo oratio mea*¹; et quae per seriem contexuntur obsecrationis verba.

Sabbato demum juxta requiei deprecationis mysterium posita est: siquidem *Sabbath* secundum Hebraicam vocem *quies* est, ac saeculorum implementum: unde commemoratio fit quoque certaminis Martyrum, qui *carnes suas crucifixerunt cum necessitatibus, et concupiscentis*², concrucifixi primo Martyri super Crucem exaltato, et me colligenti³. Sub quorum validum praesidium confugientes Ecclesiae pueri lugubri voce exclamant: *Emitte Domine, lucem tuam, et veritatem tuam, ut me errantem perducant ad veritatis cognitionem; meque a sublimi naturâ ad inferiorem humilitatem dilapsam deducant in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua.*

Post haec grati animi Praeconium sequitur deprecans omnipotentem Deum, qui per hujusmodi miracula humanum genus exaltavit, ut illud inconturbatum in praesentibus servet: precatur quoque, ut sine tentatione conservet Ecclesiam suam etiam in futuro usque ad Unigeniti sui adventum. Quam populi orationem Sacerdos illico resumens, eam offert ad Deum, ut concedat, eos in voluntate observationis mandatorum suorum constanter perseverare, atque per Apostolicam pacis praedicationem conversari in hac vitâ, ut sint purissimum sanctae Trinitatis templum, et condignâ voce sanctoque animo glorificent Unigenitum Dei Filium Seraphicâ voce trisagiâ, dicentes: *Sanctus Deus, Sanctus et fortis, Sanctus et immortalis, qui crucifixus es pro nobis, miserere nobis.*

Heic a Graecorum ritu distinguimur. Nam apud

³ S. Greg. Nazianzeni est effatum in Orat. in Cyprian .

պայծառանայ երեքկին սրբասացութիւն, որ քարոզեցաւ 'ի սրովբէիցն ձայնէ 'ի մէջ մարդկան . զառ 'ի նոցանէ ասացեալն զաղօտաբար Հնչումն առեալ մարդկան՝ շարակապեցին ընդ այ հօրի և անմահի . ոմանք միասնական տք Արրորդութեն, և այլք 'ի վերայ Արդւոյ միայն զայն վարկանելով . և յայնմանէ ատելութի և թշնամութի և հակառակութի մեծ :

Իսկ աստ ապա եղից 'ի բանիս մերոյ տեսութի, և լուծումն առաջակայիս : Արդ որպէս ինձ հասու եղև, եթէ ամենայն տեսութի մարգարէիցն պատգամացն Արդուլ տնօրինեալ յօրինին . և մի է Արրորդութեննէն տէր մեր Յիսուս Վրիստոս, զոր Ասայեասն ետես նստեալ յաթոռ փառացն, որով սրովբէքն շուրջ կալով զաղօտաբարն նուագէին զՀնչումն . և ևս առաւել մեզ քան թէ յայնժամ մարգարէիցն եկեալ 'ի յերևումն . զի այն նմանութի էր նորա հանդերձեալ մարդեղութեն : Արովբէքն ակնակառոյց եկեղեցւոյ մանկանց հիացեալ Հնչեցուցանէին զօրհներգութե նուագան . ուստի համարձակահայեաց լի նելով մեք 'ի նոսա, և զառ 'ի նոցանէ ասացեալն զաղօտաբար զՀնչումն առեալ ճշմարտապէս նուագեսցուք ասելով . Մճ յաւիտենական, 'ի վախճան ժամանակիս հաճեցար լինել 'ի նմանութի արարածոց . հօրդ, զտկարութիս մեր 'ի քեզ բարձեր . անմահացու բնութիդ, հաճեցար վասն մեր համբերել մահու խաչի . յաղագս այսպիսի բաղմագութ մարդասիրուէդ ողորմեսցիս մեզ :

Ալ վասն զի առ Արդի վերաբերի եկեղեցւոյ սրբասացութիւն, և յայտնի աստուստ եղև . զի նմերեկօրին և առաւօտին պաշտմունք մեր, սովաւ իբրև զանուշահոտ խնկոց բուրմունս յընդունելութի այ մատուցանին . և յաւէտ յիրաւի : Ասան զի զխաչի Վճի ճառս յինքեանս բերէ, որով հաշտեցաւ իսկ արարիչն ընդ արարածոց իւրոց . զոր և անմարմին զուարթունն 'ի գերեզմանին 'ի սփոփանս միսիթարուէ տրտմեցելոց

1 Dicebant enim dumtaxat : niensis noster.

Sanctus, sanctus, sanctus; ideoque subobscuro modo, vel obscuram protulisse vocem dicit Oz-

2 Isai. 6. 1.

3 Similia profert vel ipse S. Nerses Clajensis, ut videre est in

nos modulatur trisagium, quod praenuntiabatur a Seraphim voce, inter homines; siquidem sonitum ab eis subobscuro modo prolatum ¹ sumentes homines cum iis vocibus, *Deus, fortis, et immortalis* conjunxerunt; nonnullis ad sanctam Trinitatem consubstantiali studium referentibus; nonnullis autem Filio dumtaxat. Hinc odium, et inimicitia, et contentio magna.

Porro in sermonis nostri theoriâ etiam hujusce rei enucleatio proferenda est. Itaque, ut mihi comprehendere licuit, omnes Prophetorum oraculorum visiones Filii Dispensationem praefigurabant; estque unus de Trinitate Dominus noster Jesus Christus, quem Isaias vidit *sedentem super solium* ² gloriae: circa quem stantes Seraphim obscuram illam vocem modulabantur. Magis autem nobis, quam tunc Prophetis visio facta est. Illa namque erat futurae Incarnationis ejus similitudo; Seraphim defixis in Ecclesiae pueros oculis extatice laudis hymnos modulabantur. Unde nos confidentius respicientes in illa, prolatum ab eis subobscuro sonitum resumendo veraciter decantamus, dicentes: *Æterne Deus, in fine temporis fieri voluisti in similitudinem creaturarum: Fortis, infirmitatem nostram in te sustulisti: Immortalis naturâ, mortem Crucis tibi placuit pro nobis pati: propter hujusmodi clementissimam benignitatem miserere nobis* ³.

Quoniam autem ad Filium haec Ecclesiae hagiologia refertur, exinde quoque patet, quod cuncta nostra vespertina matutinaque officia per hanc tamquam per suaviolentis incensi fumum ad Dei placitum offeruntur: idque jure meritoque. Nam Crucis Christi enarrationem in se praeferunt, per quam sane cum creaturis suis reconciliatus est Creator. Quod et incorporeus Vigil ⁴ prope sepulcrum ad laetificum plo-

suis ad Graecos Epistolis. Videatur quoque de hac re Assemani in sua Biblioth. Orient. Tom. I. pag. 518.

⁴ Id est: *Angelus*, ut superius diximus: hocque nomine Angelus nuncupatur Dan. 4. 10.

կանանցն աւետաւորէ, ասելովն, եթէ «**Գ**» խնդրէք զնազովրացին՝ զխաչելէալն, յարեալ»,¹ Աստի և Պաւղոս խրատեցաւ ասել, թէ «**Ի**նչ քաւ լիցի պարծել, բայց միայն՝ ի խաչն տեառն մերոյ **Յ**սի **Վ**սի», և առ **Տիմոթէոս** գրեալ, եթէ «**Ս**ի ամօթ համարիր ըզ վկայուի տեառն մերոյ **Յ**սի **Վ**սի, որ վկայեացն առաջի Պիղատոսի պոնտացոյ զբարեոք վկայուին»,²

Օայս և յառաջագոյն՝ ի հնումն գուշակեալ Սուսեսի՝ որ ի **Վ**րիստոս լինելոց էր ճշմարտուին, գառն մի երեկորին, և գառն մի առաւօտին հանապազորդ առաջի այ ողջակիզեալ մշտնջենաւորապէս: Եւ գառն անմեղ վարեալ ի սպանդ, ծանեաք զնոյն ինքն զՏէր մեր **Յիսուս** բարձող մեղաց ամ՝ աշխարհի. զոր տեսեալ **Յովաննու** որդւոյ Օպքարիայ, և զաղաղակ բարձեալ ասէր, եթէ «**Լ**հա գառն այ, որ բառնայ զմեզս աշխարհի», ըստ որում և մեծ մարդարէն՝ յառաջագոյն տպաւորեաց յասելն, եթէ «**Վ**ա զմեզս մեր բառնայ, և վասն մեր չարչարի», ըստ աւետեացն **Գաբրիէլի**, թէ «**Վ**ա փրկեսցէ զժողովուրդ իւր ի մեղաց իւրեանց»,³

Եւ եւէ ընդէր յարձախ առաւսն յիշատակի Բարեխօսութի **Սարիամայ** **Լստոսածնին**, եւ ի խորհրդակննս ոչ:

ԱՍՆ զի խորհրդական աւուրսն հրաւիրեն զմեզ առ հոգեւոր սեղանն, յանդիման լինել ճշմարիտ պատարագին մարմնոյ և արեան միածնին Տեառն մերոյ **Յիսուսի Վրիստոսի**, չլինի պէտք բարեխօսութեան **Սարիամու**: Իսկ յարձակ աւուրսն քրիստոսեանն ոչ մատչի պատարագն, փոխանակ սուրբ և սոսկալի պատարագին՝ զկարող բարեխօսութիւնն **Սարիամայ** ժամդակ և ջատագով աւանումք սրբասացութեանն. զի աղօթք մեր ժամանեցեն ի յակննջս տեառն զբրուեց՝ որ նստի ի քրովէս, և փառաբանի երեքսրբեան ձայնիւ. որ գթացաւ առ հողանիւթեայ և ա

¹ Marc. 16. 6.

² Galat. 6. 14.

³ I. Tim. 6. 13.

⁴ Johan. 1. 29.

⁵ Isai. 53. 12. vel potius ut legitur in Epist. I. Petr. 2. 24.

⁶ Matth. 1. 21.

⁷ Illico post trisagium sub-

rantium mulierum solatium annuntiat, dicens: *Jesum quaeritis Nazarenum Crucifixum: resurrexit*¹. Unde et Paulus eruditus fuit, ut diceret: *Mihi absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi*². Et ad Timotheum scribens, ait: *Noli erubescere testimonium Domini nostri Jesu Christi, qui testimonium reddidit coram Pontio Pilato*³.

Hoc vel antea in veteri vaticinans Moyses, cujus veritas in Christo erat futura, agnum unum vespere et agnum alterum mane quotidie coram Deo in holocaustum semper sacrificabat. Porro innocentem Agnum ad occisionem perductum novimus eundem Dominum nostrum Jesum, qui tollit peccata totius mundi. Quem videns Johannes Zachariae filius, exclamabat, dicebatque: *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi*⁴. Quemadmodum et magnus Propheta praefiguravit, dicens: *Peccata nostra ipse pertulit, et pro nobis est passus*⁵; juxta Gabrielis annuntiationem: *Ipsa salvum faciet populum suum a peccatis eorum*⁶.

*Curnam porro in solutis diebus commemoratur intercessio Mariae Deiparae*⁷, non autem in mysticis?

QUIA mystici dies ad spiritualem mensam nos invitant, ut de vero corporis et sanguinis Unigeniti Domini nostri Jesu Christi sacrificio participemus, non adeo necessaria tunc est intercessionis Mariae commemoratio. In solutis autem diebus de Christi sacrificio minime participantes, pro sanctâ, et terribili hostiâ validam Mariae intercessionem in subsidium, et praevalentiam adsumimus hagiologiae; ut perveniant preces nostrae ad aures Domini Virtutum, qui sedet super Cherubim⁸, et glorificatur trisagiâ voce: quique terrena ac vilis nostrae naturae misertus eam cum supernis militi-

dunt Armenii commemorationem Beatae Virginis Mariae dicentes:
 » Glorificata es benedicta semper
 » sancta Virgo Dei pata Maria

» Mater Christi; offer deprecationes nostras Filio tuo et Deo nostro ».
 » stro ».
 8 Psalm. 98. 1.

նարգ բնուիս . և ընդ վերին զօրացն դասակցեաց 'ի փառաբանութի զուարթնոցն , յասելն՝ եթէ “ (3) արուցանէ զաղքատն յերկրէ , և բարձր առնէ զտառապեալն յաղբեւաց , ” . և “ (4) ստուցանէ ընդ իշխանուիս վերինս , ” . և եթէ “ (5) նակեցուցանէ զամուսն 'ի տան ուրախամիտ , որպէս մայր որդւովք բերկրեալ ” . պատմել զօրհնութիւնս տեառն 'ի գրունս դատեր Սիոնի և 'ի նոր Երուսաղէմի :

Եւ եթէ զէնչ խորհորդոսնի առաջօրին աղօթիս , որ ընդ արեւագալն հապարէն :

Եւ յա աղօթքս զմիւսանգամ զգալուստն Վրիստոսի նշանակէ , և յարութիւն մարդկան 'ի գերեզմանացն , յաւուր միաշաբաթու յառաջին ժամուն . վասն զի յայնմ ժամու լինելոց է յարութիւն ամենայն մարդկային բնութեանց , թէպէտ և գիշերի ասի , ըստ տէրունական առակի : Եւ նա է առաւօտ և սկիզբն ծագման արեգականն արդարութե , և լինելոց է այն յառաջին ժամուն մեծի աւուրն . վասն զի յայնմ ժամու վարկանիմստեղծեալ զմարդն առաջին , յորում ժամու միւսանգամ կենդանանայ 'ի գերեզմանէն . այնմ խորհրդով բազումք վարին 'ի ներկայումս , ալն ունելով առաքելական խոստմանցն , եթէ “ (6) որ հարկանի և մեռեալքն 'ի Վրիստոս յարիցեն յառաջագոյն . և մեք նորոգեսցուք , ” . այլովքն հանդերձ : Եւ ստ նմին օրինակի և իմ պսակաւորն և հայրապետն սուրբն՝ Վրիգոր , ըստ տէրունական առակին , զյարուի մեռելոց՝ բուսոց և տնկոց օրինակէր 'ի գարուն բուսաբեր , և 'ի դալարանալ մարդկան 'ի գերեզմանէն . քանզի յետ անցանելոյ ձմերանւոյն և լինելոյ գարնանւոյն , և հաւուցն լինելոյ մերձ յառաւօտն լիեալ ձայնք , զյարուի մարդկան 'ի գերեզմանացն նշանակէն :

Ս) ասն այնորիկ սթափեալ 'ի ժամուն յայնմիկ աղօթիւն , ալն ունելով միւսանգամ նորոգմանն՝ յա

1 In subsequenti Psalm. 112 .

2 Psal. 9. 15.

3 I. Corinth. 13. 52, atque I.

Thessal. 4. 15.

bus in Angelorum doxologiâ consociavit: quemadmodum dicitur ¹: *Suscitans de terrâ inopem, et de stercore erigens pauperem; eumque sedere facit cum supernis Principibus; atque habitare facit sterilem in domo, ceu matrem in filiis laetantem, ad enuntiandas laudationes Domini in portis filiae Sion* ², et in novâ Jerusalem.

Quid mysteriû habet Oratio matutina, quae circa Solis ortum peragitur?

Haec Oratio alterum Christi adventum significat, atque resurrectionem hominum e sepulchris in die Primâ-Sabbati, horâ primâ: eâ siquidem horâ futura est totius humanae naturae resurrectio. Quamvis enim nocte dicatur, juxta dominicam parabolam; illa tamen est mane, et principium ortûs Solis justitiae: futura est autem illa in primâ magnae diei horâ. Quoniam in illâ horâ creatum arbitror primum hominem, in quâ sane e sepulcro reviviscet. Huic sententiae plurimi impraesentiarum adhaerent expectantes Apostolicas repromissiones: *Canet tuba, et mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi; nos autem immutabimur* ³, cum iis, quae sequuntur. Pariter et meus ille coronatus et Pontifex, sanctus Gregorius ⁴, juxta Dominicam parabolam, mortuorum resurrectionem per germina plantasque configurabat, per vires ver, et per virescentes homines e sepulchro: quia transacto hyeme, et superveniente verno tempore, prolatae avium prope ad matutinum voces resurrectionem hominum a monumentis significant.

Quamobrem expergefacti in illâ horâ preces fundimus, expectantes renovationem resurrectionis mor-

⁴ S. Greg. Illuminator.

րութեանն մեռելոց . և զուարթաթուիչ լուսով ճեպեալք 'ի հանդիպումն ամպովք երևեցելոյն, և հատուցանողին իւրաքանչիւր ումեք զարժանն : Ս ասն այնորիկ կարգեցան 'ի ժամուն յայնմիկ աղօթք իբրև արժանի լինել մեծի առաւօտի լուսոյ ծագմանն, և զտէր փառաց առանց ամօթոյ տեսանել 'ի նոր յաւիտենին, 'ի կատարումն եօթներեկին 'ի նախկին ութերորդ դարուն մտելոյ . յամեցելոյ փեսային 'ի վերջնում գիշերին . 'ի տրոհել օդեացն և այծեացն . յընդրման որմանն՝ և ցորենոյն . որ օրն մեծ և երևելի 'ի մարգարէիցն դաւանեալ . յորում աւուր յանդիման լինել մեզ կայ առաջի բեմին՝ Վրիստոսի, զի ընկալցի իւրաքանչիւր ոք իւրով մարմնովն զոր յառաջ գործեացն՝ եթէ բարի և եթէ չար . յորում աւուր փայլեն արդարքն որպէս զարեգակն 'ի յարքայունէն երկնից, յորոց կայ անձ 'ի մէջ աստուածոցն և թագաւորեցելոցն, որոշելով և բաժանելով զարժանաւորուի անդր երանուեցն . որոց և մեք արժանի եղիցուք հասանել խոստացելոց բարեացն, շնորհօք և մարդասիրութիւն տեսաւն մերոյ Յիսուսի Վրիստոսի . նմա փառք յաւիտեանս . ամէն :

tuorum, atque per lucem hilariter volantem festinamus in occursum illius, qui in nubibus apparebit, quique singulis condigna retribuet. Propterea statuta est ejusdem horae Oratio, ut nempe digni efficiamur magni matutini lucis ortu, et Dominum gloriae sine rubore videamus in novo saeculo, in consummatione septimi, inchoante saeculo octavo, moram faciente Sponso in novissimâ nocte, in separatione ovium ab haedis, in electione zizaniorum et tritici. Quae dies magna et visibilis a Prophetis in confesso est: qua in die nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque in suo corpore, quae prius gessit, sive bonum, sive malum ¹. Qua die fulgebunt justi sicut sol in regno caelorum ², in quorum medio stabit Deus veluti in medio deorum et regnantium, distinctis ac divisis illius beatitudinis loci dignitatibus. Quam bonorum repromissionem nos quoque digni efficiamur assequi, per gratiam et benignitatem Domini nostri Jesu Christi. Ipsi gloria in saecula. Amen.

¹ II. Cor. 5. 10.

² Matth. 13. 43.

ՆՈՐԻՆ ՏԵՆՈՒՆ

Յ Ո Վ Ա Ն Ն Ո Ւ

Ի Մ Ա Ս Տ Ա Ս Ի Ր Ի

ՅԱՂԱԳՍ ԿԱՐԳԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԻՍԿ 'ի տունջեանն որոշեալ սահմանք աղօթիցն այս ըստ յանցման ժամունն նախահօրն հեշտասիրունէն և մեղանացն, և 'ի նմին ժամու բժշկել զյանցանան չարչարանօք խաչին տէրն մեր Յ՞ Վ՞, զի որպէս Աղաման ամենեքին մեռան, նոյնպէս և Վրիստոսին ամենեքեան կենդանասցին իւրաքանչիւր յիւրում կարգի : Օ ի յորում ժամու յանցեալն Աղամն առաջին, և յետ յանցանացն յամեաց 'ի դրախտին. նոյնչափ և Վրիստոս եկաց 'ի վերայ խաչին 'ի բժշկութի վերաց նորա :

Իսկ յերրորդ ժամու առուրն կարգել զժամս աղօթիցն. քանզի յերրորդ ժամու ասաց Մարկոս 'ի խաչ ելանել միածին Արդւոյն այ. որով յայտնի է, թէ և 'ի նմին ժամու եղև ընդունել Այլ այի զհրապուրանս քանսարկուին, և ցանկանալ պտղոյն ճաշակմանն :

Իսկ վեցերորդ ժամուն կարգեալ աղօթքն. որով յայտնի է 'ի նմին ժամուն անցանել ընդ սահմանս պատուիրանացն, և ճաշակել 'ի պատրանաց պտղոյն ,

EJUSDEM DOMINI

J O A N N I S

PHILOSOPHI

DE OFFICIIS ECCLESIAE

DIURNARUM porro statuta orationum momenta disposita sunt secundum horam praevaricationis primaevi Patris per voluptatis peccatum. Atque eâdem horâ per passionem Crucis Dominus noster Jesus Christus purgabat delicta. Nam *sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur, unusquisque in suo ordine* ¹. Qua enim horâ deliquit Adam primus, et post delictum commoratus est in paradiso; totidem horas et Christus fuit in Cruce ad vulneris ejus sanationem.

Tertiâ itaque horâ ideo statuere placuit orationis horam, quia tertiâ horâ dixit Marcus crucifixionem Unigeniti Filii Dei: unde patet, Hevam eâdem horâ illecebras diaboli admisisse, fructûsque degustationem concupivisse.

Sextâ quoque horâ praecipitur oratio; quo liquet eâdem horâ transgressum fuisse mandati terminum, atque de fructu deceptionis gustasse Protoparentem.

¹ Cor. 15. 22.

և 'ի նմին ժամու փոխանակ նորա քաղցր ճաշակմանն մեղացն, ճաշակեաց Վրիստոս զքացախն ընդ զեղի խառնեալ, 'ի բժշկութի պտղոյն դառնութե :

Իսկ յիններորդ ժամուն կարգեալ զաղօթսն. այս վասն անդարձ խոստովանուէն մեղանացն Միգամայ, յորում ժամու դատապարտեալ ելաւ 'ի դրախտէն, և 'ի նմին ժամու աղաղակաւ աւանդեաց զողին՝ փրկ կիչն աշխարհաց, և զՄիգամեհան 'ի դժոխոց :

Իսկ 'ի տասներորդ ժամուն, յորում ժամու տէրն արարածոց 'ի գերեզման իջեալ ասի, և իւրով անապական մահուամբն՝ զանապականութի մեզ շնորհելով. և ըստ այսմ խորհրդոյ կարգեալ են գերեկորին պաշտօնն. զոր հարիւր երեսուն և իններորդ Սաղմոսն ուսուցանէ զչարչարանս փրկչին լինել, և յօձ նման չարուի կատաղեալ ժողովրդեանն. և որ զինի Սաղմոսն, զտնօրինաբար աղօթել փրկչին, վասն յանդրգնուէ ժողովրդեանն. եթէ “ Հայր, թող սոցա, զի ոչ գիտեն զինչ գործեն ” : Եւ ապա յաղքատուի բնութես նայեցեալ, իբրև ծանրակիր բեռամբ մեղացն ըմբռնեալք, նախկին մատուցեալ խնդրեաց յայ, եթէ “ Խոնաբհեցո՛, Տէր, զունկն քո և լուր ինձ, զի աղքատ և տնանկ եմ ես ” : Հայեանց ասէ յաղքատուի բնութես, և մի թողուր 'ի ձեռաց. եթէ յորպիսի և յորքան չարութի ըմբռնեցայ. և պատճառ այնոցիկ զպատրանս բանսարկուին դնէ. ՄԾ, ասէ, անօրէնք յարեան 'ի վերայ իմ 'ի դրախտին, և ժողովք հզօրաց խնդրեցին զանձն իմ հակառակամարտ զօրութեն, և ոչ համարեցան զքեզ անձ առաջի իւրեանց. և եթէ “ Խորհեցան խափանել զգնացս իմ 'ի պահպանութենէ պատուիրանին, թագուցին ամբարտաւանք որոգայթք ինձ ” . Եւ եթէ “ Երբ ձգեցին որոգայթ ոտից իմոց, և եգին ինձ գայթակղութիւն ” : Եւ ապա զմտաւ ածեալ՝ եթէ ոչ իւրով զօրութե կարէ զորոգայթսն զայն մերժել յիւրմէ, եթէ ոչ երկնայնոյ հօրն գթացեալ փրկեացէ զմեզ պատուական մարմնով և արեամբ միաճնին իւրոյ. և նոյն ժամայն յանաջ մատուցեալ յիշեցու-

Atque eâdem horâ pro gustante dulcem peccati fructum Christus gustavit acetum cum felle mixtum, ut fructûs amaritudinem curaret.

Nonâ item horâ ordinata est oratio propter impenitentem confessionem peccati Adae; qua horâ condemnatus, egressus est de paradiso: atque eâdem horâ exclamans commendavit animam Salvator mundi, atque ab inferis Adamum eduxit.

Horâ autem decimâ oratur, quia creaturarum Dominus eâdem horâ in sepulcrum descendisse dicitur, per incorruptam suam mortem nobis donans incorruptionem. Et juxta mysterium istud statutum est vespertinum Officium; sicut Psalmus CXXXIX. docet Redemptoris passionem, nec non furientis populi malitiam serpenti similem. Sequens autem Psalmus dispensativam Salvatoris orationem propter plebis praesumptionem, quum dixerit: *Pater, mitte illis, non enim sciunt quid faciunt* ¹. Deinde in paupertatem naturae nostrae respicit, ut pote qui gravibus peccatorum oneribus sumus affecti. Jampridem accedens petierat a Deo: *Inclina, ait, Domine, aurem tuam, et exaudi me, quoniam inops et pauper sum ego* ². Respice, inquit, in paupertatem naturae meae, et ne derelinquas de manibus: vide, in quali quantâque malitiâ captus fuerim. Causam autem hujusce rei fraudem diaboli apponit, dicens: *Deus, iniqui insurrexerunt super me in ipso paradiso, et synagoga potentium quaesierunt animam meam, adversarii nempe vires; et non proposuerunt te Deum in conspectu suo. Praeterea: Cogitaverunt supplantare gressus meos* ³ in observantiâ mandati, et absconderunt superbi laqueum mihi; et funes extenderunt in laqueum pedibus meis, et scandalum posuerunt mihi. Deinde animadvertens, se non posse suâ virtute laqueum illud a se remove, nisi Pater caelestis misertus redimeret nos per pretiosum corpus et sanguinem Unigeniti sui, illico procedens commemorat, quod horâ sextâ magnae diei in Parasceve

³ Psalm. 139.

ցանկ զոր 'ի վեցերորդ ժամու մեծի աւուր ուրբա-
 թին՝ միածին Որդին նյ զանարատ մարմինն 'ի հա-
 ճոյս հօր պատարագեաց, իբրև զանուշահոտ խնկոց
 բուրմունս, զմարդկային հոգին 'ի ձեռս հօր աւան-
 դէր, թէ « Ուղիղ եղիցին աղօթք իմ որպէս խունդ
 առաջի քո, և զհամբարձումն ձեռաց իմոց պատա-
 րագ երեկորին », և 'ի կատարածի սաղմոսին, եթէ
 « Տէր հան 'ի բանդէ զանձն իմ », : Բանդ զկեանս աչ
 խարհի առակեաց, հանել 'ի հանդերձեալ կեանսն
 աղօթէ, որոյ յուսոյ սպասեալ արդարոցն՝ ակն ունե-
 ին հասանել անսպառ բարութեցն :

Եւ 'ի տասներորդ ժամուն լույսունք ճրագացն,
 որ նշանակէ զկնի զգալի լուսոյս անցանելոյ, իմանա-
 լի լուսովն առաջնորդել 'ի հանդերձեալ կեանսն : Իսկ
 աստանօր մեզ վերստին դառնալի է 'ի կարգն առա-
 ջին, և շնորհօքն նյ ըստ ժամու աղօթիցն զխոր-
 հուրդն բացայայտել :

Եւ ելէ զինչ խորհուրդ ունի երրորդ ժամու աղօթին :

Երրորդ ժամու աղօթից խորհուրդս 'ի վեր էքան
 մեր կարողութիւն, և միայն նոցա յայտնի է, որոց
 սուրբ հոգւոյն շնորհքն յայտնեն զծածկեալ զխոր-
 հուրդն : Բայց ինձ այսպէս թուի, եթէ տեառն մե-
 րոյ Յիսուսի Վրիստոսի 'ի կրիցն և 'ի ներգործու-
 թեցն կարգեալ, զոր կատարեաց յայսմ ժամու 'ի
 կենարար չարչարանս իւր . յասել երանելոյն Սար-
 կոսի, եթէ « Եւ ժամ երրորդ, և հանին զնա 'ի
 խաչ », :

Եւ եթէ վասն էր յայսմ ժամու գայր 'ի խաչ ելա-
 նել . քանզի յայսմ ժամու, որպէս յառաջն ասացաք,
 գերեալ լինի նախաստեղծն 'ի բանսարկուէն, տրփա-
 կան կերակրօքն՝ 'ի ծառոյն մահաբեր և 'ի չար խոր-
 հուրդն . իսկ յորժամ Վամանուէլա մերով բնութի
 զծանրութի մեղաց մերոց բառնայր, երթեալ 'ի նոյն
 տեղի գազաթանն, բարձրանայր 'ի դիտին, զի զան

1 Psal. 140. 2.

2 Psal. 141. 8.

3 De vespertinis Horis extant

Unigenitus Dei Filius humanam animam in manus Patris commendans, immaculatum corpus ad Patris placitum sacrificavit, ceu suavolentis thuris suffitum: *Dirigatur, inquit, oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo, et elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum* ¹. Atque sub fine Psalmi: *Domine, educ de custodiâ animam meam* ². Custodiam dixit metaphoricè mundi vitam; proinde orat, ut ad futuram vitam educatur: quam spem expectantes justî indeficientia bona consequi expectabant ³.

Porro luminum accensio horâ decimâ significat, quod post sensibilis luminis finem per intellectuale lumen ad futuram vitam perducemur. Nunc autem nos oportet iterum primum ordinem resumere, et, Deo adjuvante, juxta orationis horam, mysterium explanare.

Quid mysteriî praesefert horae Tertiae oratio?

MYSTERIUM orationis Tertiae horae vires nostras exsuperat, iisque dumtaxat manifestum est, quibus Sancti Spiritûs gratia revelat absconditum mysterium. Mihi autem, circa Domini nostri Jesu Christi affectiones actionesque coaptatam esse videtur, quas istâ horâ pertulit in salutiferis suis passionibus, dicente beato Marco: *Erat hora tertia, et crucifixerunt eum* ⁴.

Curnam autem, dices, in illâ horâ crucifigebatur? Quoniam, ut antea diximus, in illâ horâ per optatum cibum captivus a diabolo ducebatur Protoplastes ad arboris mortiferum malignumque consilium. Eâdem itaque horâ Emmanuel in nostrâ naturâ pondus peccatorum nostrorum tollens proficiscebatur ad eundem Calvariae locum, et exaltabatur in spectaculo, ut collapsum sublevaret. Clavibus suffiguntur pe-

fragmenta quaedam, a nobis paulo inferius exhibenda.

⁴ Marc. 15. 25.

կեանք վերացուցցէ . բեւեռեալ զոտոն և զձեռան յաղագս յանդուգն գնացիցն 'ի ծառն , զի զձեռագիր յանցանացն խափանեցցէ , և զտարերց ապականուածին , որ յայնժամ օձաջամբ պտղովն դղողեաց , խաղաղացուցցէ իւրով մաքրողական չարչարանօքն :

Իսկ Յովաննէս ժամ վեցերորդ ասէ . ոչ զժամ խաչելուեն , այլ զժամ ձաղանացն՝ որ 'ի հրէիցն . իսկ 'ի խաչն յերրորդ ժամուոն բարձրացաւ : Բազէն տարածեալ զթևսն անշարժ դիտէր ընդ հարաւ , յափրջ տակելով զմեզ 'ի մահուանէ 'ի կեանս . զոր յառաջ տեսեալ մարգարէական ակամբ Երանելոյն Պանիէլի , յերրորդ ժամու աւուրն զպատուհան տանն իւրոյ բանալով , ընդ արևելք ընդդէմ Երուսաղէմի աղօթէր , վասն դարձի գերուեն , տեսանելով զմիածին Որդին այ բազկատարած 'ի խաչին , որ յերրորդ ժամու աւուրն ճշմարիտ աւարուան գերելոցն արար : Եւ ապա յետ այսր Յոբելինի , տեսանեմք յերրորդ ժամու զշնորհս հոգւոյն սրբոյ հեղեալ յառաքեալն , զհեռացեալն Միգամայ 'ի բնութենէս՝ յաղագս ոչ 'ի դէպ ժամու ճաշակմանն : Վասն այսր ամենայնի ասեմք յերրորդ ժամու գլորեալ զմարդն առաջին , յորում ժամու զբժշկուի վերացն և զբարեգործութիւն ընկալաւ : Բպա յիրաւի յայսմ ժամու աղօթից՝ աղաչէն զմծ առաքել զհոգւոյն օգնականութիւն , առաջնորդ լինել յերկիր բարի , ուստի զրկեցաք մախանօք չարին . այս է պատճառ երրորդ ժամու աղօթիցն :

Եւ ելեւ զե՛նչ Խորհորդ ունի վեցերորդ ժամու աղօթիցն օրհասարակին :

Եւ արդ որովհետև բանս մեզ ճանապարհս գործեաց , և որպէս 'ի փապարաց ձորոց առաջնորդեաց աստիճանօք 'ի վեր ելանել 'ի բարձրագոյն յիմաստն , 'ի ձիթաստանեաց յմծային վարդապետուէ լեառն , և զուշ և զմիտս ունգնադրութե կարկառեալ 'ի տաճար սրբուէ , ուր անմարմնոցն տօնքն , և անտրտում

des, ac manus ob arrogantem gressum ad arborem; ut praevaricationis chirographum deleret, atque elementorum corruptionem, quae tunc per porrectum a serpente fructum inoleverat, per sanctificam passionem suam expurgaret.

Sextam autem horam Johannes nequaquam dixit crucifixionis horam; sed horam derisionis a Judaeis. At in Crucem horâ tertiâ exaltatus est: accipiter extensis alis immotus expectabat ad Austrum, eripiens nos de morte ad vitam. Quod praevidens prophético oculo beatus Daniel, tertiâ diei horâ aperiens domûs suae fenestram ad Ortum, Jerusalem versus, orabat pro captivitatis conversione, videns in Cruce extensis manibus Unigenitum Dei Filium, qui tertiâ diei horâ veram captivorum devastationem operatus est. Deinde post hunc jubilaeum ¹ videmus horâ tertiâ super Apostolos effusam Spiritûs Sancti gratiam, remotam olim ab Adami naturâ ob intempestivam degustationem. Propter haec omnia dicimus primum hominem horâ tertiâ lapsum, qua horâ vulneris curationem, ac beneficium recepit. Jure igitur in hac orationis horâ Deus rogatur, ut mittat Spiritûs adjutorium ad deducendum nos in terram rectam, qua per Maligni invidiam sumus privati. Haec est ratio orationis horae Tertiae.

Quid mysterii habet Sextae horae oratio in meridie?

QUANDOQUIDEM vero sermo viam nobis aperuit, et quodammodo ex vallium speluncis nos conduxit, ut gradatim ad excelsiorem sententiam ascendamus in olivarum divinae doctrinae montem; ingenium ideo et intellectum auditûs porrigamus in templo Sanctitatis; ubi sunt incorporeorum festivitates, et laetitiae tristi-

¹ Id est, remissionem.

ուրախու թիքն և ճառագայթք անճառ լուսոյն , ուրանօր Մգամբնակէր հրճուալից ուրախու թիքն . ուստի ապստամբու թիք խրատուն խոտորեցաւ 'ի ճշմարտու թեհէն , և միանգամայն 'ի կենաց փայտէն , և 'ի դրախտէն , և 'ի պատուիրանէն՝ յօրինադրէն ունայնանայր 'ի վեցերորդ ժամուն . վասն որոյ զեօթանեւնեկին եօթն ժառանգէր զտրտմու թին , և ընդ բազում ցաւօք անկանէր տոյժս . կայր իբրև ջերման հիւանդու թիք , և քաղէին ոգիք նորա , լուծեալ յօգք ոտից և ձեռացն 'ի բարեացն շարժմանէն : Այր լեզուն անշարժ 'ի խոստովանու թի ապաշխարու թեհն : Օ որօրինակ մեռեալ դք անզգայ յամենայն շարժմանէ , սոյն օրինակ և մարդն առաջին , պարփակեալ 'ի մէջօրէի իբրև 'ի մէջ գիշերի կայր 'ի տարակուսի , և քաղէին ոգիք նորա : Քանզի 'ի կարճմտու թեհէն ըմբռնեալ , յանյուսու թե 'ի խորխորատ անկանէր . սիրէր զմահ քան զյանդիմանու թի ան լինել . և յիշատակ տէրունական պատուիրանին ևս առաւել խոցոտէր , և մահուն երկիւղն՝ որ սպառնացեալն էր , եթէ մեռանիս , և ոչ գիտեր թէ զինչ գործիցէ : Ասան որոյ փրկու թեանն՝ միածինն Հօր 'ի վեցերորդ ժամուն 'ի վեցերորդ աւուր 'ի վեցերորդ դարուն կայր 'ի ջանս ցաւոցն , և տրտմու թիք զտրտմու թի հալածէր , և ցաւովքն զցաւսն բառնայր . և համախմբելով ընդ փայտին անչնչապէս զառ 'ի փայտէն բառնայր զպատուհասն մեղացն Մգամայ . և միանգամայն կարեօք և կամօք յանձն առնելով լուծանէր զպատիժս պատուհասի նախնի մարդոյն : Աւ անծազան խոնարհու թիքն իւրոյ պայծառու թի առնէր իւրոց արարածոց . և խաւարն առնելով 'ի մէջօրէի , զոր գրեալն էր 'ի յաւետարանին , եթէ “Վ վեցերորդ ժամէ անտի խաւար կալաւ 'ի վերայ երկրի մինչև ցինն ժամ աւուրն” : Այս խաւար յանդիմանէր զկարծեալ ճաճանչ լուսաւորացն , որ 'ի պարզամիտ արարածոցն անձք յօրինէին . և զլոյս անձգիտու թեհն 'ի սիրտ ամենայն մարդկան տնկէր՝ ճանաչել զճշմարիտն անձ , և զողորմածն որ բժշկեաց զախտս հոգւոց և մարմնոց :

tiam nescientes, radiique inenarrabilis lucis; ubi Adam habitabat cum gaudio jucundissimo, ubi per apostaticam suggestionem deflexit a veritate; atque simul ligno vitae, et paradiso, praeceptoque ac legislatore vacuus factus est horâ sextâ. Quare septuagies septies afficiebatur tristitiâ, et sub multorum cruciatuum poenis cadebat. Tamquam febris morbo laborabat, languebatque spiritus ejus, dissolutis pedum manuumque compagibus a bonorum motu. Immobilis ad poenitentiae confessionem erat lingua ejus. Sicut mortuus quidam sensu carens omnique motu, ita et primus homo in meridie tamquam in mediâ nocte redactus haesitabat, deficiebatque spiritus ejus. Quoniam ab impatientiâ captus, in desperationis foveam corruebat: mortem malisset, quam Dei praesentiam; eumque dominici mandati recordatio magis magisque sauciabat, quemadmodum et comminatae mortis timor: *Morieris*¹; atque nesciebat quid faceret. Pro cujus redemptione Unigenitus Patris sextâ horâ, sextâ die, sexto saeculo sustinebat dolorum agoniam, et tristitiam per tristitiam expellebat, ejusque dolores per dolores fugabat, et ligno cohaerens quoadusque spiritum redderet, proveniente ex ligno poenam peccati Adae auferbat. Quae unâ simul peramanter ac sponte sustinens, poenam damnationis prisci hominis solvebat, et per divinam humilitatem suam heroicam creaturas suas claritate donabat. Quum autem factae sint in meridie tenebrae in Evangelio scriptae: *A sextâ horâ tenebrae factae sunt super terram usque ad horam nonam*²; hae tenebrae arbitratum luminarium, quae a rudibus creaturis dii adstruebantur, splendorem redarguebant; et divinae intelligentiae lumen cordibus omnium hominum inserebant ad verum et misericordem Deum cognoscendum, qui animarum corporumque morbos sanavit. Quamobrem jure in hac Orationis horâ praecipit officii Praeconium, ut vigilemus atque praecaveamus meridianum taedii daemonem, qui omnium

¹ Gen. 2. 17.

² Matth. 27. 45.

Ս անն որոյ յիրաւի յայսմ ժամնւ աղօթիցս պատուիրէ արթուն լինել. և զգուշանալ 'ի ձանձրութեց դիւին 'ի մէջօրէի՝ որ դժնդակագոյն է քան զամենայն դևս, որ յորով մեղկութի 'ի վերայ հասանէ և գողանայ զմիտս մեր յիւրն միտելով կամս, և անդիւտ կորստեանն ուղեոր կացուցանէ: Ս անն այսուրիկ 'ի վեցերորդ ժամնն կարգեցան աղօթքն, իբրև օգնականութիք մարդկային ընութես ընդդէմ հակառակամարտ զօրութեն, և յիշատակ տնօրինաբար բժշկութեանն՝ չարչարանօք տեսուն մերոյ Յիսուսի Վրիստոսի. այս է պատճառ վեցերորդ ժամնւ աղօթիցն:

Եւ ելէ զինչ խորհուրդ ունի իններորդ ժամնւ աղօթիցն:

Օ ԻՆԵՐՈՐԴ ժամնւ զխորհուրդ տեսանեմք բարձրագոյն աւանդութեամբ, քան զայլնն պատուեալ յառաքելական դասուցն: Վրանզի Պետրոս՝ և Յովհաննէս ելանէին 'ի տաճարն յիններորդ ժամնւ աղօթիցն, և 'ի նմին ժամնւ բժշկէին զկաղն որ նստէր առ դրան տաճարին: Եւ արդ քանզի մեծ է խորհուրդ անպաշտունն որ 'ի Վրիստոս կարգեալ է, զի ընկալցի ճշմարտութիւն տեղի 'ի հնոցն և 'ի ստուերականացն. զքահանայութեցն, ասեմ, զպատարագացն և 'ի զանազան արեանցն կենդանեացն հեղմանցն, 'ի մտանել ազնուականագոյն յուսոյն՝ որով մերձենամք առ անձ, որով փարատեցաւ խաւարն անգիտութե 'ի կատարել ժամանակիս, որ առաջին միջօրեայն եղև նսեմ նախնի մարդոյն յանցանօքն: Իսկ երկրորդ Մքամս յերկնից գոլով, բարձր բարբառով 'ի վերայ խաչին աւանդեալ զողին յինն ժամուն, արձակեաց զտիեզերս 'ի բանդէ, և 'ի տանէ կապանաց զազգս մարդկան, որ նստէին 'ի խաւարի և 'ի ստուերս մահու: Եւ 'ի նմին ժամնւ զուսաւորսն 'ի խաւարէն փարատէր ըստ մարգարէական ձայնին, ընդ երեկս աւուրն լոյս առնելով աշխարհի. և ինքն ինն անձ մերով ընութս 'ի խաչին աղաղակէր, « զԵ-

daemoniorum est dirissimus: quippe qui multâ molitie invadit, et furatur mentem nostram, eam ad suam detorquens voluntatem, eamque irreparabilis perditionis viatricem reddit. Propterea oratio statuta est horâ sextâ tamquam humanae nostrae naturae subsidium contra virtutem adversariam, atque dispensativae curationis commemoratio per passionem Domini nostri Jesu Christi. Haec orationis horae Sextae est ratio.

Quid orationis horae Nonae sit mysterium?

NONAE horae mysterium celsiori prae caeteris traditione ab apostolico caetu honoratum aspicimus; quia *Petrus, et Johannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam*¹, atque eâdem horâ curabant claudum ad portam templi sedentem. Magnum est itaque pietatis mysterium in Christo constitutum, ut ex veteribus, et umbratilibus locum recipiat veritas: de sacerdotio loquor, et de sacrificiis, variisque sanguinis animalium effusionibus, subintrante nobiliore spe, qua ad Deum accedimus: proindeque expulsae sunt ignorantiae tenebrae, completo tempore, in quo prima meridies per prisci hominis praevaricationem fuit subobscura. Secundus autem Adam, qui de caelo erat, elatâ voce in Cruce commendans spiritum suum horâ nonâ, solvit de carcere et de vinculorum domo universum orbem, genus videlicet humanum, quod *in tenebris, et in umbrâ mortis sedebat*². Item eâdem horâ tenebris exuebat luminaria, juxta propheticam vocem, ad diei vespervas illuminans mundum: et ipse, *Qui Est*³, Deus per naturam nostram clamabat dicens: *Eli Eli*⁴; idest, *Deus, Deus meus*,

3 Seu potius: *Ens*.

4 Matth. 27. 46.

լի ելին ասելով. այսինքն է, անձ անձ իմ'նայեանց առ իս, ընդէր թողեր զիս » . և եթէ « Հեռի եղեր 'ի փրկութենէ իմմէ վասն բանից յանցանաց իմոց » : Ըստ է որ եկն 'ի խնդիր ոչխարին զկորուսելոյն 'ի հօտէն իւրմէ, թէ « Ո՛ւր ես Ղգամ » , և լուաւ զասիւրատ պատասխանին՝ զկինն բերելով պատճառք : Սասն որոյ բանից արտաքս ընկեցաւ 'ի կենաց տեղւոյն ինքնակամ ընտրութիւն . ուրանօր լուան թէ « Հողէիր և 'ի հող դարձցիս » : Սոյնպէս և 'ի սմին տեղւոջ լուաւ 'ի ձեռն աւազակին, եթէ « Ինդ իս եղիջիր այսօր 'ի դրախտին » :

Եւ եղև 'ի նմին ժամու իններորդի արձակումն 'ի մահուանէ 'ի կեանս, և մուտք կենաց ճանապարհին 'ի ծառն կենաց : Յորում ժամու ընդ երեկս աւուրն արտաքս ընկեցաւ 'ի կենաց տեղւոյն, 'ի նմին ժամու կանգնեցաւ 'ի գլորմանէ, ըստ մարգարէական յառաջագոյն աւետաւոր գուշակութեցն, եթէ « Յաւուրն յայնմիկ ոչ եղիցի լոյս՝ այլ ցուրտ և պարզ, եղիցի օր մի, և օրն այն յայտնի տեառն՝ ոչ տիւ իցէ և ոչ գիշեր . և ընդ երեկսն եղիցի լոյս 'ի յիններորդ ժամուն » . զոր և յաջորդն յայտ առնէ յասելն, եթէ « Յաւուր յայնմիկ բղխեսցէ ջուր կենդանի յԱրուսաղէմէ » 'ի խաչելոյ մարմնոյն արիւն և ջուր . մինն իբրև զմարդոյ . և միւսն առաւել քան զմարդոյ : « Աէս նորա 'ի ծովն որ առաջին » . 'ի հին ժողովուրդն որ ակն ունէին միսիթարուէն Արուսաղէմի՝ օրինադիրք և հայրապետքն, և մարգարէք : « Եւ կէս նորա 'ի ծովն որ յետոյ » . 'ի նոր ժողովուրդս որք առաքելական քարոզութիւն ժողովեցան 'ի մեղայն թափառմանէն, և լուսաւորեցան ջրովն կենդանուէ բղխեցելոյն Արուսաղէմէ, և խաղացելոյն 'ի կեանս յաւիտենից . և եղեն նոր ժողովուրդ և նոր եկեղեցի : Ըստ խորհրդոց յիշատակք յամենայն ժամու կատարին . վասն զի սա է փրկութե մերոյ աւարտումն . և 'ի նմին ժամու կատարեցան ամենայն գրեալքն 'ի յօրէնսն և 'ի մարգարէսն : Ըստ խորհրդով հալա-

1 Psalm. 21.

2 Gen. 3. 9.

3 Ibid. vers. 19.

4 Luc. 23. 43.

respice in me, quare me dereliquisti ¹ **P** **Et**: *Longe fuisti a salute mea propter verba delictorum meorum. Iste est, qui venit ad quaerendam perditam de grege suo ovem, dicens: Adam, ubi es* ² **P** *audivitque absurdam, qua mulierem in praetextum tulit, responsionem. Propter quod verbum suapte electione ejectus est de loco vitae; atque ubi audiverat: Pulvis es, et in pulverem reverteris* ³; *similiter in eo quoque loco per Latronem audivit: Hodie mecum eris in Paradiso* ⁴.

Atque eâdem horâ nonâ facta est de morte ad vitam solutio, et introitus viae vitae ad arborem vitae. Porro, qua horâ ad vesperam diei foras ejectus fuerat a vitae habitaculo, eâdem horâ erectus est a lapsu, juxta propheticum vaticinium hoc tenore annuntiatum ⁵: *In die illâ non erit lux, sed frigus et gelu, et erit dies una, et dies illa nota est Domino, non dies neque nox, et in tempore vesperi erit lux* horâ nonâ. Quod et sequentia patefaciunt his verbis: *In die illâ exibit aqua viva de Jerusalem; de crucifixâ carne sanguis et aqua; haec sicut hominis, ille plusquam hominis: medium earum ad mare, quod anterius est; ad populum veterem, qui expectabat consolationem Jerusalem, ut Legislatores, Patriarchae, Prophetae: et medium earum ad mare, quod posterius est; ad novum populum, qui per Apostolicam praedicationem congregati sunt ex peccati aberratione, ac per aquam vitae fluentem ex Jerusalem, et salientem in vitam aeternam illuminati fuerunt, atque novus populus novaque Ecclesia effecti sunt. Hujus mysterii commemoratio in omni horâ peragitur; haec enim est salutis nostrae perfectio, atque eâdem horâ impleta fuerunt omnia, quae in Legge, et Prophetis erant scripta. Sub istius mysterii symbolo expulsus fuit ex Arcâ nostrâ corvus mortem disseminans, atque olivae ramum accepimus a Colum-*

⁵ Zach. cap. 14. vers. 6. et seq.

Ժեցաւ 'ի մերս տապանէ ագուան մահացան . և ընկալաք զսաղարթն ձիթենոյ աղանաբեր ընդ երեկս աւուրն Ղանին կենաց . որով կարասցուք յամենայն ժամ ստղաբեր մտօք կալ առաջի նորա . և հանապազ յիշել զերախտիս մարդասիրուն նորա . և զկամաւոր չարչարանսն զոր կատարեաց յայսմ ժամու վասն մերոյ փրկութե : Այս է պատճառք իններորդ ժամու աղօթիցն :

bâ deportatum ad vesperam diei per Verbum vitae; unde mente fructiferâ stare possimus omni tempore in conspectu ejus, et jugiter benignitatis suae beneficium, ac voluntariam, quam propter nostram salutem in istâ horâ perfecit, passionem recolere. Haec orationis horae Nonae est ratio.

ՆՈՐԻՆ ՏԵԼՈՒՆ

Յ Ո Վ Ա Ն Ն Ի Ս Ի

Ի Մ Ա Ս Տ Ա Ս Ի Ր Ի

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

ՎԱՍՆ ՄԵԾԻ ԱԻՈՒՐ ՄԻԱԸԱԲԱԹԻՆ

ՅԵՏ այսորիկ զփառաւորադուռնիս այսորիկ և զհրաշալոյս ասասցուք զխորհուրդս՝ զաւուր միաշաբաթուս , որ զհանդերձեալ խոստացելոյ բարութեցն յիշէ նա 'ի միջի մերում' և ծնանի զճշմարտութիւն : Ասան զի յայսմ աւուր Վրիստոս յարուցեալ 'ի մեռելոց՝ զմահ խափանեաց . և ընդ իւր յուսով յարոյց զսկզբանէ զմեռեալսն՝ որ յԱքամայ մինչև 'ի գալուստն երկրորդ . նոյնպէս և 'ի նմին աւուր խոստացաւ առնել զիւր զմիւսանգամ զգալուստն . յորում աւուր և ուժընդի հնչեցեալ լինի հրեշտակական բարբառքն , զոր մարգարէն աւագափող անուանէ : Ասան զի յայսմ գիշերիս որ հանդերձեալ է լինել միաշաբաթի , եղև Վրիստոսի յարուցանողին մերոյ յարութե ժամանակ . վասն որոյ խոստացեալ է 'ի սմին գիշերի առնել համաշխարհական յարութիւն : Բայց եթէ կամեսցի ոք 'ի բազմաց գիտել , եթէ 'ի գիշերին յայնմիկ , յորում մասին կամ յորում պահուհանդերձեալ է լինել յարուի , այն ծածկեալ եղև 'ի մէնջ . քանզի ըստ աւետարանչացն պատմութեն , և ոչ Վրիստոսին եղև բացայայտեալ յարութե ժամանակն : Արդ պատշաճ է ամենայն քրիստոնէից յերեկո՛

EJUSDEM DOMINI

I O A N N I S

PHILOSOPHI

DE MAGNA DIE

PRIMA-SABBATI

Post haec mysterium exponamus gloriosissimae hujus et stupendae diei Primae-Sabbati, quae sane futurorum bonorum promissorum veritatem inter nos commemorat ac parit. Siquidem in hac die Christus resurgens ex mortuis evacuavit mortem, et secum in spe suscitavit eos, qui ab initio erant mortui, ab Adam usque ad secundum adventum. Item quoque in illâ die pollicitus est, se iterum adventurum: qua die vehementer etiam personabit Angelica vox, quam Propheta *magnam tubam* appellat. Haec namque nox, quae ad Primam-Sabbati properat, fuit tempus resurrectionis Christi nostrum suscitatoris: idcirco universalem totius mundi resurrectionem in istâ nocte se facturum promisit.

Si quis autem ex multis scire voluerit, qua illius noctis horâ quove momento futura sit resurrectio; id nos latet. Etenim juxta Evangelistarum relationem neque resurrectionis Christi palam declaratur hora. Decet ergo cunctos Christianos a vespere Sabbati usque ad mane Primae-Sabbati vigiles hilaresque

րեայ շաբաթուն մինչև ցառաւօտս միաշաբաթուն՝ արթուն և զուարթուն լինել, և ակն ունել հանդերձեալ գալստեանն: Օ այս և տէրն յաւետարանին հրամայէ ասելովն, եթէ “Ղրթուն լերուք, և անդադար աղօթս արարէք, զի ոչ գիտէք, եթէ յորում ժամու տէրն ձեր գայ. յերեկորեայ՝ եթէ ՚ի հասարակ գիշերի, թէ ՚ի հաւախօսի, թէ յառաւօտի”, և ՚ի վերայ բերէ, թէ “Ղրթուն կացէք և անդադար աղօթս արարէք, զի մի մտանիջիք ՚ի փորձուի”, և եթէ “Ղրթանի լինիցիք կալ առաջի որդւոյ մարդոյ”:

Օ ի որք հսկմամբ և աղօթիւք զբոլոր զգիշերս զայս բաղձան անցուցանել՝ յերեկորեայ շաբաթուն մինչև ցառաւօտ միաշաբաթին, այնպիսիքն հրեշտակք եղեալ ՚ի մարմնի՝ զանմարմին զուարթնոյն բերեն զնմանութի: Օ ի զորօրինակ քառասնօրեայ պահօքն զտարոյ զմեղսն քաւեաց, նոյնպէս յայսմ յածային գիշերի զբոլոր շաբաթուն սխալմանս մաքրէ, և զմեղօք զանպատուեալ զքնութիւն հրեշտակս առնէ ՚ի մարմնի, փոխադրելով յորդիս լուսոյ և յորդիս տունջեան: Վանզի զմեզ հրեշտակաց նմանեցուցանէ տէր յաւետարանին ասելովն, եթէ “Ղուք նմանողք մարդկան, որ ակն ունիցին տեառն իւրեանց, թէ երբ գայցէ ՚ի հարսանեացն. զի յորժամ գայցէ և բախեսցէ՝ բացցեն նմա. և երանի է ծառայիցն այնոցիկ՝ զորս եկեալ տէրն իւրեանց գտանիցէ արթուն. ամէն ասեմ ձեզ՝ զի ածեալ բազմեցուցէ, և գօտի ածեալ պաշտեսցէ զնոսա”:

Օ ի զոր այլոցն բանիւն հրամայեաց, ինքն արդեամբք յանձին կալաւ կատարել՝ յորժամ ելեալ ՚ի լեառն հանէր զգիշերն ՚ի գլուխ յաղօթս նյ, առ ՚ի մեր վարդապետութիւն զայն առնելով: Ղլթութի ինձ ՚ի սմին միաշաբաթոյ զայն կատարել. քանզի յաղօթեւն ոչ ասաց թէ եդ ծունր, կամ երկրպազութիւն, որպէս ՚ի մատնութեան գիշերին գրեալ է, թէ սահաւիկ մի յառաջ մատուցեալ յաշակեր-

1 Marc. 13. 33. et 35.

2 Matth. 26. 41.

3 Luc. 21. 36.

4 Hominem scilicet.

perseverare, atque futurum adventum expectare. Id vel ipse Dominus in Evangelio jubet, dicens: *Vigilate, et orate; nescitis enim, quando Dominus vester veniat; sero, an mediâ nocte, an galli cantu, an mane*¹. Atque subdit: *Vigilate, et orate, ut non intretis in tentationem*²; et: *Ut digni habeamini stare ante Filium hominis*³.

Quoniam qui in vigiliis, et orationibus integram hanc noctem transigere cupiunt a vespere Sabbati usque ad mane Primae-Sabbati, hi Angeli in corpore effecti incorporeorum Vigilum praeserunt similitudinem. Nam quamadmodum per quadraginta dierum jejunia expurgavit unusquisque totius anni peccata; similiter in hac divinâ nocte totius hebdomadae emundat errata, atque debonoratam per peccata naturam⁴ Angelum in corpore efficit, in filium lucis et in filium diei hominem transformando. Nos enim Angelis assimilat Dominus in Evangelio⁵, dicens: *Vos similes hominibus, expectantibus Dominum suum, quando revertatur a nuptiis: ut quum venerit et pulsaverit, confestim aperiant ei. Et: Beati servi illi, quos quum venerit Dominus eorum, invenerit vigilantes: Amen dico vobis, quod praecinget se, et faciet illos discumbere, et transiens, ministrabit illis.*

Nam quae aliis verbo jussit, ipse voluit opere implere; quando ascendens in montem transigebat totam noctem *in oratione Dei*, ad nostram disciplinam id agens: et, ut mihi videtur, in ipsâ Primâ-Sabbati id peregit. Non enim dicitur, orantem genuflexisse, aut adorasse; sicut de prodigionis nocte scriptum est, quod modicum anterius recedens a discipulis in monte olivarum genuflexit, et orabat. Et ibidem post o-

⁵ Luc. 12. 36. et seq.

տացն 'ի ձիթենեաց լերինն , եղ ծոննր , կայր յաղօթս . և անդ յետ աղօթիցն , և զհանգստեան ժամանակն հրամայէ , յասելն՝ եթէ “ Եղեցէք այսուհետեւ և հանգերուք : ” Իսկ այժմ յիմաստին գիշերիս ոչ գտանեմք այսպիսի ինչ ասացեալ , այլ եթէ “ Հաներ զգիշերն 'ի գլուխ յաղօթսն ւնյ ” :

Բայց ես ոչ փոքր ինչ վարկանիմ , վկայութի առնուլ ասացելոցս 'ի մէնջ . քանզի երուսաղէմացիքն տակաւին մինչև ցայսօր , զօր միաշաբաթին պայծառացուցանեն գիշերապաշտութի իբրև Յակովբայ հրամայելով նոցա , յառաջին իւրեանց պատրիարդէն . և ես իմոցս զնոյն հրամայեցի՝ նորին հրամանացն հետեւել , և առաքելական կանոնացն հնազանդել 'ի հաճոյութի կամացն ւնյ :

Իսկ առաւօտին աղօթքն ոչ ըստ այլոց խորհրդեանն կարգեալ են . քանզի զկնի Հարցինն Սեծացուցէ ասեն : Ս ասն զի հարկաւոր համարիմ այնմ որ զյարութիւն Քրիստի պատմէ , ընդ նմին և զծնունդն յիշել , և զգերեզմանն . զի թէ չէր ծնեալ՝ և թաղեր իսկ ոչ , և եթէ ոչ էր թաղեալ՝ և յառնել անհնար էր : Եւ արդ զկոյսն յիշելով զթաղումն հաստատեաց , և զգերեզմանն յիշելով , զյարութիւն հաւատարմացուցանէ : Քանզի մինչ չև ևս զաւետարանն կարգացեալ , դեռևս 'ի թաղման վարկանելով զտէրն , արտաքուստ 'ի ներքս 'ի գերեզմանն աղաղակելով ողբերգագին ձայնիւ , թէ “ Երկ տէր , օգնեա՛ մեզ , և փրկեա՛ զմեզ վասն անուանիդ . քո , զի խոնարհ եղէն մինչ 'ի հող անձինք մեր , և յերկիր կցեցան մէջք մեր ” : Եւ լսեն աւետեաց պատասխանի 'ի մարգարէէն , եթէ “ Ի՞նչապաւորեսցէ խտր յաւիտեան ւնձ . քո Սեծոյն , ազգէ մինչև յազգս , ” . և եթէ “ Պահէ՛ ճշմարտութի յաւիտեան և առնէ իրաւունս զրկելոցս . քանայ զաչս կուրաց և կանգնէ զմեղօք գլորեալսն տէր ” :

Եւ յաւետարանին յարուցեալ 'ի մեռելոց , կա-

1 Matth. 26. 45.

2 Luc. 6. 12.

3 Preces sane, quae die Dominicà ad Matutinum recitantur.

4 Videatur adnot. num. 2.

pag. 46.

5 Evangelium de sepulturâ et de resurrectione quod unâquali-

rationem, quietis quoque tempus ordinat, dicens: *Dormite jam, et requiescite*¹. Nunc autem in divinâ hac nocte vix invenimus tale quidpiam dictum; sed transigebat integram noctem *in oratione Dei*².

Ego tamen haud leve quoddam testimonium pro iis, quae diximus, assumere censeo. Nam Jerosolymitani usque ad hodiernam diem nocturno ministerio celebrant Primae-Sabbati diem, ut pote illis praeceptum ab Jacobo primo eorum Patriarchâ. Istud et ego meis praecepi, ut hujusmodi ordinem sequantur, et Apostolicis canonibus ad divinae voluntatis placitum obediant.

Matutinae autem preces³ non sicut aliarum dierum mysterium statutae sunt. Nam post hymnum *Patrum*⁴, *Magnificat* cantatur. Arbitror enim, eum qui Resurrectionem Christi recolit, cum eâdem et Nativitatem, et Sepulturam commemorare debere. Enim vero nisi natus fuisset, neque fuisset sepultus: nisi autem fuisset sepultus, neque resurgere potuisset. Porro Virginis memoriam agens, sepulturam quoque affirmat; sepulcrum autem commemorans certam facit Resurrectionem. Antequam enim Evangelium⁵ legatur, adhuc in monumento Dominum esse quodammodo arbitantes, lugubri voce foris clamamus sepulcrum versus: *Exurge Domine, adjuva nos, et redime nos propter nomen tuum; quoniam humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinus est in terrâ venter noster*⁶. Et audiunt boni nuntii responsum a Prophetâ⁷: *Regnabit Dominus in saecula Deus tuus, Sion, in generationem et generationem. Et: Custodit veritatem in saeculum, facit iudicium injuriis patientibus: Dominus illuminat caecos, et erigit elisos peccato.*

In Evangelii autem lectione exsurgens a mortuis,

bet Dominicâ hoc loci decantant Armenii, modo ex uno, modo ex alio Evangelistâ desumptum.

6 Psalm. 42.

7 Psalm. 145.

տարէ զխոստմունս մարգարէին . և անդէն աւետարանական բանիցն ընդդէմ բերեն, թէ «Վ գիշերի համբարձէք զձեռս ձեր՝ի սրբուի և օրհնեցէք զտէր», որ լուաւ աղօթից մերոց, և յարուցեալ ՚ի մեռելոց փրկեաց զմեզ, թագաւորելով համաշխարհական ՚ի վերայ ամենայն տիեզերաց: Իսկ գիշեր ոչ է թէ զժա մանակն ասէ, այլ զհրէական անհաւատութիւն առակէ, ըստ Եսայեայ պանծալի մարգարէութեն, եթէ «Վ գիշերաց կանխէ հոգի իմ առաւօտ առնել առ քեզ, ւ՛ծ», Եւ ապա այլ աւուրցն ՚ի կարգն ելանեն, և զինի Փառս ՚ի բարձանցն՝ եղիցի ասեն. զոր կարգեալ է տեառն Եզրի Հայոց Աթողիկոսի:

Որ նկարագրի խորհուրդ իմաստիցն՝ աշակերտացն տեառն, որ յետ յարութե տեառն տեսին յարուցեալ ՚ի մեռելոց, և ուրախութեամբ հանդիպէին ՚ի նաւարկութե իւրեանց ՚ի տիրերական ծավուն . որպէս և գրեալ է ՚ի պատմութե աւետարանին, և ՚ի պրակս Ղապքելոցն . այս է պատճառք աւուր մեծի միաշաբաթուն:

Եւ ելէ զէնչ խորհուրդ ունի երբորդ Ժաման աղօթին յառուր միաշաբաթին:

Ըրդ ւ՛մ յառաջագոյն ասացեալքն յաղագս Վ՛ճի չարչարանացն և յարուեն, և մերոյ փրկուեն, զոր յայլ ՚ի ժամն աղօթիցն ըստ կարի մերում ցուցաք փոքր ՚ի շատէ . իսկ առաջի բռնարկեալս ՚ի վեր է քան զմեր կարողութիւն, յաղագս տգիտութե և խոշոր բանիս, և ՚ի բաց թողուլ վարկանիմ անհաւատ հեղգուին:

Ըստանօր վստահանալով ՚ի շնորհս Հոգւոյն սրբոյ, աղօթիւք ձերովք բուռն հարցուք զբանէն գիտութե, սուր և սուրբ տեսեամբ . և լինիցի այս ո՞րպէս, եթէ ոչ աղօթիւք ձերովք տացին բան ՚ի միտս մեր, տեղակացեալ առաջնորդուք Հոգւոյ զաղօթից խըն-

1 Psalm. 132. 2.

2 Isai. 26. 9.

3 Qui Saec. VII. Patriarchalem Armenior. Cathedram tenuit.

perficit Prophetæ promissiones. Mox autem addimus Evangelicis verbis: *In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum* ¹, qui exaudivit orationes nostras, et resurgens a mortuis liberavit nos, regnaus omnino super universum orbem terrarum. Noctem autem non tempus ipsum dicit (*hymnus*), sed Judaicam incredulitatem designat, juxta egregiam Isaiaë prophetiam ² dicentem: *Anima mea desideravit te in nocte, de mane vigilabo ad te, Deus*. Deinceps caeterarum dierum ordo resumitur, et post canticum *Gloria in excelsis*, additur: *Sit nomen Domini*: quem praecepit Dominus Esdras Armeniorum Catholicus ³.

Istud discipulorum Domini mysterium praesefert, qui post Domini resurrectionem conspexerunt illum a mortuis resurrectum; et cum laetitiâ occurrebant illi, quum navigassent per mare Tiberiadis; quemadmodum scriptum est in historiâ Evangelii, actuumque Apostolorum ⁴. Haec est ratio magnae diei Primae-Sabbati.

Quid mysterii praesefert Tertiae horae oratio in die Primâ-Sabbati?

OMNIA quidem de Christi passione, et resurrectione, ac de nostrâ redemptione fuerant praedicta; quae in aliis orationis horis, pro ut potuimus, aliquantulum monstravimus. Istud porro, ad quod accedo, facultatem nostram propter meam ignorantiam rudemque sermonem exsuperat; illud autem silentio praeterire, infidelis negligentia, ut mihi videtur, fuisset.

Confisus itaque per orationes vestras in Sancti Spiritûs gratiâ verbum scientiae acutâ mundâque animadversione aggredior. Quomodo vero id fiet? nisi precibus vestris detur menti nostrae verbum; ut, Spiritu ductore, orationum postulata explere valeamus.

⁴ Johan. 21. 1.

դիրան : Արդ նախկին թէ զինչ խորհուրդ ունի 'ի յերրորդ ժամուն ժողովել 'ի գաւթ եկեղեցոյն . թուի եթէ որք ցրուեալքն էաք յօտարէն , զանդրէն զգարձումն նշանակէ 'ի ձեռն երկնաւոր հովուապետին : Ալ ապա սկիզբն պաշտամանն . « Տէր թագաւորեաց վայելչութիւն զգեցաւ » , միաւորեալք ընդ մերում թագաւորին , որ 'ի կուսէն մարմին զգեցան , և զմեզ զարթոյց յօրհնութիւն անմարմնոցն . ուստի հրեշտակագունդ խառնուածով՝ տուն առ տուն երգաւեալ ընդ վերին զօրացն միաւորին : Այտ որոյ երեք կին սրբասացութիւն ընդ վերնոցն միաբանեալ որ խաչեցան վասն մեր 'ի ժամուս յայսմիկ 'ի պատարագ հօր ընդունելի . ընդ որում և մեք մատչիմք բանաւոր պատարագ հօրն երկնաւորի : Աստանօր հրաշազանս վերաբերի խորհուրդս և աւանդութիւն յօրունց ծածկեալ :

Իսկ համբարձումն սթյ աւետարանին , յորոյ վերայ զանորդին հոգւոյ ահամբ տեսանեմք նստեալ , իբրու 'ի վերայ աթոռոյ բարձու և վերացելոյ , ըստ Ասայեայ տեսուէն . և բարձր բարբառ արձակեալ 'ի վեր հայելով ուղղութիւն , որ կոչեաց երեքկին սրբասացութիւն 'ի մի լոյս կենդանի , ոչ ևս 'ի խոնարհ գթել ըստ որումն անկան , և ընկէց զԱգամ : Աստանօր փարումն հոգւոյն սրբոյ օրինակաւ խնկոցն 'ի հօրէ բուրեալ , զամենեսին 'ի վեր առնլովն ուստի անկանն . սակս որոյ համարձակութիւն աւեալ փարին զարբայական սեղանովն , բուրել զանուշահոտ խոստովանութիւն սրբասացութեանն ընդ սերովբէսն՝ յաղագս մեր խաչեցելոյն անմահի : Ուստի հրացեալ անձային կայծակամբքն , կոչեցեալք յորդեգրութիւն երկնային հօրն , երգեն օրհնութիւն 'ի Սիովն , և նոր աղօթս 'ի Արուսաղէմ . ըստ որում համաձայնեալ Ասայեայ ազգարարող բարբառովն ընու անուշահոտ գիտութիւն զտիեզերս : Աւետարեղ զյայտնութիւն Որդւոյն այ 'ի կուսէն ասելովն . « Աթէ ահա կոյս յղացի և ծնցի

1 Armeniacus amanuensis aut inscius, aut infidelis hic lineam inseruit absurdam explicationis

loco, dicens: Աստանօր մերժէ 'ի յունաց հաղորդութիւն . h. e. Heic (Auctor) rejicit a Graecorum

Primum itaque, quum exquiratur, quid mysterii sit horâ tertiâ in atrium Ecclesiae congregari: puto, quia, quum olim ab alieno dispersi fuisset, nostram per caelestem pastorum Principem peractam reversionem significet. Liturgia deinde exorditur: *Dominus regnavit, decorem indutus est*; nobis quoque unanimiter conjunctis cum Rege nostro, qui ex Virgine carnem indutus fuit, nosque elevavit ad incorporeorum hymnos; ideoque Angelicis choris commixti alternatim unâ cum supernis exercitibus modulamina assumimus. Postea per trinam hagiologiam unâ cum supernis laudatur ille, qui hac ipsâ horâ crucifixus est pro nobis hostia Patri acceptabilis: quocum et nos Patri caelesti offerimur hostia rationalis. Huc refertur admirabile mysterium atque traditio a multis abscondita.

Extollitur porro sanctum Evangelium, super quod tamquam super thronum excelsum et elevatum sedere mentis oculo aspiciamus Filium Dei, juxta Isaiae visionem: ideoque elatâ voce sursum aspiciamus erga illum, qui per trinam hagiologiam vocavit nos in unam lucem vivam, ut non amplius ad imum corruamus, sicut ipse diabolus corruit, dejecitque Adamum. Huc Spiritus Sancti, thuris instar, amplexus ex Patre olens, cunctos unde ceciderunt sursum assumens. Quare fiduciam arrepti in gyrum pergimus circa regium altare, ut suavitatis odorem redoleamus, hagiologiae confessionem unâ cum Seraphim erga Immortalem pro nobis crucifixum¹. Unde per divinos carbones ignei effecti, ipsimet in adoptionem caelestis Patris vocati cantamus laudes in Sion, et orationem novam in Jerusalem: quo pacto pariter Isaïas admonitionis voce implet suaviolenti scientiâ orbem terrarum. Annuntiat siquidem revelationem Filii Dei ex Virgine, dicens: *Ecce Virgo concipiet, et pariet*

communicatione. Melius dixisset, rat, in hoc Graecos ab Armeniis
ut vel ipse Auctor superius dixe- differre.

որդի, և կոչեցի անուն նորա Վամանուէլ», և 'ի վերայ բերեալ, եթէ «Վա զհիւանդութիս մեր բառնայ», և յայս միտս նայեցեալ եկեղեցւոյ ընթեռնուն զԵսայի: Աստի մարգարէական ակետօքն զօրացեալ մանգոնք եկեղեցւոյ՝ երգ նոր երգեն, մեսիդի անուանելով, որ ըստ յունարէն բարբառովն թարգմանի, այս ինքն է՝ օրհնութիւնս երգել: Աւայսպէս ընդ մարգարէան զմարգարէականն հնչել, և ընդ առաքելան զառաքելականն ընթեռնելով՝ կերակրին իբրև յերկնից իջեալ հացիւ: Այս երգք աստիճանաց ընթերցեալ յեկեղեցւոջ՝ գրգէ զըստը լսօղն 'ի զգուշութի ոնկնադրութե: Իսկ այլուն՝ նշանակեաց պատրաստ դտանել առ 'ի վերուստ ազդեցեալն ձայնին ահարկու և հիացուցանող անշարժ դիտել ընդ արևելս. և լինի այս էր սակս: Այսն զի ոչ պատգամաւոր բարբառ, և ոչ հրեշտակք, այլ ինքն տէր ասելով եթէ «Ալի 'ի հօրէ և եկի յաշխարհս», վասն այնորիկ անշունչ լուութիւն կան 'ի սպասու բանից տէրունականացն:

Աւ յետ կատարման սուրբ ակետարանին, բարձր ձայնիւ խոստովանին զսուրբ զհաւատն, որ յերանելի սուրբ հարցն Վիկիայ տուաւ եկեղեցւոյ. ամենևին 'ի բաց վանել զհարուի բանսարկուին, և զըստը զտիեզերս հնազանդեցուցանել ընդ առաքելական քարոզութեն, 'ի Վրիստոս Յիսուս 'ի տէրն մեր, որում փառք յաւիտեանս ամէն:

1 Isai. 7. 14.

2 Ibid. 53. 4.

3 Vox Meseti, vel sicut hic ha-

betur, Misitè, originem ducere videtur a Graeco vocabulo μεσῳδία, quasi medius cantus, vel μεσίτης,

*filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel*¹: de quo etiam subdit: *Languores nostros ipse tulit*². Atque in hunc sensum respiciens Ecclesia Isaiam legit: unde per laetam annuntiationem prophetica confortati Ecclesiae pueri, canticum novum decantant, *Meseti nuncupatum*, Graeco autem sermone interpretatum: *Laudes cantare*³. Sic itaque cum Prophetis prophetica personantes, et cum Apostolis apostolica legentes vescimur quodammodo pane de caelo descendente. Iste perlectus in Ecclesiâ graduum cantus ad sedulam attentionem excitat omnino auditorem. Innuvit autem *Alleluja*, paratos esse debere ad audiendam deorsum venientem vocem horribilem ac stupendam⁴; ut immobiliter Orientem attendamus. Curnam autem id agitur? Quia nequaquam nuntii vox, neque Angeli; sed ipse Dominus profert, dicens: *Exivi a Patre, et veni in mundum*⁵; propterea insibili silentio in dominicorum verborum ministerio stamus.

Expleto autem sancto Evangelio, elatâ voce profitemur sanctam Fidem, quam beati sanctique Patres Nicaeni tradiderunt Ecclesiae, ut diaboli malitiam penitus abjicerent, omnemque terrarum orbem in obedientiam reducerent sub Apostolicâ praedicatione in Christo Jesu Domino nostro; cui gloria in saecula. Amen.

tamquam mediator, intermissus.
4 Eam scilicet vocem, qua mor-

tui ad judicium vocabuntur.
5 Johan. 16. 20.

ՀԱՏՈՒՆԾՈՒԹՅՈՒՆ

ԲԱՆԻՑ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ Ի ՎԵՐԱՅ ԺԱՄԱԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆ

ԳՊԷՏԹ Ի ԽՐԳԻ ԳՐՈՂ ՎԵՃԻՆ ԽՈՌՐՈՎՆԱ 1

Յ Ո Ն Ա Ն Ն Ո Ւ

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ

ՍԱԿՍ ԳԻՇՆԵՐԱՅԻՆ ԺԱՄՈՒ 2

ԱՉԴԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ժամահարին զգաբրիելեան փողոյն ունի զօրինակ . և զիմե ՚ի տեղի աղօթիցն՝ զհաւաքումն ահեղատենին , զի զարթուցեալք ՚ի թմրութիքնոյ՝ օրինակէ զարդարան առա

1 Տայս վայր տպագրեալքս վն կարգաց եկեղեցոյ էին ՚ի հին մատենի գրատան մերոյ , յորոց և բազում հատուածք անցեալ են ՚ի կարգ գրոց մեծին խոսրովու ձեռ. և ապ : Այլ զի պահասեր ՚ի մատենի մերում բացայայտուի երեկոյեան ժամերգուէ յիմաստասիրէն , գտեալ զայն յընթացս գրոց խոսրովու՝ ՚ի չորս հատուածս , յարեմք աստանօր առ ՚ի լուումն ամբողջութի գործոյս ըստ կարի , սկսեալ յերկուց նախընթաց հատուածոց գիշերային ժամու , որ ոչն գոն և ՚ի տպագրեալն խոսրով ,

բայց կան ՚ի ձեռագիրս ըստ հաւաքման Մովսէսի ուրումն վարգապետի ՚ի խնդրոց Թէոֆորէի : Թերևս յետ Յիկաց յայլսց մատենից ելլեն և այլ բանք կարևորք ՚ի պէտս լուութի գործոց խմաստասիրի , և յայնժամ ստուգեսցի և որոշումն քանի մի բանից նորա գտելոց ՚ի հատուածո Մովսէսի քերթուղի՝ ուրեք ըստ իմաստից , և ուրեք ըստ բառից :

2 Այս է առաջին հատուածն որ կայ ՚ի ձեռագիր օրինակին խոսրովու յետ յառաջաբանի Մովսէս վարգապետի անգէն ՚ի մուսոս գրոց :

FRAGMENTA

JOANNIS PHILOSOPHI OZNIENSIS DE OFFICIIS

*in libro Magni Chosrois reperta*¹

J O A N N I S

PHILOSOPHI

DE HORA NOCTURNA²

CAMPANAE³ sonitus typus est tubae Gabrielis; conventus autem ad oratorium, collectionem designat ad tremendum tribunal. Expergefacti namque a somni torpore primaevos justos imitantur, qui divino

¹ Haec sunt quaedam Ozniensis nostri fragmenta, quae in ejus operum MSS. desiderata huc illic reperiuntur in Armeniacae Ecclesiae Officiorum Commentario, quem eleganti stylo protulit Chosroes cognomento Magnus Saeculo X. Anzevatiensis Episcopus. Tum cuncta Chosrois opera, tum haec Johannis Ozniensis fragmenta (ejus tamen nomen praeserentia) tum quoque aliorum Scriptorum de hac re opuscula in unum collegit Moyses quidam Erzinghensis subsequen-
tium temporum Scriptor, eaque in tribus, quae penes nos sunt,

MSS. ipsissima conservantur. Fortassis aliquando prosilient ex antiquitatis ruinis alia quoque Philosophi nostri opera, quibus caetera nunc extantia magis magisque illustrentur.

² Hoc est primum fragmentum in Chosrois Codice occurrens sub initio libri, post praefationem Moysis doctoris, qui collexit opera Johannis Ozniensis, aliorumque.

³ Seu Crepitaculi, quo utuntur Orientales ad ministros populosque in Ecclesiam convocandos quum Officiorum divinatorum persolvendorum tempus advenerit.

Ջինս յսճային ազգամանէ 'ի միտսն զարթուցեալ 'ի մարմնականացն հեշտութիւն անկողնոց . և զհետ կամացն նոյ 'ի կիրս կացեալ առաքինութեանց : Ա, և զազգուսն փողոցն 'ի Սինայ , և զազգուսն հողոյն 'ի մարգարէսն նշանակէ , որք որպէս բարձրաբարբառ փողով 'ի վերայ լերինն բարձու կացեալ աւետիսն օթաճէին Սիոնի : Աշանակէ և զառաքեալսն և զաւետարանիչսն՝ որք փողք քաջահնչողք եղէն ժամա տուք տիեզերաց , և զհանդերձեալսն ևս զեկուցանէ վասն հասարակաց յարութե յաւիտենից ննջեցելոց . և զսամ 'ի գիշերի ուսաք լինել : Առաջին՝ զի գիշեր էր անգիտուէ , և երկրորդն խաւար եգիպտական ատակրութեան . իսկ երրորդս՝ որպէս 'ի գիշերի եղև տէրունական յարութի , սապէս մինչ անդագեալք 'ի մեղսն էաք , 'ի մէջ գիշերի կենդանացաք կենարարին մերոյ յարութի :

Վորին Յոհաննու Եմաստատիբի օհնեցաոյ ¹

Վոր էօթն գուբղայիւք կարգեալ է կանոն ըստ էօթն գարու կենցաղոյս , և էօթն անգամ յաւուրն օրհնի սճ , և էօթն անգամ շուրջ գալն զԱրիքովիւ , և յետ վեցիցն կատարելոյ , յէօթներորդին հնչեաց զփողն և ուժգին աղաղակել ըստ հրամանին Յետուայ , 'ի կործանումն Արիքովի . ըստ այսմ օրինակի և մեք վեցիւք գուբղայիւք շրջապատեմք զմեքենայիւքն սատանայի , ըստ հրամանի մերոյն զօրավարի Յսի , և էօթն գոչեմք գուբղայս բարձրահնչուն բարբառով զկանոնգլուխսն 'ի բեկումն զօրուէ բան .

¹ Եւ այս ևս հատուած , որոյ խնաստն ճոխագոյն գտանի 'ի բանս . խնաստատիբին 'ի վեր անգր , կայ 'ի

ձեռագիր Օրինակի և էթ Խոսրովու :

instinctu expergefacti mente a corporali voluptatis cubili secundum Dei voluntatem in virtutum affectibus persistunt. Praeterea clangorem quoque tubarum in Sina, atque Spiritus instinctum in Prophetas significat; qui tamquam altisonâ tubâ supra montem excelsum stantes, bonam Sioni afferunt annunciationem. Designat etiam Apostolos, et Evangelistas, qui tubae sonorae fuerunt, ad propalandam orbi terrarum opportunam exurgendi horam. Futuram quoque denunciat circa universalem per saecula obdormientium resurrectionem. Omnia autem in nocte fieri didicimus. Primum, quia nox erat ignorantiae; secundo, ad instar tenebrarum, quas Aegyptii passi sunt; tertio autem, sicut in nocte facta est dominica resurrectio, ita pariter quum eousque sensibus destituti in peccatis fuissetis, mediâ nocte vivificati sumus per Salvatoris nostri resurrectionem.

Ejusdem Johannis Philosophi Ozniensis ^r

SEPTEM porro *Copulis* comprehenditur unusquisque Canon ², secundum septem hujus vitae aetates. Septies quoque in die Deus laudatur, quemadmodum septies in gyrum perrexit populus circa Jericho; postquam enim sexies id factum esset, septimâ vice sonitum ediderunt tubae, vehemensque conclamatio facta est, Josue praecipiente, ad Jerichuntis eversionem. Simili quoque modo nos septem copulis circumdamus diaboli machinamenta, juxta Ducis nostri Jesu mandatum: atque elatâ voce per septem copulas Cano-

¹ Hoc quoque fragmentum (cujus sensus jam plenior invenitur in aliis Auctoris verbis) in solo praememorato Chosrois co-

dice reperimus.

² Videantur quae superius diximus de hac re in adnotatione num. 1. pag. 186.

սարկուին : Այլ ապա զուժերորդ 'ի խորհուրդ ուժե-
րորդին՝ զոր յայլոց մարդարէիցն է կարգեալ, հան-
դերձ օրհնութիւնք ամենատեառն մատուցանեմք, զհան-
դերձելոյն բերելով զօրինակ, յորժամ ընդ հրեշտակս
պարեմք անլուելի ձայնիւ : Օ կնի որոյ մաղթանք առ
երկնաւոր թագաւորն՝ սրբոցն բարեխօսութիւնք՝ զերծա-
նիլ յորոգայթից չարին, և յաւիտենից տանջանացն,
և նոցին մասին արժանաւորիլ : Իսկ յարուէ ան և 'ի
տօնս անորոշիս զպիլլուայն երգել՝ նշանակէ զմիայն
օրհնութե պարապիլն ընդ հրեշտակս, և անկարօտ
գոլ բարեխօսի :

Վորին երանելոյն { Գահնոս օհնեցաոյ

ԻՍԿ յերեկոյին միայարուժե աղօթելն գոհուի
է . վասն զի տիւն կատարելով ժամօքն լցեալ ըստ
ժամուց, նա և պաճարիցն՝ հասեալ 'ի խոնարհ լու-
սոյն մեծի՝ աւելի փոյթ ունին 'ի լուժի յորովայ-
նին, յաղագս պակասութե գիշերոյն . վայ զխափան
գիշերոյն զմտաւ ածեալ՝ աղօթէ եկեղեցին ըստ մար-
դարէին ասելով. «Աս առ ան կարգացի, և լուաւ,»
մի ժմկէ՝ ասէ, կարգացի, և յերեսին լուաւ ինձ, յերե-
կոյս՝ յայսմ աշխարհի, զի կարճեալ է օրն . 'ի վաղոր
դեան, 'ի յարուէ . 'ի հասարակ աւուրս, յորժամ դա-
տաստան դնի անստուեր լուսով Արրորդութեան, և
սաստկանայ տասն յանցաւորաց . զորոյ օրինակն աստ
կարգեցին աղօթք 'ի դէպ 'ի սկիզբն աւուրն, և 'ի
ճաշքն զպատարագն, և 'ի հասարակն երթայ, երբ
օրինօք լինի . և 'ի կատարմանն հայցել բարիս, և ա-
պա գոհանալ զանցելոցն : Իսկ մերոցս մտաց կերա-
կուր լուժի է իմանալի առաքինութիւնք, զոր կատա-

1 Seu potius: Canonum extre-
mitates.

2 Illius nempe aetatis, in qua
cum Christo sumus in caelis re-

num capita ¹ decantamus ad vim diaboli confringendam. Postea vero octavum ad octavae aetatis ² mysterium, ex aliis Prophetis desumptum, cum laudibus universorum Domino exhibemus, vitae futurae typum praeseferentes, quando cum Angelis incessabili voce choreas ducemus. Deinde ad caelestem Regem oratio exhibetur per Sanctorum intercessionem, ut ab illius mali laqueis atque ab aeternis cruciatibus erepti, ipsorum societate digni efficiamur. In resurrectione autem Domini, et in Dominicis festis *Alleluja* cantamus, ad significandum, quod solis laudibus cum Angelis vacabimus, neque amplius intercessionis indigebimus.

Ejusdem Beati Johannis Ozniensis

PRODUCTA autem ad vespertas Oratio est gratiarum actio. Etenim die absolutâ, per horas horis completas ipsorum etiam jumentorum, occidente magno luminari, major habetur cura ad ventri expletionem ob defectum in nocte ³. Propterea noctis impedimentum animadvertens Ecclesia, juxta Prophetam, orat dicens: *Ego ad Deum clamavi, et exaudivit me*. Uno tempore, ait, clamavi; et in tribus exaudivit me. *Vespere*, in hac vitâ; quia dies abbreviata est: *Mane*, in resurrectione: *Meridie*, quum judicium fiet in fulgido Trinitatis lumine, reorumque aestus percreset. Cujus rei exemplum hîc constituere placuit, congruam videlicet principio diei orationem; sicut et prope prandium Missam, quae, quum regulariter agitur, meridiem attigit; impletâ autem die, bonorum postulationem ac postea de transactis gratiarum actionem. Nostrae autem mentis cibus est per intellectuales vir-

gnaturi; ut supra dictum est
pag. 187.

³ Id est, quia deficit eis cibus
in nocte.

րեմք աղօթիւք 'ի սկսման աւուրն , 'ի մէջօրէի , և ըստ երեկոյս յերիս հատածս կենաց մերոց , ըստ շոր ջաբերութե՛ք ժամանակաց մերոց :

Օ կնի համառօտ սկսմանս և ութսներորդ հինգերորդ սաղմոնս կանոնեալ է , Աոնարհեցո՛ զունկն քո . և է սաղմոս այս խորհրդաբար : Արպէս կնոջն յանցաւորի ծնունդ գոլով բնութիւնս 'ի թիւնաւոր օձէն խածմանէ , աղօթել աղաչեմք զբնութեա մեր կազմիչն : Յաւուր նեղութե՛ք կարդացի , և մեծ եղև ողորմութի՛ք . անօրէնք յարեան 'ի վերայ իմ գեւք , և կեցո՛ զորդի աղախնոյ քո զԱլլայի , և արա՛ առ մեզ նշանս բարի , և զգրոշմն նշանի քո . զոր տեսցէ ատելին չար , և պատկառեալ 'ի զօրուէ՛ անպարտելոյ՝ զամօթն յաւիտենից զգեցցի . իսկ ես օգնեալ 'ի քէն տր՝ միթարեցայց յաւիտեան :

Իսկ հարիւր և երեսուն և ինն սաղմոնս 'ի նախա հօրն 'ի գէմս աղօթէ . Ապրեցո՛ զիս տր , և զբազում վտանգից արարեալ յիշատակ . և հարիւր քառասուն սաղմոս . Տր՛ կարդացի առ քեզ . և հայցէ պատարագ երեկոյին զհամբարձումն ձեռացն լինել , և խունկ ընդ ունելի զաղօթան . յիշել զհամբառնալ ձեռացն տն՝ 'ի հօրէ խնդրել զթողուի խաչահանուացն , զոր պարտիմք առնել և մեք . 'ի դնել պահապան բերանոյ , և դուռն ամուր շրթանց , և ոչ խոտորիլ սրտիւ 'ի բանս չարս : Եւ ապա հարիւր քառասուն և մի սաղմոնս : Չայնիւ իմով ես առ տր կարդացի . և հեղումն առաջի տն զաղօթս , 'ի նուաղել հոգւոյն պարգևաց , յերեւելի և յաներևոյթ թշնամեաց կեցո՛ . հան 'ի բանտէ զանձն իմ , զհոգիս 'ի չարեաց , և սպասել արդարոյն հատուցման . երիւք սաղմոսիւք հայցէ յերից միուեցն զիբկիւն :

tutes plenitudo, quam die incipiente, meridie, et vespere, in tribus vitae nostrae partibus, juxta temporum nostrorum vicissitudinem, precibus perficimus.

Post brevem hanc inchoationem LXXXV. Psalmus praecipitur: *Inclina aurem tuam*. Mysticus autem est Psalmus iste. Quoniam natura nostra est mulieris reae partus ex venenosi serpentis morsu, orantes naturae nostrae Conditozem rogamus: *In die tribulationis invocavi*; et: *Magna fuit misericordia tua: Iniqui insurrexerunt in me*, daemones; et: *Salvum fac filium ancillae tuae Hevae*, et *Fac nobis signum bonum*, ac sigillum Signi tui ¹, quod videat infensus ille malus, atque insuperabilem virtutem erubescens, pudore induatur aeterno: ego autem adjutus a te, Domine, consolatione fruar in aeternum.

Psalmus autem CXXXIX. ex Primi parentis parte orat: *Eripe me, Domine*; pluribusque periculis commemoratis, subjicitur ex Psalmo CXL. *Domine, clamavi ad te*; quo et rogat *sacrificium vespertinum, elevationem manuum fieri*, et acceptabile *incensum*, orationem. Atque commemoratur elevatio manuum Domini veniam a Patre postulantis pro crucifigentibus: quod et nos agere debemus, *ponentes custodiam ori, et ostium circumstantiae labiis; ne declinemus corde in verba malitiae*. Sequitur Psalmus CXLI. *Voce mea ad Dominum clamavi*; atque effusio orationis in conspectu Domini, *in deficiendo spiritu donorum*, a visibili et invisibili inimico erepto. *Educ de custodia animam meam*, spiritum meum a malis ad expectandam justorum retributionem. Tribus itaque Psalmis poscimus a Trinâ Unitate salutem.

¹ Idest sanctae Crucis.

Նորին Յոհաննոս :

Եւ ապա ըստ հնոյն նուիրելոյ չորք դորակից գինոյ, մեզ պատկանի վկայիցն խոստովանական հա մարձակութի, որք զարիւն անձանց նուիրեցին, որոյ հանգէտ մեսեդին կայ առաջի խաչին, և ուղղեալ աղօթք՝ խնկոցն նման, որով զուարճանայ եկեղեցի, զի թէ բանական անձ պատարագ ասի ՚ի Պաւղոսէ, ապա ՚ի սաղմոսաց ոմն նաչի, ոմն իւղ՝ ոմն գինի, ոմն խունկ գեղեցիկ, որպէս խնկարկու հաշտարարն, և սաղմոսն ցուցանէ զհամբարձումն ձեռաց պատարագ. և ժողովեալ զիրին միտս քահանայն յինքն, միջ նորդ այ և մարդկան ՚ի մէջ անցեալ զամենեցուն աղօթ՝ ընծայ (կամ աղօթ ընծայ) մատուցանէ այ :

Նորին Յոհաննոս :

Օհես որոյ և խորհրդաբար կարգեալ է երկց սրբասացութեցն երգ, ըստ այնմ տեսլեան մարգարէին, և մեկնութե աւետարանչին. զի զփառս խաչին ետես Եսայի, և խօսեցաւ վասն նորա, զնոյն և զհայրականն յայտնեաց բարբառ, «Փառաւոր արարի, և դարձեալ փառաւոր արարից», և իւր ինքեան յազագս իւր վկայէ ասելն, «Եւ յամ փառաւորեցաւ որդի մարդոյ: Այ ոչ վայրապար մեք ՚ի կիր առնումք զխաչեցարն ՚ի գլուխ սրբասացուէ. և քանզի սք է Արդի և հզօր և անմահ, և կամօք հօր, և հաճուք հոգւոյն եկն նա ՚ի չարչարանս խաչին. և նովաւ իսկ ծանեաք զհայր և զհոգին: Եւ մի պախարակեսցեն այլասէս

1 Exod. 29. 40. et num. 28. 5.
et 7.

2 Antiphona sic nuncupata, de qua videatur adnot. pag. 234.

Ejusdem Johannis.

DEINDE, juxta antiquam oblationem quartae partis hinc vini¹, erga Martyres cruorem suum offerentes confidentiam nos decet profiteri. Cui respondet *Meseti*² coram Cruce, et directa, incensi instar, in quo delectatur Ecclesia, deprecatio. Si enim unusquisque dicitur a Paulo *rationalis hostia*; ergo ex Psalmis unus est simila, alter oleum, alter vinum, alter incensum pulchrum; sicut et incensor (*est*) conciliator; Psalmus autem elevationem manuum ostendit sacrificium. Sacerdos autem in se collecto rei sensu, tamquam Dei hominumque mediator interveniens, orationem omnium, Deo munera, offert.

Ejusdem Johannis.

POST haec etiam mystice ordinatus est hagiologiae hymnus ter: juxta illam Prophetæ visionem atque Evangelistae interpretationem. Nam gloriam Crucis vidit Isaias, et locutus est de eâ. Idem et paterna vox manifestavit, dicens, *Clarificavi, et iterum clarificabo*³. Atque illiusmet de seipso testatur dictum: *Nunc clarificatus est Filius hominis*⁴. Quapropter haud inconsulto usurpamus nos verba illa: *Qui crucifixus es*, in hagiologiae complementum. Filius namque est *Sanctus, et Fortis, et Immortalis*, qui, Patris voluntate, ac Spiritûs beneplacito, venit ad passionem Crucis; et per ipsum utique novimus Patrem,

3 Johan. 12. 28.

4 Ibid. 13. 31.

խորհեցողքն զերից սրբասացունք երգ . որք և ամօթ ևս վարկանին զփրկուէ մերոյ անօթ . այլ մեզ յայլ լինչ մի լիցի պարծել ըստ առաքելոյ , բայց միայն 'ի խաչոն մերոյ (Յիսիսի . և մեզ առկայասցի այս , զի ոչ ժամ իսկ է , այլ այսբան , զի ծանխցուք զսա հրեղէն պարիսպ եկեղեցւոյ , և շուրջ արկեալ է 'ի գլխաւորական աղօթս առաւօտի , և խորհրդական ժամուն երրորդի , և երեկոյի , երիցս անգամ յաւուրն զնոյն եռակի կրկնելով :

Եւ զի զխաչին երախտիքն ծանեաք , ընդ նմին և զմայրն լուսոյ յիշատակեմք , և աղերսեմք 'ի բարեխօսութիւն առ այն՝ որ հաճեցաւն ընակիլ յորովայնի նորա , և խաչիւն իւրով սրբով փրկել զմեզ : Եւ այսպէս փոխան օրինաւոր գառանցն առաւօտոյ և երեկոյի մատուցելոց՝ յեկեղեցւոյ աստի մատուցանի խոստովանութի սրբոյ անուան նորա 'ի պտղոյ շրթանց , և անբիծ վարուց ուղղութի :

Համբարձի . զի պահպանիցիմք տէրունական աջովն նայ , ուստի և ակն ունիմք զօգնուի ընդունել յարարողէն յերկնի և յերկրի , և զի յարեու փորձուէցն մի խորշակահար լիցիմք , այլ պահելով զմեզ 'ի մեղանաց ապրիցիմք , և յամ յորոգայթից հոգւով և մարմնով : Տր պահեսցէ զմուտ քո ծննդեամբ յաշխարհ , և զել քո մահուամբ . յայսմ հետէ մինչև յաւիտեան , յաստեացս մինչև հանդերձեալ յաւիտեանն :

Նորին Յոհաննու օհնեցոյն :

Եւ սպա սաղմոսողքն հասարակ մաղթէն ընդ հովանեաւ բարձրելոյն լինել , և յերկինս հանգըս

1 De Graecis loquitur, ut supra vidimus pag. 199. et alibi.

2 Galat. 6. 14.

3 In sacrâ Liturgiâ, quae horâ tertiâ celebratur.

4 Supple : Recitatur deinde

ac Spiritum. Neque nos vituperent aliter cogitantes ¹ de trinae hagiologiae hymno: alias erubescendum existimarent salutis nostrae instrumentum. Nobis autem, juxta Apostolum, *absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi* ². Quae diximus satis habeantur, nec enim tempus est nobis; sed tantum, ut hunc (*hymnum*) noscamus igneum Ecclesiae murum, qui circumquaque extruitur in praecipuis Matutini, et mysticae horae Tertiae ³, ac Vesperarum orationibus; idem ter in die triplicatus.

Quoniam vero Crucis beneficium novimus, cum eâ et Matrem Lucis commemoramus, atque precamur ut intercedat apud illum, qui in ejus utero voluit habitare, nosque per Crucem suam redimere. Sic ergo pro legalibus agnis mane et vespere oblatis, ab istâ Ecclesiâ offertur sancti Nominis ejus confessio de fructu labiorum, unâ cum illibatae conversationis integritate.

Levavi ⁴; ut nempe per dominicam Dei dexteram custodiamur: unde et expectamus, auxilium a caeli et terrae Creatore consequi, ne tentationum sol nobis suo noceat calore; sed per custodientem nos a peccatis et ab omnibus animae et corporis periculis eripiamur. *Dominus custodiat introitum tuum per natiuitatem in mundum, et exitum tuum per mortem, ex hoc nunc et usque in saeculum, a praesenti vitâ usque ad futuram aeternitatem.*

Ejusdem Johannis Ozniensis.

POSTEA psallentes ⁵ communiter orant; ut *sub umbra Altissimi* sint, atque *in caelo requiem* mereantur,

Psalmus: Levavi oculos meos in Qui habitat in adjutorio Altissimi etc.

⁵ Decantando scilicet Psal. 90.

տեան արժանաւորել, և աստէն յորսողէն փրկել յորոգայթից զինու ճշմարիտ պահպանութե, և զի թագնաբար ընդ խաւար շրջի որոգայթագիրն, զօրացն զընթացս ոտից մերոց կոխել զգլխաւորական չարուի չարասիրին : Ա՛յ և յայսմ գիշերի առ քեզ համբառնամք զմտաւորական աչս իբր ծառայ առ տօր, զի ՚ի ծփական տառապանաց զերծուցես զմեզ, և ընդունիցիս զոգիս մեր անխարդախ կանխել առ քեզ ՚ի մէջ գիշերոյ և առաւօտի զկամաւորն մատուցանել քեզ պատարագ բանաւոր : Այլ քարոզն միաբան խընդրել զայսոսիկ յորդորէ : Ասկ քահանայն միջնորդէ աղօթիւք առ կենացն անմահից յոյսն Վ՛ս, կատարել ՚ի բարի զաղօթսն բարեխօսուք սրբոյ անձաճնին, և հաճոյական վկայիցն :

Այլ ժողովուրդն զքահանայն տօր անուանելով աղաչէ յիշել յաղօթսն զպաշտօնեայսն ըստ հոգւոյ, և մարմնաւոր զծնօղսն, և զայն ևս մի ըստ միոջէ : Ասկ նա համառօտելով ասէ, յիշեա՛ զամ հաւատացեալս ՚ի քեզ, և փրկեա՛ յիւրաքանչիւր վտանգից, և ՚ի փորձուէց, զի յամենեցունց արժանաւորապէս փառաւորի ամենասուրբ Արրորդուին, այժմ՛ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից . Ա՛մէն :

et hîc a laqueo venantium liberentur. Quoniam autem occulte perambulat in tenebris laquei parator, corroborata (*inquiunt*) pedum nostrorum gressus, ad capitalem improbitatis amatoris malitiam conculcandam. Quapropter et in hac nocte, ceu servi *ad Dominum, ad te levamus* intellectuales oculos, ut ex fluctuosis afflictionibus eripias nos; atque suscipias animas nostras, ut sine dolo praeoccupemus faciem tuam mediâ nocte, et mane, voluntariam hostiam tibi immolaturi. Praeco autem admonet, ut haec unanimiter poscantur. Porro Sacerdos per Orationem mediator fit coram immortali vitae spe, Christo; ut in bonum perficiat supplicationes per Sanctae Deiparae, acceptorumque Martyrum intercessionem.

Populus autem *Dominum* appellando Sacerdotem rogat, ut in oratione reminiscatur ministrorum spiritualium, nec non parentum carnalium, caeterorumque singillatim. Ille vero summatim dicit: « Memento omnium in te credentium eosque a singulis periculis, ac tentationibus libera »; ut ab omnibus jure meritoque glorificetur Sanctissima Trinitas, nunc, et semper et in saecula saeculorum. Amen.

ՆՈՐԻՆ ՏԵՒՈՒՆ

Յ Ո Վ Ն Ե Ն Ն Ո Ւ

ԻՄԼՍՏԵՍԻՐԻ

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ 1

Լ ՈՒՍԱՇԱԽԻՂ ճանապարհ առ անձ հնազան-
դութի ընդհանուր հաւատացելոց Վրտի
կազմեցին սուրբ հարքն զկանոնական բանից դիտա-
ւորութի . զի որք յերկնային հրաւիրեալ են 'ի բնա-
կութի մարդկան տարակարծ խոհականութի՝ նո-
վաւ ընթացեալք՝ 'ի նպատակն հասցեն բարեգոր-
ծութե , և յանդիմանեալ խոշտանկեցցին զինքնա-
կամուր զնացեալն կամեցողքն : Ալ վասն զի ոմանք
առ ոմանս և ոչ ամենեքին առ ամենեսեան սորա սեր-
մանեալք , կամեցայ զըովանդակ զառ 'ի նոցանէն կա-
նոնական սահմանեալ բան՝ 'ի միում տեղւոյ գեղեց-
կագործ մատենիւ 'ի հայրապետանոցի աստ արձա-
նացուցանել : Աւրանօր և զիս անձային Հոգին վե-
րակարգեաց յաթու Աբղոյն Վրիգորի 'ի կաթուղի-
կոսուի աշխարհիս Հայոց , Յովհաննէս նուաստագոյն
յիմաստասիրականաց խմբից , և 'ի բոլորից մեկին
մնացեալ ըստ մարմնոյ յազգականաց :

Ալ ընկալեալ զայս ջան՝ նախկին , վասն հոգեկա-

1 Զ յիշատակարանս զայս յա-
ւելու զհետ հին և հարազատ կա-
նոնաց նրց հարցն և ժողովոց , զորս
նա ինքն 'ի մի գիրս հաւարեալ ա-

ւանդեաց յետնոց : Այն է կանոն-
գիրք հին . յոր յեախնք պատուա-
տեցին ինչ ինչ պիտանի , և ինչ ինչ
անպիտան :

EJUSDEM DOMINI

J O A N N I S

PHILOSOPHI

MEMORIALE

LUMINOSAE ad Dei obedientiam semitae pro universis Christifidelibus viam straverunt sancti Patres per Canonum sensa; ut qui ad caeleste habitaculum sunt invitati, praeter hominum prudentiam, per eam currentes ad bonorum operum terminum perveniant, atque reprehendendo compescant eos, qui pro lubitu volunt ambulare. Quoniam vero nonnulli Canonones apud nonnullos, non autem omnes apud omnes diffusi comperiebantur, ideo volui omnia ab illis prolata Canonum verba uno optime elaborati codicis loco, tamquam monumenti columnam, erigere in hac aede Patriarchali: ubi et me Joannem infimum philosophici caetus, cunctisque consanguineis orbatum divinus Spiritus constituit super sancti Gregorii sedem, ad Armeniae Catholicatum.

Suscepi autem hoc studium imprimis ob spirituale

¹ Hoc est monumentum vetusti libri Canonum Sanctorum Patrum et Conciliorum, quos

Saeculo VIII. inchoante in unum collectos Philosophus noster in Patriarchali Archivio deposuit.

նաց իմոց զարմին, զի ըստ հրամայողական անուանն առ ընթեր կացցեն և հրամանացն դուամարուիք. և թէ պարտ է սպասաւորաց բանին անժախօսունակ հարցն բանիւք կնքել բանիս: Արկրորդ զի զուսուճնասիրաց անձանց իմով աշխատուք սիրով կամեցայ հանգուցա նել զբազմախոյզ խնդիրս: Վանզի գրեցաք՝ ի սմա ոչ միայն զկանոնական սահմանեալն նոցա շարակարգու թիս, այլ և զժամանակն և զպատճառն ի սոյն յայս ՚ի ներքս ածեալ յաւելաք, ընդ նմին և զգլուխս անց նիւրոց համառօտեալ բանիւք ՚ի սկզբան անդ նախա կարգեցաք, զի անաշխատաբար անդուստ զբանն յիւրում տեղուոջն գտցէ խնդրոյն: Յաղագս որոյ անմուսացաբար հայցեմ ընդունել ՚ի ձէնջ զյիղոշունէն փոխարէնս. քանզի է այս գանձ՝ ոչ զոր ցեց և սւտիճ ապականէ, այլ որ ընդ ինքեան յերկնայինն ՚ի վեր տա նի գանձ զտնանկ ստացողին զսիրտ, յորմէ ապա ոչ է պարտ թափուր թողուլ՝ որում և հաւատաց զսա զարբարանս. զի մի զրկեալք ՚ի սմանէ՝ զրկեսցին յայ կամանարդ լինել ՚ի Վ՛սի, յանարգաց ուրուք ձեռս արկանելով զսա:

Ալ այն որ պարգևեաց ինձ՝ ՚ի վերայ երկրի տէրուի ընդ ամենազօր իւրոյ տերուքն, որոյ բարեգթութիւն և ՚ի հանդերձեալսն ՚ի նոյն վստահանամ վայելել ՚ի փառս, նա տացէ ձեզ միշտ ծարաւաբար մերձենալով ճաշակել ՚ի հոգեկանս այս աղբիւրէ, յարաբաց ունելով զբերան մտաց առ ՚ի ընուլ սովաւ զորովայն ներքին մարդոյն. աճել զաճումն այ, և հաւասարել չափոյ հասակի կատարմանն Վ՛սի, որում փառք յաւիտեանս. ամէն:

mei generis emolumentum, ut juxta Praeceptoris nomenclationem adsit et summa Praeceptorum collectio; oportet enim ministros Verbi per theologorum Patrum verba concludere sermonem. Secundo, quia studiosorum virorum per meam elaborationem diligenter volui sedare quaestiones quamplurimas: quoniam scripsimus in hoc opere non solum Canonicas ab illis statutas constitutiones, verum etiam tempus, causamque praeterea introducentes adjecimus. Demum singulorum capitula in epitomen redacta ab initio praeposuimus, ut exinde verbum suo loco sine labore inveniat perquisitor. Quare, semota oblivione, peto recipere a vobis commemorationis vices: hic enim est thesaurus, quem nec tinea nec aerugo demolitur, sed qui secum ad caelestem thesaurum inopis eundem possidentis animum perducit. Eodem porro non oportet vacuum reddere illum, cui credidit hoc sanctuarium; ne isto privati, Deo quoque priventur; aut a Christo sint reprobati in alicujus ex improbis manus hunc tradentes.

Porro qui mihi largitus est super terram dominium sub omnipotenti Dominio suo, cujus benignitate etiam in futuris confido eadem gaudere gloria; ipse det vobis, ut sitientes semper accedatis ad hauriendum de hoc spirituali fonte; jugiter apertum habeatis os mentis ad implendum illo interioris hominis ventrem, ut crescatis in augmento Dei, et adaequetis *mensuram aetatis plenitudinis Christi* ¹. Cui gloria in saecula. Amen.

¹ Ephes. 4. 13.

ՅԱՆՆԱՆՈՒՆԸ

ՆՈՐԻՆ, ՈՐՊԷՍ ԵՐԵՒԻ

Յ Ո Վ Ա Ն Ն Ո Ւ

ԻՍԷՍՏՐՈՒԻ

ՃԱՌՔԻ ԿՐԿԻՆ ՅԵԿԵՂԵՑԻ ԱՆՎԵՐՆԱԳԻՐ

APPENDIX

EJUSDEM, UT VIDETUR

I O A N N I S

PHILOSOPHI

SERMONES DUO DE ECCLESIA TITULO CARENTES

Հիմարիէ* Եկեղեցւոյ :

«**Ս**ՈՂՈՎԷ անծային Վահանայապետն 'ի տեղին նուիրեալ զգաստ կղերց և պաշտօնէից » : Բստ որում և երկնաւորն քահանայապետ զառաջին երիցունսն 'ի գլուխ լերինն թաքօրական , զկազմիչ վկայութեանն խորանի զմեծն Սովսէս , և զսեղանակազմն Հեղիաս զնախանձայոյզ փառացն այ 'ի մարգարէից անտի : Իսկ զՍ էմն անուանեալ հաւատոյ , և զորդիսն Որոտման 'ի մերձաւոր ականատեսացն իւրոց : Որոց փոխանակ ճառեցելոյ 'ի նոցանէ տաղաւարացն՝ զամպեղէն և լուսերանգ կամարն երկնի ցուցանէր : Որպէս զի յերկուց և յերից վկայից հաստատեսցի խորհուրդն եկեղեցւոյ , զոր 'ի վերայ նուցունց իսկ շինել հանգերձեալ էր զհամագումար կաթողիկէ՝ սբ , ըստ առաքելոյ՝ զի ասէ , «**Շ**ինեալք 'ի վերայ հիման առաքելոց և մարգարէից » :

«**Ե**ւ առեալ քարինս երկոտասան անտաշ » : Բստ որում և **Յ**եսու Վաւեան 'ի միջոյ **Յ**որդանանու 'ի վկայութի անցից ժողովրդեանն ցամաքաւ ընդ **Յ**որդանան : Վմանապէս և տէր մեր զերկոտասան աշակերտսն 'ի հոսանուտ վայրէ կենցաղոյս առեալ 'ի վկայութիւն խորհրդական անցիցն հեթանոսաց ընդ ջուր մկրտութե աւազանին . որոց և ասաց , «**Վ**նաւցէք և մկրտեցէք յանուն **Հ**օր և Որդւոյ և **Հ**ոգւոյն սրբոյ :

Իսկ սաղմոսէն 'ի սոյն խորհուրդ նպաստաւորի , «**Ս**եծ է տէր և օրհնեալ է յոյժ » վասն սկսման մեծախորհրդութե . «**Վ**աղաք այ և լեառն սուրբ նորա » , այսինքն , հանգոյն երկնի բարձրագոյնս այս

1 Haec est Pontificalis, seu secundae Ritualis partis rubrica, quae non secus ac ritus est ab Johanne Mantacunensi seq.v. ar-

SERMO I.

Explanatio Ritûs jaciendi Ecclesiae fundamentum.

CONGREGAT *divinus Pontifex in locum initiatum Cleri Ministrorumque choros* ¹. Juxta id et caelestis Pontifex ² primos Presbyteros in cacumen montis Thabor; constructorem tabernaculi testimonii magnum Moysen, et arae erectorem Heliam zelotypum gloriae Dei ex ipsis Prophetis, Petrum vero, fidei Petram nominatum, et filios tonitruï ex proximis oculatis testibus ejus: quibus pro enarratis ab eis tabernaculis aulam caeli ex nubibus conflata ac luculenti coloris ostendebat. Ut per duos ac tres testes confirmetur mysterium Ecclesiae, quam super illos utique aedificaturus erat, ex universis congregatam Catholicam sanctam; juxta Apostolum dicentem: *Ædificati super fundamentum Apostolorum, et Prophetarum* ³.

Et accipiuntur duodecim lapides nondum politi. Quem admodum et Josue filius Nave de medio Jordanis in testimonium transitûs populi per arida in Jordane: item et Dominus noster duodecim Discipulos ex latente spatio hujus vitae sumens in testimonium mysticae Gentium transfretationis per aquam baptismatis lavacri; quibus etiam dixit: *Euntes baptizate in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti* ⁴.

Psalmodia quoque huic mysterio favet; *Magnus est Dominus, et laudabilis nimis* ob magnae istius caeremoniae exordium. *Civitas Dei, et mons sanctus ejus:* idest, ad caeli similitudinem est excelsum hoc myste-

meniorum Catholico prolata.

² Supple congregaverat.

³ Ephes. 2. 20.

⁴ Matth. 28. 19.

խորհուրդ . զի Հաստարմատ ցնծասցէ ցնծութիւն
ամենայն երկիր , ըստ երկնայնոցն խրախուժեան 'ի
լեռնէ Սիոնի մինչև 'ի կողմանս հիւսիսոյ քաղաք
լինել թագաւորի մեծի , և տաճար նոյ կենդանոյ :
Օր որ որպէս լուաք 'ի մարգարէիցն , սոյնպէս և տե-
սաք , զի նախ խորհրդական վիմօք հիմնեցոյց զսա :

Եւ միւսն ևս սաղմոս՝ « Սիրելի յարկ նոյ զօրուէց ,
անուանէ , և փափաքելի բնակութի՛ն՝ որոց « Սիրտ և
մարմին ցնծասցեն առ նախ կենդանի » : Սինչ զի ե-
րանելի լինել բնակելոյ արժանաւորացն . և որ 'ի սոյն
խի յարմարի՝ « Հաճեցար տէր ընդ երկիր քո » զոր
նուիրեցաքս տեղի բնակութի . յորում դարձուցես
զգերութի մեր՝ որ 'ի բանսարկուէն , և թողցես 'ի
սմա զանօրէնութի ժողովրդեան քո , և ծածկեսցես
մկրտութիւն ջրով զմեղս սոցա : Եւ դարձեալ կեցու-
ցես զմեզ կրկնապատիկ նորոգմամբ , զի ժողովուրդ
քո լեալ՝ ուրախասցուք 'ի քեզ յաւերժապէս :

Եւ և զհիմունս նորա բացածանուցանէ զինի սորին
սաղմոս , « 'Ի լեռնս նոյն » , զոր 'ի Սինա հիմնա-
ցեալ արմատացոյց 'ի միտսն Սովսեսի , բայց « Սիրեաց
զգործս Սիոնի » , ուստի և ետ զգիրկուի նորոյս Եւ
բայելի , « քան զառաջին յարկսն Յակոբայ » , զսու-
րանն և զտաճարն , զորմէ և « փառաւորեալն խօսե-
ցաւ » , վասն սորա հոգեկիր մարգարէիւքն քաղաք
լինել կենդանոյն նոյ :

Եւ զինի սաղմոսացս քարոզէ սրկաւազն . « Եւ ևս
խաղաղութիւն , « Սնդրեսցուք հաւատով » , յաջողել
զգործս ձեռաց մերոց 'ի հաճոյս իւրոց կամաց : Եւ
երիս ասել Տէր ողորմեա՛ , խնդրուածք են խորհր-
դականք , զի սկզբամբ և միջոցաւ և աւարտամբ
ողորմութի նորա մնասցէ առ մեզ :

Եւ ապա հաստատեն վէճ մի 'ի մէջ բեմին , յօ-
րինակ հոգեւոր վիմին , որ հատաւ 'ի նոյն լեռնէ ան-
տի , և ելից ինքեամբ զբոլորեսին :

Իսկ զերկոտասան քարինսն առեալս՝ նախ լուանան
ջրով , և ապա գինուով . նկարագրեն սոքա զերկոտա-
սան առաքեալսն , զորոց լուաց տէրն զոտսն 'ի վերնա-

rium. Quia *robustae radices exultet exultatione omnis terra, juxta caelestium laetitiam, a monte Sion usque ad latera Aquilonis civitatem fieri Regis magni, templumque Dei viventis. Nam sicut audioimus a Prophetis, sic et vidimus, quia mysticis lapidibus Deus fundavit hanc.*

Alter autem Psalmus *dilectum tabernaculum Domini virtutum* appellat, et *optatum habitaculum eorum, quorum cor, et caro exultant in Deum vivum: ita ut sint beati, qui illius habitatione fuerint digni. Rite huic aptatur illud: Dilexisti, Domine, terram tuam*¹, quam dicavimus tibi locum habitationis; in qua *avertes captivitatem nostram a diabolo factam, et remittes in hac iniquitatem plebis tuae, et per baptismi aquam operies peccata istorum: atque iterum salvabis nos duplici renovatione, ut populus tuus effecti laetemur semper in te.*

Idipsum ostendit sequens Psalmus, *Fundamenta ejus in monte sancto ejus esse, quae in Sina radicatus fundata inseruit in mente Moysis. Dilexit tamen portas Sion, unde et salutem dedit novo Israëli, super prisca tabernacula Jacob, tabernaculum et templum. De quo et gloriosa ipse locutus est per Prophetas Spiritum gerentes, civitatem esse Dei vivi.*

Post Psalmos istos praeconizat Diaconus: *Et etiam pacis: Fide poscamus, ut prosperet opus manuum nostrarum ad voluntatis suae placitum: terque dicitur: Domine miserere; quae sunt mysticae preces, ut per principium, medium, et finem (operis) misericordia ejus apud nos maneat.*

Deinde statuunt petram unam in medio Sanctuarii: ad exemplar spiritualis lapidis de sancto monte abscissi atque de se universum implentis.

Assumptis autem duodecim lapidibus, eos antea lavant aqua, deinde vino. Delineant isti duodecim Apostolos, quorum pedes lavit Dominus in coenaculo,

¹ Psalm. 84.

տանն, և ապա գինեաւ անապականաւ զմայլեցոյց, 'ի յիշատակ ջրոյն և արեանն՝ զոր բղխեաց 'ի կողից իւրոց : Իսկ յետ յարուէն ասաց նոցա մկրտիլ 'ի հուր և 'ի հոգին սբ, և մկրտել զհեթանոսս յանուն սբոյ Երրորդուէն խորհրդական ջրով աւազանին : Իսկ զնեւն զքարինսն 'ի չորս անկիւնս եկեղեցւոյն՝ նշանակէ զնոցին ընթացս 'ի չորս անկիւնս աշխարհի, և պատշաճիլ հաստատութե՛ք 'ի հիմն տաճարի սոյ, որ եմք մեք, 'ի նոսա խարսխեալ, և նոքա 'ի գլուխն Վ՛ս :

Եւ ուխտն առաջի երթայ զապտերօք և խնկովք՝ լուսաւոր իմաստիցն խորհրդովք, և անուշաբուրիչ վարուք և աղօթիւք :

Եւ զինի այսորիկ ընթեռնուն Եպիսկոպոսին զաղօթսն՝ զբոլոր ուխտին առեալ զաղօթս նուիրէ առաջի սոյ. և ապա հրամայէ առնուլ զգործի բրելոյն, և զչափ որքանուէ շինուածոյն, և ծրագրէ զտեղին, ըստ տեսլեանն Եգեկիլի վասն տաճարին, և սրբոյն Վրիգորի արուեստականութեան վկայարանացն սրբոց, առ 'ի զեկուցումն անչափն սոյ առնել իւր յարկ և սրբարան զչափաւորեալս ընութիւն՝ մշտածաւալն և անվայրափակն ընութի :

Իսկ օծանեւն զքարինսն անձայնովն մեռոնաւ՝ վերակոչմամբ խորհրդական Երրորդութեն, քանզի օծան նոքա 'ի Սիովն հոգւովն սոյ, ըստ տն՝ թէ «Վուք մկրտիցիք 'ի հոգին սբ» : Եւ երիցս ամէն ասելն՝ զամենայն զմերս ամենակալին սոյ խոստանալն է, այնմիկ որ ամենայն է յամենայնի : Իսկ սաղմոսեւն կցորդիւ՝ «Օ գործս ձեռաց մերոց ուղիղ արա», ըստ շինուածոյն գործոյ և զամենայն գործս ուղղութեան ըստ կամացն սոյ յաջողել աղօթէ :

Իսկ ընթերցուածքն շարամանեալ խորհրդովք համաձայնին նախակարգութեցս : Ըստ սոյ և Տէրոյնս սաղմոս, և աւետարանն սովիմբք խորհրդածին : Եւ քարոզն Սասն 'ի վերուստ և աղօթքն զխա

1 Seu mero.

2 Hæc martyres sunt Ripsime et Gajana aliaque multae Virgi-

nes in Armeniâ sub Tiridate martyrio coronatae, in quarum honorem duo templa aedificavit S. Gre-

posteaque vino incorrupto ¹ illos potavit ad fruitionem, in memoriam aquae et sanguinis, quem de latere suo fecit scaturire. Post resurrectionem autem dixit eis baptizari in igne et Spiritu Sancto, ac per mysticam lavacri aquam baptizare Gentes in nomine Sanctae Trinitatis. Porro lapides illi ad quatuor Ecclesiae latera ponuntur, ad significandum eorum cursum ad quatuor mundi latera, eorumque firmam computationem ad templi Dei fundamentum, qui sumus nos, in eis, iique in capite Christo, firmati.

Clerus autem antecedit cum luminibus et incenso; cum splendentium sententiarum consiliis, atque suaviolenti vitâ, et oratione.

Post haec orationem legit Episcopus, ac totius cleri preces sumens easdem coram Deo offert. Deinde jubet accipere instrumentum fodiendi, et mensuram quantitatis aedificii ac locum delineat, juxta Ezechielis visionem de templo, atque sancti Gregorii architecturam de sanctarum Martyrum ² basilicis: ut ostendatur, quod immensus Deus tectum sibi et sanctuarium facit mensurabilem nostram naturam, quum ipse sit semper extensa, et nequaquam spatio concludenda natura.

Unctio autem lapidum divino chrismate cum mysticae Trinitatis invocatione; quia illi in Sion uncti fuerunt Spiritu Dei, juxta illud; *Vos baptizabimini Spiritu Sancto* ³. Porro dicere ter *Amen*, est omnia nostra omnipotenti Deo polliceri; illi, qui est omnia in omnibus. Psalmum autem decantare cum antiphonâ: *Opera manuumstrarum dirige*, idem est atque orare, ut juxta aedificationis opus omnia quoque probitatis opera secundum Dei voluntatem prosperentur.

Lectiones autem mystice connexae praemissis consonant. Item et Psalmus: *Dominus illuminatio*, et Evangelium eandem praeseferunt mystagogiam. Praeconium quoque: *Pro supernâ*, cum oratione, pacem

gorius Illuminator, pro ut in celebratione sibi fuerat ostensum. 3 Act. 1. 5.

դադուութիւնն նոյն քարոզէ, և աղօթել ուսուցանէ: Ալ գարձեալ քարոզէ սարկաւազն, Վնդրեցնուք հաւատով. և եպիսկոպոսն օրհնուի և փառս համառօտէ հօր և Արդւոյ և հոգւոյն սրբոյ յաւիտեանս յաւիտենից: Ասան զի օժանդակութիւնն նոյն և օրհնութիւնն զգուշուի մատչելի է ՚ի սկիզբն անձաւանդն գործոյ:

“Ալ նոյն հետայն առնու զբրիչն եպիսկոպոսն, և նախ ինքն հարկանէ զնուիրեալն երկիր. և ապա տայ ցարուեստաւորսն „: Ասան զի տէր ինքնին ձեռն ՚ի գործ արկ բրել և խլել ՚ի բնութենէ աստի զփուշս խոցոտիչս, մալեալ և կակղեալ չարչարանօք խաչին, և սերմանել ՚ի մեզ զբանն հաւատոյ և նմանօրէն կրօնիցն խաչակցութե: Ասկ երիցս հարկանելն՝ նշանակէ յերիս հատածս ժամանակաց տպաւորել զխորհուրդն եկեղեցւոյ, խորանան վկայութե, և տաճարան Աղոմոնի, և միւսանգամ նորոգմամբն Օօրաբաբեղի: Ասկ զի չորս երիս անգամ՝ ի կողմանսն չորեսին, որ յերկոտասանս բովանդակին թիւս, ըստ քարանցն թուոյ՝ ՚ի խորհուրդ երկոտասանիցն առաքելոց՝ և գլխաւոր անդամոց մարդոյ. և զի գերակատար արուեստիւ սա քան զայլն ցուցանի թիւս, կէս ունելով զվեցեակն, և չորս զերիսն, և երեք զչորսն, և մի զերկոտասանն, յորում թուի՝ լիանայ լուսինն, և կատարին օրէնքն՝ ՚ի Վս ՚ի շինիչն եկեղեցւոյ:

“Ալ մտանեն ՚ի ժամ՝ ՚ի տեղւոջ սեղանոյն, „ վասն զի անդր աւարտի բոլորումն խորհրդոյ: Ալ ասեն աղեղու արուեստի՝ “Հիմունք նորա ՚ի լեառն սբ նորա „: Հիմունք եկեղեցւոյ են օրինակքն առաջինք, դրախտն նոյն, և տապանն նոյեան, խորանն Մբրամու, և զորետեսն Յակոբ, ցուցեալն Սուլեսի ՚ի Սինա, և զոր կանգնեացն յանապատին: Մսոքիկ հիմունք ՚ի սուրբ լեառն Սիոն, և յերկնաւորն Արուսաղէմ աւարտին. վասն որոյ և կատարումն հիմնարկուե եկեղեցւոյ աստանօր դադարէ, “Ասան ՚ի վերուստ քա-

Dei annuntiat, atque orare docet. Iterum praeconizat Diaconus: *Fide poscamus*. Episcopus autem abbreviat: *Benedictio, et gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto in saecula saeculorum*; quippe quod per Dei auxilium, et per benedictionis diligentiam oportet accedere ad exordiendum opus divinitus traditum.

Mox ergo ligonem accipit Episcopus, ipseque prius caedit dicatam terram, et postea illum operariis dat; quia Dominus ipse manum operi admovit, ut foderet evelleretque ab hac naturâ sauciantes spinas, emulcens ac emolliens per Crucis passionem; utque in nobis verbum fidei, et concrucifixionis, juxta professionem, seminaret. Triplex autem caesio designat, quod tribus temporum sectionibus expressum fuit Ecclesiae mysterium, per tabernaculum testimonii, per templum Salomonis, et per Zorobabelis restorationem. Quatuor autem ter per quatuor latera numeris duodecim comprehenduntur, juxta lapidum numerum, ad symbolum duodecim Apostolorum, praecipuorumque hominis membrorum: et quia perfectissimâ supputatione iste supra caeteros numeros ostenditur, dimidium habens sex, et quater tria, terque quatuor, semel autem duodecim; quo numero plena efficitur luna, lexque in Christo Ecclesiae aedificatore adimpletur ¹.

Incipiunt liturgiam in loco altaris; quoniam ibi mysterii implementum perficitur; et dicunt *Alleluja* modulatione productâ. *Fundamenta ejus in monte sancto suo*. Ecclesiae fundamenta sunt antiqua exempla, Paradisus Dei, et Arca Noè, Tabernaculum Abrahæ, et quod vidit Jacob, ostensum Moysi in Sinâ, et quod erexit in deserto. Haec fundamenta in monte sancto Sion, et caelesti Jerusalem perficiuntur: ideo jacendi fundamenti Ecclesiae perfectio hîc desinit per Praeconium: *Pro superna*, per Lectiones, et per

րողաւն , ընթերցուածովք , և աւետարանաւն 'ի փառս ՎՊԻ այ օրհնելոյն յաւիտեանս :

(() ԲՀԿԿԵԼԻ ԿՈՐԱՆԵՆ ԵԿԵՂԵԿՅՈՅ :)

“ **Ս**ԱՆԵՆ ԵՐԵԿՈՅԻՆ 'ի հսկումն յեկեղեցին , զի արթունս և զուարթունս պարտին լինել՝ որք յարդարեն զինքեանս տաճարանալ այ , հսկել սաղմոսիւք , և հոգևոր երգովք 'ի համագումարմանն տեղւոջ :

“ Իսկ 'ի վաղուեանն յերրորդում ժամու ժողովին դարձեալ եպիսկոպոսն և քահանայքն և սարկաւագունքն յեկեղեցին , և զսեղանն դնեն 'ի մէջ եկեղեցւոյն , : Բաւժին խորհուրդ սորա նկարագրի 'ի մարդն առաջին , զի ըստ պատկերի այ արարաւ , և եղաւ 'ի մէջ դրախտին : Իսկ եպիսկոպոսն և դասք պաշտօնէիցն շուրջ զսեղանոյն՝ խորհուրդ տնօրէնութեանն ՎՊԻ • զի առ նմին իսկ նկատեալ ցուցանիւր , սպասաւորեալ յերկնաւորացն հուծեանց՝ որ շուրջ կանգնուաւ . այլ և բանակք հրեշտակաց տեառն շուրջ էին զառաջին ստեղծուածոյն : Իսկ ժողովուրդն արտաքոյ կացեալ՝ զանասնոց և զգազանաց ունի նշանակ . զի էին նոքա արտաքոյ անատունկն դրախտի :

Եւ սկսանիլ եպիսկոպոսին զսաղմոսն , կցրդիւն՝ “Տէր սիրեցի զվայելուի տան քոյ ,” • վասն զի սիրելի էր Բանին այ՝ պատկերին իւրոյ մնալ 'ի փափկութեն վայրի , որպէս և այժմ սիրեաց նա տաճարացուցանել ինքեան զմերս կազմած , ըստ նախագուշակ մարգարէութեց , երգոց , և ընթերցմանց , և հրեշտակական երգոց աղեղուին : Օ կնի աւետարանն , քարոզն , և աղօթք քահանայական՝ զեկուցիւք են հնոյ կտակին ընդ նորոյս շարամանութեան , վասն միոյ և նորին խորհուրդոյ հրեշտակական միջնորդութիւն առաքելոց և մարգարէից , որոց առաջի կայ սեղանն հոգևոր :

“ Եւ ապա առեալ զսեղանն սպասաւորքն հանեն

Evangelium ad gloriam Christi Dei benedicti in aeternum.

(*Benedictio Ecclesiae nuper aedificatae.*)

INTRANT vespere ad vigiliis in Ecclesiam: quia vigilantes hilaresque esse debent, qui comparant se ipsos, ut sint templum Dei; atque Psalmis, et canticis spiritualibus vigilare in loco congregationis.

Mane autem horá tertiá congregantur iterum cum Episcopo Sacerdotes, et Diaconi in Ecclesiam, atque altare collocant in medio Ecclesiae. Primum ejus mysterium figuratur in primo homine; nam secundum Dei imaginem factus, in medio Paradisi fuit collocatus. Episcopus autem, ministrorumque chori circa altare (*designant*) mysterium dispensationis Christi; quia prope illud utique visibilis ostendebatur, cui caelestes eum circumdantes substantiae ministrabant. Castra quoque Angelorum Dei primam creaturam circumdabant. Populus autem foris stans animantium ferarumque symbolum praesefert; illa enim extra paradisum a Deo plantatum debebant.

Episcopus autem exorditur Psalmum cum Antiphona: *Domine, dilexi decorem domús tuae*: quia gratum erat Verbo Divino, imaginem suam in voluptatis loco permansisse: quemadmodum nunc etiam gratum fuit illi, templum sibi nostram plasmationem efficere, juxta praedictas prophetias, hymnos, et lectiones, angelicosque cantus. Porro post *Alleluja*, Evangelium, Praeconium, et Oratio sacerdotalis designant veteris Testamenti connexionem cum novo; pro uno eodemque mysterio, per angelicam mediationem Apostolorum, et Prophetarum, in quorum conspectu est altare spirituale.

Post haec ministri accepto altari, extra portam illud

արտաքոյ դրանն » : Բստ նախագոյն իմացմանցն՝ մարդն է առաջին, զինի պատուիրանազանցութեն արտասահմանեալ ՚ի դրախտէ անտի անճային վճռաւ . և փակել դրանն այն է՝ զի հրամայեաց անճ բոցեղէն սերովբէիցն պահել զմուտս նորին : Իսկ ըստ սնօրէնութեն խորհրդոյ՝ այն իսկ է, զի ՚ի տանն հայրենի նկարագրեալ էր այսր խորհրդոյ զօրուի . և ել Բանն բարի ՚ի ծոցոյն հայրենի, և բնակեաց նա ՚ի կուսին յորովայնի . և ել առ մեզ հրաշականն ծննդեամբ՝ երկրորդ եղեալ Լքամ փոխանակ առաջնոյն յանցաւորի . և արտաքոյ դրանն չարչարեցաւ անպարտականն այնոցիկ կրից և մահու, զի զդատապարտութիւն բոլորից բարձցէ յանցաւորաց :

Եւ մեք զնախատինս նորա յանձին բարձեալ պարծանօք չարչարակցութիւն շուրջ զսեղանոյն սրբով եղևցուք . յաղերս մաղթանաց սկսանիմք նուագօք մարգարէութեն , « Եւր մեզ տէր , լուր » . և ՚ի գլխոյ սաղմոսին աշտիճանաց սկսանելով տունն առ տուն զլուր մեզ տէրն , ըստ նախկնագոյն մարգարէիցն հայցէ քահանայութիւն յայ , լսել ձայնի պաղատանաց նուաղաձայն հիւանդացելոյ բնութես :

Եւ ՚ի փառս տալն վերացուցանելն զսեղանն , և յառաջ տանելն ՚ի դուռնն կոյս՝ բարձրանալն է մտօք սրբոց նահապետացն յերկրայնոցս , և փափաքանօք ՚ի տանն այ գտանիլ : Եւ երիցս կրկնելն զնոյն՝ զմըշտամուռնչ աղօթսն նշանակէ, զոր ՚ի սկզբան՝ ՚ի միջոցի՝ և ՚ի կատարածի կենաց նուիրեցին այ :

Իսկ երկրորդն կցուրդ՝ « () գնեա՛ մեզ տէր , օգնեա՛ » այս զմարգարէիցն ակնարկէ զաղայանս վասն ՚ի վայր անկելոյ բնութես : Օ ՚ի ինքն իսկ՝ որ Եհարն վասն յանցանաց , եկեսցէ և յարուցցէ և բժշկեսցէ զհարուածս վիրացն . որոց ՚ի բարձունս համբարձեալ զտեսլարանս մտացն՝ յօգնութի զբարձրեալն աղերսէին : Եւ դարձեալ վերացուցանելն զսեղանն , և զսպասս նորին , և մերձ տանել ՚ի դուռն , զևս վերամբարձ և զմերձաւոր խորհուրդն նշանակէ, որ առ

deferunt. Juxta primum sensum significat primum hominem post mandati transgressionem expulsus per divinam sententiam a paradiso. Clauduntur autem portae, quippe quod flammeis Seraphim praecepit Deus, ut ingressum illius custodirent. Verum juxta dispensationis mysterium hic est sensus; quia in domo paternâ fuerat delineata hujus mysterii vis, et egressus est Verbum bonum de sinu paterno, atque habitavit in utero Virginis, venitque ad nos per mirificam nativitatem, secundus Adam factus pro primo praevaricatore: atque *extra portam passus est*¹, qui hujusmodi passionum ac mortis non erat reus, ut omnium reorum tolleretur reatum.

Nos autem ignominiam ejus super nos ferentes in crucifixione gloriati, circa sacrum altare stamus, ac rogationis supplicationem incipimus per prophetiae modulationem: *Exaudi nos, Domine, exaudi*: atque ex capite Psalmi graduum incipientes alternatim: *Exaudi nos, Domine*, juxta pristinos Prophetas poscit a Deo Sacerdotium, ut infirmatae naturae nostrae exaudiatur vox deprecationis exili sonitu prolatae.

Altaris autem elevatio in gloriam referendam, ejusque delatio ad portam significat, quod mente a terrenis elevati sancti Patriarchae in domo Dei reperi cupiebant. Ter autem idem iteratur, ad comonstrandam incessabilem orationem, quam in principio, in medio, et in fine vitae Deo obtulerunt.

Porro secunda Antiphona, *Adjuva nos, Domine, adjuva*, Prophetarum indicat preces pro naturâ nostrâ humi dilapsâ: ut ipse, qui ob delictum percusserat, veniat et erigat et sanet vulnerum plagas: unde in altum extollentes mentis visionem Altissimum suppliciter in adjutorium invocabant. Atque iterum altaris elevatio cum apparatu suo, ejusque delatio prope ad portam significat, altius adhuc et propinquius fuisse mysterium; quia veniens ad por-

¹ Hebr. 13. 12.

դուրս եկեալ հասեալ էր մեր փրկուածին 'ի լրումն ժամանակաց խորհրդոյն կատարման :

Իսկ երրորդ կցուրդն աղեղուիա զսպասաւորութի երկնաւոր զուարթնոցն տէրունական մարդեղուէն նշանակէ . յորում և մարդիկ համալծորդ նոցունց եղեալ, և զնոյն նուազ օրհնութե 'ի բերան առեալ միեղինաբար փառք 'ի բարձունս վերաձայնեն արարողին զխաղաղուի տիեզերաց : Եւ երիցս երեք՝ որ է ինն , երգեւն զսաղմոսն՝ ըստ ինն դասուց հրանիւթիցն յեկեղեցի դասակարգիլ զպաշտօնեայսն նշանակէ : Կարձեալ և վերացման սեղանոյն խորհուրդ յայսմ նուագի զբարձրագոյն և գերահրաշ սքանչելեացն ունի տարացոյց 'ի խոնարհութեն մարմնի :

Եւ մօտ առ դրանն եղեալ սեղանն , սկսանին 'ի թիւ զհարիւրուտանս և եօթն սաղմոսն՝ «Սոստովան եղերուք տն , զի բարի է » , և դարձեալ կրկնել կցրդդիւ , «Իաց մեզ տէր , բաց » , մինչև ցայն վայր՝ «Իացէք ինձ զգորունս արդարութե » . և կցուրդն կրկնակի՝ «Իաց մեզ տէր , բաց » հառաչանք է սրտառուչ մարգարէիցն՝ ադամաճնացս քաղաքակիցս լինել երկնախումբ բանակացն՝ ողորմութի բացողին զգորունս քառութե առաջի մեր : Եւ որպէս առաջին սաղմոսն պաղատանք է սրբոց նահապետացն առ Հայր , և երկրորդն առ Արդի՝ մարգարէիցն , իսկ երրորդն առ Հոգին սուրբ՝ սպասաւորաց բանին . նոյնպէս և այսր սաղմոսի երեքկնելն է , առաջինն մեղմ ձայնիւ սրբ տիւ սրբով մաղթանք նահապետացն . և կրկնելն բարձրագոչ ձայնիւ՝ աւետաւորացն Սիովնի է բարձրացուցանել զբարբառ , զի մտցուք 'ի յարկս սրբուէ նորա արդարութի , և ասացուք՝ «Եյս դուռն տն է , և արդարք մտանեն ընդ սա » :

Իսկ 'ի ներքս մտեալ սեղանոյն քահանայիցն և պաշտօնէից՝ նշանակէ առեցելոյն 'ի մէնջ մարդոյ՝ իւրովք սպասաւորօք յերկնայինն մտանել յառագաստ՝ փոխանակ արտասահմանութեն մերոյ 'ի դրախտէն կենաց : Իսկ տնագրելն խաչիւն զդուռնն , և ասպ

tas prope erat nostra salus in plenitudine temporum perfectionis mysterii.

Tertia autem antiphona cum *Alleluja*, caelestium Vigilum ministerium quoad dominicam Incarnationem designat: in qua et homines illis conjuncti, eandemque laudis melodiam ore sumentes, unanimiter: *Gloria in excelsis* vociferant ei, qui pacem fecit in orbe terrarum. Ter autem tripliciter, novies videlicet, Psalmus cantatur ad ostendendum, quod secundum novem Igneorum Hierarchias ordinati sunt in Ecclesiâ ministri. Praeterea mysterium quoque elevationis altaris hac vice, altioris ac perquam stupendi miraculi in carne humilitatis habet symbolum.

Prope itaque ad portam collocato altari, incipiunt (Clerici) recitare Psalmum CXVII. *Confitemini Domino, quoniam bonus est*; et iterum repetunt per Antiphonam: *Aperi nobis, Domine, aperi*, usque ad illum versiculum: *Aperite mihi portas justitiae*. Antiphonae autem repetitio, *Aperi nobis, Domine, aperi*, est anxiosa Prophetarum suspiratio, ut nos Adami-genae per misericordiam illius, qui coram nobis propitiationis januam pandit, caelestium agminum cives efficiamur. Sicut autem primus Psalmus est sanctorum Patriarcharum deprecatio ad Patrem, et secundus Prophetarum ad Filium, et tertius Ministrorum Verbi ad Spiritum Sanctum; idipsum intellige et de triplici hujus Psalmi repetitione. Prius submissâ voce est Patriarcharum ex mundo corde supplicatio: replicatio autem elatâ voce est exaltatio vocis Evangelistarum Sionis, ut per justitiam intremus in tabernaculum sanctitatis suae, et dicamus: *Haec est porta Domini, justi intrabunt in eam*.

Sacerdotum autem ministrorumque ingressio cum altari est indicium, quod loco nostrae de paradiso vitae proscriptionis susceptus ex nobis homo¹ intrat cum ministris suis in caelestem thalamum. Cruce vero signatur porta, et postea aperitur; quia per Cru-

¹ Christus nempe ex nostrâ carne homo factus.

քանալ, վասն զի խաչիւն երաց Քս զգրախտին մոլտն
և զերկնային առադաստն :

Ալ զի յեկեղեցին փոխեն զկարգս սաղմոսին՝ առաջինդ ասելով զվերջինն, « Աւրախ եղէ ես՝ ոյք ասէին », աղեղուիա կցրդիւն, քանզի յերկնաձեմ առադաստին հաւասարիմք հրեշտակական օրհնութեցն, սակայն զի եմք տակաւին 'ի վերայ երկրի՝ կարօտիմք օգնականութեան աղօթից, և սակս այնր ասեմք 'ի կցրդին միւսում, « () Գնեա՛ մեզ, տէր. և համբարձի զաչս իմ 'ի լերինս », 'ի տէրն հրեշտակաց, 'ի հրեշտակս և յարդարոն առաջինս, « Աւստի եկեալցէ ինձ օգնութիւն », : Ալ զի նեղուք է մնալ մեզ 'ի տան ան, և լսելի առնել զձայն պաղատանաց, ժտեմք աղերսական ձայնիւ, լուր մեզ տէր, քանզի յոր ժամ հրեշտակաց սպասաւորութեամբ ծանօթացաք անձայնոյ խորհրդեանն, և նոքին ևս ծանեան եկեղեցեալ զբազմապատիկ իմաստութիւն ան, որպէս աւսէն Մաքեալ :

Ալ որպէս արտաքոյ դրանն ըստ փոփոխման սաղմոսացն փառս տալովն յառաջ մատուցանեն զսեղանն ըստ խորհրդոյն վերագրութեան, նմանապէս և 'ի ներքս ըստ փոփոխման սաղմոսացն յառաջ կոյս առ բեմին տանին զսեղանն : Բստ որում և տէրն շրջեցաւ 'ի տան ընտութեան մերոյ՝ մարմնովն, զոր առն 'ի մէնջ. և ապաքինեալ զմեզ 'ի վնասողացն ախտից սքանչելի զօրութեք և կենարար բժշկութեք, մերձեցաւ աշակերտօքն Արուսաղէմ. և հրամայէր երթալ և պատրաստել զխորհրդականն ընթրիս : Բսկ նոցա զուարթացեալ առ պատրաստութի հաղորդելոյ ընդ նմա 'ի տօնին՝ 'ի դէպ էր ասել « Սիրտ իմ և մարմին իմ ցնծացեն առ անձ կենդանի », : Բստ այնմ և այնմ խորհրդական սեղանոյ սպասաւորք՝ քահանայք և պաշտօնեայք նուագեն և ասեն, « Սիրտ իմ և մարմին իմ ցնծացեն առ անձ կենդանի », . սիրտ զհոգին նշանակելով, քանզի առաջնապէս զգայ զուրախութի, և ազգէ յանդամն մարմնոյն :

Ալ նախ 'ի թիւ ասել՝ զծածուկս սրտին երախայ

cem Christus paradisi ingressum, et caelestem thalamum aperuit.

Quoniam autem in Ecclesiâ mutant Psalmi ordinem, in primo loco ultimum collocantes, *Laetatus sum in his, quae dicta sunt, cum Antiphonâ Alleluja*; quippe in caelesti thalamo communicamus Angelicis laudibus; attamen quia in terrâ adhuc degimus, orationis auxilio indigemus; ideo dicimus in alterâ Antiphonâ, *Adjuva nos, Domine*, atque: *Levavi oculos meos in montes, ad Angelorum Dominum, ad Angelos, et ad justos primos; unde veniet auxilium mihi*. Quia vero per tribulationem opus est nobis permanere in domo Dei, et auditam facere vocem deprecationis; supplici voce postulamus: *Exaudi nos, Domine*. Siquidem quum per Angelorum ministerium agnovimus divinum mysterium, illi quoque per Ecclesiam cognoverant *multiformem Dei sapientiam*, quemadmodum dicit Apostolus ¹.

Sicut autem juxta Psalmorum mutationem gloriam exhibentes deferunt altare extra portam, secundum superius expositum mysterium; similiter et intus juxta Psalmorum commutationem admoventes deferunt altare in Sacellum. Quo pacto et Dominus noster per carnem ex nobis assumptam ambulavit in domo hujusce nostrae naturae: nosque per mirificas virtutes ac salutare sanationes curans a nocuis morbis, quum appropinquasset Jerusalem cum discipulis, jussum dedit eis, ut irent, et pararent mysticam coenam; illi autem hilares facti ob praeparationem communicandi cum ipso in festivitate, jure poterant dicere, *Cor meum, et caro mea exultaverunt in Deum vivum*. Eodem pacto et huic mysticae mensae inservientes Sacerdotes et ministri concinunt ac dicunt: *Cor meum, et caro mea exultaverunt in Deum vivum*. Per cor indicantes animam, quia primitus laetitiam sentit, atque in membra corporis agit.

Porro mitius autea recitare, est arcanas cordis pri-

¹ Ephes. 3. 10.

րիս մատուցանել է այ, և ապա ձայնիւ շրթամբք
ցնծուածք արտաբերուին զուարթութեն հոգևորի 'ի
սրտէ անտի խորութեան :

Եւ դարձեալ 'ի թիւ , ըստ որում և վերացու
ցեալ զսեղանն 'ի բարձրութի բեմին . որպէս և տէր
մեր սրբովք աշակերտօքն 'ի վերնատունն խորհրդոյ՝
շուրջ զսեղանովն բազմեցոյց զնախածանուցեալն
իւր , և զուարթացոյց զսիրտս նոցա անզրաւական
ուրախութի : Ըստ այնմ և այս սպասաւոր ակնկա
լութի կատարման ուրախարարն խորհրդոյ . որոց իրա
ւացի է ասել՝ « Հոգի իմ և մարմին իմ ցնծասցեն
առ ձեռք կենդանի » :

Իսկ 'ի բեմին քահանայքն բարձր ձայնիւ սկսանին
զաղեղուն զհրեշտակականն երգ . քանզի երկնից նմա
նի բեմն , և համբարձմանն Յօի 'ի վերին սեղանն .
զօրով շուրջ կան քահանայքն՝ որ են հրեշտակք ին
ամենակալի՝ և նուազեն զհրեշտակականն երգ . զի
որպէս վերացաւ սեղանն յերկնանման տեղի , փոխե
ցաւ և կցուրդն յերգս հրեշտակաց :

Եւ դարձեալ միւսանգամ զնոյն սաղմոս երկրոր
դել 'ի թիւ և յելս աստիճանացն՝ ըստ այնմ խորհրդ
դեան է . որպէս հարիւր տասնևեօթն սաղմոսն առ
դրանն :

Եւ ապա երիցս ձայնիւ ասելն՝ « Սեղան քո տէր
զօրութեց , » և 'ի նոյնն հաստատելն զսեղանն 'ի տե
ղոջ իւրում , զերից սրբասացութեանց սերովքիցն՝
սրբոյ և զուգական Երրորդութեն զեկուցանէ զեր
գատրութին . զոր 'ի մարմնաւորութեանն խորհուրդ
ին մերոյ Յօի ետես Եսայի , և լուաւ զնուազ սրբ
բասացուէն . որում և ձեռքանն վկայէ Յոհաննէս :

« Օ այս ասաց Եսայի՝ մինչ ետես զփառս նորա , »
Իսկ լուանալն և օծանելն զսեղանն՝ զմարմինն ին
նշանակէ՝ օծեալ ձեռքութեն անձառ միաւորութի ,
նա և խորհրդով մկրտութեանն 'ի Յորդանան , և ա
րեամբն 'ի խաչին . վասն որոյ և ջրով նախ , և ապա
գինևով . ըստ որում մի են ջուրն և հոգին և արիւնն :

mitias Deo offerre: deinde altius, est spiritualis hilaritatis per laetitiae labia ex cordis profunditate prolatio.

Iterum recitatio fit, altari ad Sacelli altitudinem elevato. Quemadmodum et Dominus noster cum sanctis discipulis in coenaculo mysterii, circa mensam discumbere fecit a se praecoguitos eorumque corda gaudio infinito laetificavit; sic et isti ministri expectant laetifici mysterii implementum; unde illis aequum est dicere: *Anima mea, et caro mea exultaverunt in Deum vivum*¹.

In Sacello autem Sacerdotes altâ voce incipiunt *Alleluja*, canticum Angelicum. Coelo namque assimilatur Sacellum, atque Jesu ascensioni sursum ad sublime altare: circa quod stant Sacerdotes, qui sunt Angeli Domini omnipotentis, atque hymnum Angelicum concinunt. Sicut enim exaltatum est altare ad locum coelo similem, ideo et Antiphona in Angelorum hymnos commutatur.

Est quoque juxta idem mysterium vel ejusdem Psalmi repetitio, qui praeterea in ascensu graduum recitatur; non secus ac Psalmus CXVII ad januas.

Deinde ter dicere elatâ voce *Altare tuum, Domine virtutum*, eodemque tempore firmare altare in loco suo, trinas Seraphim hagiologias sanctae et coequali Trinitati, canticis superadditis, designat. Quas in Incarnationis mysterio Domini nostri Jesu Christi vidit Isaias, audivitque hagiologiae melos: de quo et Johannes theologus testatur: *Haec dixit Isaias, dum vidit gloriam ejus.*

Altaris autem lotio et unctio significat Domini corpus per Divinitatem fuisse in unione ineffabili inunctum; ipsummet et lotionis mysterio in Jordane, et sanguine in Cruce. Idcirco aquâ prius, deinde vino²; juxta quod unum sunt aqua, et spiritus, et sau-

¹ Psalm. 83. 3.

² Subintellige: *Lavatur altare.*

Եւ խաչինն անագրեւն՝ նոյն իսկ է խորհուրդ չար-
չարանացն , որ սրբեացն զմեզ : Եւ խաչն 'ի մէջ սե-
ղանոյն՝ չարչարեալն է վասն մեր : Եւ ասելն ձայնիւ ,
“ () ծէր իւղով զգլուխ իմ ” . իւղ զնձութիւն բանին
ասէ , և գլուխ մեր մարդկութիւն՝ զոր առն 'ի մէջ ,
և միացոյց անձառապէս : Օ որ իմացեալ մանկանց
եկեղեցւոյ զխորհրդոյն յեղանակ՝ նուագեն առ Հայր
նձ . “ () ծէր իւղով զգլուխ իմ ” . ըստ այնմ ,
“ Եւ ասն այսորիկ օծ զքեզ նձ նձ քո ” :

“ Եւ ասպա դրոշմեալ սրբով մեռնաւն երկոտա-
սան (տեղիս) 'ի վերայ գլխոյ սեղանոյն ” , զի անմեկ-
նելի յինքեան խորհրդոյ արար 'ի վերնատանն զեր-
կոտասան աշակերտան ըստ սեղանակցուէն . յորում
տեղւոյ և յետ վերացմանն իւրոյ օծ զնոսա հոգւով
սրբով : Եւ երկոտասան 'ի չորեսին դէմն սեղանոյն .
քանզի և մարգարէքն երկոտասանք խորհրդական
բանիւքն իւրեանց անմեկնելի են յայսմ սեղանոյ :
Եւ միոյ միոյ ասելն , օրհնեսցի օծցի և սրբեսցի
սեղանս՝ շուրջանակի նշանադրոշմամբքն , քանզի
է օրհնութի՝ զի յայտնաբանութի թարգմանի ըստ
սրբոյն Եւստիւսեայ մեկնութեն , որ է յայտնութեն
Յոսի խորհուրդ : Եւ զի և օրհնեաց զմեզ հոգւոր
օրհնութի յերկնաւորս 'ի Բ՛ն Հայրն բարեխնամօղ
լինել մեզ սքս և անարատս նովաւ , որ է օծ զմեզ հո-
գւով սրբով առհաւատչելիւ , որով հոգեղէնք հաս-
տատեցան : Եւսկ օծումն խորանին զգուարթութիւն
երկնայնոց զօրութեանցն նշանակէ , որք սպասաւոր
են օծելոյն նոյ , և խորհրդազգածք առ մեզ միաւո-
րութեն նոյ :

() ծանի նմանապէս և տաճարն , որ եմք մեք՝
լեալք , և անուանեալք . վասն զի յորժամ եղև ընդ
մեզ Եւսմանութիւն , և հաւասարեաց արեան և մարմնոյ ,
և օծ հոգւոյն սրբով 'ի բնակութի ինքեան զներքին
մարդն : Եւսկ արտաքոյ ելեալ օծմամբն քառակող-
մանի , զի և զմեր քառանիւթեայ մարմինս է օծ ին-
քեամբ , որ և արտաքին անուանի մարդ , զգալի

guis. Crucis vero signum fit, ad commonstrandum mysterium passionis illius, qui nos sanctificavit; et Crux in medio altaris est ipsemet pro nobis passus. Quum autem dicitur elatâ voce: *Unxisti in oleo caput meum* ¹, oleum Divinitatem Verbi significat, caput autem nostram Humanitatem, quam assumpsit ex nobis, sibi que ineffabiliter copulavit. Quod mysterii momentum intelligentes Ecclesiae pueri, concinunt ad Deum Patrem: *Unxisti in oleo caput meum; juxta illud: Propterea unxit te Deus, Deus tuus* ².

Deinde sancto chrismate obsignatur duodecies altaris caput; quoniam per mensae communicationem inseparabiles a sui ipsius sacramento reddidit in caenaculo duodecim discipulos. Quo in loco, et post Ascensionem suam unxit illos Spiritu Sancto. Atque duodecies in quatuor altaris lateribus; siquidem et duodecim Prophetæ per mystica eorum verba sunt ab hoc altari inseparabiles. Qualibet autem vice dicitur: *Benedicatur, ungetur, et sanctificetur hoc altare*, dum circumquaque obsignatur: quia est benedictio, quae sermonis revelatio interpretatur, juxta sancti Dionysii explanationem, hoc est, mysterium revelationis Jesu. Immo et *benedixit nos spirituali benedictione in caelestibus in Christo Pater benignus ac providens, ut simus nos sancti, et immaculati per eum, qui nos unxit Spiritûs sancti pignoribus, in quibus Spirituales* ³ firmati sunt. Altaris autem unctio significat caelestium Virtutum hilaritatem, qui ministri sunt Dei Inuncti, atque conjunctionis Dei cum nobis sunt mystagogi.

Ungitur similiter et templum, qui sumus nos, facti, et nuncupati: quia dum fuit nobiscum Emmanuel, et communicavit sanguini et corpori, interiorrem quoque hominem unxit Spiritu Sancto suo in sui ipsius habitaculum. Foras autem ungitur in quatuor partibus; quia et corpus nostrum quatuor conflatum elementis, quod et externus homo appellatur,

³ Spirituales substantiae, seu Angeli.

մկրտութեն մաքրութիւն և օծմամբ: Պարձեալ ներքին կողմն տաճարին հրեայքն, և արտաքին հեթաւնոսք անխտրաբար տաճարացան նոյ: Եւ շինեցան «Վիւերայ հիման առաքելոց և մարգարէից. զի որք ՚ի Վ՛ր՝ս մկրտեցան, զ՛Ր՝ս զգեցան»: Եւ ՚ի հաւատան Լքրաամու յարմարեալք՝ հաղորդք եղէն արմատոյն և պարարտութեան ձիթենւոյն, և օրհնեցան աւետեացն զաւակաւ՝ որ է Վ՛ր՝ս:

Իսկ դրանց սեմոցն օծումն՝ սրբոյ Սուսին համաքատակի, յորում մուտ և ել առ մեզ տէր Յ՛ս, ըստ հոգետեան Եղեկիկէղի. քանզի նա իսկ նշանակի ՚ի դուռն արևելեան, ընդ որ մուտ և ել միայն անձն Իսրայէղի. և զդուռն զկնի փակելն անխախտելի մնալն է կուսուէն կնքոյ ՚ի մայրն լինելն Լամանուէղի:

Եւ դարձեալ յետ օծանելոյ զարտաքոյսն կողմանս ՚ի ներքս մտանելն, և օծանել զհարաւակողմն, նշանակիչ ՚ի վերջէ հաւատալոյ ազգատոհմին Իսրայէղի՝ ըստ Սաղոսի, «Սինչև լրումն հեթանոսաց մոցէ, և ապա ամենայն Իսրայէղ կեցցէ», նովին իսկ հաւատով և օծմամբ՝ յորժամ բացցի նոցա վերստին դուռն ու զորմութեն նոյ:

Եւ զգեցուցանելն զսեղանն վայելչական և զարդարուն զգեստուք, զի զոր էաուն ՚ի մէնջ մարմին՝ ծածկեաց զնա զարդարեալ առաքինութիւն. որպէս վայել էր նմա ըսուլ ինքեամբ զամենայն զարդարութիւնս:

Իսկ վառումն զապտերացն՝ զի լոյս գիտութեն նոյ ծաւալեցաւ ՚ի ստորին աշխարհս. և ընթերցմունք մարդարէականք և նորոյ կտակիս՝ համաձայնութիւն են խորհրդածութիւն այսմիկ նորոգ աւուր պարզեաց փրկութե մերոյ:

Եւ ՚ի դուլս ամենայնի՝ կենարար խորհրդեանն քահանայադործութիւն և հաղորդութիւն, աւանդ է

1 Subintelligitur *Christus.* sus autem est; lectiones novi Testamenti, quae propheticis lectio-

2 Subauditur: *Scripturae. Sen-*

ipsemet unxit per sensibilis baptismatis purificationem et unctionem. Praeterea interior pars templi Judaici, exterior autem Ethnici indiscriminatim effecti sunt Dei templum, suntque *aedificati super fundamentum Apostolorum, et Prophetarum*. Etenim qui in Christo baptizati sunt, Christum induerunt; et per fidem Abrahae coaptati, participes facti sunt radicis, et pinguedinis olivae; atque benedicti fuerunt in semine repromissionis, quod est Christus.

Portae vero et postium unctio Sanctae Virgini aptissime assimilatur, per quam ingressus est et egressus ad nos Dominus Jesus, juxta Ezechielem videntem in Spiritu. Symbolice namque ipsa est procul dubio Orientalis porta, per quam ingressus, et egressus est solus Deus Israël: portam autem post se claudunt (*Ministri*), quia intemeratum mansit virginitatis sigillum, quum Mater fieret Emmanuelis.

Praeterea post externarum partium unctionem intus ingrediuntur (*Sacerdotes*), et unguunt australem partem, ut ostendatur, postremo loco ad fidem conversuram esse gentem Israël, juxta Paulum dicentem: *Donec plenitudo Gentium intret, et deinde omnis Israël vivet*, eadem profecto fide, et unctione, quando aperietur illis rursus porta misericordiae Dei.

Vestitur autem altare decenti pulchroque apparatu. Nam, quod ex nobis assumpsit, corpus vestivit^r virtutis ornamento, quemadmodum illum decebat cunctas in se implevisse justitias.

Accenduntur porro lampades; quia divinae cognitionis lumen in hunc mundum inferiorem propagatum est. Propheticae autem lectiones, novique testamenti concordantes² sunt mystagogiae hujusce novae diei donorum redemptionis nostrae.

Porro pro totius rei coronide, vivifici Sacramenti consecratio, et Communio, Dominica traditio est,

տէրունական, զոր 'ի կատարման տնօրէնուէն Տրամայեաց առնել 'ի յիշատակ 'ի մշտնջենաւորսն սրբբութեան . որում մինչ 'ի կատարած այսր յաւիտենի հազորդին խորհրդազգածք, և հազորդեցուցանեն զսրբեալն սրբարար աւագանան՝ կեցուցիչ մարմնոյ և արեան : Ար և պաշար առ անձ ուղեպնացութեն յիւրաքանչիւր ելս կատարածի կենաց պատրաստեալ պահի 'ի Վշտ հանգուցելոցն, մինչև 'ի դէպ ժամու 'ի սեղան արքայութե նորա բազմիցիմք ըստ անսուտն խոստման, և վայելիցեմք զպատրաստեան 'ի սկզբանէ խորտիկսն հոգևորականս ընդ Վշտի անստերիւր յուսոյն մերոյ, և գոհացող ձայնիւ փառս վերերդեցուց ամենասուրբ Արքորդութեն :

quam in dispensationis perfectione facere mandavit in sempiternae Sanctitatis commemorationem. Cui mystagogi usque ad hujus saeculi consummationem comunicant, atque sanctificatos in sanctifico lavacro per vivificum corpus et sanguinem faciunt communicare. Haec etiam cen viaticum itineris ad Deum faciendi in exitu finis vitae uniuscujusque praeparata servatur quiescentibus in Christo: donec opportuno tempore ad regni ejus mensam juxta veracissimam promissionem, discumbamus, paratisque a principio spiritualibus dapibus fruamur cum Christo inconcussâ spe nostrâ, atque cum voce gratiarum actionis gloriam in hymnis referamus Sanctissimae Trinitati.

Ն Ա Ռ Ե Ր Կ Ր Ո Ր Կ

ՅԵԿԵՂԵՑԻ¹

«**Ք**ԱՐԵԱՆԵՑԻՔ զ^ձ՞ՅԺ ԵԿԵՂԵՑԻՍ», մարգարէա-
կանն հրամայէ բան . ուստի և մեր առեալ աստա-
նօր զնոյն ձայն հոգեհորհ հնչեցուցանեմք օրհնու-
թիւն նոր երգելով ին՝ ի յարկի սրբութեան նորա :
Օ ի թէ առ հնոջն և ստուերականաւն այսպիսի
ցնծութիւն և ուրախութեամբ յորդորէ բանն օրհնել
զտէր ի դրունս Սիոնի, որչափ ևս առաւել ՚ի նո-
րողմանս մերում ճշմարիտ լուսաւորելոցս իրաւացի
է օրհնել զուարճալից բերանօք զհրաշագործն ձ՞Յ,
և տօնել զնաւակատիս փրկութիւն մերոյ : **Օ** ի ար-
դարեւ նաւակատեաց է տօնս սբ կաթողիկէ եկեղե-
ցւոյ . զոր տէր հաստատեաց՝ և ոչ մարդ, որ եդ զհի-
մունս սորա ոչ ըստ մարգարէութեն ՚ի քարանց պա-
տուականաց շափիղայ և կարկեհան, այլ ինքն եղև
վէմանկեան, և հիմունս արկ սմա զառաքեալս և
զմարգարէս : **Ա**լ կանգնել ոչ յասպիս զաշտարակս
սորա և ածեալ պարիսպ յընտիր ընտիր քարանց պա-
տուականաց . այլ զհրեշտակաց բիւրաւոր զօրուինն
կացոյց սմա պարիսպ շուրջանակի, և զսրբոցն լու-
սազգեցիկ գումարութիս : **Ա**մն որոյ հրաւիրելով
զմեզ մարգարէութի հոգւոյն՝ մտանել ընդ դրունս
սորա խոստովանութիւն և պանծալի սրբութիւն, և պա-
տուիրէ մեզ նոր որդւոց Սիոնի հանդերձ երկրպա-
գութիւն օրհնել զտէր ձ՞Յ, որ երևեցաւ մեզ, և ցըն-
ծութիւն և ուրախութիւն տօնել զխորհուրդ աւուրս
փրկութիւն մերոյ, որով պարակցեալ ընդ հրեշտակս՝
սաղմոսիւք և օրհնութեամբ պատուասիրեսցուք սօ-

¹ ՚ի հին մատենի անվերնագիր
այս ձառ յարի յառաջինն՝ նոր
տողիւ և գլխագրով . իսկ ՚ի տօնա-
պատճառս երկուս՝ յորս գտանի

այս և եթ ձառ երկրորդ, մակա-
գրի . յորհուրդ եկեղեցւոյ կամ,
Յաղագս եկեղեցւոյ :

SERMO II.

PANEGYRICUS IN DEDICATIONE ECCLESIAE ¹

IN *Ecclesiis benedicite Dominum*, jubet propheticus sermo. Hinc nos quoque eandem vocem modo sumentes, benedictionem gratiâ Spiritûs ornatam personare facimus, noviter decantantes Domino in tabernaculo Sanctitatis suae. Si enim in veteri et umbratili (*lege*) Domino benedicere hortatur oraculum hujuscemodi exultatione et gaudio in portis Sion; quanto magis in renovatione nostrâ veraciter illuminatos decet ore laetitiae pleno Deum benedicere miraculorum operatorem, atque reparationis nostrae Encaenia celebrare. Siquidem profecto Encaeniorum est haec solemnitas sanctae Ecclesiae Catholicae, quam Dominus, non homo, fundavit. Qui posuit istius fundamenta non secundum prophetiam ex lapidibus pretiosis *ex sapphiro, et carbunculo* ², sed ipse fuit lapis angularis, et fundamenta illius posuit Apostolos et Prophetas; neque ex jaspide voluit illius turres erigere, nec electis lapidibus pretiosis moenia circumdedit, sed decies centena millia Angelorum Virtutum, fulgentiaque Sanctorum agmina constituit ejus murum in circuitu. Quapropter Spiritûs prophetia nos invitat, ut in confessione gloriosâque sanctitate per ejus portas intremus; nobisque novis filiis Israël praecipit, ut adorantes benedicamus Domino Deo, qui apparuit nobis, atque exultatione, et laetiâ celebremus ovantes hujus diei salutis nostrae mysterium, proindeque cum Angelis choreas ducen-

¹ In antiquo codice immediate jungitur hic sermo elegantissimus: in aliis iste dumtaxat occur-

rit cum quibusdam variantibus.

² Ezech. 28. 13.

նախմբութիւնս : Վանզի այսօր արդարուն արեգակն պայծառ լուսով շուրջ փայլեաց զմեօք զփառս անծու թէ իւրոյ . որով հրաշագործեալք 'ի նմանէ՝ ծանիցուք զպատիւ և զանուն նորա սրբարանիս :

Ասն զի նախ ասի տունն այ . և տաճար տեառն . դուստր Սիոնի . դշխոյ՛սբ . հարսնարան և առագաստ . սբ և կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցի : Այլ արդ տունն այ ասի , զի 'ի սմա հանգեալ Վանն անձ՝ ըստ մարգարէութենն , թէ բնակեցայց , և հանգեայց 'ի նոսա : Այլ տաճար ան իմանի՝ ոչ ըստ հրէականին 'ի միում և եթ շինեալ տեղոջ , այդ գերագոյն հրաշագանութիւնն 'ի ծագս տիեզերաց՝ երկնային կամար յօրինեալ . յորում ոչ նշոյլք միայն փառաց երևեալ , այդ նոյն ինքն տէրն փառաց բնակէ , և իմանալի գեղապարութիւն զեռահիւսակ սրբասացութիւն յօրինէ : Սակագորի և դուստր Սիոնի , և դշխոյ՛ սբ . զի 'ի Սիոնէ սկզբնաւորեալ եղև խորհուրդ շինուածոյ սորա . այս որ ոչ ըստ հնոյ կտակին օրինադրի , այդ աւետարանաւն ընդ այ որդեգրապէս միաւորի . զի եթէ շինեալն 'ի Վալթայ Սիոնն կոչեցեալ՝ ամրոց և ժողովարան իմանի , որչափ ևս 'ի Վ՛սթէ շինեալս 'ի մարմին իւր եկեղեցի՝ ամուր ապաստանի է դիմելոց 'ի սա ազգաց և ժողովրդոց . յորում ինքն և մանկունք իւր համալծորդք յորջորջին 'ի մարգարէութենէն՝ և դուստր , այսինքն ծնունդ Սիոնի անուանին . յոր հայեցեալ Օպարիաս և Վնգէաս՝ ուրախանալ դստեր Սիոնի վերագոչեն , այս ինքն տիեզերական եկեղեցւոյ : Իսկ դշխոյ՛ սբ , վասն զի Վանն անձ 'ի սմա թաւաւորեալ արեամբն անապականաւ՝ իբր շքեղաշուք զարդու ծիրանափառ զարդարեաց զսա : Այլ պսակ թագազարդութեւն եդ 'ի գլուխ սորա զխաչն պարծանաց , ըստ Ասայեայ՝ «Յնծասցէ անձն իմ՝ ի տէր , զի զգեցոյց ինձ հանդերձ փրկութեան , և պատմուձան ուրախութեան . և ընդ աջմէ իւրմէ կացոյց » ըստ հոգեհոգ մարգարէութեանն « Վ հանդերձս ոսկէհոգս զարդարեալ » . և ըստ Վալթայոյ՝ թէ

tes in psalmis et laudibus honorifice per hanc solennitatem decoremur. Hodie siquidem justitiae sol clarissimâ luce coruscare fecit circa nos divinitatis suae gloriam; per quam mirabiliter illuminati hujusce Sanctuarii dignitatem, nomenque noscamus.

Siquidem in primis dicitur *Domus Dei*, et *Templum Domini*, *Filia Sion*, *Regina sancta*, *Nuptiarum domus* et *thalamus*, *Sancta et Catholica Apostolica Ecclesia*. Dicitur itaque *Domus Dei*; quoniam in istâ quievit *Verbum Divinum*, juxta prophetiam dicentem: *Habitabo et quiescam in eis*. *Templum* autem *Domini* intelligitur non sicut *Judaicum* in uno dumtaxat loco fabricatum, sed praestantiori modo mirifico in extremitate orbis terrarum coeleste atrium extructum. In quo non jam splendor gloriae revelatur; sed ipse gloriae *Dominus* inhabitat, atque intellectuali choreâ pulcherrimâ trinam exornat hagiologiam. Cognominatur quoque *Filia Sion*, et *Regina sancta*; quippe quod ex *Sion* initium duxit hujus aedificii mysterium. *Ista* quidem non secundum *vetus testamentum* ordinatur, sed per *Evangelium* cum *Deo* adoptive copulatur. Si enim per *illam* a *David* conditam, *Sion* nuncupatam, *propugnaculum*, et *synagoga* intelligitur; quanto magis haec a *Christo* in corpus suum aedificata *Ecclesia*, erit *refugii* munimen gentibus et populis in eam confugientibus. Unde ipsa ejusque pueri conjunctim a prophetiâ nuncupantur *filia* quoque, seu *Sionis generatio* dicuntur: in quod respicientes *Zacharias*, et *Aggaeus*: *Gaude filia Sion*, exclamant, *oecumenica* nimirum *Ecclesia*. Porro *Regina sancta*; quia *Verbum Divinum* in eâ regnans, sanguine incorrupto, tamquam *venustissimo purpurei decoris ornatu*, eam exornavit: atque *coronam decoris* posuit in capite ejus *Crucem gloriationis*, juxta *Isaiam* dicentem: *Exultabit anima mea in Domino, quia induit me vestimentis salutis, et indumento exultationis*¹; atque in *dexterâ suâ* collo-

¹ Isai. 61. 10.

« Ինդ նմին յարոյց , և ընդ նմին նստոյց յերկնաւորս 'ի Վ' » :

Եւ և հարնարան զսա իմանամք , և առագաստ երկնաւոր թագաւորին . քանզի տիեզերակոչ աւետարանաւն լուսազարդեալ , և 'ի խօսման կան 'ի սմա հաւատով և հոգեւոր լուացմամբ աւազանին փեսային երկնաւորի հոգիք արդարոց կատարելոց՝ ըստ կամելոյն Պաւղոսի « Իբր զկոյս մի՛ սբ յանդիման կա ցուցանել Վ'սի » սբ և անախտ միաւորուք . յորում և ինքն փրկիչ մարմնոյ իւրոյ պատարագի իբր զգառն անմեղ առ 'ի բառնալ զամենայն արատ և զբիծ կար կամուծէ 'ի սմանէ :

Առջի և կաթողիկէ՝ համաժողով ազանց բոլորից՝ 'ի մի ժողովեող հնազանդութե լուսաւոր մկրտութեամբ աւազանին երկնեալք և ծնեալք 'ի ժառանգութիւն նյ հոգւոյն սրբարարաւ : Եւ առաքելական զսա անուանեմք ըստ կանոնեալն հաւատոյ . քանզի ոչ պարզաբար անուն ժողովոյ կաթողիկէ եկեղեցի անուանի , այլ որք Եւաքելովքն հրաւիրանաւ հոգւոյն կենաց 'ի սպաս պաշտաման հոգւորի եղէն գումարեալք , և յանդրանկութի երկնայնոյ քաղաքականութեն գրեցան :

Եւ արդ զի յայտնեցաւ մեզ անուն եկեղեցւոյ , մտցուք այսուհետեւ 'ի խորս խորհրդական բանից 'ի գիրս սբս վերադրելոց , և 'ի ծովացեալ իմաստից նուցա 'ի վեր բերցուք զմարդարիտն հաւատոյ , և զգանձս անձեղէն իմաստիցն զննեսցուք : Եւ նախ զայս արտադրեսցուք , թէ զիմարդ շինեցաւ եկեղեցի , և վասն որոյ պատճառի : Վանզի ոչ եթէ արդէն իսկ նորոգ ծանուցաւ խորհուրդ եկեղեցւոյ . և կարգք որ 'ի սմա՝ ոչ առժամադիւտք են , այլ յաւիտենականք , և տեսանելիքս այս իմանալիք՝ ոչ մարդկային իմացուածք , այլ անձային հոգւոյն յայտնուիք , այն որ շինեցաւ Վանիւ հօր 'ի կատարածի աստ տեղի փառաց անձուի իւրոյ , և տուն ապաւինի բանաւոր հօ

cavit, juxta illam in Spiritu prophetiam, *in vestitu deaurato exornatam* ¹: Apostolo quoque testificante: *Conresuscitavit, et consedere fecit in coelestibus in Christo* ².

Nuptiarum domum praeterea hanc intelligimus, atque coelestis Regis thalamum; quia per Evangelium orbem invitans lumine perfusae et cum coelesti Sponso desponsatae perseverant in eâ per fidem, et spiritualem lavacri lotionem animae justorum perfectorum, juxta Pauli voluntatem: *Virginem castam exhibere Christo* ³ per sanctam, castamque unionem. In qua et ipse corporis sui Salvator tamquam agnus innocens sacrificatur ad tollendam ex eâ omnem maculam ac deformitatis rugam.

Vocatur quoque Catholica, eo quod undique congregantur in eâ ex omnibus gentibus in uno obedientiae receptaculo per fulgidum lavacri baptismum in haereditatem Dei parti ac geniti per Spiritum sanctificantem. Etiam Apostolicam, juxta impositam fidem, eam nominamus. Non enim congregationis dumtaxat nomine Catholica Ecclesia appellatur; sed qui per Apostolos, invitante vitae Spiritu, in spiritualis officii ministerium fuerunt congregati, in primogeniturâ quoque coelestis civitatis descripti sunt.

Quum itaque nobis revelatum sit Ecclesiae nomen, ingrediamur dehinc in mysticorum, quae in Scripturis sacris scripta sunt, verborum profunditatem, et ex eorum sententiis pelagi instar copiosis, margaritam fidei educamus, atque divinae sapientiae thesauros perquiramus. Imprimis autem istud exponamus: quomodo nimirum, et qua de causâ aedificata sit Ecclesia. Haud siquidem nunc primum agnitum fuit Ecclesiae mysterium; nec, qui in eâ habentur, ordines ad tempus sunt; sed sunt aeterni: atque visibilia haec intellectualia sunt, non humana inventa, sed divini Spiritûs revelationes. Illa, quae in Verbo Patris condita est, hîc in implemento est locus gloriae

տի իւրոյ . որք նախ ցրուեալք յօտարէն 'ի յօյտուան կորստական ամպարշտութեանց՝ հաւաքեցաք վերստին 'ի սմա՝ ճանաչել զմիադաւան միասնական խոստովանութիւնս խորհրդական Արքորդութեն , և երկրպագել մեծի և ահաւոր տէրութեն :

Վանզի իմաստունին այ շինեաց զհայրենի տունն՝ ոչ նորոգ , այլ զանկեան զ'ի սկզբանէն որ յԱղամայ , և զՎաւթին , որ ըստ մերակերպուէ՝ ժառանգ և կանգնիչ հայրենի թագաւորութեն եղև ըստ աւետեացն Վաբրիէզի : Վանզի Րանն որ 'ի հօրէ ծագեցաւ լոյս , և նոյն իմաստութի , և զօրութի է այ հօր , որ յօլէից 'ի դոլ զարարածս էած , զերկին , և զիմանալի զօրս երկնայինս զաննիւթս և զանտեսանելիս . և զերկրորդ աշխարհս նիւթական և տեսանելի . յորոց վերայ և զմարդն կացոյց թագաւոր ընդ իւրօքն թագաւորութի . և այսօրիկ 'ի խորհուրդ եկեղեցւոյ :

Եւ որպէս զերկնայինան հրեղինաւ պարածաճկեաց խորանաւ զմերձակայսն փառաւորիչս անմատոյց լուսոյ անութեն , նոյնպէս և յայսմ խորանի պարածաճկին վարագուրաւ դառք քահանայից , որք կան 'ի սպասաւորութի տոսկալի և ահաւոր խորհրդոյ մարմնոյ և արեան ան , որ կատարի 'ի փրկութի աշխարհի : Վանզի անդ 'ի քերովբէականն յաթու Րանն մարմնացեալ ընդ աջմէ հօր նստի , և 'ի բիւրուց երկրպագի զօրաց . և աստ 'ի վերայ քառաթև սեղանոյն Րանն պատարագեալ 'ի հաւատացելոցն հանդի հոգիս , և ինքեամբ զմերս վերանուիրէ պաշտօն հոգևորական . և ինքն անցեալ նստի գեր 'ի վերոյ իշխանութեց և պետութեց :

Միտ 'ի ջուրս վերինս՝ հրեշտակացն շրջապատին պարք , ըստ այսմ՝ թէ « Սուրբ՝ որ 'ի վերոյ քան զերկինս՝ օրհնեցէք զանուն անն , » : Մտ հոգին սուրբ ծաւալեալ 'ի վերայ աւազանին՝ զնուութիս մեր կենդանակերպելով՝ ծնանի նոր ծնունդ նորափետուր

1 Loquitur de illo velo quod tum, Sacellum et Altare dividit a juxta orientalium Ecclesiarum ri- reliquo Templi spatio, et Sacer-

Divinitatis suae, et domus asyli rationalis gregis sui. Qui enim antea ab alieno dispersi fueramus in exitialium impietatum dispersionem, iterum hîc collecti sumus; ut mysticam noscamus unius professionis confessionem consubstantialis Trinitatis, atque magnam tremendamque Dominationem adoremus.

Dei namque Sapientia aedificavit patriam domum haud nuper, sed labentem ab initio ex Adam, et ex David; qui nempe juxta formam nostram haeres, et paterni regni restaurator fuit, secundum Gabrielis annunciationem. Verbum enim, quod ex Patre ortum est lux, idem quoque sapientia est, et virtus Dei Patris, qui ex nihilo ad existentiam duxit creaturas, coelum et intellectuales exercitus coelestes, immateriales et invisibiles, nec non alterum hunc mundum materialem ac visibilem: supra quem et hominem constituit regem sub regno suo. Haec autem ad Ecclesiae symbolum.

Et quemadmodum coelestes igneo circumvelavit tabernaculo proxime glorificatores inaccessae lucis Divinitatis, item in hoc tabernaculo quoque Velo¹ circumteguntur Sacerdotum chori, qui stant in ministerio tremendi atque horribilis, quod in salutem mundi perficitur, mysterii Corporis et Sanguinis Domini. Siquidem ibi in Cherubeo solio Verbum incarnatum ad dexteram Patris sedet, atque a militum centenis millibus adoratur: hîc autem Verbum immolatum super quadrilatam altare in fidelium animabus quiescit, et per se sursum offert ministerium nostrum spirituale: ipse tamen excellentius sedet supra Principatus, et Potestates.

Ibi in aquis superioribus Angelorum circumferuntur choreae, juxta illud: *Aquae, quae super coelos sunt, benedicite nomen Domini*²: hîc Spiritus sanctus super lavacrum expansus, naturam nostram vitaliter reformans novam parturit generationem novis pennis

dotes quodammodo ab adstantium oculis abscondit.

² Dan. 3. 60.

զարդարեալ . անդ երկնայնոց էօճեցն ջուկքն եօթն պարեան խմբիւք զերեքսրբեան օրհնութիս քաղցրանուագ երգեն ՚ի փառս համաբուն տէրութեն : Աւաստ նոցին նմանութիւք երամացեալ բիւրուց բիւրք նորաճնունդ լուսակերպից զնոյնգունակ օրհնութիս միշտ ՚ի բարձունս առաքեն իշխանն լուսոյ . անդանօր իննեակ դասուցն կարգք յերիս որոշեալ զատմունս համազուգեալ փառատրութիւք ՚ի գերագոյակն Արորդութի ունին զհայեցուածս անլոյծ պնդութիւք . քանզի յետ նորա և շուրջ զնովաւ են կարգեալք և հուպ նմին՝ ընդ երկոտասանիւք պարունակեալ թըւուովք՝ ըստ շնորհաց նահապետացն և փրկչին մերոյ աշակերտացն : Արիս չորս և ՚ի չորս երիս գերակատարութիս՝ զերկնայինսն իմանամք խոհրդապետ քահանայապետութիս յորս իջանէ անձականն լոյս գերայլրապէս : Այսպէս և ամենայն քահանայապետութի եկեղեցւոյ սկիզբն և արմատ և կատարումն զԱս ունելով զերկնայինն քահանայապետ հանդերձելոցն բարեաց : Արդ կարևորապէս առաջնորդն մերոյ քահանայուես ՚ի գերագոյն անձպետութեն լցեալ պարգևէ, և նոյն դարձեալ աննախանձաբար և զանազանապէս մատակարարէ խոնարհագունիցն դասուց, ի բրու զամենեսեան անձանալ համբարձմամբ մտաց և առաքինի վարուց՝ ածէ ՚ի ճշմարտութեն կերպարան :

Աւ զի համառօտագոյն ասասցուք, ամենայն ինչ՝ որ յեկեղեցի, զերկնայնոցն բերէ ցոյց օրինակի : Ասպտերն հանապազորդեան ՚ի սմա՝ յերկինս սրբոցն իմանի մշտնջենալոյս պայծառութիւն . իսկ բուրումն անուշահոտ ինկոցն՝ հոգւոյն սրբոյ յերկնայինս և ՚ի հոգիս մեր բուրումն անուշահոտութե յայտնէ : Ահահանայապետն՝ որ ՚ի սմա բաշխէ զշնորհս ճշմարիտս, օրինակ է մեծի քահանայապետին . յորմէ վտակն անմահութե հոգին սբ կեանս և անմահութե բաշխէ մարդկան : Աւ դասք պաշտօնէից որոշեալք ՚ի սմա՝ երկնայնոցն դասուց զանազան ունողաց զդաս

1 Firmissimum hoc est testimonium processionis Spiritus sancti ex Filio tamquam ex fonte, cuius origo est Pater. De hac re et in

ornatam. Ibi caelestium substantiarum agmina septem chorearum conventibus Trisagios hymnos dulcissime concinnunt ad gloriam consubstantialis Dominationis: hîc autem illos imitati decies centena millium collectorum, nova luciformium generatio, semper similes benedictiones in excelsum ad lucis Auctorem mittunt. Ibidem novem Hierarchiarum ordines in tres distincti sectiones per conjunctam doxologiam erga perfectissimam Trinitatis essentiam, visionem possident indissolubili constantiâ; etenim post illam, et circa illam sunt ordinati, ac prope eandem sub duodecim comprehensi numeris, juxta Patriarcharum, et Salvatoris nostri Discipulorum gratiam. In tribus quatuor, et in quatuor tres supremis perfectionibus caelestes intelligimus Hierarchias illas archimystagogas, in quas plenissimum lumen divinum descendit. Sic et omnis Ecclesiae Pontificatus principium ac radicem et perfectionem habet Jesum coelestem Pontificem futurorum bonorum. Necessario itaque Sacerdotii nostri Dux repletus dono supremi divinitatis Principatus, ipse quoque iterum sine invidiâ abunde varieque illud inferioribus Choris distribuit; tamquam si omnes per mentis elevationem, et per morum probitatem deficerentur ad veritatis formam perducti.

Ut autem strictius dicamus; omnia, quae in Ecclesiâ cernuntur, caelestium rerum exemplum praeseferunt. Lampas quotidiana in istâ, sempiterna Sanctorum in caelis claritas intelligitur; suffusus suavolentum incensorem, Spiritus sancti in coelestibus, et in animabus nostris fragrantiam suavitatis declarat: Pontifex, qui in istâ veras gratias distribuit, est typus magni Pontificis, unde rivus immortalitatis, Spiritus sanctus¹, vitam et immortalitatem hominibus distribuit: Ministrorum autem chori in istâ distincti, caelestium Hierarchiarum ad varios pertinentium

և զպաշտօն նշանակաբար ունին զօրութիւնս : Իսկ տօնք ցնծութեան որ 'ի սմա՝ առհաւատչեայ յուսացեալ ուրախութեան զնձ տեսողացն , և յերկնայինս գեղապարուծէ և խնդութէ տայ զտարացոյց՝ ըստ գրեցելունս , թէ « Ուրախուի յաւիտենից 'ի վերայ գլխոց նոցա » : Ուստի ունիմք իմանալ , թէ արդարև երկնից երկինք և սրբութիւնք սրբոց 'ի ցոյցս իմանի աստի :

Սա է դրախտ անձատունկ անմտանելի չարաց . զի 'ի նմանէ օձիւն արտաքս անկաք , և Վճիւ 'ի սմա մտանեմք . և վասն զի դրախտն կենդանեաց զմեղօք մեռեալսն ոչ ընդունի . նոյնպէս և յայտ եկեղեցւոյ արտաքս որոշին ամպարիշտք և մեղաւորք : Յայնմ դրախտի ծառ կենաց , յորմէ արգելաւ նախաստեղծն : Իսկ աստ խաչն լուսոյ փոխանակ նորա 'ի նոյն տնկադործէ կանգնեալ արմատացաւ , և ծաղկեցաւ կենսաբեր արեամբն նորուն , յորմէ միշտ կ[թեն] որ 'ի տիեզերս հաւատացեալք՝ զպտուղն կենաց : Ընդ ազբերն եղեմաբուղիս ուղղանէ զվայելչաւայր բուրաստանն , և անտի 'ի չորս բաժանի առաջս . իսկ աստ Բանն ճշմարտութե բղխեալն 'ի Հօրէ աղբերաբար՝ զաւետարանին հօսէ գնացս ընդ չորեքծագեան տիեզերս , և մկրտութբն մաքրէ և նորոգէ զմարդիկ 'ի կեանս արդարութե :

Յայնմ դրախտի ազամ ստեղծաւ պատկեր նայ . և աստ մարդն յեկեղեցւոջ ծննդեամբ աւազանին լինի օրդի նայ : Ընդ փայտ գիտութե բարւոյ և չարի . և աստ խաչիւն ծանեաք զճշմարիտ բարին զնձ , և խոյս տուաք 'ի պատրողաբար ծառայեցուցչացն . որպէս և ինքն փրկինն հրամայեաց . « Յորժամ բարձրացուցանիցէք զօրդի մարդոյ , յայնժամ գիտասցիք՝ թէ ես եմ » : Ընդ ծառք տերևախիտք , ծաղկազարդք . և աստ դասք առաքելոց և մարգարէից լուսաբեր իմաստութեամբ և ծաղկազարդ առաքինութեամբ զլըրորդութե հաւատ ուսուցանեն վայելչաճաղիկ

1 Isai. 35. 10.

2 A primo scilicet paradiso.

3 Ut poenitentes et catechumeni qui primis Ecclesiae saeculis

ejiciebantur.

4 Conferantur haec cum praedictis. Sic etiam in Armeniorum breviario dicitur Verbum divinum

choros variaque implentium ministeria symbolice virtutem praeseferebant. Laetitiae vero festivitates, quae in istâ (*celebrantur*), arrhabo sunt optatae illorum, qui Deum vident, laetitiae, ac choreas in caelestibus agendas et gaudium designant, juxta scriptum: *Laetitia sempiterna super caput eorum* ¹. Unde colligere est, quod revera caeli caelorum, et Sancta Sanctorum speciatim haec intelligitur.

Ista est paradisos a Deo plantatus, in quem nequeunt ingredi mala: ab illo namque ² foras per serpentem ejecti sumus, et in hunc per Christum ingredimur. Quoniam autem viventium paradisos haudquam recipit mortuos peccatis; similiter et ex istâ Ecclesiâ foras ejiciuntur improbi et peccatores ³. In illo paradiso arbor vitae, qui Protoplasto fuerat vitatus; hîc autem pro illo Crux lucis ab eodem plantatore erecta radicem misit, ejusque vivifico sanguine floruit; ex qua semper, qui in mundo sunt, fideles fructum vitae colligunt. Ibi fons ex Eden scaturiens irrigat venusti spatii viretum, indeque in quatuor progressus dividitur: hîc autem veritatis Verbum cœn fons ex Patre profluens ⁴ Evangelii diffluit gressus ad quatuor orbis extremitates, atque homines in vitam justitiae purgat per baptismum ac renovat.

In illo paradiso Adam formatus est imago Dei; hîc autem homo in Ecclesiâ per lavacri regenerationem fit filius Dei. Ibi lignum scientiae boni et mali: hîc verum bonum Deum novimus, atque eos, qui fraudulentè in servitutem nos redigunt, effugimus; quemadmodum et ipse Redemptor praecipit, dicens: *Quum exaltaveritis Filium Hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum* ⁵. Ibi arbores frondibus vestitae, floribusque exornatae: hîc Apostolorum et Prophetarum chori cum luculentâ sapientiâ, et floridâ virtute Trinitatis edocent Fidem per venustorum florum disci-

profluens ex Patre: quem tamen locum ignorantés quidam minime intelligentes volunt legere ex Patre et Filio, quasi de Spiritûs

sancti processione sermo haberetur.

5 Johan. 8. 28.

վարդապետութիւն : Օ՛նա սերրութիցն պարփակէ հրեղէն սուրն . և զսա չոգին սուրբ պարունակէ նշանաւ տէրունականն խաչի : Յայնմ դրախտի պատուիրանն տուաւ գործոյ և պահպանութիւն . զնոյն և աստ պատուէր առաք՝ ստանալ զօրէնս չոգւոյն , և անսխալ պահել :

Յառաջինն Ղաւմայ շինեցաւ ՚ի կողինցն կին , և տուաւ նմա յօգնականութի . իսկ յերկրորդն Ղաւմայ կողինցն , յորմէ ել արիւն և ջուր , շինեցաւ եկեղեցի : Օ՛ր և առաքեալ համեմատէ՝ ասելով . « խորհուրդս այս մեծ է , բայց ես ասեմ ՚ի Վ՛ս և յեկեղեցի » :

Խորհրդածի եկեղեցի և նոյեան տապանին . զի որպէս յերիս որոշմունս հրամայեցաւ կազմած տապանին՝ ներքնատուն և միջնատուն և վերնաձեղուն . նոյնպէս և եկեղեցի երիս ունի յարկաց պատրաստութիւն , զարտաքինն գաւիթ , և զտաճարն , և զսրբութեն խորան : Մեզ բազմահոյլ կենդանիքն մտեալ ապրեցան ՚ի ջրհեղեղին պատուհասից : Այլ աստ բազմութիւնք հաւատացելոց ՚ի շնահեղձոյց մեղացն ծովէ վերաբերող առաքինութիւն առ երկինս թուցեալ ապրեցան ՚ի սահանասոյց հեղձմանէ : Յայնմ տապանէ արձակեալքն կենդանիք , նովիմք վարեցան ըստ բընուէն ախորժից , որպէս և մտին . իսկ աստի գաղանաւ բարոյքն արձակեալք զգօնացան յիմաստս հոգևոր որդիութեան : Մտի արձակեալ զագուան՝ այլ ոչ ևս յաւել դառնալ . և աստ արձակեաց Վ՛ս զսեացեալն սատանայ յեկեղեցւոյ իւրմէ , և ՚ի լոյս էած զսեացեալն մեղօք : Այն ագուան ընկղմեցաւ ՚ի ջուր անդր . և սատանայ ընկղմեալ ՚ի հոգիս մեղաւորաց բունէ , որ ՚ի տղմի հոսանուտ կենացս թաւալին : Այլ դուռն ՚ի կողմանէ սորա առաքեալք և մարդարէք , ընդ որ փոխանակ աղանուոյ շղաբեր հրեշտակի՝ չոգին սբ մտանելով ոչ սակաւս ՚ի տապանէն հանէ , այլ զբոլոր տիեզերս յերկրէ յերկինս հանէ : Ի ցամաքեւ ջրոյն՝ մատոյց Վոյ պատարագ Մստուծոյ . և ՚ի ցամաքեւ մեղացն ՚ի մէնջ՝ լինիմք սեղան Մստու-

plinam. Illum igneus Seraphim gladius circumcludit; istum dominicae Crucis signo circumscribit Spiritus sanctus. In illo paradiso praeceptum operandi ac custodiendi datum fuit; idem hinc quoque mandatum accepimus, ut Spiritus legem adipiscamur, eamque infallibiliter observemus.

Ex primi Adami costâ aedificata est mulier, eique data fuit in adiutorium: ex secundi autem Adae latere, unde exiit sanguis et aqua, aedificata est Ecclesia; quod et Apostolus confert, dicens: *Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesiâ*¹.

Mystice consideratur Ecclesia et per arcam Noë: sicut enim trium sectionum praecepta fuerat Arcae constructio, deorsum, coenacula, et tristega; similiter et Ecclesia triplicem habet tectorum distributionem, externum videlicet atrium, templum, et Sanctitatis tabernaculum. Illuc multorum, quae ingressa erant, animantium agmina a diluvii suppliciis servata sunt: hinc autem fidelium populi per virtutem ad superna perducentem ex suffocante peccatorum mari in caelum advolantes erepti sunt a submergentium cataractarum suffocatione. Dimissa ex illâ arcâ animantia iisdem usa sunt pro uniuscujusvis naturâ affectionibus, sicut quum intraverant: hinc autem dimissi, qui ferini moris fuerant, ad sententias spiritualis adoptionis Dei resipuerunt. Corvus inde dimissus non amplius reversus est: et hinc nigrescentem Satanam dimisit Christus ab Ecclesiâ suâ, et eos qui pro peccatis nigrescebant, ad lucem reduxit. Corvus ille immersus est in ipsis aquis, et Satanas immersus nidificat in animabus peccatorum qui in luto labentis vitae volutantur. Ostium autem ex latere hujus (*sunt*) Apostoli, et Prophetæ, per quod pro columbâ frondiferâ nuntiâ Spiritus sanctus ingrediens, haud paucos ex Arcâ educit, sed universum orbem de terrâ pertrahit ad caelum. Arescente aquâ,

¹ Ephes. 6. 32.

ծոյ, և 'ի սուրբ մտաց պատարագ ընդունելի մատուցանեմք ան :

Եւ սա և աշտարակ իմանալի : Վրանգի այն ամբար տակ 'ի հպարտից և յապարասանից շինեցաւ, վասն որոյ և վաղվաղակի կործանեցաւ . որոց և 'ի բաժանել լեզուացն՝ չար համաձայնութիւն խափանեցաւ : Իսկ աստ զցրուեալսն յաշտարակէն զազգս 'ի հողերու համաձայնութիւնն էած տէր մեր, և շինեաց 'ի մարմին իւր աշտարակ հզօր հաստահեղոյս վիմօք զկաթողիկէ՝ սք 'ի վերայ առաքելադաւան հաւատոյ անսասանելի հաստատութիւն . զոր ոչ հողմք սատանայ ահանք, և ոչ անձրեք յորդախաղաց ուղիւից բռնութեան կարացին փլուցանել . այլ և բարձրացեալ խորհուրդ սորա գերագոյն երկնայնոյն ամբարձաւ կաւ մարի : Եւ այն աշտարակ 'ի տիտանեանն Վեղայ շինեցաւ և սա բարձրացեալ խորհրդով յածն Վանէ : Եւ այն աշտարակ զմի լեզուն 'ի բազումս բաժանեաց, և զչար միաբանութիւն յաւիտենից քակեաց 'ի միմեանց . և այս աշտարակ զքակեալսն և զանջատեալսն ած 'ի մի, համաշունչ և միախորհուրդս զամենեւեան առնելով 'ի մի յոյս կոչմանն Վշի : Յայնմ աշտարակի յեօթանասուն և երկու լեզուս զազգս նահապետացն բաժանեաց . իսկ յայս աշտարակ եօթանասուն և երկու առաքելքն հաւաքեցին զհանրական տիեզերս, և ծննդեամբ սրբոյ աւազանին արարին որդիս լուսոյ և տուրնջեան :

Համաբատակի այս սրբարանի խորհուրդ և ընդ խորանին Ղբրաամն, յորում տաղաւարեաց նձ երկու հրեշտակօքն . վասն զի 'ի սմա բնակէ խորհրդական Արորդուին . որպէս ասաց մարգարէիւն : «Վ սմա բնակեցայց, զի հաճեցայ ընդ սա» : Եւ յառաջքան զհամաշխարհական ուրախութիւն եկեղեցւոյ 'ի մաշկեայ խորանին ընդունել զտէրն և զարարին ամենեցուն . և աստ կատարելապէս միացաւ ընդ մանկունս եկեղեցւոյ . ըստ այնմ, թէ «Վնացից 'ի նոսա, և բնա

obtulit Noë sacrificium Deo; et arescentibus peccatis in nobis, efficimur altare Dei, et ex mundâ mente acceptabilem hostiam Deo offerimus.

Est ista turris quoque intelligibilis. Nam turris illa a superbis, et arrogantibus condita est, ideoque confestim corrui; quorum etiam improba concordia per linguarum divisionem evacuata est. Hic autem dispersas de turri gentes in spiritualem concordiam adduxit Dominus noster, atque in corpus suum aedificavit solidis lapidibus turrim fortem, Catholicam sanctam super Apostolicae professionis fidem firmitate inconcussâ; quam nec diabolici venti, neque validae redundantium torrentum pluviae evertere potuerunt. Immo excelsum istius mysterium est caelesti arco valde excelsius. Turris illa a Titaneo Belo extracta est; ista vero sublimiori mysterio a Verbo Divino. Turris illa unam linguam in plurimas divisit, et pessimam concordiam in aeternum dissolvit: turris ista destructos sejunctosque adduxit in unum, unanimes et consentientes cunctos reddens in unâ spe vocationis Christi. In illâ turri in septuaginta duas linguas familiae Patriarcharum sunt divisae: in hac vero turri Septuaginta duo Apostoli universum terrarum orbem collegerunt, et per sancti lavacri regenerationem eos fecerunt lucis, et dei filios.

Hujusce Sanctuarii mysterium conformatur quoque tabernaculo Abrahae, in quo cum duobus Angelis commoratus est Deus: in isto enim mystica Trinitas inhabitat; quemadmodum per Prophetam dixit: *In hoc habitabo, quia complacui in eo*¹. Ibi ante universalem Ecclesiae laetitiam in pelliceo tabernaculo exceptus fuit universorum Dominus ac Creator: et hîc perfecte cum Ecclesiae pueris copulatus est, juxta illud: *Ambulabo inter eos, et habitabo in illis*²,

² Corinth. 6. 16.

կեցայց 'ի նոսա», . և այլն : Յայնմ խորանի զպարզեալ
կան զաւակն խոստացաւ անձ Մբրաամն . և աստ
նոյն ինքն Վս զաւակն օրհնութե պարզես մեծա-
մեծս բաշխէ հաւատոց որդւոցն Մբրաամն : Մնդ
նահապետն միաճնաւն իւրով պատարագաւ յառա-
ջեաց գրաւեաց զանձ 'ի պարտս սիրով իւրով . ընդ
որում ետ շայրն երկնաւոր զմիաճինն իւր պատարագ
կենդանի զգաունն անարատ՝ որ եբարձ զմեղս աշ-
խարհի , սիրով միացուցեալ զամենեսեան ընդ ին-
քեան :

Խորհրդածի սա և լեառն սինէական . յորում
փոխանակ փառացն միգապատ և հրատեսիլ երև-
մանցն , և պակուցանող ձայնիցն փողոց և որոտմանց
'ի լսելիս ժողովրդոցն , նոյն ինքն անպարագրելի
Բանն Տօր զփայլատակող ճառագայթս անձութեն
ամպով մարմնոյն թաքուցեալ՝ կենսաբեր աւետարաւ
նին փողով զտիեզերս հրաւիրեաց յորդեգրուի Տօր :
Մնդ երեւքն Ս ովսեսի լուսաւորեցաւ , յոր ոչ կարէին
հայել որդիքն իւրայելի . իսկ աստ բացաւ երեսօք
զփառս ան իբրև ընդ հայելի տեսեալք՝ անատես
ամենեքեան վերագրիմք : Մնդ պատգամք անագիծք
'ի տախտակս քարեղէնս տուեալ եղև նոցա 'ի ձեռն
Ս ովսեսի . և աստ աւետարանն փրկութե ինքնախօ-
սութե Որդւոյն այ՝ լուսաւորէ զամենայն մարդ զե-
կեան յաշխարհ :

'Ի նախտակ օրինակի այսր քաւարանի կազմեցաւ
հրամանաւ այ խորանն վկայութե 'ի Բեսելիելէ , և
կանգնեցաւ 'ի Ս ովսեսի . և յետոյ տաճարն հրա-
շաղան 'ի Սողոմոնէ . մին զփոփոխելի կարգ օրինա-
ւորացն նշանակէր , և միւսն զհաստատուն խորհուրդ
այսր սրբարանի զեկուցանէր : Սակայն 'ի նոսա մար-
մնոյ մաքրութիք կատարէին առօրեայ լուացմամբք
և պատարագօք : Իսկ աստ հոգւոր սրբութի և մա-
քրութի մկրտութեամբ աւազանին , և խորհրդական
ճաշակմամբ տէրունական մարմնոյն : Մնդ արիւն
անասնոց սրսկեալ 'ի վերայ ժողովրդեան . և աստ
արիւնն տէրունական հեղու 'ի փրկութի աշխարհի :

et caetera. In illo tabernaculo Deus repromissionis semen Abrahae promisit; hîc autem ipse benedictionis semen Christus dona magna filiis fidei Abrahae distribuit. Ibi magnus Patriarcha per unigeniti sui sacrificium Deum charitate suâ praeoccupavit ad debitum; juxta quod Pater caelestis dedit Unigenitum suum sacrificium vivum, Agnum immaculatum, qui tollit peccata mundi, cunctos sibi in charitate jungens.

Mystice est ista mons quoque Sina, ubi pro nebulosae igneaeque apparitionis gloriâ, et pro formidabili tubarum ac tonitruum sonitu, quem populus audivit, ipsummet incircumscripsum Patris Verbum fulgidos Divinitatis radios sub carnis nube occultans, per vivifici Evangelii tubam in adoptionem Patris orbem terrarum invitavit. Ibi illuminata fuit Moysis facies, in quam respicere non poterant filii Israël: hîc autem revelatâ facie gloriam Dei, tamquam per speculum videntes, omnes Deum aspicientes fimus. Ibi dem oracula divinitus in lapideis tabulis delineata illis per Moysen data sunt: hîc vero salutis Evangelium per ipsiusmet Filii Dei locutionem *illuminat omnem hominem venientem in mundum* ¹.

Ad commonstrandum exemplum hujusce propitiatorii, Deo praecipiente, aedificatum fuit a Beseleel tabernaculum testimonii atque a Moyse erectum; deinde admirabile templum a Salomone: quorum unum mutabilem legalium ordinem designabat, aliud autem firmam hujus sanctuarii profunditatem indicabat. Verum in illis corporis purificationes peragebantur per quotidianas lotiones sacrificiaque: hîc autem spiritualis sanctificatio, et purificatio (*fit*) per lavacri baptismum, et per mysticam dominici corporis degustationem. Ibi animalium sanguis super populum aspersus; hîc dominicus sanguis funditur in

¹ Johan. 1. 9.

Յառաջինսն գառն զգալի զենեալ, և 'ի սմա գառն հոգևորական վասն կենաց աշխարհի պատարագեալ:

Ընդ մանանայ յերկնից տուեալ նոցա 'ի կերակուր, և աստ հաց կենաց Վ՛ստ իջեալ յերկնէ՝ կեանս տայ աշխարհի: Ընդ ջուր 'ի վիմէն բղխեալ յարբումն ծարաւեաց. և աստ ջուր կենդանարար 'ի կողիցն Վ՛ստի 'ի զմայլումն հաւատացելոց: 'Ի նոսա թլփատուածի մարմնոյ. և աստ թլփատուածի սրտի՝ 'ի մերկանալ զանգամս մարմնոյ թլփատուքն Վ՛ստի: Ընդ պատարագք և զոհք յանասնոց. և աստ անձինք մաքրեալք սուրբք և հաճոյք նյ: 'Ի նոսա աւազան ջուրց առ 'ի մարմնոյ լուացումն. և աստ աւազան հոգևոր ջրոյ 'ի մաքրութի հոգւոյ և մարմնոյ: Ընդ ցուպ քահանայապետին պողաբերեալ կաղին արքայաւան, և աստ խաչն լուսոյ պողաբերեաց զՎ՛ստ: Ընդ տախտակ դատաստանի ճշմարտութե և յայտնուե. և աստ աւետարանն քարոզեալ արքայութե:

Ընդ պճղնաւոր զգենլով ունէր քահանայապետն առ ստորոտոյն զանգալս, և խոյր 'ի վերայ գլխոյ, և վակաս չորեքկարգեան ակամբքն՝ խառնեալ ոսկւով շղթայաձևիւք ընդ միմեանս: Իսկ յեկեղեցի նշանակելով զՎ՛ստ՝ զգեցեալ մեզ հաւատովք՝ սիրով և սրբութեք: Իսկ զանգալքն. զպայծառ քարոզութեն որ 'ի մեզ ծաւալումն բացայայտէ. և խոյրն զչնորհս հոգւոյն զեկուցանէ: Վանդի զպճղնաւորն զգենլով Վ՛հարովնի՝ զմարմնանալ Վանին նշանակէր, զորքնիւթեայ բնութիս զարդարեալ շքեղաշուք արդարութեք: Կապուտական զերկնաւորն եցոյց առաքինութի. և կարմրոյն մանուածոյ զանապական արեանն կցորդութի, որով հաւասարեաց մեզ արեան և մարմնոյ: Եւ բեհեզոյն սպիտակաւ զածուութեանն ընդ բնութիս մեր խառնումն. և ծիրանեան զծածկեալ խորհուրդանձառելի տնօրէնութե: Եւ չորեքկարգեան ակունքն երկոտասան 'ի լանջս քահանայապետին՝ երկոտասան առաքելոյն համաբատակին. զի սիրտ և կամք եղեն Վ՛ստի, և 'ի չորս առաջս բաժանեցին զաւետարանն 'ի չորեքծագեան տիեզերս:

salutem mundi. In priscis illis sensibilis agnus immolatus; in hac agnus spiritualis pro mundi vitâ sacrificatus.

Ibi manna de caelo pluit illis in cibum; hîc autem panis vitae Christus de caelo descendens vitam praestat mundo. Ibi aqua de petrâ scaturiens in potum sitientium; hîc aqua vivificans de Christi latere in fidelium fruitionem. In illis circumcisio corporis; hîc circumcisio cordis ad denudanda per Christi circumcisionem corporis membra. Ibi sacrificia, et animalium hostiae; hîc animae mundaе, sanctae, et Deo gratae. In illis piscina aquarum ad corporis ablutio-nem; hîc autem spiritualis aquae lavacrum in purificationem animae, et corporis. Ibi Pontificis virga nucem regiam fructificans: hîc autem Crux lucis fructificavit Christum. Ibi rationale veritatis, et revelationis; hîc vero praedicatum regni Evangelium.

Ibi Pontifex talari veste indutus cum tintinnabulis ad oram, et tiarâ in capite, et humerali gemmis quadruplici ordine cum auro ad catenae formam intertextis. In Ecclesiâ vero designat nos Christum induisse per fidem et charitatem et sanctitatem. Tintinnabula ostendunt clarae inter nos praedicationis propagationem; tiara demum significat Spiritûs gratiam. Quod enim Aaron talem tunicam indueret, id Verbi significabat Incarnationem per venustam gloriosamque justitiam adornantis naturam nostram quatuor constantem elementis. Per caeruleum, caelestem indicavit virtutem, et per coccineum bis tinctum, incorrupti sanguinis participationem, qua nobiscum communicavit sanguini, et corpori: per byssum autem candidum, Divinitatis cum naturâ nostrâ admixtionem: et per purpureum, absconditum ineffabilis humilitatis mysterium. Duodecim porro quatuor ordinum gemmae in pectore Pontificis Duodecim Apostolos praefigurant; quoniam Christi cor, et voluntas fuere, et in quatuor profluvia diviserunt Evangelium per quatuor orbis extremitates.

Ս անս որոյ՝ այսոցիկ բիւրապատիկ բարեաց աղբիւր խորհրդածի սուրբ եկեղեցի . և մեզ ոչ միայն այժմուս , այլ և ՚ի հանդերձեալն յաւիտեանի լինելոց է տեղի ապաւինուէ , սկզբնաւորեալ ՚ի կանխութեանէ լինելութիւն արարածոց յանսկիզբն արարողէն , որ նա ինքն է սկիզբն և կատարած հաստատութեան եկեղեցւոյ , և առ միմեանս միաւորութիւն օրինակացն և ճշմարտութեան ըստ պատեհաբար համեմատութեան :

Ալ այժմ իրաւացի է առնուլ փոխանցաբար , և համաքատակել զսա հանդերձելումն իմանալի խորհրդով . քանզի որպէս օրինակքն առաջինք աւարտեցան յայս ճշմարտութեան հասումն , նոյնպէս և սա զհանդերձելոյն ունի նկատումն : Ալ նախ այս՝ զի դիր շինուածոյ սորա հանդէպ է արեւելից . վասն զի յարեւելից անկալուք եմք զալստեան երկնաւորն արքայի և փեսայի . և դարձեալ դէմ՝ յանդիման է սա դրախտին որ յարեւելս՝ որպէս բնակիչս նմա զորդիան իւր սնուցանելով , որք խաչակցուքն Վճի ըստ աւազակին բարեբարոյի խղելոց են զբոցեղէն սրոյն անցս , և ընդ հովանեաւ տաւաղին անմահական տնկոցն . իսկ լուսանցոյցն յարեւելս զմուտ իմանալի լուսոյն յաշխարհիս և ծագումն ըստ արեգականն զարդարսն նշանակէ : Իսկ ՚ի կողմանէ՝ զմտացն խորհրդածեղն ՚ի խոնարհ ձեւացուցանէ , և զի կողմնակիքն մեր՝ որ են աջեայք և ահեկեայք , լուսաւորք են առաքինութիւն : Ալ որ յարեւմուտսն է , նկատէ զլոյսն՝ որ յարեւելից մտանէ մինչև յարեւմուտս : Ալ ձեն զի քառակողմանի է՝ հրաւիրակ է չորից անկեանց տիեզերաց ՚ի մի յոյս կոչման միով հոգւով ՚ի Վճ միացեալ միոյ նոյ ընծայել զերկրպագութի :

Իսկ ազգարարն ժամահար՝ նախ ՚ի փառատրութիւն նոյ է բոլորից հրաւիրակ . և դարձեալ զհրեշտակական փողոյն հնչումն նշանակէ , զայն՝ որ զարթու

1 Subintelligitur vitae.

2 Ad Verb. transitus lucis.

3 Subintelligitur fenestra.

Quapropter horum innumerabilium bonorum fons consideratur sancta Ecclesia; atque nobis non solum in praesenti, verum et in futuro saeculo futura est asyli locus, incipiens ex principio existantiae creaturarum a Creatore principii nescio; quippe ipse est principium, et finis firmitatis Ecclesiae, atque exemplorum veritatisque ad invicem unionis, juxta congruam analogiam.

Nunc porro aequum est eam sumere allegorice, eamque per intellectuale mysterium futurae¹ configurare: sicut enim praecedentia exempla ad istius veritatis intelligentiam completa sunt, ita ista quoque ad futura refertur. Imprimis itaque situs aedificationis istius respicit ad Orientem; quia caelestis regis ac sponsi adventum ex Oriente expectamus. Ista praeterea est contra Paradisum, qui est in Oriente, tamquam illius incolas instruens filios suos, qui per participationem crucis Christi, ad boni latronis exemplum dissecturi sunt flammei gladii aditum, et sub immortalium plantarum umbrâ requiescunt. Porro fenestra² ex parte Orientis significat ingressum intelligibilis luminis in mundum, justorumque solis instar splendorem: ad latus autem³ designat humilem quodammodo mentis contemplationem; ea enim, quae nobis ad dexteram et ad sinistram manent, lucida sunt per virtutem: quae autem ad Occasum est (*fenestra*), intuetur lumen, quod ab ortu usque ad occasum ingreditur. Forma autem quadrangularis invitat quatuor orbis angulos, ut per unam vocationis spem uno Spiritu in Christo copulati uni Deo adorationem exhibeant.

Instrumentum⁴ vero, quod pulsatur ut ad Officium populus advocetur, imprimis invitat ad glorificandum universorum Deum: item et Angelicae tu-

4 Crepitaculum scilicet, vel Campana.

ցանկ 'ի մահահանգիստ քնոյն զտիեզերս, և ընդ առաջ գալստեան երկնաւորն հրաւիրէ թագաւորի :

Իսկ վարադուրին անջրպետութի զառաջին երկնից ցուցանէ որոշումն , ուր միայնակ Արրորդութիւն ասի բնակիլ յերկինս երկնից . և այն ևս՝ անջրպետ որ ընդ մէջ մեր և անմարմին էութեցն կայ :

Եւ տաճարն ժողովեաղ հաւատացելոց՝ զհաւասարութի մեր ընդ հրեշտակս զեկուցանէ , յորժամ կամք ամենեքեան առաջի բեմին Վհի : Եւ արտաքոյքն եկեղեցւոյն ժողովեաղ է յանցաւորաց , որք կան արտաքոյ , տեսանեն և լսեն զպատիւ արժանաւորացն :

Իսկ զպատերացն լուցմունք՝ զլուսաւոր վարս և զողորմածութիւն իմաստնոցն կուսանացն բացայայտէ . նաև զերկնից լուսաւորացն բերէ նմանութիւն՝ զարեգական և զլուսնի և զաստեղաց : Եւ հանապազորդ վառումն լուսոյն՝ զմշտալոյս պայծառութի արդարոցն ցուցանէ առ 'ի յայ :

Իսկ սեղանն սրբութե զմիասնականութի 'սբ Արրորդութեն խորհրդածէ . և ծածկեալ զգետտիւք պատեհագունիւք՝ զծածկեալ խորհուրդ անութեն տայ իմանալ : Եւ պսակն պարապնդեալ զզուգական պատիւ Արրորդութեն 'ի մի բերեալ փառաւորութի՝ ըստ օրհնութե սրբոց սերովբէիցն . վասն զի 'ի մարմնանալն Որդւոյ յայտնեցաւ խորհուրդ Արրորդութեն : Եւ նուիրանոցքն արծաթիւք՝ յստակ և մաքուր բանն է հաւատոյ , զոր նուիրեմք 'ի սպաս պաշտաման ուղիղ դաւանմամբ այ . ըստ այնմ , թէ "Րանք տն ընտիր և փորձք են" : Իսկ խորհրդանոցքն յաջմէ և յահեկէ ցուցանեն զպատրաստութի սպասուց եկեղեցւոյ՝ անպակաս ունել զտուրս ողորմութե առ աղքատս : Եւ պատարագին մասն անպակաս մնալ 'ի խորանին , այս է՝ ոչ լինել դատարկ 'ի հաշտարար

1 Haec et in Ozniensis nostri fragmentis fere iisdem verbis reperiuntur, ut videre est pag. 239.

quod magis magisque suadet, Johannem nostrum esse istius quoque Sermonis Auctorem.

bae sonitum designat excitans orbem a somno requiei mortis, atque in occursum adventus caelestis regis convocans ¹.

Veli autem divisio demonstrat primi caeli sejunctionem, ubi sola Trinitas dicitur habitare in caelis caelorum; atque spatium illud, quod nos inter incorporeasque substantias extat.

Templum praeterea congregatorum populorum nostram denotat cum Angelis communicationem, quum stabimus omnes ante tribunal Christi. Externum autem Ecclesiae spatium locus est collectionis delinquentium, qui foras stantes aspiciunt et audiunt illorum, qui digni sunt, honorem.

Lampadum porro accensio luculentam vitam, et prudentum virginum pietatem declarat; ac caelestium Luminarium solis, et lunae, ac stellarum similitudinem praesefert. Quotidie vero eadem ardent, ut ostendatur perennis, qui ex Deo est, justorum fulgor.

Porro Sanctitatis Altare mystice designat sanctissimae Trinitatis consubstantialitatem; operitur autem illud decenti apparatu, ut absconditum Divinitatis arcanum intelligatur. Corona vero circumornata (*ostendit*) coaequalem Trinitatis honorem in unam redactum glorificationem, juxta sanctorum Seraphim benedictionem: siquidem per Filii incarnationem revelatum est Trinitatis mysterium. Argentea autem oblatoria ² sunt nitida ac munda fidei verba, quae per rectam professionem Deo offerimus in officii ministerio, juxta effatum: *Eloquia Domini electa, et probata sunt* ³. Sacraria ⁴ vero ad dexteram, et ad sinistram, ostendunt paramentorum Ecclesiae observationem indeficienter habere eleemosynae largitionem erga pauperes. Atque Sacrificii partis sine intermis-

² Seu instrumenta illa, super quae oblationes offeruntur.

⁴ Seu loca, ubi sacra asservantur.

³ Psal. 11. 7.

մարմնոյն Վ՛նի՝ եկեղեցւոյն . զի մի՛ ասիցի այն , «Պա-
կասեսցի կերակուր ՚ի տանէ նոյ ձերոյ » :

Իսկ աշտանակն՝ խաչն լուսոյ , և ՚ի վերայ նորա
գունդ վառեալ անութիւնն եօթնարփի շնորհօք :
Եւ խնկանոցն զանձանին բերէ խորհուրդ : Օ ի
որպէս նա լի է հոտով անուշուութե՛ն , նոյնպէս և կոյսն
սուրբ լի էր հոգւով սրբով և զօրով թէ բարձրելոյն :
Իսկ բուրուական զհրեշտակապետին ցուցանէ աւետա-
բանութի՛ն առ Աոյսն՝ սբ . և երեք ամբառնալիքն , զի
վերաբերեալ եղև նա աւետեօք խորհրդական անու-
շահոտ գիտութե՛ն սբ Երրորդութե՛ն՝ և ՚ի մի կատա-
րումն համաբուն տէրութե՛ն : Իսկ բուրումն խնկոցն
հաշտարարութե՛ն , ըստ այնմ զոր ՚ի հնումն Մհարոն
նուէրս մատուցանէր նոյ , զոր այժմ՝ հաշտութի իւ-
րով արեամբն արար Վ՛ն . զոր մատոյց նոյ հօր ՚ի հոտ
անուշից . և դարձեալ զանուշաբուրիչ շնորհս հո-
գւոյն սրբոյ առ մեզ նշանակէ , որպէս յառաքեալսն
՚ի սուրբ Պետտակոստէին , և նոքօք ընդ ամենայն տի-
եզերս . վասն այնորիկ նախ ՚ի բեմն ծխեն , զի նախ
՚ի հօրէ ելանէ հոգին սուրբ , և ապա դայ յառաջ
նորդն , և ապա յայլն . ըստ այնմ , թէ «Որպէս իւղն
որ իջանէ ՚ի գլուխ և ՚ի մորուսն Մհարովնի » :

Իսկ աւազանն հաստատեալ՝ մայր է որդէգրութե՛ն
հոգւոր ծննդոց , որ ՚ի ջրոյ և ՚ի հոգւոյ վերստին
ծնեալ լինին որդիք նոյ . և արեանն Վ՛նի հաղոր-
դեալք՝ ժառանգակից նմին եղիցին , և բնակարան
հոգւոյ նորա սրբոյ :

Եւ զի նախ ՚ի խորհրդանոցն հանգուցանեն զխոր-
հուրդն , վասն զի նախ ՚ի ծածուկ եկն առ մեզ Վ՛ն ,
և յորովայնի կուտին հանգեալ . և ապա յայտնա-

1 Ad temporalem processionem
id spectat : sin autem de aeternâ
accipere velis , accipe eo modo ,
quo S. August. dixit , *principali-*

ter ex Patre procedit : nam etsi ex
Filioque procedat , Pater tamen est
processionum fons , atque origo .

2 Seu ad digniorem ex clero .

sione permansio in tabernaculo, demonstrat, Ecclesiam nequaquam carere propitio Corpore Christi; ne forte dicatur illud: *Defecit cibus de domo Dei vestri.*

Candelabrum autem, Crux lucis, et super eam ardens globus (*est*) Divinitas, septiformi gratiâ. Thuris vero phiala Deiparae praesefert mysterium: sicut enim illa plena est odore suavitatis, ita et sancta Virgo plena erat Spiritu sancto, et virtute Altissimi. Thuribulum autem commonstrat Archangeli annuntiationem ad Virginem sanctam: atque tres catenulae (*habentur*) ad illud elevandum, quia per annuntiationem elevata est ista ad mysticam ac suaviolentem sanctae Trinitatis cognitionem, atque ad unam consubstantialis Domini perfectionem. Olfactus vero thuris reconciliationis (*est*) juxta illud, quod olim Aaron hostiam Deo offerebat; quam modo reconciliationem peregit Christus in suo sanguine oblato Deo Patri in odorem suavitatis. Item suaviolentem erga nos Spiritûs sancti gratiam significat; sicut super Apostolis in sanctâ Pentecoste, et per illos super universam terram. Idcirco prius ad Sacellum thus adolet (*Celebrans*), quia primum ex Patre provenit Spiritus sanctus¹; deinde venit ad Praepositum², postea ad caeteros, juxta effatum illud: *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron*³.

Firmatum autem Baptisterium est mater adoptionis eorum, qui spiritualiter nascuntur, qui regenerati ex aquâ et Spiritu, filii Dei efficiuntur, atque Christi sanguini communicantes illius cohaeredes fiunt, ac Spiritûs sancti habitaculum.

Prius in Offertorii loco⁴ ponunt mysterium⁵; quia prius occulte venit ad nos Christus, et in utero Virginis requievit; et deinde palam super Crucis altare

³ Psal. 132. 2.

⁴ Iste Offertorii locus respondet quodammodo Latinorum A-baco, super quam in Missâ sole-

mnî calix et caetera pro sacrificio parantur.

⁵ Sive mystici Sacramenti materiam.

պէս 'ի սեղան խաչին եղև բերեալ : Ասև 'ի հանդերձելումն երևմանն՝ յայտնապէս ցուցանի երկնաւորաց և երկրաւորաց :

Եւ քոցացն հարումն զօրինակ ունի սրբոց սերովբէիցն, զոր Վանիէլ եցոյց, « Հազարք հազարաց պաշտէին զնա » : Եսկ նստել քահանայապետին յաթոռ բեմին՝ զնստելն յաթոռ փառաց ահաւոր բեմին երկնաւորն քահանայապետի նշանակէ 'ի միւսանդամ գալստեանն : Եւ սեղանոյն բացումն՝ զյայտնապէս երևումն անուշակէն ամենայն արարածոց բացաբարողէ, յորժամ ցուցանէ զինքն արժանաւորաց իւրոց . ըստ այնմ, թէ « Տեսանելոց եմք զնա՝ որպէս և էն », Եւ համբուրելն զսեղանն՝ զանձարելոցն տայ զտարացոյց, որք վստահութիւն հաւատոց և սրբութեամբ հաղորդին նմա :

Եսկ ժամակարգութիւն որ 'ի սմա, ոչ վայրապար, այլ մեծ իմաստութիւն և ծածկեալ խորհրդով . որպէս յաւուր միաշարքութոյն նախ մաքրելն զեկեղեցին . վան զի յառաջ սրբեցաւ աշխարհս, և ապա 'ի սրբբեալն բաշխեցաւ Վրս, ըստ իւրում բանին՝ լուցանել ճրագ, և տանն աւել ածել :

Եսկ մտանելով մեր 'ի սմա խաչանիչ կնքելով զդէմն երկրպագութիւն յարևելս՝ Միածինն սկսանելով, զվերանալն տպաւորէ խաչազգեստիցն 'ի հանդիպումն ան յօդս ցնծութիւն երկրպագել՝ զմիածին ան ընդամայս երկնից նշանաւ խաչին եկեալ տեսանելով :

Եւ ապա երգս առեալ երկդասիւքն համախմբեալ ընդ վերինսն, զՏէր թագաւորեաց, վայելում թիւն զգեցաւ . զբոլորից նշանակելով զվերնոց և զներքնոց թագաւորն ան եկեալ տեսանելով, վայելապէս զգեցեալ զփառս հայրենիս . թագաւորեալ և սրբ ընդ նմա :

Յետ որոյ համբարձմամբ աւետարանին գեղասպա

1 Haec flabella quae communiter argentea sunt, vel aurea, super hastam elevata a Diaconis leviter

agitantur; indeque campanulae circumquaque dispositae, sonitum tamquam volucrum alas a-

fuit perductus. In futura quoque revelatione palam se ipsum coelestibus ac terrestribus ostendet.

Flabellorum ¹ vero motio typum praesertim sancto-
rum Seraphim, de quibus Daniel dicit: *Millia mil-
lium ministrabant ei* ². Pontificis sessio in throno Sa-
celli sessionem significat caelestis Pontificis super
gloriae thronum horrendi tribunalis in secundo suo
adventu; quum autem Altare reseratur, manifesta
Divinitatis revelatio universis creaturis aperte prae-
dicatur, quando seipsum dignis se ostendet, juxta il-
lud: *Videbimus eum, sicuti est* ³. Altaris Osculatio
indicat Deo adhaerentes, qui illo per fidei confiden-
tiam, et per sanctitatem communicant.

Officii ⁴ autem horae non sunt in hac inconsulto
statutae, sed magnâ sapientiâ, et abscondito myste-
rio. Item in die Primâ sabbati prius emundatur Ec-
clesia; quoniam antea purificatus est mundus, et
deinde inter sanctificatos distributus fuit Christus,
juxta sui ipsius effatum: *Accendit lucernam, et everrit
domum*.

Porro intransibus nobis hîc, vultum cruce signa-
mus, adorantes ad Orientem, atque *Unigenitum* ⁵ in-
cipimus, ad exprimendam Cruce signatorum eleva-
tionem in occursum Domini in aëra, atque laetifi-
cam adorationem, quum videbimus Unigenitum Deum
in nubibus caeli venientem cum Signo Crucis.

Deinde assumptis canticis uterque chorus unâ si-
mul cum supernis, dicit: *Dominus regnavit, decorem
indutus est*, ad significandum, eos quodammodo vi-
disse omnium superiorum et inferiorum Regem Deum
venientem paternâ gloriâ decenter indutum, cum
eo Sanctis etiam, qui cum ipso sunt, conregnantibus.

Deinde, elevato Evangelio, pulcherrime laetamur

gitantium, proferant. De flabello Grae-
corum videatur eruditissimus Goar.

2 Dan. 7. 10.

3 1. Johan. 3. 2.

4 Seu Liturgiae.

5 Introitum Missae.

րեալ օրհնութիւնք երկից սրբասացութիւնք խաչեցարին , յորոյ վերայ զածորդին տեսանեմք հոգւոյ ակամբ՝ յաթոռ նստեալ բարձու , և 'ի բիւրուց երկրպազեալ դասուց , պսակեալ զխաչեալնս վասն ինքեան :

Եւ զկնի քարոզն համաշխարհական կոչմամբ զգու մարեալնս տպաւորէ յաշխարհաժողով ատեանն բուրր տիեզերաց : Եւ և սաղմոսք և ընթերցուածք մարգարէականք զգատաստանն , որ ըստ գրոց , բացայայտէ . ըստ այնմ , թէ « Եւնեւնոցա դատաստանն ըստ գրոց » . և դարձեալ զի 'ի հանդերձելունն նախ մարգարէքն և առաքեալքն վկայեն քարոզունէն , և ապա թագաւորն վճիռ հատանէ : Իսկ ալելուոն քաջահնչող ձայնիւ զՏրեշտակացն քաղցրաբանունէն օրհնաբանուինն նշանէ : Իսկ մերձ առ նմին աւետարանն՝ կենսաբեր ձայնիւ՝ անխօսութիւնք , զորդեգրութեանն առբերելով պարգևս հրաւիրէ : Յետ որոյ խոստովանութի հաւատոյ յամենայն լեզուաց յանուն տն մերոյ Յիսիսի և այ Տօր և հոգւոյն սրբոյ : Եւ ապա քարոզք և քահանայական աղօթք՝ կոչէ ըզհրաւիրեալնս և զկոչեալնս . և 'ի սմին՝ սրբասացութիւն :

Եւ յետ աղօթիցն 'ի վերայ ամենայնի՝ վայելունն և արբունն անմահական բաժակին , և կենաց հացին , զանդ ուրախուինն նշանակէ թագաւորելոցն 'ի լոյս , յորժամ նոր արբցէ զնա ընդ մեզ յարքայութեան հօրն , յայտնելով և վարդապետելով իւրոց աշակերտացն զանճառելի խորհուրդն , յանկ ելեալ բանին՝ թէ « Եւնդ իս կերիջիք և արբջիք 'ի սեղան իմ յարքայութեն իմում » : Եւ յտքիկ հանդերձելոց բաւրեացն ցոյցք յեկեղեցւոջ :

Եւ այց պարտ է գիտել , թէ ընդէր զեկեղեցի՝ որ յանշունչ քարանց և 'ի փայտից շինեալ է , և զժողովս հաւատացելոց՝ միապէս կոչէ եկեղեցի : Եւ զորպէս զգրախոսն կրկին իմանամք , նոյնպէս և զեկեղեցի կրկին իմասցուք . զի եկեղեցի յերրայեցւոցն

1 Evangelium nempe.

hannes noster iisdem fere verbis.

2 Haec quoque alibi dixerat Jo-

Vid. pag. 233.

per trisagiam Crucifixi benedictionem: super quod ¹ Filium Dei vidimus mentis oculo in sede excelsâ sedentem, atque a millibus centenis millium adoratum ²; item illos etiam, qui propter ipsum crucifixi fuerint, coronatos (*aspicimus*).

Deinde Praeco ³ convocans universum orbem, praefigurat totius orbis terrarum coetus ad universale tribunal congregatos. Item Psalmi, et Lektionen propheticae patefaciunt iudicium, quod secundum scripturas (*faciendum est*); juxta illud: *Facere eis iudicium secundum scripturas*. Praeterea quia in futuro (*iudicio*) prius Prophetæ et Apostoli de praedicatione testificantur, et postea Rex sententiam profert. Porro *Alleluja* sonorâ voce decantatum dulcisonam Angelorum doxologiam designat. Mox autem Evangelium, in quo vivificâ voce Dei locutio (*continetur*), per invitationem confert adoptionis dona. Post istud Fidei professio, ex omni linguâ in nomine Domini nostri Jesu Christi, et Dei Patris, et Spiritûs sancti. Deinde praeconia, et sacerdotales orationes vocant invitatos, et vocatos: atque interim hagiologia ⁴.

Post preces autem super omnia, fruitio, et potatio immortalis calicis, et panis vitae significat supernum gaudium eorum, qui in luce regnant; quum ⁵ bibit illum nobiscum novum in regno Patris, revelans docensque discipulos suos inenarrabile mysterium, impleto eo sermone: *Mecum manducetis, et bibatis de mensâ meâ in regno meo*. Haec sunt in Ecclesiâ futurorum bonorum indicia.

Caeterum scire oportet, curnam Ecclesia, quae ex inanimatis lapidibus lignisque aedificata est, nuncupetur Ecclesia non secus ac fidelium congregatio. Itaque sicut Paradisum dupliciter intelligimus, sic et Ecclesiam dupliciter consideramus. Nam Ecclesia

³ Diaconus scilicet Praeconium decantans; ut alibi diximus.

⁴ Seu Canticum benedictionis.
⁵ Subintelligitur *Christus*.

առ մեզ ժողով թարգմանի, ըստ նմին անուանն կոչի
 և ժողովարանն, զի է շինեալ նա ստուգապէս տուն
 ւնայ՝ յաղագս պատարագելոյ՝ ՚ի նմա Որդւոյն ւնայ, նոյն
 պէս և մարդս տաճար է ւնայ ըստ Պաւղոսի, յաղագս
 սրբութեալ աւազանին և մաքրութեալ վարուց։ Օ ՚ի որ
 պէս յայս անշունչ տաճարիս՝ որ ՚ի քարանց և ՚ի
 փայտից, զամենակարող անունն ւնայ կարգամբ ՚ի վե-
 րայ, և օճանեմբ յանունն ւնայ, և տուն ւնայ անուա-
 նեմբ, զի ստուգապէս ւնայ ՚ի նմա բնակէ. նոյնպէս և
 հաւատացեալք որ յանունն Տօր մկրտին, և օճանին
 իւրով, և յանունն Վճի ւնայ կոչին քրիստոնեայք, որ
 պէս ասէ Մաթեալ։ «Եւ զորս եղ ւնայ յեկեղեցւոյ»
 և այլն։ Եւ զոր զգալի եկեղեցի անուանի՝ առնէ
 ինքեամբ զհացն և զգինին՝ ՚ի ձեռնքահանային մար-
 մին և արիւն Վճի, զնոյն և մարդս եղեալ եկեղե-
 ցի՝ ընդունի ճաշակմամբ։

Օ ՚ի եթէ խորանն և տաճարն ըստ օրինակին փա-
 ռաւորեցաւ, քանի՜ առաւել որ ճշմարտութիս է օրինա-
 կին՝ փառացն ւնայ բնակարան հաւատով իմացեալ լինի։
 Ս ասն որոյ չորից սեանցն կառուցումն՝ զչորից առա-
 քինութեց որ իմեղձ ցուցանէ. և կամարացն միաւորու-
 զսիրոյն շողկապակցէ զառաքինութեն զատուցումն։
 Իսկ երկոտասան քարանցն հիմնացելոց՝ զերկոտասան
 անդամոց նշանակէ բանականաց. և շարայարու-
 զմեծամեծ քարանցն և փոքունց՝ զարանց հաւատացե-
 լոց՝ միանգամայն և զկանանց՝ բարեպաշտութե միա-
 ցելոց. զի ՚ի Վճ Յօ չիք խտիր՝ ոչ արանց և ոչ կա-
 նանց։ Իսկ կապակցութի խճիցն և այլոց նիւթոց՝
 զհաւատացելոց ունի զնշանակ, որ միաւորէ զամե-
 նեսեան ՚ի մի յոյս կոչմանն Վճի։

Իսկ գմբեթաձև խորանարդ բարձրացեալ ՚ի ծայր
 գագաթանն ունելով զծաղկեալ նշան խաչին ծի-
 րաներփնեալ ւնային արեամբն ցուցանէ. որով զման

ex Hebraeo apud nos *Congregatio* interpretatur ^r: eodem nomine vocatur et locus *Congregationis*. Et quemadmodum illa veraciter aedificata est *Domus Dei*, propterea quod in ea *Filius Dei* sacrificatur; similiter et homo est templum *Dei*, juxta *Paulum*, propter lavacri sanctificationem vitaeque puritatem. Et sicut super hoc inanimato templo ex lapidibus lignisque confecto omnipotens *Dei* nomen invocamus, illudque linimus in nomine *Dei*, atque *Domum Dei* appellamus; reapse enim *Deus* habitat in eo; item et fideles in nomine *Patris* baptizantur, et unguuntur oleo, et in nomine *Christi Dei* nominantur *Christiani*; sicut dicit *Apostolus*: *Quosdam quidem posuit Deus in Ecclesiâ* etc., . Quod autem ea, quae sensibilis *Ecclesia* vocatur, reddit per se panem, et vinum per manum *Sacerdotis* corpus et sanguinem *Christi*, idem ipsum homo quoque *Ecclesia* factus suscipit per communionem.

Si enim tabernaculum, et templum in typo glorificata sunt, quanto magis intelligendum erit de gloriae *Dei* habitaculo per fidem ², quod est ipsa typi veritas? Propterea quatuor columnae erectae sunt quatuor virtutum, quae in nobis (*esse debent*), indicia: atque fornicum unio in unum copulat virtutis charitatis distinctionem. Duodecim autem lapidum fundatio designat duodecim rationalium membra; conjunctio vero magnorum lapidum ac parvorum, viros fideles, simul et faeminas, per pietatem unitos: nam in *Christo Jesu* nulla habetur discrepantia non virorum, non mulierum. Lapidum autem colligatio caeterarumque materialium, fidelium symbolum praesert, quatenus omnes copulantur in unâ spe vocationis *Christi*.

Forma vero cupulae adinstar tabernaculi exaltata, in summitate verticis habens florens *Crucis Signum*, se se ostendit purpureo tinctam, divini sanguinis co-

² De homine scilicet per fidem reddito gloriae *Dei* habitaculo.

կունս իւր լուսազարդեալ խաչազգեստ յուղարկէ 'ի վերինն Արուսաղէմ, ցնծալ և պարեւ 'ի խորանն լուսոյ, միշտ զուարճանալ, և վայելել յանմահական ճաշակացն :

Այս է խորհուրդ եկեղեցւոյ, և այսքան 'ի սմա անձային նշանացն խաղացումն: Արդարև «Ո՛ր խօսեսցի զգորուծին տն» և այլն, որ այսքան ձիրս պարգևեաց որդւոց մարդկան: Աւարդ զինչ հատուցանեմք տրիտուր տն այլ մեւոյ, այլ միայն երկիր պագանեւ նմա հոգւով և ճշմարտութե, ասելով ընդ Աւաբելոյ՝ թէ «Շնորհք այ՛ի վերայ անպատում պարգևաց նորա», Աւայսպէս տեղեկացեալ 'ի հոգւոյն սրբոյ զորպիսութի խորհրդոյ շինուածոյ սորա, և զսրբազան 'ի սմա յօրինեալ կարգս, ընդ հրեշտակացն տօնելով զնաւակատիս սորա՝ երկնաւոր առաքինութե 'ի սմա կրօնաւորեսցուք, փառաւորելով զհայր և զԱրդի և զսր հոգին յաւիտեանս . ամէն :

1 'ի տօնապատճառն, զկնի ձայնիցս՝ «կրօնաւորեսցուք 'ի սմա», յարին և այս բանք: «Եւ որպէս 'ի դրախտին այլ մերկ և մաքուր 'ի մեղացն ծածկութից՝ եղիցուք աւազանին նոյ մաքրութե զփն զգեցեալ . 'ի փայտն կենաց մերձեսցուք՝ զանմահականն ճաշակելով զպտուղ. զանմահ փեսային զգալուստ և զխօսակցութի 'ի սմա ըն

կացուք, և փառաւորեսցուք ըզհայր և զորդի և զսր հոգին յաւիտեանս . ամէն», : Զայստիկ չեղաք 'ի կարգին՝ խիթալով, զի մի բառ սովորութե հաւաքածոյ գրեանց տօնապատճառաց՝ գրիչք յիւրեանց պատուաստեալ իցեն զայլ և այլ բանս, որպէս և ուրեք ուրեք կարճեալ :

lore : quo pueros suos luce exornatos cruceque indutos ad supernam Jerusalem dirigit, ut exultent, choreasque ducant in tabernaculo lucis, semperque immortalis degustatione delectentur et oblectentur .

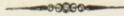
Hoc est Ecclesiae mysterium, tantaque in eâ divinorum signorum processio. Profecto *quis loquetur potentias Domini ?* et caetera; qui filios hominum tot gratis donavit. Quam ergo retribuamus remunerationem Domino Deo nostro ? nisi illum dumtaxat adoremus *in Spiritu, et veritate* ¹, dicentes cum Apostolo: *Gratias Deo super inenarrabilibus donis suis*. Sicque, a Spiritu Sancto edocti tantum aedificii hujus mysterium, ac sacratissimos, qui in eo constituti sunt, ordines, cum Angelis Dedicationem ejusdem celebrantes, caelesti virtute in isto religiose ² conversemur glorificando (*Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum in saecula saeculorum. Amen*).

¹ Johan. 4. 25.

² Hoc loci alius codex haec addit: «Et sicut in paradiso nudi, et immunes a peccati operimentis, per sancti lavacri munditiam simul Christo induti; ad lignum

vitalis accedamus, immortalem gustantes fructum: immortalis sponsi adventum ac desponsationem in hac assequamur, et glorificemus Patrem, et Filium, et sanctum Spiritum in saecula. Amen»

ՅՈՎՏՐԵՆՈՒ ԻՄՇԱՏԱՍԻՐԻ

Մ	ՏԵՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ Ժողովանի	Էջ. 8 .
Ս	աննիս նորին ժողովոյ . լԲ	„ 56 .
Տ	առ ընդդէմ պառլիմենտի	„ 78 .
Ր	նորդէմ Երևան-նահանայ	„ 108 .
Յ	աղափս հարգաց Էջեղեցոյ	„ 180 .
-	- - - Լ նախ Վասն պաշտամանի գիշերոյ	„ 182 .
-	- - - Մ առօրոյ	„ 190 .
-	- - - Մ րեափալի	„ 204 .
-	- - - Ս ան պաշտամանի Երրորդ, Վեցերորդ, և իններորդ ժամո	„ 208 .
Ս	ն թի առար Քաղաքալի (հիւրանի)	„ 224 .
Տ	արաածիս նոյն գործոյ . Վ փիշերային ժամո	„ 236 .
-	- - - Ս Էրեկոյնի ժամո	„ 240 .
Յ	իշտաւարան հաննափրոյ	„ 250 .
Տ	առի Երևոյ յԷջեղեցի՝ անվերնագիր	„ 255 .
-	- - - Թ . 'ի հիմարիէս Էջեղեցոյ	„ 256 .
-	- - - Լ յօրհնո-լի նորաշէն քաճարի	„ 264 .
-	- - - Բ . 'ի նաաւապիս Էջեղեցոյ	„ 280 .

ELENCHUS OPERUM

JOHANNIS PHILOSOPHI

O RATIO Synodalis	Pag.	9.
Canones ejusdem Synodi	"	57.
Sermo contra Paulicianos	"	79.
Contra Phantasticos	"	109.
De Officiis Ecclesiae	"	181.
- - - Nocturno	"	183.
- - - Matutino	"	191.
- - - Ortús Solis	"	205.
- - - Meridie, hora III. VI. IX.	"	209.
De magna die Prima-Sabbati, Dominica	"	225.
Fragmenta de hora nocturna	"	237.
- - - De hora vespertina	"	241.
Memoriale de libro Canonum	"	251.
Sermones de Ecclesia, sine titulo	"	255.
- - I. De Fundamento Eccl. jaciendo	"	257.
Cum benedictione novae Eccl.	"	265.
- - II. Panegyricus in Dedicatione Eccl.	"	281.

V E R B A

ANIMADVERSIONE AUT CORRECTIONE

DIGNA

pag.	lin.	
13	18	ad juvenum . . . lege . . . ad juventam
	22	facere fieri
15	30	raectoribus rectoribus
16	10	առ նմա խուժ առ նմա խուժ
18	34 35	և զփոքուսքնն . . . համան զփոքուսքնն . . . համանգա- գամայն է մայնն է
19	7	ibi per suum ibi sui
	16	in hac vita viventi, (aut) ut vivens transeat
25	6	baptizaturi baptizandi
30	21	զժոխագաղելի զժոխագատելի
39	18	praetiosissimi pretiosissimi
45	6	septiformam septiformem
51	4	musicarum amantes etc. . . melius diceretur : animas, quae . . . , tamquam per instrumenta citharoedos fieri Spiritus etc.
65	33	Psalmum II Psalmum III.
67	adnot. 3	Post Nersetem Magnum duo alii Nersetes fuerunt, u- nus anno 524, alius ann. 640. Forsitan vel de uno vel de alio istorum loquitur Ozniensis.
71	12	Sancus Sanctus
73	24	flexilia: Arm. ճօճանակս, quae vox verti etiam pote- rat <i>stabella</i> .
74	13	'ի և մարմնական և 'ի մարմնական
80	6	տէրութեանն տերութեանն
85	5	Saturnum: alludit Ozniensis ad Arm. ethymologiam vocis <i>հանոս</i> , quae vox ex Graeco <i>Χρόνος</i> (<i>tempus</i>) Armeniace potest intelligi ex voce <i>հախ</i> (<i>praelium</i>), ob vocis similitudinem, quasi <i>հախ</i> italice diceretur <i>guerra</i> .
	23	Heroes facti; ad verb. <i>Heroes nominati</i> , seu <i>deorum prosapia</i> .
87	23	in cujus manum in cujus manu
88	adnot. 1	saec. IV saec. VI. vcl VII.
95	16	incomprehensibilis. ad verb. invisibilis eodem sensu, ac si diceretur in- comprehensibilis.

116	34	միանձնականութիւն . . .	կամ ընթերցիր, Գրաստիանուսի, որ և համագոյուհ ասի, և կամ իմն, միահագիւտի, եղեալ յապողիւնարէ, որու բանայր զմարդկային հոգին քնի, շատ համարելով զանձայինն:
125	16	Animam, Corpus, et mentem. Sic a S. Gregorio Illuminatore tradita fuit Nicenae fidei professio, quibusdam additis declarationibus, ut quodlibet dubium a gente sua arceret, omnesque sui temporis haereticos profligaret.	
137	24	Hinc sequetur etc . . .	potest quoque verti: Haec sequitur, etc. tuncque adnot. num. 3. omnino est abrodenda.
145	29	quemque	vel aliud
149	18	Quasve ex hisce	Quosve ex nostris (Patribus) ?
177	1	benedicebat	benedicebant
	10	eus	eos
256	in adnot.	seq. v	Saec. v.
269	in adnot.	ea nostrâ carne	ex nostrâ carne
281	in adnot.	jungitur	subjungitur
303	32	osservationem	asservationem
305	20	Apostolis	Apostolos
	in adnot.	super quam	super quem
307	in adnot.	proferant	proferunt

